

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

KUR'ÂN'DA SIR KAVRAMI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Abdo Mohsen Mohammed GABER

BURSA – 2017

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

KUR'ÂN'DA SIR KAVRAMI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Abdo MOHSEN MOHAMMED GABER

701323024

Danışman

Doç. Dr. Celil KİRAZ

BURSA – 2017

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 31/07/2017

Tez Başlığı / Konusu: ““KUR’ÂN’DA SIR KAVRAMI””

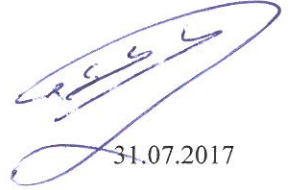
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin, 31/07/2017 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 25’tir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar dahil

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel duruma doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

31.07.2017

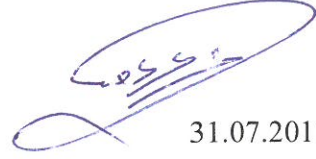
Adı Soyadı:	Abdo Mohsen Muhammed GABER
Öğrenci No:	701323024
Anabilim Dalı:	Temel İslam Bilimleri
Programı:	Tefsir
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora

Danışman
Doç. Dr. Celil KİRAZ

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans olarak sunduğum “KUR’ÂN’DA SIR KAVRAMI” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

31.07.2017

Adı Soyadı:	Abdo Mohsen Muhammed GABER
Öğrenci No:	701323024
Anabilim Dalı:	Temel İslam Bilimleri
Programı:	Tefsir
Statüsü:	☒ Y.Lisans ☐ Doktora

ÖZET

Adı, Soyadı : Abdo MOHSEN MOHAMMED GABER

Üniversite : Uludağ Üniversitesi

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Bilim Dalı : Tefsir

Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi

Sayfa Sayısı : XIV+165

Mezuniyet Tarihi: ...../...../2017

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Celil KİRAZ

KUR'ÂN'DA SIR KAVRAMI

Bu çalışma; bir giriş, üç bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, araştırmanın önemi, amacı, yöntemi ve kaynakları kısa olarak anlatılmıştır.

Birinci bölümde sır kelimesinin sözlük ve ıstılâhî anlamları, başta lügat kitapları olmak üzere, Kur'ânî kavramları açıklayan diğer eserlerden istifade edilerek izah edilmiştir. Daha sonra sır kavramının Kur'ânî tahlili ve bu kavrama yakın ve zıt anlam ifade eden lafızlar hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde sır kavramı ve sır kavramına yakın ve zıt anlam içeren kelimelerin içinde bulunduğu ayetler tesbit edilerek, konularına göre tasnif edilmiş ve bu âyetler çeşitli tefsir kitaplarından yararlanılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise sır kavramının başta hadis olmak üzere, fıkıh, kelâm ve tasavvuf ilimlerindeki yeri kısaca açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, tefsir, sır, gayb, şahadet.

ABSTRACT

Name, Surname : Abdo MOHSEN MOHAMMED GABER
University : Uludağ University
Institution : Social Sciences Institute
Field : Basic Islamic Sciences
Branch : Tafsir
Type of the Work : Thesis of Master
Page Number : XIV+165
Date of the Graduation: ...../...../2017
Supervisor : Assoc. Prof. Celil KİRAZ

THE CONCEPT OF SIRR IN THE QUR'AN

This study consists of three sections.

In the introduction, the importance, aim, method and sources of the study is briefly explained. In the first section, the meaning of sır is explained in terms of lexical and term meaning by using different books which explain the Kuranic terms. Then the Kuranic analysis of the term of "sır" is made and some information about the terms which is closed to sır is given.

In the second part, some terms which has close meanings to sır and has opposite meanings is explained with their verses. Besides these verses are sort out with regard to their subjects by being tried to explain in the light of Tafsir books.

In the last part, the place of sır in the other Islamic disciplines such as Hadith, Islamic law and Sufism is tried to explained.

Key Words: Qur'an, tafser, sır, gayb, shadah.

ÖNSÖZ

Rasûlüllah (s.a.v)'in ümmetine emanet ettiği ve sımsıkı sarılmalarını emrettiği, dinin iki temel kaynağı Kur'ân ve Sünnet. Diğer bir ifade ile Kitap ve Hikmet.¹ Bu emaneti korumak ve Hz. Peygamber tarafından verilen emri yerine getirmek için Ashab-ı Kiram, erken dönemden itibaren hummalı bir çalışma içine girmişlerdir.

İlk halife Hz. Ebû Bekir döneminde Kur'ân-ı Kerim'in toplanarak mushaf haline getirilmesi, Hz. Osman döneminde bu mushafın çoğaltılarak önemli İslâm beldelerine gönderilmesi bu çalışmaların mihenk taşı mesâbesindedir. Aynı şekilde Mekke-i Mükkerreme, Medine-i Münevvere ve Kûfe başta olmak üzere kurulan Kur'ân medreseleri bu çalışmaların en önemli örneklerindedir. Bu medreselerde Ashab-ı Kirâm, tâbiûn ve onlardan sonra gelen nesiller, Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek, ezberlemek, te'vil ve tefsirini en doğru bir şekilde gerçekleştirmek için büyük gayretler sarfetmişlerdir. Son ilâhî mesaj Kur'ân, mu'ciz bir kitaptır ve son derece belîğ ve fasihtir. Şiir ve edebiyatın zirve yaptığı bir dönemde şâirler ve edipleri âciz bırakmış, onlara meydan okumuş,² onlar ise acziyetlerini itiraf etmek zorunda kalmışlardır. Ayrıca Arap dili gibi dünyanın sayılı bir diliyle indirilmiş olması, şüphesiz bu kitabın ne kadar önemi hâiz olduğunu göstermektedir.

Hayat kitabı, dünya ve ahiret saadet ve mutluluğunun tek kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim'i öğrenmek ve öğrendiklerini tatbik etmek her Müslümanın ilk vazifesi olmalıdır. Çünkü o öyle bir kitaptır ki, ondan yüz çevirenin dünyada sıkıntılı bir hayat yaşayacağını, ahirette ise kör olarak haşrolunacağını Allah Teâlâ haber vermektedir.³ İşte bu sebeptendir ki, hamele-i Kur'ân (Kur'ân hizmetkârları), Kur'ân-ı Kerim'i elden ele, dilden dile ve gönülden gönüle ulaştırabilmek uğruna hayatlarını fedâ etmişlerdir.

---

¹ Bakara 2/151.

² Bakara 2/23; Yûnus 10/38; Hûd 11/13.

³ Bkz. Taha 20/124.

Kur'ân ve tefsir tarihleri incelendiği zaman, nice yüksek şahsiyetlerin bu çalışmaların bayraktarlığını yaptığı görülecektir. Biz de bu kervanda bir nefer olabilmek, bu kültürden hasbelkader istifade edebilmek ve belki başkalarına faydalı olabilmek niyeti ve ümidiyle “Kur'ân'da Sır Kavramı” konulu bu tez çalışmasını yaptık. Gayret bizden tevfiğ Yüce Yaratan'dandır.

Bu vesileyle eğitim ve öğretim döneminde derslerine katılarak ilimlerinden son derece istifâde ettiğim bütün hocalarıma, jüri üyeleri ..... hocalarıma, bana tercüme konusunda yardımcı olan İbrahim AKŞİT'e ve diğer arkadaşlarıma ve hususen yabancı olmama rağmen, gerek ders döneminde, gerek tez konusunu belirlemede ve tezi yazmada hiçbir fedâkarlığı esirgemedi bana yardımcı olan tez danışmanım Doç. Dr. Celil KİRAZ hocama sonsuz teşekkürlerimi bildirir, saygı, sevgi ve şükranlarımı arz ederim.

Abdo MOHSEN MOHAMMED GABER

BURSA 2017

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ.....	iii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	1
III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI	2

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERİM'DE SIR KAVRAMININ ANLAMLI LARI

I. SIR KELİMESİNİN SÖZLÜK VE TERİM ANLAMI	5
A. SIR KELİMESİNİN SÖZLÜK ANLAMLI LARI	5
B. SIR KELİMESİNİN TERİM ANLAMI	7
C. SIR KELİMESİNİN KUR'ÂN-I KERİM'DEKİ ANLAMLI LARI	9
II. KUR'ÂN'DA “GİZLEM EK” ANLAMINDAKİ SIR KAVRAMININ YAKIN VE ZIT ANLAMLI LARI.....	10
A. YAKIN ANLAMLI LARI.....	10

1. الكتم Ketm (Gizlilik)	10
2. الخفي Hafâ (Örtmek Ve Açmak).....	11
3. البطن Batn (Gizli Olmak, Bilmek, İçselleştirmek)	12
4. الكن Kenn (Örtme, Örtü).....	13
5. النجوى Necvâ (Gizli Konuşma, Fısıltı).....	15
6. الستر Setr (Örtmek).....	16
7. الحجاب Hicâb (Örtü)	18
8. الغيب Gayb (Gizli, Saklı, Görünmeyen).....	20
B. KUR'ÂN-I KERÎM'DE SIR KELİMESİNE ZIT ANLAMLI LARI	22
1. العن Alen (Bilinmek, Açık Olmak).....	22
2. الجهر Cehr (Ortaya Çıkmak, Herkes Tarafından Bilinmek).....	23
3. الظهور Zuhûr (Ortaya Çıkmak).....	25
4. البدو Bedv (Görünmek, Belirmek)	26
5. التجليye Tecliye (Belli Olmak, Belirmek).....	27
6. الكشف Keşf (Açmak, Meydana Çıkarmak).....	29
7. الشهادة Şehâdet (Şâhid Olmak, Tanık Olmak Görünür Olmak).....	30
III. KUR'ÂN'DA "SEVİNMEK" ANLAMINDAKİ SÜRÛR KAVRAMI	
VE ONUN YAKIN VE ZIT ANLAMLI LARI	32
A. السرور (SÜRÛR) KELİMESİNİN SÖZLÜK, İSTİLÂH VE KUR'ÂNÎ	
TAHLİLİ	32
1. السرور (Sürûr) Kelimesinin Sözlük Anlamı.....	32
2. السرور (Sürûr) Kelimesinin Terim Anlamı	32
3. Sürûr Kelimesinin Kur'ân'daki Kullanımları	33
B. السرور (SÜRÛR) KELİMESİNİN KUR'ÂN-I KERÎM'DE GEÇEN	
MURÂDİFLERİ VE ANLAMLI LARI	34

1. الفرح (Ferah) İç Rahatlığı, Huzur	34
2. السعادة (Saadet) Mutlu Olmak.....	35
3. البشر (Bişr) Müjdelemek.....	37
4. الانشراح (İnşirâh) İç Rahatlamak, Ferahlamak.....	38
5. الانبساط (İnbisât) Yaymak, Döşemek.....	40
6. البهجة (Behçe) Güzel Olmak, Mutlu Olmak.....	42
9. النعمة (Nimet) Refah, Sakinlik ve Mal Sahibi Olmak	46
10. القرّة (Gurra) Göz Aydınlığı.....	48
11. الحبور (Hubur) Sevinç ve Mutluluğun Yüzde	51
12. الضحك (Dahık) Gülmek.....	52
C. KUR'ÂN-I KERİM'DE GEÇEN SÜRÛR KELİMESİNİN ZIT ANLAMLI LAFIZLAR.....	
1. الحزن (Hazen) Üzüntü	52
2. الغم (Gamm) Keder	53
3. الضيق (Dayk) Darlanmak, Bir Şeyin Dar Gelmesi	54
4. الشقاوة (Şekâvet) Bedbahtlık.....	55
5. الأسى (Esâ) Elden Kaçana Üzülmek	57
6. العبوس (Abûs) Surat Asmak	57
IV. KUR'ÂN-I KERİM'DEKİ السورر KELİMESİNİN VE MÜRÂDİFİ أريكة (ERİKE) NİN ANLAMI	
59	
V. KUR'ÂN-I KERİM'DE GEÇEN السر (SIR) KELİMESİ VE	
TÜREVLERİNİN LİSTESİ.....	
60	

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERİM'DE SIR KAVRAMININ MUHTEVASI

I. YÜCE ALLAH HAKKINDA KULLANILMASI	68
1. Sır Kelimesinin Yüce Allah'ın Zatı Hakkında Kullanılması.....	68
2. Sır Kelimesinin Yüce Allah'ın İlim ve Sem' Sıfatları Hakkında Kullanılması	69
II. PEYGAMBERLER HAKKINDA KULLANILMASI	78
1. Hz. Nûh.....	79
a. Hz. Nûh'un Kavmini Gizlice Dine Davet Etmesi	79
2. Hz. Yusuf.....	80
a. Azizin Karısı Kendisinden Gizlice Murad Almak İsteddiğinde Yüce Allah'ın Kendisini Temize Çıkarması.....	81
b. Hz. Yusuf'un Kardeşlerinin Hırsızlıkla Suçladığı Esnada Onun Bu Konudaki Sırrı İçinde Saklaması	84
3. Hz. Peygamber.....	87
a. Hz. Peygamber'in İnsanları Gizlice Dine Davet Etmesi	87
b. Hz. Peygamber'in Bazı Eşlerine Verdiği Sırlar	88
III- İBADETLER HAKKINDA KULLANILMASI	90
1. Gizlice Dua Etmek.....	90
2. Gizlice İnfâkta Bulunmak.....	94
IV. MUÂMELÂT HAKKINDA KULLANILMASI	100
1. Kâfirleri Gizlice Dost Edinmemek	100
2. İddet Bekleyen Kadınlara Gizlice Evlilik Teklifinde Bulunmamak.....	103
V. KIYAMET HAKKINDA KULLANILMASI	107
1. Kıyametin Kopuş Vaktinin Gizli Olması.....	107
2. Kıyamet Günü Sırların Ortaya Dökülmesi	115
3. Kâfirlerin Azabı Gördükleri Zaman, Daha Önce Gizledikleri Pişmanlıklarını İfade Etmeleri	119
VI. MUTLULUK (SÜRÛR) ANLAMINDA KULLANILMASI	122
1. Dünyevî Mutluluk.....	123
2. Uhrevî Mutluluk	125

VII. CENNETTE YASLANILACAK KOLTUKLAR (SERÎRLER) ANLAMINDA KULLANILMASI	126
---	-----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİĞER İSLÂMÎ İLİMLERDE “SIR” KAVRAMI

I. HADİS	129
1. İbadetlerde Sır (Gizlilik).....	129
2. Muâmelelerde Sır (Gizlilik).....	131
3. İki Kişinin Üçüncü Şahsın Yanında Gizli (Fısıldaşarak) Konuşması.....	133
II. FIKİH	133
1. Mü'minin İmanını Gizlemesinin (Takıyyenin) Hükümü.....	135
III. TASAVVUF	136
IV. AHLAK	139
1. Sır Saklamanın Önemi.....	140
V. İSLÂM TARİHİ	146
1. Sır Kâtibi.....	149
2. Hafiyeye.....	150
SONUÇ	152
ÖZGEÇMİŞ	164

KISALTMALAR

- a.g.e. : Adı geçen eser
- a.g.m. : Adı geçen makale
- a.s. : Aleyhisselâm
- b. : Bin
- bs. : Basım
- c. : Cilt
- c.c. : Celle Celâlühü
- D.İ.A. : Diyânet İslâm Ansiklopedisi
- D.İ.B. : Diyanet İşleri Başkanlığı
- h. : Hicrî
- Hz. : Hazreti
- r.a. : Radiyallâhü anh, Radiyallâhü anhâ
- s. : Sayfa
- s.a.v. : Sallallâhü Aleyhi ve Sellem
- T.D.V. : Türkiye Diyânet Vakfı
- trc. : Tercüme Eden
- t.y. : Yayın tarihi yok

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Biz bu çalışmamızda, tez konusu olan ve Kur'ân-ı Kerim'de çeşitli türevleri ile geçen sır kelimesini hem kelime, hem kavram olarak incelemeye çalışacağız. Bu kelimenin etimolojik ve filolojik olarak incelenmesi, Arapça'da kullanılışı, ihtivâ ettiği anlamlar incelenecek, birçok Arapça lügatlardan ve Arap şiirlerinden istifade edilerek açıklanmaya çalışılacaktır. Kur'ân-ı Kerim'de bu kelime ve müştaklarının bulunduğu âyetler tesbit edilerek ilgili âyetler müfessirlerin eserlerinden yararlanılarak açıklanmaya çalışılacaktır. Sır kelimesinin türevleri ve sır kelimesine yakın ve zıt manalar belirlenecek bunların anlamları açıklanarak ilgili âyetler izâh edilmeye gayret gösterilecektir. Ayrıca sır kavramının diğer İslâmî ilimlerdeki yeri konusu da araştırılacaktır.

II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

İnsanı ahsen-i takvîm (en güzel) şekilde yaratan¹ Yüce Allah, diğer mahlûkâta vermediği birçok nimeti ona bahşetmiştir. Bu nimetlerin başında akıl gelmektedir. Bu arada nimet-külfet dengesi gereği de ona bir takım sorumluluklar yüklemiştir. Bu akıl nimetinden istifade etmesini emretmiş, taassub, taklit ve hamâset gibi düşüncelere kapılmaması için onları uyarmıştır.

Kur'ân-ı Kerim'de, tefekkür, tezekkür, tedebbür vb. kelimelerin sıkça geçtiği, yani, Allah'ın insanları, düşünmeye, akletmeye ve araştırmaya davet ettiği görülmektedir. Bundan dolayıdır ki, Müslümanlar erken dönemden itibaren genel olarak tüm ilimlerde, özel olarak İslâmî ve husûsen Kur'ân ve tefsir ilimlerinde tam bir seferberlik ilan etmişlerdir. Netice olarak da hem İslâm coğrafyasına hem de dünya coğrafyasına dev bir kültür ve medeniyet bırakmışlardır. Şüphesiz bu kültür ve medeniyetin temelini

---

¹ Tîn 95/4.

Kur'ân-ı Kerîm oluşturmaktadır. Kur'ân'ı anlamak ve idrâk etmek için nice çalışmalar icrâ edilmiş, sonuçta ciltler dolusu eserler vücuda getirilmiştir. Tabi ki, bu sadece Kur'ân ve tefsir ilminde değil, diğer ilimler için de geçerlidir. Moğollar Bağdat'ı işgâl ettiğinde, kütüphanelerde ve camilerde bulunan kitapları Dicle nehrine attıklarını ve bu yüzden Dicle nehrinin günlerce mürekkep aktığını tarih kaydetmektedir. Şüphesiz Kur'ân hakkında son söz söylenmemiştir. İlim, kültür ve medeniyet ilerledikçe ve de Müslümanlar Kur'ân-ı Kerîm'e gereken önemi verdiği müddetçe, O gençleşecek ve sahası genişleyecektir. Yani Kur'ânî araştırmalar çalışmaları Kıyâmet sabahına kadar devam edecektir. O ilâhî mesajın Allah kelamı ve her yönden mu'cize olması şüphesiz onun üzerindeki araştırmaları daha da önemli kılmaktadır. Bu araştırmalardan birisi de kavram çalışmalarıdır. Her kelimesinde ne kadar anlamlar yüklü olduğu ilim ilerledikçe daha iyi anlaşılmaktadır.

Bu kavramlardan birisi de “sır” kelimesidir. Daha önce “Kur'ân'da Sır Kavramı” isimli bir çalışma yapılmamış olması, böyle bir çalışmamıştık önemli bize işaret etmektedir. Netice olarak bu tez çalışmasının çok önemli olduğu kanaatindeyiz. Bu çalışmamızın Yüce Mevlâ'nın rızasına muvafık ve Müslümanlara faydalı olması ise en büyük idealimizdir.

III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Tez çalışmamızın bir kavram araştırması olması hasebiyle takip edilecek metod hiç şüphesiz, öncelikle “sır” kelimesinin lügat manalarını araştırmak olacaktır. Dolayısıyla başta Arapça lügatlar olmak üzere birçok eserden istifade edilecektir. Aynı şekilde “sır” kelimesine yakın ve zıt mana ifade eden kelimeler de tesbit edilerek açıklanacaktır. Daha sonra aynı kelime ve kelimelerin ıstılâhî anlam ve tanımı yapılacak, daha sonra o kavram hakkında âlimlerin görüşlerine yer verilecektir. “Sır” kelimesi ve ona yakın/ zıt manalı lafızları ihtivâ eden âyet-i kerimeler Kur'ân-ı Kerîm'den tesbit edilecektir. Âyetlerin sebab-i nüzûlü, siyâk ve sibâkı ve müfessirlerin görüşleri de dikkate alınarak konumuzla ilgili sonuçlara ulaşılmaya gayret gösterilecektir.

Konumuz kavram çalışması olduğu için bu araştırmanın birinci kaynakları hiç şüphesiz lügat kitapları olacaktır. İlk olarak İbn Manzûr'un *Lisânü'l-Arab* isimli sözlüğü, Cevherî'nin *es-Sihâh*'ı, Dr. İbrahim Enis ve arkadaşlarının yazdığı *el-Mu'cemü'l-Vasît* isimli eseri, Râgıp el-İsfehânî'nin *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân* isimli Kur'ân lügati, Fîrûzâbâdî'nin *Basâiru zevi't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz* isimli Kur'ân lügati, Semîn el-Halebî'nin *Umdetü'l-Huffâz fî Tefsîri Eşrafî'l-Elfâz* isimli Kur'ân lügati olmak üzere, Prof. Dr. Süleyman Ateş'in hazırladığı *Kur'ân Ansiklopedisi* isimli eseri, Türkiye Diyanet Vakfı tarafından hazırlanıp yayınlanan *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Şâmil Yayınevi'nin hazırlayıp sunduğu *Şâmil İslam Ansiklopedisi* isimli eseri vb.eserler araştırmamızın kaynaklarını teşkil etmektedir.

Araştırma kaynaklarının ikinci ayağını tefsir kitapları oluşturacaktır. Özellikle Sahabe (r.a) ve onlardan sonra gelen müfessirlerin Kur'ân âyetleri hakkındaki görüşlerini şâmil olan "rivayet tefsirleri" ile birçok müfessirin kendi açıklamalarından meydana gelen "dirâyet tefsirleri" olmak üzere birçok tefsirden istifade edilecektir. Bu tefsirleri şu şekilde sıralamak mümkündür: Muhammed b. Cerîr et-Taberî (ö.310/922)'nin *Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân*'ı, Zemahşerî (ö. 538/1142)'nin *el-Keşşâf* isimli eseri, İmam Fahrüddîn Râzî (ö. 606/1209)'nin *et-Tefsîru'l-Kebîr, Mefâtihi'l-Gayb* isimli tefsiri, Nesefî (ö. 710/1300)'nin *Medârikü't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl* isimli tefsiri, İsmail Hakkı Bursevî (ö. 1137/1725)'nin *Ruhu'l-Beyân* isimli tefsiri, el-Âlûsî (ö.1270/1854)'nin *Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî* isimli tefsiri, Seyyid Kutub (ö. 1966)'un *fî Zilâli'l-Kur'ân* isimli tefsiri Saîd Havva'nın *el-Esâs fî't-Tefsîr* isimli tefsiri .

BİRİNCİ BÖLÜM

**KUR'ÂN-I KERİM'DE SIR KAVRAMININ
ANLAMLILARI**

I. SIR KELİMESİNİN SÖZLÜK VE TERİM ANLAMI

A. SIR KELİMESİNİN SÖZLÜK ANLAMLARI

"Sır" kelimesi "سَرَرَ" (gizem) kökünden alınmıştır ve mastarı "إِسْرَارٌ" (sır olarak gizlemek) şeklinde gelmektedir ki, bir şeyi açıkça söylemenin zıddıdır. Allah (c.c) bu konuda şöyle buyurmaktadır: “Mallarımı gece gündüz, gizli (سِرًّا) ve açıktan infak edenler.”¹

Kur’ân-ı Kerîm’de sır kavramı insanın içinde saklı tuttuğu özel durumunu, duygu ve düşüncelerini, başkalarından saklayarak söylediği ve duyulmasını istemediği sözleri ve yaptığı işleri ifade etmek üzere on bir âyette tekil (mesela bk. el-Bakara 2/235-274; el-En'am 6/3; Taha 20/7), bir ayette çoğul "السَّرَائِرُ" (serâir) (Târik 86/9) olarak geçmektedir. Ayrıca yirmi ayette aynı kökten fiil ve masdar şekli yer alır (mesela bk. er-Ra'd 13/10; et-Tahrim 66/3; Nuh 71/9).²

Bu kelimenin çoğulu "أَسْرَارٌ" (esrâr) olup, “gizem, gizli düşünce gibi saklanan şey” anlamında kullanılır. Bunun benzer anlamlısı olan "السَّرِيرَةُ" kelimesinin çoğulu ise "السَّرَائِرُ" (sırlar, gizemli şeyler)’dir ki, bu da aslen “hayır ya da şer içerikli olan gizli eylem” anlamına gelmektedir.³

Sır kelimesinin "nikâh" anlamında da kullanıldığı olur. Buna örnek ise şu ayette bulunmaktadır: "عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ سَتَدْكُرُونَهُنَّ وَلَكِنْ لَا تُؤَاعِدُوهُنَّ سِرًّا" “Gerçekte Allah sizin onları anacağınızı bilir. Sakın bilinen sözler dışında onlarla gizlice vaadleşmeyin.”⁴ Burada "nikâh" kastedilmiştir ve ilan edilmeyen bir şey olduğu için bu şekilde isimlendirilmiştir.

¹ Bakara 2/274.

² Çağrıçı, Mustafa, “Sır”, **D.İ.A**, T.D.V.Y, İstanbul, 2009, XXXVII, 114.

³ Fîrûzâbâdî, Mecdüddin Ebû Tâhir Muhammed b. Yakup, “es-Sır” **el-Kâmûsu't-Muhît**, 8. Baskı, Tah. Muhammed Naim el-Argusûsî, Müessesetü'r-Risâle li't-Tibâa ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Beyrut, 2005, s. 366.

⁴ Bakara 2/235.

"السِّرُّ" (Sır) mastar olarak "سررت الرَّزْدُ" (Kapsülü sakladım) yani bir şeyi saklamaya devam etmek manasında kullanılır, "سِرٌّ رَزْدُكَ" daha gizli anlamında söylenir. "فَنَاءٌ" ortası boş kanal anlamına gelir. Bunların tamamı "السُّرَّةُ وَالسَّرَرُ" kelimelerinden gelir.

"الأساريرُ" (Çehre) kelimesi ise, yüzün köşeleri anlamındadır. Buradaki anlam السُّرَّةُ kelimesine hamledilmiştir. Bu da onun kıvrımları anlamına gelir. Hadiste ise şöyle geçer: "Hz. Peygamber (sav) yüzü parlayarak (أساريرُ وجهه) Hz. Aişe'nin yanına girdi. Buradaki kelime de daha önce zikrettiklerimize hamledilmiştir. "الأسراؤُ" ise el ayasının gizli çizgileri anlamındadır. Tekili "السِّرُّ" kelimesidir. Bunların hepsinin aslı aynıdır. A'şa şöyle söylemektedir: "فانظرْ إلى كَفِّ وأسرارِها هل أنتَ إن أوعدتني ضائري" "Avucuna ve elindeki çizgilere bak, sen bana bu zararlarımı mı vaat ettin?"⁵

Aynı şekilde ayın son gecesi anlamındaki "سِرَاؤُ الشَّهْرِ" terkindeki "سِرَاؤُ" kelimesi de bunlardandır ve ayın görünmediği geceyi ifade eder. Ayrıca "السِّرُّ" (sır) kelimesi, birşeyin aslı, içi ve özü manasına gelmektedir. "زَنْدٌ أَسْرٌ" "İçi boş kapsül" anlamındadır. "سُرَّةُ الحَوْضِ" ise, "suyun akış yatağını" ifade eder. "السِّرُّ" (Sır) kelimesi, aynı zamanda her şeyin saf, katıksız, mükemmel ve güzeli anlamında da kullanılır.⁶

"سِرَاؤُ الوَادِي" Oradaki en iyi mekan, "سِرَاؤُ الأَرْضِ" en verimli ve iyi kısmı anlamlarına gelir ve çoğulu "السَّرَائِرُ" kelimesidir. "سُرُّ الحَسَبِ وَسِرَارَتِهِ" Tamlaması "nesebin en şerefli en iyisi" anlamına gelir. "سِرَارَةُ العَيْشِ" "Yaşamın en hayırlısı ve en iyisi", "هو من سِرِّ قَوْمِهِ" "O kavminin en iyisi" anlamındadır.⁷

İf'âl bâbında "أسرَّ" (eserra) şeklinde geldiğinde ezdâd (iki zıt manayı da ihtiva eden) kelimelerden olur ve hem "Gizledi" hem de "Ortaya çıkardı" anlamında kullanılır. Râgıp bu konuda şöyle söylemektedir: Gizlemek, açığa çıkarmanın zıddıdır, somut nes-

⁵ İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn, Ahmed b. Faris b. Zekeriyya, *Mu'cemü Makâyisi'l-Lüga*, Tah. Abduselâm Muhammed Hârun, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1979, III, 76.

⁶ ez-Zebidî, Muhammed Murtazâ el-Huseynî, *Tacu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*, Tah. Ali Hilal ve diğerleri, Kuveyt Hükümeti Baskısı, Kuveyt, 1993, III, 262.

⁷ İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükrim b. Ali b. Ali el Ensârî, *Lisanü'l-Arab*, 1. Baskı, Tah. Abdullah bin Ali el-Kebîr ve diğerleri, Dâru Sâdır, Beyrut, 1981, I, 361; ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Ahmed, *Esâsü'l-Belâğa*, 1. Baskı, Tah. Muhammed Basıl Uyunu's-Sûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, I, 435.

nelerde ve soyut kavramlarda bu şekilde kullanılır.⁸ "أسر الشيء" Bir şeyi gizlemek ve açığa çıkarmak anlamına gelmektedir. "وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ" "Pişmanlıklarını gizlediler"⁹ ayeti de bu şekilde tefsir edilmiştir. "أسر إليه حديثاً" "Ona sır verdi" demektir. Yani ona gizli bir sevgi besledi, kulağına gizlice bir sır söyledi manasında kullanılmaktadır. "تَسَارَوْا" ise "sırlaşmak" demektir.¹⁰

B. SIR KELİMESİNİN TERİM ANLAMLI

Râğıp el-İsfahânî "sır" terimini, "İnsanın içinde sakladığı sözdür"¹¹ şeklinde tanımlamaktadır.

Kefevî'ye göre ise sır; "Kişinin yapmaya niyetlendiği işlerden içinde sakladıklarıdır."¹²

Meydânî ise sır kelimesini şöyle açıklamaktadır: Kalbi dolduran ve ifade edilmek istenilen şeylere karşı nefsi kontrol altında tutmaktır.¹³

Sırrın saklanması ise, sır sayılan bilgilerin gizlenmesi, dost ya da düşman olsun herhangi birine ulaşmaması için hakkında konuşulmamasıdır.¹⁴

Sır kelimesi kesralı ve şeddeli ise iki anlamda kullanılır: Bunlardan ilki, açıklığın zıddı olan gizlilik, diğeri ise kalp anlamındadır. Bu, halin yani kastedilen mananın mahallinin kullanılarak onun kastedilmesi babındandır ki, tıpkı akla gelen konu ile ilgili lafzın mahallinin onun anlamında kullanılması gibidir. Burada kalp sırrın mahallidir. Mesela şöyle denir: "ظَهَرَ سِرِّي قَلْبِي" (Kalbimin sırrı ortaya çıktı.) veya "وَقَعَ فِي سِرِّي كَذَا" (Sırrıma yani aklıma ya da kalbime şöyle düştü) denilir. Yine aynı kullanıma örnek olarak "وَرَدَّ لِي خَاطِرٌ وَوَقَعَ فِي خَاطِرِي كَذَا" (Aklıma bir fikir geldi ya da fikrime (aklıma) düştü) deni-

⁸ Râğıp el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal, **el-Müfredat fî Garibi'l-Kur'ân**, 1. Baskı, Tah. Safvân Adnân ed-Dâvûdî, Dâru'l-Kalem, ed-Dâru's-Şâmiyye, Beyrut, 1412h. s. 228.

⁹ Yûnus 10/54.

¹⁰ Râzî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ebi Bekr b. Abdulkadir, **Muhtârû's-Sihâh**, 5. Baskı, Tah. Yusuf Şeyh Muhammed, el-Mektebetü'l-Asriyye, ed-Dâru'n-Numûzeciyye, Beyrut, 1999, s. 326.

¹¹ er-Râğıp el-İsfahânî, a.g.e, s. 404.

¹² Ebu'l-Bekâ Eyyûb b. Musa el Huseynî el-Kureymî el-Kefevî, **el-Külliyât**, Tah. Adnan Derviş Muhammed el-Mısırî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1998, s. 514.

¹³ el-Meydânî, Abdurrahman Hasan Habenneke, **el-Ahlâku'l-İslâmiyye ve Üsûsühe**, 5. Baskı, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 1420/1999, II, 343.

¹⁴ Hıtâb, Mahmud Şid, **Durûs fî'l-Kitmâni mine'r-Rasûli'l-Gâid**, 1. Baskı, Dâru'r-Risâle, Beyrut, 1395/1975, s. 11.

lir. Sırrın ikinci anlamı üzerinde ise ihtilaf vardır. O bir gruba göre kalp ve ruhun üstünde iken, diğer bir gruba göre kalbin üstünde ve ruhun altındadır.¹⁵

Yüce Allah'ın bütün sırları bildiğini belirten ayet ise şöyledir: "فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى"

"O gizliyi de gizlinin gizlisini de bilir."¹⁶ Burada sır, nefse ait, rûhânî ve nurlu bir ögedir. Nefse gereken sebatı sağlayan sır olmasa, nefis ne bir fayda sağlayabilir, ne de herhangi bir ameli gerçekleştirebilir. Nefis bu konularda sırrın yardımı olmaksızın herhangi bir şey yapmaktan aciz kalır. Bazı sûfiler sırrın, kalpten sonra ve ruhtan önce olduğunu söylemişlerdir. ve aynı zamanda ruhtan önce ve ondan daha üstün ve latif olduğu da söylenmiştir. Yine denilir ki, sır, görünen âlemin mevkiî, ruh sevginin mevkiî, kalp ise marifetin (bilginin) mevkiîdir. Ona sır isminin verilmesi tam olarak öyle olduğunu göstermez.¹⁷

Sırrın sırrı: Hakk'ın kuldân farklı olarak yegâne olmasıdır. Tıpkı "Gaybın anahtarı onun yanındadır, onu O'ndan başkası bilmez"¹⁸ ayetinde de geçtiği üzere hakikatlerin teklîğini bilmek, onları toplamak ve kapsamak anlamında tüm hakikatleri ayrıntılarıyla bilmesi gibi.¹⁹

Sır: İnsan kalıbına geçici olarak yerleştirilmiş ve insanın kendisini gözlemlemekten usandığı latif bir olgudur. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ"

"O gün bütün sırlar yoklanıp meydana çıkarılır"²⁰ âyetinde vârid olan "السَّرَائِرُ" (es'serâir=sırlar) kelimesi "سريرة" (serire=sır) kelimesinin çoğuludur ve kulların gizlemeye çalıştıkları amellerini ifade eder. ve buradaki sırrı namaz, oruç, zekât ve cenâbetten dolayı gusül almak olarak tefsir etmişlerdir.²¹

¹⁵ er-Râğıb el-İsfahânî, a.g.e, s.405.

¹⁶ Tâhâ 20/7.

¹⁷ et-Tehânevî, Muhammed b. Ali b. el-Kâdî Muhammed Hamid b. Muhammed Sâbir el-Farûkî, *Keşşâfu Istılâhâti'l-Funûn*, 1. Baskı, Tah. Ali Dahrûc, Mektebetü Lübnan Nâşirûn, Beyrut, 1996, I, 943.

¹⁸ En'âm 6/59.

¹⁹ el-Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali ez-Zeyni's-Şerîf, *et-Ta'rîfât*, 1. Baskı, Tah. İbrahim el-Ebyârî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye Beyrut, 1403/1983, s. 156.

²⁰ Târik 86/9.

²¹ el-Cürcânî, a.g.e, s.156.

C. SIR KELİMESİNİN KUR'ÂN-I KERİM'DEKİ ANLAMLARI

1. Nikâh: (Kendileriyle gizlice sözleşmeyin)²² âyetinde “gizlice sözleşmekten” nikâh kastedilmiştir.

2. Açıkça Ortaya Koymanın Zıddı: (Şüphesiz O, gizliyi de gizlinin gizlisini de bilir)²³ âyet-i kerimesinde geçen sır kelimesinin manası hakkında “Gizlice konuşulan şeydir, daha gizli olan ise insanın içinde sakladığıdır” denilmiştir. (Neyi sır olarak saklarlar neyi açıkça söylerlerse Allah onları bilir (Bakara 2/77) âyeti de buna misaldir.²⁴

ve bu ayetin tefsiri sadedinde şöyle denilmiştir: Sır, senin içinde sakladığıdır. Gizlinin gizlisi ise, gelecekte yapacağın ve henüz aklına gelmemiş olandır. Başka bir görüşe göre ise sır, gizli olarak konuştuğun, sırların sırrı da içinde sakladığın ve hakkında konuşmadığın şeydir. İlk görüş daha tercihe şayandır. “Konuşmalarını gizli tuttular”²⁵ âyetinde geçen sır kelimesinin anlamı gizli tutmaktır. “İçten içe pişmanlık duyardı”²⁶ âyetinde kastedilen ise tahammül göstererek içinde tutmaktır. Diğer bir görüşe göre ise açığa vurmaktır.²⁷

3. Sevinmek: " Sürûr" (neşe, mutluluk) kelimesi sır kelimesinden alınmış olup, sevinmenin gizlenmesi anlamındadır. "صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوْنُهَا تَسْرُ النَّاطِرِينَ" “Sarı renkli, parlak tüylü bakanların içini açan bir renktedir”²⁸ âyeti buna misaldir. Ayrıca وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ "Oysa o arkadaşları arasında sevinçliydi"²⁹ âyeti de buna örnektir.

4. Koltuk: Serîr kelimesi sürûr kelimesinden alınmış olup, üzerine oturulan koltuk manasına gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de "السِّرِيرُ" (serîr) kelimesi çeşitli şekillerde geçmiştir. Kur'ân-ı Kerîm'de cennet ehlinin üzerine oturacakları koltuk (taht) anlamında geçmektedir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "مُتَّكِنِينَ عَلَىٰ سُرُرٍ مَّصْفُوفَةٍ" “Sıra sıra di-

²² Bakara 2/235.

²³ Tâhâ 20/7.

²⁴ el-Firûzâbâdî, Mecduddîn Ebû Tâhir Muhammed b. Yakup, **Basâiru zevî't-Temyiz fi Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz**, Tah. Muhammed Ali Neccar, Şuûnü'l-İslamiyye, Kahire, 1416/1996, III, 208.

²⁵ Tâhâ 20/62.

²⁶ Yûnus 10/54.

²⁷ es-Semîn el-Halebî, Ebu'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Yusuf b. Abduddâim, **Umdetü'l-Huffâz fi Tefsiri Eşrafî'l-Elfâz**, 1. Baskı, Tah. Muhammed Basıl Uyunü's-Sûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1996, II, 189.

²⁸ Bakara 2/69.

²⁹ İnşikâk 84/13.

zilmiş koltuklara dayanarak.”³⁰ Bu âyette geçen sürur kelimesi koltuk, taht anlamında-
dır.

II. KUR’ÂN’DA “GİZLEMENİN ANLAMINDAKİ SIR KAVRAMI- NIN YAKIN VE ZİT ANLAMLI LARİ

A. YAKIN ANLAMLI LARİ

1. كَتَمَ Ketm (Gizlilik)

Bir şeyi gizlemek anlamında 1, babındadır. " كَتَمَانَ " Kesra iledir, " اَكْتَمَهُ " (Onu sır olarak sakladı), " كَاتَمَ " saklayan, " مُكْتَمٌ " teşditli olduğunda saklamak konusunda oldukça iyi olan anlamındadır. " اسْتَكْتَمَهُ سِرَّهُ " Sırrını saklayıp saklamadığını sormak anlamındadır ve " كَاتَمَهُ سِرَّهُ " bu anlamdadır, " رَجُلٌ كَتَمَ " sırrını saklayan kişi için kullanılır.³¹

Bir كَتَمَ الشَّيْءَ كَتَمًا وَكِتْمَانًا. ve nasara babındadır. " كَتَمَ الْكِتْمَانَ " fiilinin mastarıdır. ve nasara babındadır. " كَتَمَ الْكِتْمَانَ " Sözü saklamak anlamında-
dır.³²

" كَتَمَ الشَّيْءَ كَتَمًا وَكِتْمَانًا، وَكَتَمَهُ تَكْتِيمًا، وَاَكْتَمَهُ " Bu kelimelerin hepsi bir şeyi gizlemeyi ifade eder. “Allah (c.c)’ın onlara fazlından verdiği şeyleri saklıyorlar”³⁴ âyetinde de bu anlamda kullanılmıştır. Konumuzla ilgili şâir şöyle söylemektedir:

لَا تَكْتُمَنَّ اللهُ مَا فِي نَفُوسِكُمْ * لِيُخْفِيَ وَمَهْمَا يُكْتَمِ اللهُ يَعْلَمُ *
يُؤَخِّرُ فَيُوضِعُ فِي كِتَابٍ فَيَدَّخِرُ * لِيَوْمِ الْحِسَابِ أَوْ يَعَجِّلَ فَيُنْقِمَ

“İçinizdekileri Allah (c.c)’dan gizlemek için saklamayın, siz ne kadar saklarsa-
nız saklayın Allah (c.c) onları bilecektir.

³⁰ Tûr 52/20.

³¹ er-Râzî, a.g.e, s. 266.

³² İbrahim Mustafa ve diğerleri, **el-Mu’cemü’l-Vasît**, Tah. Mecmuu’l-Lügati’l-Arabiyye, Dâru’d-
Da’veti’l İskenderiyye, Mısır, Ty, II, 776.

³³ er-Râğîb el-İsfahânî, a.g.e, s. 702.

³⁴ Nisâ 4/37.

Ertelenir ve kitaba konur ki hesap günü için hazır olsun. Ya da acele edilip intikam alınır.”³⁵

İbn Abbas (r.a) “Allah (c.c)’dan hiçbir sözü gizlemezler”³⁶ ayeti hakkında şöyle söylemektedir: Cennete ancak müşrik olmayanların gireceği kıyamet gününü gördüklerinde müşrikler şöyle derler: Şüphesiz ki Allah bizim Rabbimizdir, biz müşrikler değiliz ve organları onların aleyhine şahitlik eder. İşte tam o anda Allah’a hiçbir sözü gizlememiş olmayı dilerler. Hasan el-Basrî ise şunları söylemektedir: Ahiret bölüm bölümdür. Bazısında gizleyebilirler, bazısında ise gizleyemezler.

2. الحَفَى Hafâ (Örtmek Ve Açmak)

"الحاء والفاء" harflerinden meydana gelir ve ezdâd (karşıt) anlamları ifade eder. Bunlardan ilki saklamak, ikincisi ise ortaya çıkarmaktır.³⁷

İlk anlamı bir şey gizli oldu yani gizlendi, onu sakladım ve bu saklı anlamındadır. Gizlilik gitti yani sır ortaya çıktı denir. Kuşun kanadının on tüyünden sonrakilere de الحَوَافِي denir. Aynı zamanda bu kelime arının hoşuna giden hurma yaprakları anlamında da kullanılır. "الحَافِي" (Hâfi) ise, cin demektir ve aynı zamanda gizlenmiş adam için de söylenilir.³⁸

İkinci aslı yani anlamı ise şimşek ortaya çıktı yani parladı anlamında kullanılır. Ancak bu parlama çok zayıf olur. "حَفَيْتُ الشَّيْءَ" "Onu ortaya çıkardım" cümlesi birşeyi ortaya çıkardığında söylenilir. "حَفَا المَطْرُ الفَأْرَ من جِحْرَتِهِنَّ" "Yağmur, fareleri deliklerinden çıkardı" anlamındadır.³⁹

Şu ayette geçen "إِنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ أَكَادُ أُخْفِيهَا" "Kıyamet mutlaka gelecektir, onun vakitini gizli tutuyorum ki"⁴⁰ أُخْفِيهَا kelimesi "ortaya çıkarma" anlamında da tevil edilmiştir.⁴¹

³⁵ er-Râğıp el-İsfehâni, a.g.e, s.702.

³⁶ Nisâ 4/42.

³⁷ İbn Fâris, a.g.e, II, 219.

³⁸ İbn Fâris, a.g.e, II, 219 .

³⁹ İbn Fâris, a.g.e, II, 219

⁴⁰ Tâhâ 20/15.

⁴¹ İbn Fâris, a.g.e, II, 220.

"حَفْتُ" (Hafete) fiili, aynı kökten olup gizledi ve sakladı anlamındadır. فالخفت konuşmayı gizlemek ve . "وتخافت الرجلان" "İki adam konuşmadı" denilir. Şu ayet de buna örnektir: "يَتَخَفَتُونَ بَيْنَهُمْ" "Kendi aralarında gizli gizli konuşular."⁴²

"ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً" "Rabbimize yalvara yalvara gizlice dua edin"⁴³ ayetindeki "خُفْيَةً" (hufye) kelimesi boyun eğme ve ibadet etme anlamındadır. Ayrıca ibadetini içinden yapmak anlamı da vardır ki, buradaki ibadet duadır. Bu da Zeccâc'ın görüşüdür. Sa'leb'e göre ise, O'nu içinden zikretmektir. Lihyânî, gizliliğin, sükunet, saklılık ve boyun eğmenin içinde olduğunu söyler. Ahfeş ise açık olup gizlenmeye çalışan manasında olduğunu söylemektedir. ve "وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ" "Gece gizlenen"⁴⁴ ayetini bu anlamla tefsir etmiştir. "إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْعَبْدَ التَّقِيَّ الْغَنِيِّ الْخَفِيِّ" "Şüphesiz ki Allah takva sahibi, zengin ve gizlenen kulu sever"⁴⁵ hadisini de bu anlamda açıklamıştır. Ayrıca hücre hadisindeki (أَخْفِ عَنَّا خَبْرَكَ) kısmının anlamı da "Sana bizi soranlardan haberlerimizi gizle" şeklindedir.⁴⁶

"Şüphesiz o gizliyi de gizlinin gizlisini de bilir"⁴⁷ âyetindeki anlam ise "yeri ve yüksek gökleri yaratan ve sırrı ve gizlinin gizlisini bilen bu Kur'an'ı indirmiştir" şeklindedir. "Onu göklerin ve yerin sırrını bilen indirmiştir"⁴⁸ âyeti de bunun gibidir. Ali b. Ebî Talha İbn Abbas'tan "Şüphesiz O, gizliyi de gizlinin gizlisini de bilir" âyeti hakkında şöyle rivâyette bulunmaktadır: Sır insanoglunun içinde sakladığıdır. Sırların sırrı ise Allah'ın bildiği ancak kulun yapmadan önce bilmediği şeylerdir. ve Allah bunlardan olanları da olacakları da bilir. ve O bütün varlıkları sanki tek bir şeyi bilir gibi bilir.⁴⁹

3. البطن Batn (Gizli Olmak, Bilmek, İçselleştirmek)

Açıklığın zıddıdır ve müzekkerdir. Ebû Hâtim Ebû Ubeyde'den şöyle aktarmaktadır: O lügaten müennestir. Kabilesiz anlamına gelir. ve de uzun tüy anlamındadır.

⁴² Tâhâ 20/103.

⁴³ A'râf 7/55.

⁴⁴ Ra'd 13/10.

⁴⁵ Müslim, Zühd, 11.

⁴⁶ ez-Zebîdî, a.g.e, III, 565.

⁴⁷ Tâhâ 20/7.

⁴⁸ Furkân 25/6.

⁴⁹ İbn Kesîr, Ebu'l-Fedâ İsmail b. Ömer, **Tefsîru'l-Kur'âni'l Azîm**, 2. Baskı, Tah. Sami b. Muhammed Selâme, Dâru't-Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzi', Riyad, 1420/1999, V, 275.

Cemisi بَطْنَان (batnân)'dır. Tıpkı ظَهْرَان nın ظَهْر ve عَيْدَان nın cemisinin olması gibi. بَطْنَان nın çoğuludur, yerin kapalı olan kısmını ifade eder. "Tamlaması cennetin ortasını ifade eder."⁵⁰

"يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ" "Kendi dışınızdakilerden sırdaş edinmeyin"⁵¹ ayetinde geçen بَطَانَةٌ (bitâne) kelimesi hakkında Zeccâc "Yakın olduğumuz ve onlarla mutlu olduğumuz kimselerdir" demiştir. "فُلَانٌ بَطَانَةٌ لِفُلَانٍ" denilirse bu onarın içiçe ve samimi olduklarını gösterir. Öyleyse buradaki mana münafıkları özel olarak dost edinmekten ve onlara sırlarını vermekten men edilmişler anlamındadır.⁵²

"الباطن" Allah (c.c)'ın Kur'ân-ı Kerim'de geçen isimlerinden biridir. ve bir âyette şöyle zikredilmektedir: "O ilktir, sondur, zâhirdir, bâtındır."⁵³ Bu ayetin te'vili ile ilgili Rasûlüllah (sav)'dan Allah'ı övdüğü bir sözde şöyle nakledilmektedir: "Allah'ım! Sen Zâhir'sin ki, senin üstünde hiçbirşey yoktur, ve Sen Bâtın'sın ki senin dışında hiçbir şey yoktur." Denilir ki bunun manası O'nun mahlukâtın tüm görünen işlerini bildiği gibi tüm sırlarını ve gizli kalmış şeylerini de bilmesidir. "الباطن" Varlıkların gözlerinden örtülü olan ve gözlerin görmediği ve akılların kavrayamadığıdır. ve denilir ki her şeyi ayrıntılarıyla bilir. "بَطْنْتُ الْأَمْرَ" Cümlesi bir şeyin iç yüzünü bilmeyi ifade eder.⁵⁴

"وَإِذْ أَنْتُمْ أَجْنَّةٌ فِي الْبُطُونِ" "Kelimesinin aslı yırtıcı hayvan karnıdır. Çoğulu البُطُون dur. "بَطْنُ" "Analarınızın karnında ceninler iken"⁵⁵ âyeti bu bağlamdadır. Onu sakladım ve saklayan oldum denir. البطن Her halükarda الظهر in zıt anlamlısıdır.⁵⁶

4. الكَنْ (Örtme, Örtü)

"وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ أَكْنَانًا" (Kenn), örtme, örtü anlamındadır. Çoğulu اَكْنَان (eknân) dır. "وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ أَكْنَانًا" "Sizin için dağlarda barınaklar yaptı"⁵⁷ ayetindeki bu kelimeden kasıt örtü-

⁵⁰ el-Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd, **es-Sihâh fi'l-Lüga**, 4. Baskı, Tah. Ahmet b. Abdulgafûr Attar, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1407-1987 V, 357.

⁵¹ Âlû İmrân 3/118.

⁵² el-Cevherî, a.g.e, V, 357.

⁵³ Hadîd 57/5.

⁵⁴ İbn Manzûr, a.g.e, XIII, 52.

⁵⁵ Necm 53/32.

⁵⁶ et-Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selame b. Abdumelik b. Seleme, **Şerhü Müşkili'l-Âsâr**, 1. Baskı, Dâru'r-Risâle, Beyrut, 1415-1995, V, 355.

⁵⁷ Nahl 16/81.

dür. “Ve kalplerinin üzerine anlamalarına engel perdeler geçiririz”⁵⁸ âyetinde de aynı kelime geçmektedir. Kisâ bu kelimeyi " كُنْتُ الشَّيْءَ " “Kapattım ve güneşten korudum” cümlesiyle açıklamıştır. " أَكُنْتُ فِي نَفْسِي " “Bir şeyi sır olarak sakladım” demektir. Ebu Zeyd şöyle söylemektedir: " أَكُنْتُ كُنْتُ " (Kenentühü ve eknentühü) aynı anlamdadır, bu da varlıklarda da ve nefiste de aynıdır. Şayet " كُنْتُ الْعِلْمَ وَ اَكُنْتُهُ " denilirse hem saklanmış hem de saklı olur.⁵⁹

" الكِنُ والكِنَةُ والكِنَانُ " Bir şeyin korunması ve örtülmesidir, كِنُ البيت de aynı kullarıdır. Çoğulu كُنَانٌ ve أَكِنَةٌ dir. Sibeveyh anlamın zayıflamaması için فعل vezninde kesralamamış, bazıları ise, أَكِنَ الشَّيْءَ “Onu örttü” anlamındadır demişlerdir. “İçinizde sakladıklarınızı da”⁶⁰ âyetinde de sakladınız anlamındadır. Ferrâ Arapların أَكُنْتُ الشَّيْءَ ile örtmeyi kastettiklerini söylemiştir. Burada كُنْتُهُ ve أَكُنْتُهُ aynı anlamdadır. Bazıları ise كُنْتُ nin أَكُنْتُهُ anlamında geldiğini ve örtmek, güneşten korumak anlamında kullanıldığını söylemişlerdir. أَكُنْتُهُ فِي نَفْسِي “Onu sır olarak sakladım” demektir. ve aynı şekilde كُنْتُ الْجَارِيَةَ وَأَكُنْتُهَا (Câriyeyi örttüm, sakladım) demektir. كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَكْنُونٌ “Sanki onlar gün yüzü görmemiş yumurtalardır”⁶¹ âyetinde de güneş ve diğer ışıklardan korunmuş olmayı ifade eder.⁶²

" كُنْتُهُ وَأَكُنْتُهُ، أَكُنْتُهُ كُنْتُ، وَأَكُنْتُهُ " kelimesi bir şeyden korunmuş her şeyi ifade eder. أَكُنْتُهُ كُنْتُ bununla benzer anlamlıdır. اسْتَكَنَّ الرَّجُلُ وَاسْتَكَنَّتِ الْمَرْأَةُ “Gizli saklı oldu” anlamındadır. Kadın ayasından yüzünü örttü anlamındadır. كُنْتُ فِي نَفْسِي İçinde sakladığım şeydir. كُنْتُ فِي نَفْسِي Yani sustum ve kimseye söylemedim demektir. الكِنَةُ Kardeşin ya da erkek evladın karısı demektir, çoğulu الكِنَانُ dir. الكِنَانُ Şömine demektir. الكِنَانُ Kışın ortasındaki iki aydır. الكِنَانُ Ehl-i Medine ve Mekke’ye göre; iki kişinin sırrına dahil olmaya çalışan ancak aralarına almadıkları kişi anlamındadır. Bu şömineye göre daha ağır bir teşbihtir. الكِنَةُ من الجبل Mağara benzeridir. Sanki o yağmurdan korur, çoğulu كُنْتُ dir. Zemzem isimlerinden biridir.⁶³

⁵⁸ İsrâ 17/46.

⁵⁹ el-Cevherî, a.g.e, VI, 36.

⁶⁰ Bakara 2/137.

⁶¹ Saffât 37/49.

⁶² İbn Manzûr, a.g.e, XIII, 360.

⁶³ es-Sahibü'l-Kâfi'l-Kefâ, Ebu'l-Kâsım İsmail b. Abbâd b. Abbas b. Ahmed b. İdrîs, **el-Muhît fi'l-Lüga**, 1. Baskı, Tah. Şeyh Muhammed Hasan Âlü Yasin, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1414-1994, II, 22.

5. النَّجْوَى Necvâ (Gizli Konuşma, Fısıltı)

نَجْوَتُهُ. النَّجْوَى Sır anlamındadır. İse iki kişi arasındaki sır anlamındadır. نَجْوَتْهُ النَّجْوَى والنَّجْوَى Sır anlamındadır. ve aynı şekilde نَجْوَيْتُهُ denir. İsim hali ise النَّجْوَى şeklindedir.⁶⁴

“Birbirleriyle fısıldaşırken”⁶⁵ âyetinde “onları fısıltı” olarak nitelemiştir, ancak burada fısıltı aslen onların fiilidir. Bu tıpkı râzı olunan kavim demek gibidir ki, aslen râzı olunan onların fiilidir. النَّجْوَى (Necii) kelimesi فَعِيل (feîl) kalıbındadır ve “Ona sır verdi sırrını açtı” anlamındadır. Çoğulu الْأَنْجِيَّة (enciye)’dir. Ahfeş bu kelimenin anlamı hakkında şöyle demektedir: Gizli konuşanlar tek arkadaş olduğu gibi bir grup da olabilir. Nitekim خَلَصُوا نَجِيًّا “Fısıldaşarak oradan uzaklaştılar”⁶⁶ âyetinde bu şekilde geçmiştir. Ferra ise النَّجْوَى والنَّجْوَى isim ya da mastar olabileceğini söylemiştir.

قومٌ مُتَنَجِّوْنَ cümlesinde النَّجْوَى (Necvâ) kelimesi “Sır olarak vermek” demektir. olduğu gibi çoğul ya da tekil şeklinde gelebilir.⁶⁷

"لا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ" “Onların gizli gizli konuşmalarının çoğunda bir hayır yoktur”⁶⁸ âyetinin tefsirinde Ebû İshâk “Buradaki النَّجْوَى kelimesinin ister sır, ister açık bir şey olsun bir topluluk ya da iki kişiyi kapsamaktadır” demektedir.

“Birbirleri ile fısıldaşırken” âyetinde vârid olan “necvâ” masdar manasındadır denilmiştir. Yani onlar sır sahipleridir manasında النَّجْوَى (necvâ) mastar için isimdir. Sözlük anlamıyla نَجَوْتُ الشَّيْءَ “Bir şeyden kurtuldum ve çıkardım” anlamındadır. نَجَوْتُ الشَّيْءَ Bir şeyi sır olarak verdim” demektir de denilmiştir.⁶⁹

"وَأَسْرُوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا" “O zalimler aralarında gizli gizli şu fısıltıyı yaptılar.”⁷⁰ Bu ayette de yüzyüze açıkça söylenmemesi gerektiğine vurgu vardır, çünkü bu gizli konuşma sonrasında ortaya çıkabilir.⁷¹

⁶⁴ İbn Manzûr, a.g.e, XV, 304.

⁶⁵ İsrâ 17/47.

⁶⁶ Yûsuf 12/80.

⁶⁷ İbrahim Mustafa ve diğerleri, a.g.e, II, 905.

⁶⁸ Nisâ 4/114.

⁶⁹ el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed, **Tezhîbü'l-Lüga**, 1. Baskı, Tah. Muhammed İvaz Mur'ab, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 2001, IV, 50.

⁷⁰ Enbiyâ 21/3.

⁷¹ el-Fîrûzâbâdî, **Basâiru zevi't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz**, V, 21.

نَاجِيْتُهُ “Ona sırrımı verdim” demektir. Bunun aslı ise, “Onu, sırrını vermek için kendine has kılmaktır” ve aslının النَّجَاةِ (necat)tan olduğu da söylenir. Bu da ona ondan kurtulması için yardım etmesi ya da başkası ulaşmasın diye sırrından onu kurtarması nedeniyledir. تَنَاجَى الْقَوْمِ “Kavim kendi arasında fısıldaştı” denir. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمْ " يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمْ " الرُّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةٌ " "Ey iman edenler peygamber ile gizli gizli konuşacağınız zaman bu konuşmanızdan önce bir sadaka veriniz.”⁷² Bu ayette kelimenin aslı mastardır. “Gizli konuşmalar şeytandandır.”⁷³ “Gizli konuşmadan men edilenleri görmedin mi?”⁷⁴ “Üç kişinin gizli konuştuğu yerde dördüncüsü mutlaka O’dur.”⁷⁵ Burada النَّجْوَى olarak vasıflandırılır.⁷⁶

Bana göre النَّجْوَى kelimesinin “gizli söz için isim olduğunu görecektir. Yani arkadaşına sır olarak verdiği gizli konuşmanın ismidir. Burada sen onu, diğer insanlardan daha yakın bir konuma koymuş olursun ki, buradan bu kelimenin aslının kaldırmak olduğu ortaya çıkar ve yeryüzünden kurtulmak da bu anlama gelir. Allah (cc)’ın Musa (as) ile konuşması da مُنَاجَاةً olarak isimlendirilmiştir. Bunun nedeni ise bu konuşmanın onun dışındakilerden gizlenmiş olmasıdır.

6. السِّرُّ Setr (Örtmek)

"سَتَرَ الشَّيْءَ يَسْتُرُهُ وَيُسْتَرُهُ سِتْرًا وَسِتْرًا" Gizlemek demektir. "السِّرُّ" (Setr) fetha ile mastardır, "جَارِيَةٌ مُسْتَرَّةٌ", Örtmek, "فَاسْتَرَهُ هُوَ وَتَسْتَرُ" "Bir şeyi kapattım" demektir. "سَتَرْتُ الشَّيْءَ" "sahip olunan câriye demektir. Rasûlüllah (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: فَإِذَا " إِنَّ اللَّهَ حَيِّي سِتِيرٌ، فَإِذَا " "Allah (cc) Hayy ve Setîr'dir (gizleyendir), sizden biriniz yıkanmak isterse bir şeyle örtünsün.”⁷⁷

السِّرُّ (Setr) kelimesinden سِتِيرٌ (setîr) فَعِيل (feîl) kalıbında, “Onun karakteri ve irâdesi örtünme ve korunmayı sevmek, yani kendi rızâsı ile örtmektir” anlamında ism-i fâil olur. "جَعَلْنَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ حِجَابًا مَسْتُورًا" “Seninle ahirete inanmayanlar

⁷² Mücâdele 58/12.

⁷³ Mücâdele 58/10.

⁷⁴ Mücâdele 58/8.

⁷⁵ Mücâdele 58/7.

⁷⁶ er-Râğıp el-İsfahânî, a.g.e, s. 484.

⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsnedü Ahmed b. Hanbel**, Risâle, Hadis No, 17970.

arasında görünmez bir perde çekeriz”⁷⁸ âyetinde geçen "مُسْتَوْرًا" (mestûr) kelimesini İbn Seyyidihi ism-i fâil anlamında ism-i mef’ul şeklinde olmasının da câiz olduğunu söylemiştir. Tıpkı إِنَّهُ كَانَ وَعْدُهُ مَأْتِيًا “O’nun vaadi mutlaka yerini bulacaktır”⁷⁹ âyetinde olduğu gibi, yani مَأْتِيًا (me’tiyye) kelimesi âtiye anlamında gelecektir demektir. Dil âlimleri buradaki مستورا'nın ساتر anlamında kullanıldığını söylemişlerdir. Sa’leb mani olan bir örtüdür demiştir. Mef’ul lafzıyla gelmiştir çünkü o kullardan gizlenmiştir. "حجاباً مستوراً" (Hicâben mestûran) örtü üstüne örtü demektir. Burada birincisi örtü, ikincisi ise, örtünün üstündeki yoğunluktur. Çünkü onların kalplerinde örtü, kulaklarında ağırlık kılınmıştır. "رَجُلٌ مَسْتَوْرٌ وَسَاتِرٌ" (Racülün mestûrun ve setîrun) iffetli adam demektir.⁸⁰

السَّيْنِ التَّاءُ الرَّاءُ السُّنَّةُ (Setr, se-te-ra) harflerinden oluşan ve örtmeye delalet eden bir kelimedir. الإِسْتَارُ (İstâr) ise, kendisiyle örtülen şey demektir. سَتَرْتُ الشَّيْءَ سِتْرًا denir. السُّتْرَةُ (Sütre) ise, kendisiyle örtülen şey demektir. (İstâr) kelimesi Ka’be için kullanılmaktadır ki, çoğunluğa göre "السُّتْرُ" (setr) den gelmektedir. Burada Ka’be’ye örtü giydirmek anlamında olması gibidir. Diğer bir grup ise bunun giydirmek ile alakası olmadığını ileri sürmüşler ve onun adet ile alakalı olduğunu iddiâ etmişlerdir. Çünkü Araplar dördü الإِسْتَارُ (istâr) olarak isimlendirmişlerdir ve Ah-tal’ın şu şiiri buna delil getirilmektedir: "لَعَمْرِكَ إِنِّي وَابْنِي جُعِيلٌ وَأُمُّهُمَا لِإِسْتَارٍ لَيْيَمٌ"

“Hayatın üzerine yemin ederim ki, ben ve mükâfat olan iki yavrum ve anneleri dört alçaktır.”⁸¹ Cerîr şöyle demektedir: "قُرْنُ الْفَرَزْدَقِ وَالْبَعِيثُ وَأُمُّهُ وَأَبُو الْفَرَزْدَقِ قُبْحُ الْإِسْتَارِ"

“Ferazdak, Baîs ile annesi ve Ebû Ferazdak ne kötü bir dörtlüdür.

Görüldüğü gibi her iki şiirde de istâr, dört/dörtlü manasında kullanılmıştır. Ka’be’ye istâr denilmesinin sebebi olarak da, O’nun duvar ve köşelerinin dört adet olmasındandır demişlerdir. Bu şekilde söylenip gelmiştir. İşin aslını ancak Allah (c.c) bilir.⁸²

الإِسْتَارُ (İstîtâr) gizlenmek saklanmak anlamındadır. السُّتْرُ وَالسُّتْرَةُ (Setr ve sütre) kendisiyle örtülen, kapatılan şey

⁷⁸ İsrâ 17/45.

⁷⁹ Meryem 19/61.

⁸⁰ İbn Manzûr, a.g.e, IV, 343.

⁸¹ İbn Fâris, a.g.e, III, 132.

⁸² İbn Fâris, a.g.e, III, 132.

demektir, الاستارة (istâra) aynı anlamdadır. Bu konuda Said b Müseyyeb den şöyle bir hadis rivayet edilmektedir: مَنْ أَعْلَقَ بَابًا وَأَرْخَى سِتْرًا فَقَدْ وَجَبَ الصَّدَاقُ “Kim kapısını kapatır ve perdelerini indirirse artık ona mehir gerekli olur.”⁸³

السُّتْرُ (Setr), bir şeyi kapatmak demektir, السُّتْرَةُ وَالسُّتْرَةُ ise kendisiyle kapatılan şey demektir. Şu âyetlerde bu anlamda kullanılmaktadır: لَمْ نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا “Ondan korunacak bir örtü yapmadığımız”⁸⁴ حِجَابًا مَسْتُورًا “Görünmez perde.”⁸⁵ الإِستَار (İstitâr) ise, saklamak demektir. Şu âyet buna misaldir: وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ “Siz kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin aleyhinizde şahitlik edeceğinden korkarak kötülükten sakınmıyorsunuz.” (Fussilet 41/ 22)⁸⁶

7. الحِجَابُ Hicâb (Örtü)

Sözlükte "engel olmak; örtmek, gizlemek" manalarına gelen hacb kökünden türemiş bir isim olan hicab "perde, iki nesne arasına konan engel, örtü" anlamında kullanılır. Hicab kelimesi Kur'ân-ı Kerîm'de geçtiği yedi ayette; ahirette cennette bulunanlarla cehennem ehlinin birbirlerinin haline vakıf olmaya mani olan engel (A'raf 7/46); perde, örtü, engel (Meryem 19/17; Ahzab 33/53; Fussilet 4 1/5; Şûrâ 42/51). Kur'ân okuduğu sırada Hz. Peygamber'le ahirete inanmayanlar arasına çekildiği belirtilen görünmez perde (İsrâ 17/45) ve karanlığın oluşturduğu perde (Sad 38/32) manalarında kullanılmıştır. Hicâb kavramı bir âyette de âhîret gününe inanmayıp her türlü taşkınlığı gösteren, günahkâr, vahiy ürünü âyetleri “eskilerin masalları” olarak niteleyen ve nihayet kalpleri kararan kimseler “rablerine kavuşmaktan alıkonanlar (mahcubûn)” şeklinde tasvir edilirken ism-i meful sigasıyla geçmektedir (Mutaffifin 83/15).⁸⁷

Örttü demektir. " حَجَبَ الشَّيْءَ يَحْجُبُهُ حَجْبًا وَحِجَابًا وَحَجْبَةً " (Hicâb), örtü demektir. " Örtünün arkasında gizlendi, örtündü demektir. Örtünmüş kadın, " حِجَابُ الْجَوْفِ " (hicâbü'l-cevf) açık bir şeyin ve karnın örtülmesi demektir. Kalb ile diğer yerlerinin örtülmesi manasına da gelmektedir. el-Ezherî ise, “O, kalb

⁸³ ed-Dârekutnî, **Sünenü'd-Dârukutnî**, Babu'l- miher, hadis numarası 3820, IV, 472.

⁸⁴ Kehf 18/90.

⁸⁵ İsrâ 17/45.

⁸⁶ er-Râğıp el-İsfahânî, a.g.e, s. 457.

⁸⁷ Çelebi, İlyas, “Hicâb”, **D.İ.A.**, T.D.V.Y, İstanbul, 1998, XVII, 429.

ile karın arasındaki zardır” demektir. " ومن بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ حِجَابٌ " “Sizinle bizim aramızda örtü vardır”⁸⁸ ayetinde seninle ve bizim aramızda din ve akide anlamında bir engel vardır manasındadır ve bu da “Kalplerimiz kapalıdır” ayetindeki anlam gibidir. Ve bunun anlamı da şudur ki biz seninle gittiğin yol bakımından uyum sağlamıyoruz.⁸⁹

" الْحِجَابُ " (el-Hacb), sözlük anlamıyla engellemek demektir. Terim anlamı ise; başka bir kişi nedeniyle bir kişinin mirasın tamamından ya da bir kısmından men edilmesidir. Bunlardan ilk şahsa " حَجْبُ حِرْمَانٍ " (hacbü hırmân), ikincisine ise حَجْبُ نَقْصَانٍ (hacbü noksân) denir.⁹⁰

“Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla ya da perde arkasından konuşur”⁹¹ âyetinde konuşanı göremeyeceği bir yerden anlamı vardır.⁹²

" الْحِجَابُ " Kelimesi Kur’ân-ı Kerîm’de 4 manada gelmiştir:

Birincisi, günün sonunda güneşi (ışınlarını) engelleyen dağ manasındadır. حَتَّى " " تَوَارَتْ بِالْحِجَابِ " “Perdenin arkasına gizlendi”⁹³ ayetinde bu anlamda geçer.

İkinci manası ise şer’î örtüdür ki bu da " فَاسْأَلُوهُمْ مِنْ وَّرَاءِ حِجَابٍ " “Onlara bir hicap (örtü) arkasından sorun”⁹⁴ âyetinde geçer.

Üçüncü anlamı Rububiyet makamına oranla nübüvvet derecesinin risâlet derecesinden eksik kaldığı şeydir. " وَمَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكْلِمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَخِيَاءً أَوْ مِنْ وَّرَاءِ حِجَابٍ " “Allah bir insanla ancak vahiy yoluyla ya da perde arkasından konuşur”⁹⁵ ayetinde de bu anlamda geçer.

Dördüncü manası ise cennet ve cehennem arasında olan sur yani a’râftır. بَيْنَهُمَا " حِجَابٌ " “Aralarında bir perde vardır”⁹⁶ buradaki örtmekten maksat görünmesini engellemek değil, asıl murad, cennet ehlinin lezzetlerinin cehennem ehline ulaşmasını ve

⁸⁸ Fussilet 41/5.

⁸⁹ es-Semîn el-Halebî, a.g.e, II, 1729.

⁹⁰ el-Cürcânî, a.g.e, s. 111.

⁹¹ Şûrâ 42/51.

⁹² er-Râğıp el-İsfahânî, a.g.e, s. 108.

⁹³ Sâd 38/32.

⁹⁴ Ahzâb 33/53.

⁹⁵ Şûrâ 42/51.

⁹⁶ A’râf 7/46.

cehennem ehlinin eziyetlerinin de cennet ehline ulaşmasını engelleyen şeydir ki bu da “Aralarına kapısı olan bir sur çekilir”⁹⁷ ayetindeki anlamıdır.⁹⁸

İbn Cerîr et-Taberî " كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ " “Hayır hayır o gün onlar Rablerini görmekten mahrumdurlar”⁹⁹ ayetinin tefsiri ile ilgili şöyle söylemektedir: Bu konuda doğruya en yakın görüşler şunlardır. Allah (cc) bu kavmin onu görmekten mahrum kalacaklarını haber vermiştir denilir. Ayrıca buradaki kastın onun cömertliğinden mahrum kalacakları olabilir, ya da buradaki anlam bunların hepsi de olabilir. Ayette bunlardan birini diğerine tercih etmeye sebep olacak bir delil ya da Rasulullah (sav)’dan buna delil olabilecek bir haber yoktur. Doğru olan genel bir haber olarak herhangi bir tahsis yapılmadan onların onu görmekten ve cömertliğinden mahrum kalacaklarıdır.¹⁰⁰

8. الغَيْبُ Gayb (Gizli, Saklı, Görünmeyen)

Akıl ve duyular yoluyla hakkında bilgi edinilemeyen varlık alanı demektir. Arapça'da "gizli kalmak, gizlenmek, görünmemek, uzaklaşmak, gözden kaybolmak" anlamında masdar ve "gizlenen, hazırda olmayan, bulunmayan şey" manasında isim veya sıfat olarak kullanılır.¹⁰¹

الغَيْبُ (Gayb), şüphe demektir, çoğulu غَيْبَاتٌ وَغُيُوبٌ dur. Senden gizlenen, kaybolan ve kayıp olan şey manasına gelir." الغَيْبَةُ (Gaybe) ise, الغُيُوبَةُ وَالغُيُوبَةُ وَالْمَغَابِ، "الغُيُوبَةُ وَالغُيُوبَةُ وَالْمَغَابِ" kelimeleri gibi yokluk, ayrılık, bulunmama demektir. Bir şey bir şeyde kayboldu " وَغَابَ الشَّيْءُ فِي الشَّيْءِ يَغِيْبُ غِيَابَةً " “Bir şey bir şeyde kayboldu” şeklinde söylenmektedir. Muzârî sığası kesrâ ile يَغِيْبُ (yeğîbü), masdarı ise, غُيُوبَةً وَغِيَابًا وَغِيَابًا وَغِيَابَةً şeklinde lindedir.

"غِيَابَةُ كُلِّ شَيْءٍ" Sana karşı gizli ve örtük olan şeydir. ve sevginin kaybolması, ağacın kaybolması bu kullanımdadır. غَابَهُ (Gâbehü), “Onu ayıpladı ve gıybet gibi ondaki kusurları zikretti” demektir. الغيبة içinde iyi veya kötü bulunan fiildir. امْرَأَةٌ مُغِيْبَةٌ وَمُغِيْبَةٌ

⁹⁷ Hadîd 57/13.

⁹⁸ el -Fîrûzâbâdî, **Basâiru zevi't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitabi'l-Azîz**, II, 434.

⁹⁹ Mutaffifin 83/15.

¹⁰⁰ et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Yezid b. Kesîr, **Câmiu'l-Beyân an Te'vili Âyi'l-Kur'ân**, 1. Baskı, Tah. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'r-Risâle, Beyrut, 1420/2000, XXIV, 290.

¹⁰¹ Çelebi, İlyas, “Gayb” **D.İ.A.**, İstanbul, 1996, XIII, 404.

"وَمُعْتَبٍ" "Kocası kaybolmuş kadın demektir." " وَتَغَيْبٍ عَنِّي " Bu misalde görüldüğü gibi "te-gayyibe" fiili şiirdeki zorunluluk dışında ancak "an" harf-i ceri ile kullanılır. Aynı şekilde "عَائِكَ" kelimesi كَاهِل gibi "Senden kaybolan yani uzakta olan" anlamında isimdir.¹⁰²

الْغَيْبُ (Gayb) aslen gönüllerde olsa bile gözlerden kaybolan şeyi ifade eder. Gaybtan ses duydum demek görünmeyen bir şeyin arkasında ses duymayı ifade eder. Hadislerde geçen bir kelimedir ve kalplerde bulunsun bulunmasın gözlerden kaybolan şey anlamındadır.¹⁰³

الْغَيْبُ (Gayb), sana gizli olan şeyler demektir. " الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ " "Gayba iman edenler"¹⁰⁴ âyetindeki gaybdan kasıt Allah (cc)'dır denilmektedir. Çünkü O dünyada görülmez, ancak O'na delalet eden âyetler görülebilir. Başka bir görüş ise buradaki gaybdan kasıt, insanlardan gizli olup, Rasulullah (sav)'ın haber verdiği melekler, cennet, cehennem ve hesap gibi şeylerdir. ve denilmiştir ki göz önünde olmasalar da iman ederler ve onlar (inananlar) münafıklar gibi değildir. Gaybdan kastın Kur'ân-ı Kerim olduğunu söyleyenler de vardır. İbnü'l-A'râbî gayb hakkında şöyle söylemektedir: Kalplerde bulunsalar bile gözlerin görmediğidir.¹⁰⁵

" وَاللَّهُ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ " "Göklerin ve yerin gaybını bilmek yalnızca Allah (cc)'a mahsustur"¹⁰⁶ âyetinde göklerin ve yerin gayba dair ilmi kastedilmiştir. "Görmediği halde Rahman olan Allah (cc)'dan korkan"¹⁰⁷ yani kimse görmediği anda da Allah (cc) dan korkan anlamındadır. "Kocalarının bulunmadığı zamanlarda da koruyan"¹⁰⁸ yani eşleri olmadığı anda onun sevmediği şeyleri yapmayanlar.¹⁰⁹

الْغَيْبُ (Gîbet) bir insanı yokluğunda mubah olan işler dışında hoşuna gitmeyecek şekilde anmaktır. Ancak gıybet şu altı durumda mubah olur. Fetva sorarken, zulmü tanırtırken, (hatada olan birisini) uyarırken, zulüm halinde, zulmün giderilmesinde yardım

¹⁰² el-Fîrûzâbâdî, **el-Kâmûsü'l-Muhîd**, I, 155.

¹⁰³ İbn Manzûr, a.g.e, I, 654.

¹⁰⁴ Bakara 2/3.

¹⁰⁵ el-Fîrûzâbâdî, **Basâiru zevi't-Temyîz fi Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz**, IV, 152.

¹⁰⁶ Hûd 11/123.

¹⁰⁷ Kâf 50/33.

¹⁰⁸ Nisâ 4/34.

¹⁰⁹ el-Fîrûzâbâdî, **Basâiru zevi't-Temyîz fi Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz**, IV, 152.

ederken, (zulüm) ortada açık olarak işlendiği zaman. “Uzak bir yerden gayba taş atıyorlardı”¹¹⁰ ayetinin manası, gözlerinin ve basiret yani görüşlerinin idrak edemediği bir yerden demektir.¹¹¹

Bazı müfessirler gayb kelimesinin Kur’ân-ı Kerîm’de 10 şekilde geldiğini söylemektedirler: Bunlardan biri "Allah" (c.c),¹¹² ikincisi "vahy",¹¹³ üçüncüsü "kaderle ilgili olaylar",¹¹⁴ dördüncüsü "zan",¹¹⁵ beşincisi "yağmur",¹¹⁶ altıncısı "Hz. Süleyman’ın ölümü",¹¹⁷ yedincisi "Levh-i Mahfuz",¹¹⁸ sekizincisi "bulunmama hali",¹¹⁹ dokuzuncusu "azabın ineceği vakit",¹²⁰ onuncusu "dip, taban"¹²¹ manasıdır.¹²²

B. KUR’ÂN-I KERİM’DE SIR KELİMESİNE ZIT ANLAMLI LARI KULLANILAN KELİMELELER

1. الْعَلَنُ Alen (Bilinmek, Açık Olmak)

"عَلَنَ الْأَمْرُ" (Alene’l-emru) birşey (iş, durum) açık oldu demektir. "عَلْنَا وَعَلَانِيَةً" "Ortaya çıktı" demektir. "أَعْلَنُ وَعَلَّنْتُ" "Ortaya çıkardım" demektir. "إِغْلَانُ" (İ’lân) "Açıkça dile getirmek", "عَالَنَهُ" "Ona işi (durumu) ilan etti" demektir.. Bu da sırrı saklamayan kişi anlamına gelen همزة (hümeze) kelimesi gibidir. "رَجُلٌ عَلَانِيَةٌ مِنْ عَلَانِيَةٍ وَعَلَانِيٍّ مِنْ" "Kitap başlığı" demektir.¹²³

¹¹⁰ Sebe 34/53.

¹¹¹ el-Fîrûzâbâdî, *Basâiru zevi’t-Temyîz fi Letâifi’l-Kitâbi’l-Azîz*, IV, 152-153.

¹¹² Bakara 2/3.

¹¹³ Tekvîr 81/24

¹¹⁴ A’râf 7/188

¹¹⁵ Kehf 18/22; Sebe 34/53.

¹¹⁶ En’âm 6/59.

¹¹⁷ Sebe 34/14.

¹¹⁸ Meryem 19/ 78; Tûr 52/41.

¹¹⁹ Nisâ 4/34; Yûsuf 12/52.

¹²⁰ Cin 72/26

¹²¹ Yûsuf 12/10

¹²² İbnü’l-Cevzî, Cemâleddin Ebu’l-Ferac Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, *Nüzhetü’l-Uyûni’n-Nevâziri fi İlmi’l-Vucûh ve’n-Nezâir*, 1. Baskı, Tah. Muhammed Abdulkerim Kâzım er-Râzî, Dâru’r-Risâle, Beyrut, 1404/1984, s. 457-458.

¹²³ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, I, 1579.

"عَلَنَ كَذًا" (Alâniyye), sırrın zıddıdır. Meânî ilminde bu sıklıkla söylenir. "وأغلتته أنا" "Birşey ortaya çıktı ve ben onu ortaya çıkardım" denilir. Mevlâ Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا" "Hem ilan ederek söyledim onlara hem de gizli gizli"¹²⁴ yani gizli ve açık bir şekilde¹²⁵ " ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ " "Sonra ben onlara açıkça söyledim."¹²⁶ Yani ortaya çıkararak ve açıkça "أَعْلَنَ يَغْلِنُ إِغْلَانًا" şeklinde söylenir. ve "الإِغْلَانُ" (i'lân), gizlice söylemenin zıddıdır. "Gizli ve açıkça"¹²⁷ Aynı şekilde Meânî ilminde bu sıklıkla söylenir. "عُلُوَانُ الْكِتَابِ" kalıbındadır. "عُلُوَانُ الْكِتَابِ" da buradan gelir. Çünkü onunla içeriği bilinir, böylece manaları ve içeriğin, ortaya çıkarmak bakımından böyle olur.¹²⁸

2. الجَهْرُ Cehr (Ortaya Çıkmak, Herkes Tarafından Bilinmek)

"الجَهْرَةُ" (Cehre), arkasındaki şeyin ortaya çıkması, "جَهْرَةٌ" (cehraten) ise, aralarında herhangi bir engel olmaksızın demektir. "رَأَيْتَهُ جَهْرَةً وَكَلِمَتُهُ جَهْرَةٌ" "Onu açıkça gördüm ve onunla açıkça konuştum" denilir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "أَرِنَا اللَّهَ جَهْرَةً" "Bize Allah (cc)'ı açıkça göster."¹²⁹ Ayrıca bu kelime Kur'ân-ı Kerîm'de açıkça söylemek manasını da ifade eder. Yani herhangi bir engel olmaksızın demektir. İbn Arafe şöyle demektedir: "حَتَّى نَرَى اللَّهَ جَهْرَةً" "Allah'ı açıkça görene kadar"¹³⁰ ayetindeki anlamı yani onu herhangi bir engel olmaksızın, açık bir şekilde. Ahfeş ise bu ayet hakkında şöyle söylemektedir: "Aralarında hiçbir şey olmaksızın, açıkça görünceye kadar." الأَجْهَرُ Güneşte görülmeyen demektir. جَهَرَ بِالْقَوْلِ "Sesini yükseltti" demektir ve قَطَعَ babındadır. إِجْهَارُ "Sözü açıkça söylemek ve düşmanlıkla ortaya çıkarmak" anlamındadır.¹³¹

"جَهْرَتُهُ اجْتَهْرَتُهُ" "Bir şeyi açığa çıkardım," جَهْرَتُ الشَّيْءِ "Aramızda herhangi bir engel olmaksızın onu gördüm" demektir. "بَعْتُهُ أَوْ جَهْرَةً" "Ansızın veya açıkça"¹³² ayetindeki manası ise, "Geldiğinde onların onu açıkça görmesidir." جَهَرَ الشَّيْءُ "Açıkça ortaya çıktı"

¹²⁴ Nûh 70/9.

¹²⁵ er-Râğıp el-İsfahânî, a.g.e, s. 345.

¹²⁶ Nûh 70/9.

¹²⁷ Bakara 2/274.

¹²⁸ es-Semîn el-Halebî, a.g.e, III, 116.

¹²⁹ Nisâ 4/153.

¹³⁰ Bakara 2/55.

¹³¹ er-Râzî, **Muhtâru's-Sihâh**, I, 63.

¹³² En'âm 6/47.

demektir. Sözü, duasını, sesini, namazındaki okuyuşunu, kıratını açıkça yaptı, رجلٌ yüksek sesi ifade eder. 133

el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân müellifi جَهْرٌ (cehera) fiiliyle ilgili şunları söylemektedir: جَهْرٌ (cehera) Kulağın işitebileceği ve gözün görebileceği algı düzeyiyle ortaya çıkardı manasına gelmektedir. Görmekle ilgili olarak şöyle denilir: “Onu açıkça gördüm.” Tıpkı şu ayetlerde olduğu gibi: “Allah’ı açıkça görene kadar sana inanmayacağız”¹³⁴ “أَرَنَا اللَّهُ جَهْرَةً”¹³⁵ yani açıkça herhangi bir örtü olmaksızın demektir ve bunu Allah (cc)’ın sıfatlarını bilmemeleri ve küfür konusundaki inatlılıkları nedeniyle yapmışlardır Bu ayetlerde “gözün algı düzeyi” anlamında kullanılmaktadır. Kulakla ilgili ayetlere gelince: “سَوَاءٌ مِنْكُمْ” “Sizden sözü gizleyenle açığa vuran aynıdır”¹³⁶, “وَإِنْ تَجَهَّرَ بِالْقَوْلِ” “Sen sesini yükseltirsen şüphesiz o gizliyi de gizlinin gizlisini de bilir”¹³⁷, “إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ مِنَ الْقَوْلِ وَيَعْلَمُ مَا تَكْتُمُونَ”¹³⁸, “İster sözünüzü gizleyin ister açığa vurun”¹³⁹, “وَلَا تَجَهَّرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا”¹⁴⁰, “Birbirinize bağırdığınız gibi peygambere de yüksek sesle bağırmayın.”¹⁴¹ Görüldüğü gibi bu âyetlerde cehr kelimesinin kulak algısı ile ilgili anlamı olarak gelmektedir. Ayrıca yüksek sese ve güzel bir şekilde sesi yükseltene كَلَامٌ جَوْهَرِيٌّ وَجَهْرِيٌّ denir.¹⁴²

جَهْرَتُ الشَّيْءِ جَهْرٌ (cehera) Sırrın karşıt anlamlısı olarak açıkça ortaya çıkan şeye denir. “Bir şeyi ortaya çıkardım” demektir. ve bundan da “وَجْهَةٌ جَهْرِيَّةٌ” “temizliği açıkça belli olan” manasınadır. “جَهْرَتُهُ وَأَجْهَرْتُهُ” Aynı anlamdadırlar.¹⁴³

¹³³ İbn Manzûr, a.g.e, IV, 149.

¹³⁴ Bakara 2/55.

¹³⁵ Nisâ 4/153.

¹³⁶ Ra'd 13/10.

¹³⁷ Tâhâ 20/7.

¹³⁸ Enbiyâ 21/110.

¹³⁹ Mülk 67/13.

¹⁴⁰ İsrâ 17/110.

¹⁴¹ Hucurât 49/2.

¹⁴² er-Râğıp el-İsfahani, a.g.e, s. 101.

¹⁴³ es-Semîn el-Halebî, a.g.e, I, 352.

3. الظُّهُورُ Zuhûr (Ortaya Çıkmak)

"ظَهَرَ الشَّيْءُ ظُهُورًا" "Bir şey'en kaybolduktan sonra tekrar ortaya çıktı" manasındadır. Onu buldum, ona muttali oldum, kavmi buldum, öğle sıcağında harekete geçtiler ve oraya girdiler denildiği gibi, arasındaki şey anlamı da vardır. "أَظْهَرَ فَلَانًا عَلَيَّ السَّيْرَ" "Yani ona muttali oldu" demektir.¹⁴⁴

"أَظْهَرْتُ الشَّيْءَ" Onu ortaya çıkardım." "أَظْهَرْنَا" Öğle vakti harekete geçtik demektir. "المُظَاهَرَةُ" Yardım etmek demektir. "التَّظَاهُرُ" yardımlaşma, "تَظَاهَرَ الْقَوْمُ" topluluk sırt sırta oldu, yani sanki onlardan her biri arkadaşına yardım etti ve ondan yardım istedi.¹⁴⁵

"وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا" "Görünen kısımlar müstesna olmak üzere zinetlerini teşhir etmesinler"¹⁴⁶ ayeti hakkında Sa'di, İbni Affan'dan o da İbn Numeyr'den o da A'meş'ten o da Saîd b. Cübeyr'den o da İbn Abbas'tan rivayet ederek şöyle söylemektedir: Buradan kasıt avuç içi, yüzük ve yüzdür. Âişe (r.a) ise şöyle açıklamaktadır: Görünen zinet, kulb ve feyhadır, (yani ters dönen ve açılan yerlerdir.) İbn Mes'ud (r.a) şöyle söylemektedir: Görünen zinetten kasıt elbisedir.¹⁴⁷

"الظَّاهِرُ" (Zâhir), dinleyen için yapılan konuşmadan muradın açık bir şekilde ortada olduğu şey anlamında isimdir ve bu anlamı ortada olan şey için te'vil ya da tahsis de mümkün olabilir. Buna örnek ise, "Allah alışverişi sizin için helal kıldı"¹⁴⁸ "Kadınlardan hoşunuza gideni nikâhlayın"¹⁴⁹ ayetleridir. Bunun zıddı da gizli olmasıdır ki bu da sözden maksadın ancak isteyerek anlaşılır olmasıdır. "Faizi haram kıldı"¹⁵⁰ ayeti buna örnektir.¹⁵¹

Zuhûr kökenlerde kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de şu manalarda geçmektedir:

Açığa çıkan, görünür olan,¹⁵² muttali kılmak,¹⁵³ yükselmek,¹⁵⁴ yardımlaşmadır,¹⁵⁵ galip gelmek,¹⁵⁶

¹⁴⁴ İbrahim Mustafa, a.g.e, II, 578.

¹⁴⁵ el-Cevherî, a.g.e, II, 293.

¹⁴⁶ Nûr 34/31.

¹⁴⁷ el-Ezherî, a.g.e, II, 316.

¹⁴⁸ Bakara 2/175.

¹⁴⁹ Nisâ 4/3.

¹⁵⁰ Bakara 2/275.

¹⁵¹ el-Cürcânî, a.g.e, s.185.

¹⁵² Rûm 30/41; Gâfir 40/26; Rûm 30/7; Nûr 24/31.

batıl,¹⁵⁷ bir şeyden yüz çevirmek.¹⁵⁸

Bu kelime “ezdâd” (zıtlardan) yani hem müsbet hem de menfî (zıt) manaya muhtevidir. “Sırt çevirmek” deyiminin hakiki manası yani onun emirlerini sanki sırtının arkasına koyup önemsemediğiniz şeklindedir. Denilir ki buradaki zamir gaibdir yani belirli değildir ve bu da Mücâhid’in görüşüdür. Ayetin lafzı ise ilk görüşe delalet eder.¹⁵⁹

Yeryüzünde açıkça görünen şeyler, Allah’ın sıfatlarından olan Zâhir ve Bâtın tıpkı ilk ve son gibi ancak birlikte söylenir. O kendisine delalet eden şeylerin çokluğu bakımından Zâhir, eşsizliği sebebiyle insan aklının hakikatini kavrayamaması nedeniyle de Bâtın’dır.¹⁶⁰

4. البَدْوُ Bedv (Görünmek, Belirmek)

"أَبْدَيْتُهُ وَبَدَاؤُهُ الشَّيْءُ" Ortaya çıkmak anlamındadır. "بَدَا وَبَدُوًّا وَبَدَاؤًا وَبَدَاءَةً وَبَدُوًّا" On-
dan ortaya çıkan ilk şey demektir. بَادِي الرَّأْيِ En belirgin görüş demektir.¹⁶¹

"وَمَا تَرَكَ أَتَّبَعَكَ إِلَّا الَّذِينَ هُمْ أَرَادُوا بِبَادِي الرَّأْيِ" "İlk bakışta bizim ayak takımımızdan başkasının senin arkana düştüğünü görmüyoruz"¹⁶² ayetindeki "بَادِي الرَّأْيِ" kelimesini sadece Ebû Amr hemze ile okumuştur. Onun dışındakiler ise hemzesiz okumuştur. Ferra ise onu hemzelemeyin, çünkü anlam “bize görünen”dir. Şayet “ilk bakışta” anlamında kullanılmış olsa hemzeli okunması doğrudur. بَدَا Kelimesinde de onu zikredeceyiz. بَدَا Harflerinden oluşur. Bir şeyin ortaya çıkması anlamındadır. Bir şey ortaya çıktığı zaman "بَدَا الشَّيْءُ يَبْدُو" şeklinde söylenir. بَادِي Şeklinde yerleşim yerinin zıt anlamı olarak kullanılır ve بَدُوًّا de buradan gelir. Çünkü onlar binaları ile onları gizleyen

¹⁵³ Cın 72/26-27; Kehf 18/20.

¹⁵⁴ Zuhuf 43/33; kehf 18/97.

¹⁵⁵ Tahrim 66/4.

¹⁵⁶ Tevbe 9/33.

¹⁵⁷ Ra'd 13/33.

¹⁵⁸ Hüd 11/92.

¹⁵⁹ Ebû Hilâl el-Askerî, el-Hasân b. Abdullah b. Sehl b. Saîd b. Yahya b. Mihrân, **el-Vucûh ve'n-Nazâir**, I. Baskı, Tah. Muhammed Osman, Mektabetü's-Sekâfeti'd-Diniyye, Kâhire, 1428/2007, s. 327-329.

¹⁶⁰ Ebu'l-Bekâ, a.g.e, I, 928.

¹⁶¹ el-Fîrûzâbâdî, **el-Kâmûsu'l-Muhît**, I, 1629.

¹⁶² Hüd 11/27.

bir yerleşim yerinde değil de yeryüzünde belirgin bir yerdedirler.¹⁶³ Ayrıca البداء bir görüşün ilk kez ortaya çıkmasına denir.¹⁶⁴

"وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا" Açık bir şekilde ortaya çıktı demektir. "بَدَا الشَّيْءُ بُدُوًّا وَبَدَاءً" "Hiç hesaba katmadıkları şey Allah tarafından ortaya çıkmıştır."¹⁶⁵ Yani hiç akıllarına gelmeyen ve hesaba katmadıkları azap ve ceza Allah tarafından onlar için ortaya çıkarılır.¹⁶⁶ "وَبَدَا لَهُمْ سَيِّئَاتُ مَا كَسَبُوا" "Onların kazandıkları kötülükler ortaya çıktı."¹⁶⁷ "فَبَدَّتْ لَهُمَا سَوَاءُهُمَا" "Ayıp yerleri açılıp görünüyordu"¹⁶⁸ Yerleşim yerinin zıt anlamı olarak "وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ" "Sizi çölden getirmekle"¹⁶⁹ ayetinde kullanılmıştır. Bu ayetteki البادية geniş olup kendini gösteren mekân anlamındadır. Bâdiye'de kalan kişiye "لَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي" "Yerli ve yolcu bütün insanlar için eşit kılınan"¹⁷⁰ "سَوَاءَ الْعَاكِفِ فِيهِ وَالْبَادِ" "Çölde bedevi Araplar içinde yer alıp"¹⁷¹ ayetlerinde geçtiği üzere باد (bâdi) denir.¹⁷²

5. التَّجْلِيَةُ Tecliye (Belli Olmak, Belirmek)

"أَمْرٌ جَلِيٌّ" "Ortaya çıkardı ve görünür kıldı" anlamındadır. "جَلَا الْأَمْرَ وَجَلَاهُ وَجَلَّى عَنْهُ" Belirgin şey "انجلى وتجلّى" şeklinde kullanılır, "اجل لي هذا الأمر" "Bana bu şeyi anlat" demektir. الجلاء açık, anlaşılır şey demektir. Fetha ve med ile açık ve anlaşılır şey demektir. "قُلْ إِنَّمَا" "Allah saati (kıyameti) ortaya çıkarır" demektir. "وَاللَّهُ تَعَالَى يُجَلِّي السَّاعَةَ" "De ki, onun bilgisi, yalnızca Rabbim katındadır, onu tam vaktinde koparacak olandan başkası değildir."¹⁷³ Yani Allah (cc) bunun ilmini yalnızca kendinde bulundurur, önce genel olarak kıyamet vaktinden sorulup sonra özel olarak onun vakti sorulunca cevap öncelikle genel olarak "Onun ilmi Rabbim katındadır" diyerek cevap gelmiş, sonra ise vakit özel olarak vurgulanmış ve onun vaktini Al-

¹⁶³ İbn Fâris, a.g.e, I, 205.

¹⁶⁴ el-Cürcânî, a.g.e, s. 26.

¹⁶⁵ Zümer 39/47.

¹⁶⁶ İbn Kesîr, a.g.e, VI, 104.

¹⁶⁷ Zümer 39/48.

¹⁶⁸ Tâhâ 20/121.

¹⁶⁹ Yûsuf 12/100.

¹⁷⁰ Hac 22/25.

¹⁷¹ Ahzâb 33/20.

¹⁷² er-Râgıp el-İsfahânî, a.g.e, s. 40.

¹⁷³ A'râf 7/187.

lah (cc)'dan başkası erteleyemez denmiştir.. Zemahşerî şöyle söylemektedir: Onun vak-
tini ondan başkası erteleyemez demek onun ilmi hala gizlidir, Allah (cc)'dan başkası
onun gizli sırrını ortaya çıkaramaz ve ona muttali olamaz ve aniden Allah (cc) kıyamet
vaktini getirdiğinde ondan haberleri olarak onu erteleyemezler. De ki onun geliş vakti
Allah (cc)'ın vuku vaktine kadar gizli kalmasını murat ederek yarattığı mahlukattan bir
tanesidir.¹⁷⁴

الجَلِيّ (Celî) kelimesi, gizli manasında olan الحَفِيّ (hafî) kelimesinin zıt anlamlısı-
dır. الجَلِيَّةُ (Celiyye), kesin haber, الجَلَاءُ (celâ) fetha ve med ile açık bir iş demektir. "جَلَا"
"Haber bana açık oldu" denir.¹⁷⁵

Ortaya çıkma şu ayette olduğu gibi "وَالنَّهَارِ إِذَا تَجَلَّى" "Ortaya çıktığında gündüze
(yemin olsun)"¹⁷⁶ bizzat bir şeyin zatı ile olabilir, ya da emir ya da fiil ile olabilir ki şu
ayet buna misaldir: "فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ" "Rabbi dağa tecelli ettiğinde."¹⁷⁷

"O'nun dışında kimse onun vaktini erteleyemez"¹⁷⁸ ayeti-
nin manası "Kıyametle alakalı şeyleri ancak o ortaya çıkarabilir" demektir. "Gündüz
ortaya çıktığında", yani ortaya çıktığında, "Gündüzü ortaya çıkardığında"¹⁷⁹ yani "gö-
ründüğünde" anlamındadır. Çünkü o ilerledikçe ortaya çıkar.¹⁸⁰

"Vaktini kimse erteleyemez" ayetinde geçen التَّجَلِّيَّةُ "bir şeyi ortaya çıkarmak,"
التَّجَلِّي "bir şeyin ortaya çıkması" demektir. Anlamı ise onun belirli olan zamanında onu
ondan başkası ortaya çıkaramaz¹⁸¹ yani onun belirli olan vaktini bilgiler ve haberler
vasıtasıyla ondan başkasının ortaya çıkarmaya gücü yetmez.¹⁸²

التَّجَلِّيَّةُ nin manası ortaya çıkarmak, keşfetmek demektir. Peki جَلَّاهَا (cellâhe)'deki
"he" zamiri nereye döner? Bu konuda iki görüş vardır ki, bunlardan ilki Zeccâc ın görü-

¹⁷⁴ Ebû Hayyan el-Endelûsî, Muhammed b. Yusuf, **Tefsîrû'l-Bahri'l-Muhît**, 1. Baskı, Tah. eş-Şeyh
Âdil Ahmed Abdulmevcûd / eş-Şeyh Ali Muhammed Muavaz, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut,
1422/2001, V, 238.

¹⁷⁵ el-Cevherî, a.g.e, VI, 153.

¹⁷⁶ Leyl 92/2.

¹⁷⁷ A'râf 7/143.

¹⁷⁸ A'râf 7/187.

¹⁷⁹ Şems 91/3.

¹⁸⁰ es-Semîn el-Halebî, a.g.e, I, 335.

¹⁸¹ er-Râzî, Ebû Abdullah Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, **Mefâtihu'l-Gayb**, 3. Baskı, Dâru
İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1420, XV, 423.

¹⁸² er-Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, XV, 423..

şüdü. O'na göre, oradaki zamir güneşe döner. Bunun nedeni ise gündüzün aslen güneşin parlaklığından ibaret olmasıdır. Gündüz ne zamanki en belirgin halde ortaya çıkar güneş de en belirgin halinde ortaya çıkar. Çünkü eserin kuvveti ve tamlığı müessirin kuvveti ve tamlığına delalet eder. Gündüz güneşin ortaya çıkması ve belirgin olmasıdır. "Onun vaktini ancak O erteleyebilir" ayetindeki gibi çıkarır anlamındadır. İkinci görüş cumhurun görüşüdür: O karanlığa ya da dünyaya ya da yeryüzüne döner, onunla alakalı herhangi birşey geçmemiş olsa da şöyle denilir: Yemek isteyerek ve üşümüş olarak sabahladılar, gökyüzünü isteyerek onları gönderdim.¹⁸³

6. الكُفُّفُ Keşf (Açmak, Meydana Çıkarmak)

"كشفه يكشفه كشفاً" (Keşf), bir şeyi örten veya kaplayan şeyi kaldırmandır. "كشفه عن الأمر" Onu ortaya çıkarmaya zorladı demektir. "كشفه فانكشف" Ortaya çıkardı demektir. "كشفه عن الأمر" Onu ortaya çıkarmaya zorladı demektir. "الكاشفة" (Kâşife) tıpkı العافية (âfiye) (hâtîme) gibi mastardır. "لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ" "Onu Allah (cc)'dan başka açığa çıkaracak yoktur"¹⁸⁴ âyetinin manası yani ortaya çıkaracak yoktur demektir. Sa'leb bu âyetin manası hakkında şöyle söylemektedir: "Onu Allah (cc)'dan başka açığa çıkaracak yoktur" âyeti kıyâmet vaktini ondan başkası ortaya çıkaramaz anlamındadır. Adam dişsiz kısımları görecek kadar güldüğünde "أَكشَفَ الرجلُ إكشافاً" denilir ki çok güldüğünü mübağalı şekilde izah etmek için bu tabir kullanılmış olur.¹⁸⁵

الكشْفُ (Keşf) kelimesi الضَّرْبُ (darb) gibidir. الكاشِفةُ (Kâşife) ise bir şeyi kaplayan ve örten şeylerin kaldırılması ve ortaya çıkarılmasıdır. "كشفتُه عن كذا تكشيفاً" "Ortaya çıkarmaya zorladım" demektir. انْكَشَفَ Ortaya çıktı de aynı anlamdadır. اكْتُشِفْتُ "لِرُؤُوسِهَا" (Cima esnasında) kocası için açılmada abartılı (aşırı) davrandı" demektir.¹⁸⁶

الكشْفُ Lafiz anlamıyla engelin kaldırılması demektir. İstılâh olarak ise; vücut ve şuhud âleminde gerçek ve gaybî şeylerin perde arkasındaki gerçeklerine muttali olmak demektir.¹⁸⁷ "كشفتُ الثوبَ عن الوجهِ وغيره" "Elbiseyi yüzden ve diğer yerlerden çıkardım"

¹⁸³ er-Râzî, *Mefâtîhu'l-Gayb*, XV, 423.

¹⁸⁴ Necm 53/58.

¹⁸⁵ İbn Manzûr, a.g.e, IX, 300.

¹⁸⁶ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, I, 1097.

¹⁸⁷ el-Cürcânî, a.g.e, s. 237.

denildiği gibi, "كَشَفَ غَمَّهُ" "Üzüntüsünü açtı yani giderdi" de denir. Bu mana bağlamında âyetlerde şöyle geçmektedir: "وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ" "Allah sana bir zarar dokundurursa onu gene kendisinden başka açacak yoktur."¹⁸⁸ "بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ"¹⁸⁸ "لَقَدْ كُنْتُمْ فِي غَفْلَةٍ مِنْ هَذَا" "O dilerse kaldırılmasını istediğiniz belayı açar (kaldırır)."¹⁸⁹ "فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ" "Andolsun ki sen bundan gaflet içindeydin biz de senden gaflet perdesini açtık (kaldırdık)."¹⁹⁰ "يَوْمَ" "Yoksa kendine yalvardığı zaman bunalmışa karşılık veren ve başındaki sıkıntıyı açan (kaldıran-gideren)."¹⁹¹ "O gün işler zorlaşır (incikten açılır) ve secdeye davet edilirler; fakat güç getiremezler."¹⁹² "قَامَتْ الْحَرْبُ عَلَى سَاقٍ" "Savaş ortaya çıktı" anlamında kullanılır ve aslı bu şekildedir denilmiştir. Bazıları ise, sütten kesilmiş deveyi annesinin karnından çıkarırken devenin homurdanmasından geldiğini söylerler. Ayrıca "كَشَفَ عَنِ السَّاقِ" (baldırından açık oldu) şeklinde de bir kullanım vardır.¹⁹³

7. الشَّهَادَةُ Şehâdet (Şâhid Olmak, Tanık Olmak Görünür Olmak)

الشَّهَادَةُ (Şehâdet) kesin haber demektir ve شَهِدَ كَعَلِمَ وَكَزَمَ babındadır, manası ise, "Duyu organlarının tanık olduğu şey" demektir. "شَهِدَهُ كَسَمِعَهُ شُهُودًا" gibidir. شَاهِدٌ "Şahit olan" manasında olup, çoğulu شُهُودٌ (şühûd) ve شَهِدٌ (işhâd) şeklindedir. "شَهِدَ لَزَيْدٍ بِكَذَا" "Zeyd'e kendisinde olan bilgileri, tanıklıkları sundu" demektir. صَلَاةُ الشَّاهِدِ (Salâtü's-Şâhid=şâhid namazı), akşam namazı, الْمَشْهُودُ (meşhûd) cuma günü veya kıyamet günü ya da arafe günü anlamındadır.¹⁹⁴

"شَهِدَ عَلَيَّ كَذَا شَهَادَةً" "Kesin bir şekilde haber verdi, Allah (cc) adına yemin etti ve bir başkası için şahitlik yaptı ve bildiğini okudu", "الشَّهَادَةُ" (şehâdet) ise, "gördüğünü söylemesi ve okuduğunu haber vermesi, hisleri ile idrak ettiği şeylerin toplamı ve davada açık bir şahadet ki, bunlar şahitlerin mahkeme önündeki sözleridir. Gayb âlemini bilen zıddı olarak şahadet âlemini yani görünen evrenin bileni denir. Nitekim şu âyet

¹⁸⁸ En'âm 6/17.

¹⁸⁹ En'âm 6/41.

¹⁹⁰ Kâf 50/22.

¹⁹¹ Neml 27/62.

¹⁹² Kalem 68/42.

¹⁹³ er-Râğıp el-İsfahânî, a.g.e, s. 712.

¹⁹⁴ el-Firûzâbâdî, el-Kâmûsü'l-Muhît, I, 372.

buna işâret etmektedir: "وَسْتُرْدُونَ إِلَىٰ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ" "Sonra gizli ve açığı bilen huzuruna iletileceksiniz."¹⁹⁵ "المُشَاهَدَةُ (Müşâhede) ise, duyu organlarından biri ile algılamak anlamına gelmektedir.¹⁹⁶

الشَّهَادَةُ (Şehâdet) kendi ya da başkasının aleyhine olsun hakkı ortaya çıkarmak, haber verenin dışındaki birinin zararını içeren kesin haberdir. Buna göre, ikrâr şehâdetin tanımına girmez. Başka bir görüşe göre, şehâdet bilgi ve yakînin sâbit olmasıyla beraber ikrârdır denilmiştir. Bazen de ikrâr şehâdetten ayrılabilir.¹⁹⁷

"الشُّهُودُ وَالشَّهَادَةُ" Müşâhede ile beraber bulunmaktır ki, bu göz ya da basiret (kalb gözü) ile olabilir. Bazen "عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ" "İşte görüneni de görünmeyeni de bilen"¹⁹⁸ âyetinde olduğu gibi bulunma tek başına olur. Ancak sade bulunma ile şahitlik ve şahitlik ile müşâhede etme daha iyidir. Bulunulan yere مَشْهَدٌ (meşhed) denir. Kocasından getirilen kadına مُشْهِدٌ (müşhid) denir. مَشْهَدٌ (Meşhed) in çoğulu مَشَاهِدٌ (meşâhid)'tir. Bundan dolayı meleklerin ve iyi insanların geldiği kutsal mekânlara, aynı zamanda da hac ile ilgili ibadetlerin yapıldığı mekanlara مَشَاهِدُ الْحَجِّ (meşâhidü'l-hac) denir. Şu ayetlerde geçen şehâdet kelimesinden türemiş müştekatlar buna misaldir: لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ "Taki kendilerine ait birtakım menfaatlere şahit olsunlar."¹⁹⁹ "وَلِيَشْهَدَ عَذَابُهُمَا "İkisinin ezâsına şahit olsun."²⁰⁰ "ما شَهِدْنَا مَهْلِكَ أَهْلِهِ "Biz o ailenin yok edilişi sırasında orada değildik."²⁰¹ "وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ "Onlar ki yalan yere şahitlik etmezler."²⁰² Yani kendileriyle, istek ve iradeleriyle gelmezler.

الشَّهَادَةُ Basiret ya da göz yoluyla hasıl olan ilmin ortaya çıkarılması manasına gelir ki, şu âyetler de buna en güzel örnektir: أَشْهَدُوا خَلْقَهُمْ "Yaratılışını gördüler mi?"²⁰³ Yani gözün görmesi. "سَكَّنْتُ شَهَادَتُهُمْ" "Onların şahitlikleri yazılacak."²⁰⁴ Şehâdetin mevcut olan bir şeyden dolayı olduğuna dikkat çekmek için Yüce Mevlâ şöyle buyur-

¹⁹⁵ Tevbe 9/105.

¹⁹⁶ İbrahim Mustafa, a.g.e, I, 497.

¹⁹⁷ Ebu'l-Bekâ, a.g.e, I, 831.

¹⁹⁸ Secde 32/6.

¹⁹⁹ Hac 22/28.

²⁰⁰ Nûr 24/2.

²⁰¹ Neml 27/49.

²⁰² Furkân 25/72.

²⁰³ Zuhruf 43/19.

²⁰⁴ Zuhruf 43/19.

maktadır: "لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَأَنْتُمْ تَشْهَدُونَ" "Gördüğünüz halde niçin Allah (cc)'ın âyetlerini inkâr ediyorsunuz."²⁰⁵ Yani bildiğiniz halde demektir. "مَا أَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمَاوَاتِ" "Göklerin yaratılışına onları şahit tutmadım."²⁰⁶ Yani basiretlerini onların yaratılmasına muttali kılmadım. "Görüneni de görünmeyi de bilen."²⁰⁷ İnsanların duyu organları ve basiretlerinin müşahede edemediği ve edebildiği.²⁰⁸

III. KUR'ÂN'DA SÜRÛR KELİMESİ VE ONUN YAKIN VE ZIT ANLAMLI LARI

A. السُّرُورُ (SÜRÛR) KELİMESİNİN SÖZLÜK, İSTİLÂH VE KUR'ÂNÎ TAHLİLİ

1. السُّرُورُ (Sürûr) Kelimesinin Sözlük Anlamı

Bu kelimenin aslı سَرَّ kelimesidir (ki س ve ر harflerinden oluşur), bir şeyi saklamak anlamındadır. Bu da bir şeyi açıkça ortaya koymanın zıt anlamlısıdır.²⁰⁹ Aynı zamanda bu kelime hüznün tersi manasındaki sevinmek anlamına gelir.²¹⁰ Bu da sevinç neticesinde içte gizlenen duygudur.²¹¹

السُّرُورُ (Surûr) kelimesi السُّرُورُ ve الْمَسْرَّةُ şekillerinde kullanılır, "سِرْرْتُ أَنَا" ve سِرْرْتُ فُلَانًا kullanımlarında sevinç anlamına gelir.²¹²

2. السُّرُورُ (Sürûr) Kelimesinin Terim Anlamı

السُّرُورُ (Sürûr) menfaat elde etme, beklentinin gerçekleşmesi veya zararın def edilmesi durumunda kalpte oluşan lezzettir.²¹³

²⁰⁵ Âlu İmrân 3/70.

²⁰⁶ Kehf 18/51.

²⁰⁷ Secde 32/6.

²⁰⁸ er-Râğıb el-İsfahânî, a.g.e, s. 465.

²⁰⁹ İbn Fâris, a.g.e, III, 67.

²¹⁰ er-Râzî, **Muhtâru's-Sihâh**, s.146.

²¹¹ er-Râğıb el-İsfahânî, a.g.e, s. 404

²¹² el-Ferâhîdî, Ebu Abdurrahman el-Halil b. Ahmet, **Kitâbü'l-Ayn**, Tah. Mehdî el-Mahzumî, İbrahim el-Sâmîrânî, Daru'l-Mektebeti'l-Hilal, Beyrut, VII, 190; İbn Seyyidihi, Ebu'l-Hasan Ali, **el-Muhkem ve'l-Muhitu'l-A'zam**, Tah. Abdulhamid Hindâvî, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000, VIII, 408.

²¹³ Ebü'l-Bekâ, a.g.e, I, 804.

Ebû Hilâl el-Askerî الشُّرُورُ ve الفَرْحُ kelimeleri arasındaki fark hakkında şöyle bir söz nakletmektedir: الشُّرُورُ Kelimesi الفَرْحُ kelimesinin aksine gerçek bir lezzet ifade eder, şöyle ki الفَرْحُ lezzet veya fayda gibi şeyler için söylenmez, insan gerçek olmayan bir şey hakkında da sevinebilir. Ayrıca الشُّرُورُ kelimesinin zıt anlamlısı الحَزَنُ kelimesidir ki hüznün de ancak musibetler nedeniyle olur, aynı şekilde الشُّرُورُ da fayda neticesinde olur. الفَرْحُ (Ferah) kelimesine gelince onun zıt anlamlısı الغم (gam) kelimesidir ki, insan kendisini gama sürükleyecek şeyleri de hayal edebilir.²¹⁴ Herevî şöyle söylemektedir: الشُّرُورُ (Sürûr) müjdelemenin genel ismidir, bu anlamda الفَرْحُ kelimesinden daha öz bir anlam ifade eder, çünkü الأَفْرَاحُ kelimesi hüznle de karışabilecek bir mutluluğu ifade eder. Bu nedenle Kur'ân-ı Kerîm'de dünyaya dair mutluluklar için bu kelime kullanılır. الشُّرُورُ Kelimesi ise ahirete dair haller anlamında iki yerde kullanılmıştır.²¹⁵ Ebu'l-Bekâ الشُّرُورُ (sürûr), övülen olduğu gibi fikri kuvvet yoluyla da olabilir. الفَرْحُ (Ferah) kelimesinin ise daha ziyade zemmedilen şeyler hakkında zikredildiğini söylemektedir. Buna örnek ise şu ayet-i kerimedir: "لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ" "Böbürlenme, çünkü Allah böbürlenip şımaranları sevmez."²¹⁶ ve bu şehvî bir kuvvet neticesinde olur.²¹⁷

Bu ikisinin aynı anlama geldiği de söylenmiştir. *Tâcu'l-Arûs* isimli kitapta ise şöyle geçmektedir: الشُّرُورُ (Sürûr), gönlün er ya da geç kendisiyle huzur bulacağı bir lezzetle rahata kavuşmasıdır ki الفَرْحُ ve الشُّرُورُ kelimeleri birbirlerinin yerlerine kullanılabilirler.²¹⁸

3. Sürûr Kelimesinin Kur'ân'daki Kullanımları

Sürûr kelimesi Kur'ân'da dört manada kullanılmaktadır.

a. "Gördüğü şeyden içi açılmak": Şu âyette olduğu gibi "صَفْرَاءَ فَاقِعَ لَوْنِهَا تَسْرُ النَّاطِرِينَ" "Sarı renkli, parlak tüylü bakanların içini açan bir renktedir."²¹⁹

²¹⁴ el-Askerî, Ebu Hilal el-Hasan b. Abdullah b. Sehl b. Sait bin Yahya bin Mihrân, **el-Furûku'l-Lügaviyye**, Tah. Muhammed İbrahim Selim, Daru'l-İlm ve's-Segâfe, el-Kahire, Ty, s. 266.

²¹⁵ el-Heravî, Ebu İsmail Abdullah b. Muhammed b. Ali el-Ensârî, **Menâzilü's-Sâirîn**, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, Ty, s. 104.

²¹⁶ Kasas 28/76.

²¹⁷ Ebü'l-Bekâ, a.g.e, s. 508.

²¹⁸ ez-Zebîdî, a.g.e, VII, 12.

²¹⁹ Bakara 2/69.

b. "Dünya ehlinin dünya ile mutlu olmaları": "وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا" "Oysa o arkadaşları arasında sevinçliydi."²²⁰

c. "İtaat ehlinin âhiret nimetleri ile mutlu olmaları": "وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا" "Ve sevinçli olarak ailesine dönecektir."²²¹ "فَوَقَّيْهِمُ اللَّهُ شَرَّ ذَٰلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّيْهِمُ نَصْرَةً وَسُرُورًا" "İşte bu yüzden Allah onları o günün fenalığından esirger ve yüzlerine parlaklık ve sevinç verir."²²²

d. Bela ve imtihanlardan kurtulmak anlamındadır: "فَدَسَّ أَبْءَانَا الضَّرَّاءَ وَالسَّرَّاءَ" "Babalarımıza da şiddetli darlık ve fenalık dokunmuştu."²²³

B. السُّرُورِ (SÜRÛR) KELİMESİNİN KUR'ÂN-I KERÎM'DE GEÇEN MURÂDİFLERİ VE ANLAMLARI

1. الفَرَحُ (Ferah) İç Rahatlığı, Huzur

الفاء والراء والحاء Harflerinden oluşur ve iki aslı ifade eder, bunlardan ilki hüznün karşıt anlamlısı olandır, diğeri ise sıkıntıya sokmaktır. Bunların ilkinde "فَرِحَ يَفْرَحُ فَرَحًا" şeklinde kullanılır ki, bu mutluluk anlamındadır, ayette şöyle geçmektedir: "ذَٰلِكُمْ بِمَا كُنتُمْ" "Bu sizin yeryüzünde haksız yere böbürlenmeniz nedeniyledir."²²⁴ مِفْرَاحُ (mifrâh) kelimesi ise, مِحْرَآنُ (mihzân) kelimesinin karşıt anlamlısıdır.²²⁵

Diğer anlamına gelince الإفْرَاحُ (ifrâh), sıkıntıya sokmak anlamındadır ki mesela "Bu, dinin kendisini zora soktuğu kişidir" (هذا الذي أَثْقَلَهُ الدِّينَ) şeklinde denilmektedir. Bu anlamda الإفْرَاحُ mutluluğun kazanılması ve de kaybedilmesi şeklinde zıt anlamlarında, tıpkı şikâyet kelimesinin hem şikâyetin oluşması hem de izalesi anlamında kullanıldığı gibi.

الفَرَحُ (Ferâh) kelimesi mecâzî olarak düğün anlamına gelir, aynı zamanda şımarmak anlamında da kullanılmaktadır. Yukarıda geçen Kasas Sûresi 76. âyet buna misal-

²²⁰ İnşikâk 84/13.

²²¹ İnşikâk 84/9.

²²² İnsan 76/11.

²²³ Â'râf 7/95.

²²⁴ Gâfir 40/75.

²²⁵ el-Ferâhîdî, a.g.e, III, 213

dir. الفَرَحُ (Ferâh) kalpte bir hafiflik bulunmasıdır. المِفرَاحُ (Mifrâh) kesra ile ve zamanın onu çok sevindirdiği, çok sevinen kişi anlamındadır.²²⁶

er-Râğıb el-İsfahânî “ferâh” hakkında şöyle söylemektedir: “O anlık bir lezzetle kalbin huzura kavuşmasıdır ki, daha çok dünyevî ve bedenî lezzetlerdir, er-Râğıb’ın görüşündeki anlık lezzet” tarifi ise الفَرَحُ in bir çeşididir. Çünkü الفرح anlık ya da daha sonra gelişebilir şeylerle de olabilir.²²⁷ Allah şöyle buyurmaktadır: "قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ" "De ki bunlar Allah’ın lütfu ve rahmeti ile, sadece bunlarla sevinirsiniz, o bütün toplayıp yığdıklarından daha hayırlıdır."²²⁸

Kurtubî’ye göre, “الفَرَحُ (ferâh), “Sevilen şeye ulaşma neticesinde kalpte meydana gelen lezzet halidir.”²²⁹

İbn Kayyîm ise ferahı şöyle tarif etmektedir: “الفَرَحُ sevilen ya da nefsin meylettigi şeye kavuşulması neticesinde kalpte oluşan lezzet halidir ve bu kavuşma neticesinde ortaya çıkan şey الفَرَحُ والشُّرُورُ olarak isimlendirilir.”²³⁰ Buna göre الفَرَحُ sevilen bir şeye ulaşma ya da bir zarardan uzaklaşma neticesinde kalpte oluşan lezzet hissidir ki bundan da الفَرَحُ والشُّرُورُ olarak isimlendirilen içsel duygular meydana gelir.

2. السَّعَادَةُ (Saadet) Mutlu Olmak

Sözlükte "kısmetli ve talihli olmak, uğurlu gelmek" anlamındaki sa'd kökünden isim olan saadet kelimesi kısaca "talih, uğur, bereket" kelimeleriyle karşılanmakta, saadetin karşıtının şekâvet (talihsizlik bedbahtlık) olduğu belirtilmekte, bu bağlamda saadet "iyi ve hayırlı olana ulaşma, Allah’ın kişiye bereket ihsan etmesi, onu mutlu kılması" şeklinde tanımlanmaktadır. Saadet ve şekâvetin açıklanmasında mutlaka dış bir varlığın etkisi, bu manada şans ve kısmet söz konusu edilmektedir.²³¹

²²⁶ el-Ferâhîdî, a.g.e, III, 213; El-Heravî, **Tehzîbü'l-Luga**, XXI, 5; İbn Fâris, a.g.e, IV, 500; er-Râzî, **Muhtaru's-Sihâh**, s. 521; ez-Zebîdî, a.g.e, VII, 13.

²²⁷ er-Râğıb el-İsfahânî, a.g.e, s. 375.

²²⁸ Yûnus 10/58.

²²⁹ el-Kurtubî, Ebu Abdullah bin Ahmed b. Ebi Bekr b. Ferah el-Ensârî, **el-Câmiu li Ahkâmi'l-Kur'âni'l-Kerim**, Tah. Hişâm Semîr el-Buhârî, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003, VIII, 345.

²³⁰ İbn Kayyim, Muhammed b. Ebi Bekr b. Eyyûb b. Sa'du Şemseddin, **Medâricü's-Sâlikîn beyne Menâzili İyyeke Na'büdü ve İyyeke Nestain**, 2. Baskı, Tah. Muhammed el-Mu'tasım billahi el-Bağdâdî, Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1996, III, 157.

²³¹ Topaloğlu, Bekir, “Saadet” **D.İ.A.**, İstanbul, 2008, XXXV, 319.

السَّعَادَةُ (Saadet) kelimesi Kur'an-ı Kerim'de âhiret günü ile alakalı yerlerde zikredilmiştir, bu da bize onsuz saadet olmayacağını öğretmek içindir.²³²

Hud suresinde bu lafızdan türemiş kelimeler iki defa geçmektedir. "يَوْمَ يَأْتِ لَا تَكَلِّمُ" "O gün geldiğinde kimse Allah'tan izinsiz konuşamaz. Onlardan bedbahtlar da vardır mutlu olanlar da."²³³ وَأَمَّا الَّذِينَ سُعِدُوا فَفِي الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا مَا دَامَتِ "Mutlu olanlar ise cennettedirler. Rabbinin dilemesi dışında gökler ve yer sürüp gittikçe de onlar orada temelli kalacaklardır."²³⁴

السَّعَادَةُ kelimesi "السُّعْدُ سَعَدَ" kelimelerinden gelir. İbn Fâris şöyle ifade etmektedir: Bu kelimenin asıl manası; hayır, mutluluk ve şanstır. ve üç harfli kelimelerden türeyen tüm kelimeler bu asıl kelimenin manasından beslenir ve onun uzantılarıdır. "السُّعْدُ" "السَّعَادَةُ" hayra meyletmesi için insana ilahi bir yardımdır.²³⁵ Mutsuzluk, bahtsızlık anlamına gelen الشَّقَاوَةُ kelimesi de bunun zıt anlamlısıdır. سَعِدَ (Mutlu oldu), "أَسْعَدَهُ اللهُ" (Allah onu mutlu etsin), "رَجُلٌ سَعِيدٌ" (mutlu adam), "قَوْمٌ سَعِدَاءُ" (mutlu kavim), "أَعْظَمُ السَّعَادَةِ الْجَنَّةُ" (en büyük mutluluk cennettir) şeklinde söylenir.²³⁶

Yukarıda geçen Hûd suresindeki iki ayet konusunda Seyyid Kutup şunları söylemektedir: "Bu sure Mekkî'dir ve insanlık tarihindeki akîdevî hareketliliği sunar. Hz. Nuh'dan Peygamberimiz (sav)'e kadar, peygamberlerin davet ettiği belirli esasları içerir, bunun yanında da dünya hayatının imtihan mekânı olduğunu ve ebedî mükâfatın âhirette olacağını beyan eder."²³⁷ Aynı zamanda bu ayetler yedi peygamberin kavimleri ile olan kıssalarından sonra gelmiştir ki, uhrevî mükâfatın insanın hayatında çabaladıklarının neticesinde olduğunu öğretmek ve kötülerin cehennemde, iyilerin yani mutluların da cennette olacağını haber vermektedir. İşte bu da içinde hayır ve mutluluğu barındıran hakiki saadettir.²³⁸

²³² el-Fîrûzâbâdî, **Basâiru zevi't-Temyîz fi Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz**, s. 892.

²³³ Hûd 11/105.

²³⁴ Hûd 11/108.

²³⁵ İbn Fâris, III, 75.

²³⁶ er-Râğıb el-İsfahânî, a.g.e, s. 410; es-Semîn el-Halebî, a.g.e, II, 198; el-Fîrûzâbâdî, **Basâiru zevi't-Temyîz fi Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz**, s. 892.

²³⁷ Kutub, Seyyid İbrahim eş-Şâribî, **fi Zilâli'l-Kur'ân**, 17. Baskı, Dâru's-Şurûk, Kahire, IV, 1841.

²³⁸ es-Semîn el-Halebî, a.g.e, II, 198.

3. البِشْرَ (Bişr) Müjdelemek

Bu kelime Kur'ân-ı Kerim'de türevleri ile birlikte 53 yerde (بُشْرَى، بَشِيرٌ، بُشْرَاكُم،) gibi farklı çekimlerle gelmiştir. Bu ayetler de buna örnektir: وَمَا وَلَّتْ بِلُؤُنْكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصِ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ²³⁹ "Allah bunu sırf size müjde olsun ve kalpleriniz bu şekilde rahatlasın diye yaptı, zafer sadece mutlak güç ve hikmet sahibi Allah katındadır.²³⁹ وَلْتَبْلُوَنَّكُمْ بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصِ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْأَنْفُسِ²⁴⁰ "Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma ile deneriz, sabredenleri müjdele."²⁴⁰ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ²⁴¹ "Biz seni ancak bütün insanlara bir müjde verici ve uyarıcı, korkutucu olarak gönderdik. Ancak insanların çoğu bilmiyorlar."²⁴¹ "بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ²⁴² "Bugün müjdeniz zemininden ırmaklar akan ve içlerinde ebedi kalacağınız cennetlerdir, işte büyük kurtuluş budur."²⁴² قَالَ "Hayli ilerlemiş yaşıma rağmen bana bu müjdeyi mi veriyorsunuz? Öyleyse bu müjdeyi bana neye dayanarak veriyorsunuz. Seni gerçekten müjdeledik sakın ümitsizliğe düşenlerden olma dediler."²⁴³

"بَشْرَهُ بِالْأَمْرِ يَبْشُرُهُ بَشْرًا، وَبَشْرَهُ وَأَبْشَرُهُ فَبَشْرَ بِهِ، وَبَشْرَ وَتَبَشَّرَ :البِشْرُ "بِشْرٌ يَبْشُرُ" biçiminde kullanılır ve bunların hepsi sevinmek anlamındadır. "بِشْرٌ يَبْشُرُ" ile aynı anlamdadır.²⁴⁴

"أَبْشَرْتُ الرَّجُلَ وَبَشَّرْتُهُ وَبَشَّرْتُهُ" Tertipleri hakkında "Yüzünde güzellikler (sevinç belirtileri) oluşturacak haberi ona verdim" anlamı da vardır denilmektedir. Bunun nedeni ise, tıpkı suyun ağaçta yayılması gibi sevindiği zaman da kanın insanın bedeninde dağılmasıdır.²⁴⁵

²³⁹ Âlü İmrân 3/126.

²⁴⁰ Bakara 2/155.

²⁴¹ Sebe 34/28.

²⁴² Hadîd 57/12.

²⁴³ Hicr 15/54-55.

²⁴⁴ İbn Seyyidîhi, a.g.e, VIII, 95.

²⁴⁵ er-Râgıb el-İsfahînî, a.g.e, s. 125.

التَّبَشِيرِ (Tebşîr) kelimesi hakkında Taberî şöyle söylemektedir: “Bu kelimenin aslı, bir kişinin bir başkasına bildirmeden onu sevindirecek ya da üzecek bir haberi kendisine vermesidir”²⁴⁶

البِشَارَةُ (Bişâra) kelimesinde sadece mutluluk verici haber anlamı vardır, bunun dışındaki kullanımları ise ya istia redir ya da "تَحِيَّةٌ بَيْنَهُمْ ضَرْبٌ وَجِنْعٌ" (Onların birbirleri ile selamlaşmaları ancak acı verici bir vuruştur)²⁴⁷ cümlesindeki gibi tehekküm (alay etme) amaçlıdır. Râzî bu hususta şöyle söylemektedir : “البِشَارَةُ (Bişâra) mutlak anlamda ancak hayırla verilen müjde anlamındadır, ancak onu belirleyecek bir karine (delil) olması durumunda şer ile de olabilir.”²⁴⁸ Buna örnek de عَذَابًا أَلِيمًا بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا “Münafıkların acı verici bir azapla müjdele.”²⁴⁹ ayetindeki kullanımınıdır.

البِشَارَةُ (Bişâra) hakkında Cürcânî’nin görüşü ise şöyledir: Genellikle hayır anlamında kullanılmakla beraber insanın yüzünün şeklini değiştiren iyi ya da kötü doğru olan tüm haberlerdir.²⁵⁰

Zemahşerî, Keşşaf adlı eserinde وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ “Sadece Allah anıldığında ahirete inanmayanların kalbi öfke ile kabarır, oysa ondan başkaları anıldığında hemen sevince kapılır.”²⁵¹ âyeti hakkında şöyle söylemektedir : “الإِشْتِيشَارُ” (İstibşâr), neşe ile haykırıp, yüz ferahlayıp genişleyene kadar kalbin mutluluk ile dolmasıdır.”²⁵²

4. الإِنْشِرَاحُ (İnşirâh) İçi Rahatlamak, Ferahlamak

Farklı tasriflerle bu kelimenin türevleri Kur’an-ı Kerîm’de beş yerde bulunmaktadır. Bunlar: “فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ (يَشْرَحْ، شَرَحَ، اشْرَحَ، نَشْرَحَ) “Allah (cc) يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ”

²⁴⁶ et-Taberî, a.g.e, III, 221.

²⁴⁷ el-Münâvî, Zeynüddin Muhammed el-Med’û b. Abdurraûf b. Tâcû’l-Ârifin b. Ali b. Zeynelabidin el-Hidâdî, et-Tevgîf alâ Muhimmâti’t-Teârif, 1. Baskı, Âlemü’l-Kütüb, Kahire, 1410/1990, s. 78.

²⁴⁸ er-Râzî, Muhtârü’s-Sihâh, s. 73..

²⁴⁹ Nisâ 4/138.

²⁵⁰ el-Cürcânî, a.g.e, s. 65.

²⁵¹ Zümer 39/45.

²⁵² ez-Zemahşerî, Ebu’l-Kâsım Mahmut b. Ömer, el-Keşşaf an Hakâiki Ğavâmizi’t-Tenzîl ve Uyûni’l-Ekâvil fî Vucûhi’t-Te’vîl, 3. Baskı, Tah. Abdurrezâk el-Mehdî, Dâru İhyai’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, IV, 134.

kimi doğru yola koymak isterse onun kalbini islamiyete açar. Kimi de saptırmak isterse göğe yükseliyormuş gibi kalbini dar ve sıkıntılı kılar. Allah (cc) böylece inanmayanları küfür bataklığında bırakır.”²⁵³ "وَلَكِنَّ مِنْ شَرَحٍ بِالْكَفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللَّهِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ"²⁵⁴ “Hatta Allah (cc)’dan gelen gerçeği gizlemekle yüreği genişleyen ve hoşlanan kişi yok mu bu çeşit kimselere Allah (cc)’ın gazabı ve âhirette büyük bir azap vardır.”²⁵⁴ "أَفَمَنْ" "O kimse ki Allah (cc) onu göğsünü İslamiyet için genişletmişse o Rabbinden bir nur üzere bulunmaktadır, artık Allah (cc)’ın zikrinden kalpleri kaskatı kesilmiş olanların vay hallerine! İşte onlar apaçık bir sapıklık içerisinde.”²⁵⁵ "قَالَ رَبِّ اشْرَحْ لِي صَدْرِي" “Rabbim gönlümü genişlet.”²⁵⁶ "أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ" “Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi?”²⁵⁷

"الشَّرْحُ وَالشَّرِيحُ" (Şerh ve teşrih) kelimeleri bir uzuvdan etin kesilmesidir ya da kemikten etin kesilip alınmasıdır denilir. "شَرَحَ وَشَرِيحَةً" (Şerha ve şerîha) kelimeleri de "شَرَحَ" (şerîha) inceltilmiş etten bir parça manasına gelmektedir. (kıt'a =dilim parça)'dan gelir. Denilir ki, "شَرِيحَةً" (şerîha) inceltilmiş etten bir parça manasına gelmektedir.

الشَّرْحُ (Şerh) kelimesi aynı zamanda ortaya çıkarmak الكَشْفُ (keşf) anlamındadır. Mesela "شَرَحَ فُلَانٌ أَمْرَهُ" (Falan işini açıkladı, aralarında sorun olan meseleyi açıklığa kavuşturdu) denilir. "شَرَحَ الشَّيْءَ يَشْرَحُهُ شَرْحًا وَشَرْحَةً" (Açtı, açıkladı, ortaya çıkardı) manasına gelmektedir. Aynı zamanda bu kelime cevherlerden açılan her şey demektir. Bir şeyi tefsir ettiğin zaman "شَرَحْتُ الْغَائِضَ" "Kapalı olan şeyi açıkladım" denilir "شَرَحَ اللَّهُ صَدْرَهُ" "Allah onun gönlünü açsın. "يَشْرَحُهُ شَرْحًا فَانْشَرَحْ" "Hakkı kabul etmek için onun gönlünü genişletti açtı" manasında kullanılır. ve "Allah (cc) kimi hidâyete erdirmek isterse onun kalbini İslam'a açar"²⁵⁸ âyetinde bu anlamda kullanılmıştır.²⁵⁹

Bu kelimeyle ilgili Semîn Halebî ise şöyle demektedir: الشَّرْحُ Şerh kelimesinin aslı "genişletmek ve açmak" demektir. Bundan yola çıkarak da bir kelimeyi açıklamak

²⁵³ En'âm 6/125.

²⁵⁴ Nahl 16/106.

²⁵⁵ Zümer 39/22.

²⁵⁶ Tâhâ 20/25.

²⁵⁷ İnşirâh 94/1.

²⁵⁸ En'âm 6/125.

²⁵⁹ İbn Manzûr, a.g.e, II, 497; el-Fîrûzâbâdî, **el-Kamusu'l-Muhît**, I, 289; es-Sahib b. Abbâd, a.g.e, I, 184; İbn Fâris, a.g.e, III, 269.

anlamında شَرَحَ اللَّحْمَ “Eti yaydı ve genişleterek inceltti” manasına gelmektedir. “شَرَحَ صُدُورَ عِبَادِهِ” “Allah kullarının gönüllerini açtı, genişletti” cümlesi Allah’ın kullarına hidayet nuru ve anlayış kabiliyeti vermesini ifade eder.²⁶⁰

Kurtubî “Allah (cc) kimi hidayete erdirmek isterse onun kalbini İslam’a açar”²⁶¹ âyeti hakkında şöyle söylemektedir: “Yani İslâm’ı onun için kolay ve geniş kılar, onu bunda başarılı kılar ve doğru yolunu ona güzel gösterir.”²⁶²

“Fakat her kim küfre kalbini açarsa” ayetinin tefsirinde Râzî şunları kaydetmektedir: Yani küfrün kabulü için kalbini genişletir ve hazırlarsa demektir ki, sadr (kalp, gönül) kelimesi شَرَحَ fiiline mef’ul olarak nasp halindedir ve takdiri, fakat her kim kalbini küfre açarsa, burada zamir hafzedilmiştir, bunun nedeni ise kişinin kendisinden başkasının kalbini şekillendirmek üzerinde hüküm sahibi olmamasıdır, bu kendisinden aslen marifelik kastedilen nekradır.²⁶³

5. الإِنْبِسَاطُ (İnbisât) Yaymak, Döşemek

Bu kelime türevleri ile birlikte Kur’ân-ı Kerim’de yirmi beş yerde farklı çekimlerle geçmektedir. Bunlardan bazıları : (بَسَطَ، بَسَطَةً، يَبْسُطُ، بِسَاطًا، بَاسِطًا) “وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ (بَسَطَ، بَسَطَةً، يَبْسُطُ، بِسَاطًا، بَاسِطًا) : “Allah (cc) kullarına rızkı bol bol verseydi, yeryüzünde mutlaka azgınlık ederlerdi. Fakat o rızkı dilediği ölçüde indirir, şüphesiz o kullarından hakkıyla haberdardır ve hakkıyla görendir.”²⁶⁴ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ “Onun ilmimi ve cismimi artırdı. Allah (cc) mülkü dilediğine verir. O lütfu geniş olan ve hakkıyla bilendir.”²⁶⁵ اللَّهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ “Allah (cc) dilediği kimsenin rızkını bollaştırır ve dilediği kimsenin rızkını daraltır.”²⁶⁶ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ “Köpekleri ise

²⁶⁰ es-Semîn el-Halebî a.g.e, II, 258.

²⁶¹ En’âm 6/125.

²⁶² el-Kurtubî, a.g.e, VII, 81.

²⁶³ er-Râzî, Mefâtîhu’l-Ğayb, I, 2760.

²⁶⁴ Şûrâ 42/27.

²⁶⁵ Bakara 2/247.

²⁶⁶ Ra’d 13/26.

mağaranın girişinde iki kolunu uzatmış yatmakta idi.”²⁶⁷ “وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ بِسَاطًا”²⁶⁸ Allah (cc) yeri sizin için bir döşek yapmıştır.”²⁶⁸

Allah (cc)’ın isimlerinden olan بِسَاطٌ (Bâsit) ismi بَسَطَ (beseta) fiilinden türemiş ism-i fâildir. ve manası “kullarına rızıklarını genişleten, onların üzerinde rahmeti ve cömertliğini bolca sergileyen ve hayata geliş sırasında ruhları bedenlerde yayan” anlamındadır. البَسْطُ kelimesi sıkılamak, daraltmak anlamındaki الْقَبْضُ kelimesinin zıt anlamlısıdır. "بَسَطَهُ يَبْسُطُهُ بَسْطًا فَانْبَسَطَ وَبَسَطَهُ فَبَسَطَ" “Yaymak” demektir. بَسَطَ الشَّيْءَ “Bir şeyi yaydı” anlamındadır. Sad harfi ile de aynı manayı ifade eder. بَسَطَ الْغُذْرَ (Bestu’l-özr) “özrün kabul edilmesi”manasına gelmektedir, "انْبَسَطَ الشَّيْءُ عَلَى الْأَرْضِ" ”Bir yere yayıldı” anlamındadır. البُسُطُ (Busut) çoğuludur, البِسَاطُ (bisât) ise “yayılan, açılan şey”, بَسَاطٌ وَبَسِيطَةٌ “eşit, aynı seviyede” anlamındadır. الْإِنْبِسَاطُ (İnbisât), ihtişamı terk anlamındadır. "بَسَطْتُ مِنْ فُلَانٍ" Şeklinde söylenilir, البَسْطَةُ kelimesi “Allah (cc) onu sizin üzerinize seçti ve onun ilmini ve cismini artırdı” ayetinde de geçtiği üzere fazilet anlamındadır, بَصْطَةٌ şeklinde de okunabilir.²⁶⁹

"بَسَطُ الْيَدِ وَ قَبْضُهَا" (Bastu’l-yed ve gabzuhâ) cömertlik ve cimrilikten kinâyedir. Buna misal ise şu ayettir: "وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ" “Allah (cc)’ın iki eli de açıktır”²⁷⁰ بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِ “Onu büsbütün de açiverme ki”²⁷¹ âyetinde ise israf ve saçıp savurma yasaklanmıştır. Ayrıca Allah Teâlâ duası kabul olunmayanları şöyle tarif etmektedir: "كَبَّاسِطٍ كَفَيْهِ" (Bastu’l-yed) tabirinden aynı zamanda eziyet etmek, zarar vermek de kastedilebilir. Bu kullanım da şu âyetlerde geçmektedir: "وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُوا أَيْدِيَهُمْ" “Melekler ellerini uzatmışlardı”²⁷³ "وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَالسُّوءَ بِالسُّوءِ" “Size ellerini ve dillerini kötülükle uzatırlar.”²⁷⁴ Aynı zamanda بَسَطَ الْيَدِ (bastu’l-yed) tamlaması “elin uzatılması” anlamındadır. Âyette şu şekilde geçmektedir: “Köpekleri ise mağaranın girişinde iki kolunu uzatmış yatmakta

²⁶⁷ Kehf 18/18.

²⁶⁸ Nûh 71/19.

²⁶⁹ İbn Manzûr, a.g.e, VII, 258; es-Sahib bin Abbâd, a.g.e, II, 249; el-Cevherî, a.g.e, III, 253; İbn Seyyidîhi, a.g.e, VIII, 440; el-Ezherî, a.g.e, IV, 258; İbn Fâris, a.g.e, I, 234.

²⁷⁰ Mâide 5/64.

²⁷¹ İsrâ 17/29.

²⁷² Ra’d 13/14.

²⁷³ En’âm 6/93.

²⁷⁴ Mümtehine 60/2.

idi.”²⁷⁵ بَسَطُ الْيَدِ Bazen de talep anlamında geçmektedir: “Ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açana benzer.”²⁷⁶ Bazen ise sarfetmek ve vermek anlamında kullanılır. “Allah (cc)’ın iki eli de açıktır.”²⁷⁷

6. البَهْجَةُ (Behçe) Güzel Olmak, Mutlu Olmak

Bu lafızdan türemiş olan kelimler Kur’ân-ı Kerim’de üç defa geçmektedir. Bunlar: “Yeryüzünü de وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَّتْ وَأَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ” ölü, kupkuru görürsün, biz onun üzerine yağmur indirdiğimiz zaman kıpırdar, kabarır ve her türden iç açıcı çift çift bitkiler verir.”²⁷⁸ “أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَأَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً” “Yahut gökleri ve فَانْبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُنْبِتُوا شَجَرَهَا ءَالِهَةٌ مَعَ اللَّهِ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ” yeri yaratan ve size gökten yağmur indirip, onunla, ağaçlarını sizin yetiştiremeyeceğiniz gönül alıcı güzel bahçeler meydana getiren mi? Allah ile birlikte başka ilâh mı var? Hayır, onlar (Allah’a) eş tutan bir kavimdir.”²⁷⁹ “وَالْأَرْضِ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ” “Yeryüzünü de yaydık ve orada sabit dağlar yerleştirdik. Orada her türden iç açıcı çift bitkiler bitirdik.”²⁸⁰

البَهْجَةُ: (Behçe) güzellik demektir. “Güzel adam” şeklinde kullanılır. Aynı zamanda güzel renkli veya güzel görünümlü şey anlamına da gelir. Denilir ki bitkiler hakkında kullanıldığında taze anlamı verirken insanlar hakkında yüzü aydınlandı yani mutluluk belirtileri gösterdi anlamındadır. “بَهْجٌ وَبَهْجٌ بِالضَّمِّ بَهْجَةٌ وَبَهْجَةٌ وَبَهْجَانًا فَهُوَ بَهْجٌ” (Mutlu etti) أَبْهَجُهُ şeklinde kullanılır.²⁸¹

نباتٌ بَهْجٌ harflerinden oluşur. Bu da mutluluk anlamına gelir. “Taze bitki” demektir. “Orada her türden iç açıcı çift bitkiler bitirdik.” ayetinde de taze ve güzel görünümlü bitki kastedilmektedir.²⁸² البَهْجَةُ Güzel renk ve mutluluk belirtileri

²⁷⁵ Kehf 18/18.

²⁷⁶ Ra’d 13/14.

²⁷⁷ er-Râğıp el-İsfahânî, a.g.e, s. 123; el-Münâvî, a.g.e, s. 77; el-Firûzâbâdî, **Basâiru zevi’t-Temyîz fi Letâifi’l-Kitabi’l-Azîz**, II, 218; es-Semîn el-Halebî, a.g.e, I, 188.

²⁷⁸ Hac 22/5.

²⁷⁹ Neml 27/60.

²⁸⁰ Kâf 50/7.

²⁸¹ İbn Manzûr, a.g.e, II, 216; er-Râzî, **Muhtâru’s-Sihâh**, s. 73.

²⁸² İbn Fâris, a.g.e, I, 308.

anlamına gelir. “Görkemli bağlar, bahçeler” âyetinde de aynı anlamda gelmiştir. قد انبَهَجَ بِكَذَا “Yüzünde belirtileri oluşacak biçimde sevindi” demektir.²⁸³

7. طُوبَى (Tûbâ) Hayırlı, Güzel ve Mutlu Olmak

Bu kelimeden türemiş kelimeler farklı çekimlerle Kur’ân-ı Kerîm’de elli yerde geçmektedir. Bunlar: (طُوبَى، طَابَ، طَيِّبَاتِ، الطَّيِّبِ، طِبْتُمْ) “الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ (طُوبَى، طَابَ، طَيِّبَاتِ، الطَّيِّبِ، طِبْتُمْ) ”²⁸⁴ “İman edip iyi işler yapanlara ne mutlu! Varılacak güzel yurt da onlar içindir.”²⁸⁴ “فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثَلًا لِّمَا كُنْتُمْ لَكُنَّ وَرُبَاعًا” “Kadınlardan ikişer, üçer, dörder olmak üzere nikâhlayın.”²⁸⁵ “يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ ”²⁸⁵ “Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin için çıkardıklarımızdan Allah yolunda harcayın.”²⁸⁶ “قُلْ لَا يَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ ”²⁸⁶ “De ki: Murdarla temiz bir olmaz, murdarın çokluğu hoşuna gitse de bu böyledir.”²⁸⁷ “وَسِيقَ الَّذِينَ اتَّقَوْا رَبَّهُمْ ”²⁸⁷ “Vazifeli melekleri onlara şöyle hitap ederler: Selâm olsun size! Ne mutlu size (ki, bütün günahlardan arınmış ve bütün dertlerden, sıkıntılardan kurtulmuş bulunuyorsunuz). Sonsuzca kalmak üzere artık girin Cennet’e!”²⁸⁸

طُوبَى (Tûbâ) aslen الطَّيِّبِ (tîb) kelimesinin فُعْلَى (fu’le) kalıbındaki halidir. Bunun çekimden sonraki asıl hali طَيِّبَى şeklindedir ancak buradaki ya harfi önceki harf dikkate alınarak vav harfine dönüşmüştür. “طُوبَى لَكَ وَطُوبَاكَ” şeklinde de söylenilir, bu Yakub’un söylediğine göredir. Aynı zamanda “Ne mutlu! Varılacak güzel yurt da onlar içindir.” âyetinde de geçtiği üzere cennetteki bir ağaç anlamında da kullanılır. Sibeveyh bu âyetteki anlamın seslenmek anlamında olduğunu yönünde görüş bildirmiştir. ve demiştir ki: Bu ref mahallindedir ve onun ref olduğunun delâleti (وَحُسْنُ) kısmıdır, Sa’leb ise şöyle söylemiştir: (طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ مَتَابٍ) şeklinde okuyup onu master kılmıştır.²⁸⁹

²⁸³ er-Râgıb el-İsfahânî, a.g.e, s. 148.

²⁸⁴ Ra’d 13/29.

²⁸⁵ Nisâ 4/3.

²⁸⁶ Bakara 2/267.

²⁸⁷ Mâide 5/100.

²⁸⁸ Zümer 39/73.

²⁸⁹ İbn Manzûr, a.g.e, I, 563; er-Râzî, **Muhtâru’s-Sihâh**, I, 4031; ez-Zebîdî, a.g.e, III, 283; el-Ezherî, a.g.e, IV, 428; İbn Fâris, a.g.e, III, 336.

(طُوبَى لَهُمْ) Âyetinde de geçtiği üzere طوبى hayır ve güzel anlamındadır ki, bu da cennette sonu olmayan, bol bol ve güzel olarak bulunan nimetler demektir. الطَّيِّب (Tîb) güzel koku sürünmek, her şeyden iyi olan demektir. "طَيْبُ الْعَيْشِ وَطَيْبُ الْحَيَاةِ" kullanımları da bu anlamda gelmektedir. Çoğulu أطيابٌ وطُوبٌ şeklindedir. الطيبة من الأشياء En güzeli, en iyisi demektir. Helal olan mala da مَالٌ طَيِّبَةٌ denir. الطَّيِّب (Tayyib) nefsin ve duyu organlarının lezzet aldığı, pislik ve eziyetten uzak olan, bütün olumlu özelliklerle dolu olup olumsuz özellik barındırmayan şey anlamındadır.²⁹⁰

Tefsir âlimleri الطَّيِّبَاتِ (tayyibât) kelimesinin Kur'ân'da yedi şekilde geçtiğini söylemektedirler: Birincisi, helal anlamındadır.²⁹¹

İkinci anlamı kudret helvası ve bıldırcın şeklindedir.²⁹²

Üçüncü anlamı tırnaklı canlıların yağları ve etleri şeklindedir.²⁹³

Dördüncü anlamı kurbanlıklar şeklindedir.²⁹⁴

Beşinci anlamı ganimettir.²⁹⁵

Altıncı anlamı güzel sözdür.²⁹⁶

Yedinci anlamı ise mutlak olarak bütün güzellikler anlamındadır.²⁹⁷ Bu şekilde الطَّيِّبَاتِ (tayyibat) lafzı Kur'ân-ı Kerim'de vârid olmaktadır.²⁹⁸

8. المَرَحُ (Merah) Çok Sevinme, İçi İçine Sıgmama

Bu lafızdan türemiş olan kelimeler Kur'ân-ı Kerîm'de şu âyetlerde ve مَرَحًا "وَلَا تَمَشْ فِي" (merahan ve temrahune) şeklinde üç defa geçmektedir. Bu âyetler: "وَلَا تَمَشْ فِي" "Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Çünkü sen yeri asla yaramazsın, boyca da dağlara asla erişemezsin."²⁹⁹ "وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ" "Küçümseyerek surat asıp insan-

²⁹⁰ İbrahim Mustafa ve diğerleri, a.g.e, II, 573.

²⁹¹ Bkz. Bakara 2/267; A'râf 7/32.

²⁹² Bkz. Bakara 2/57; Yûnus 10/93; Câsiye 45/16.

²⁹³ Bkz. Nisâ 4/160; A'râf 7/157.

²⁹⁴ Bkz. Mâide 5/4-5.

²⁹⁵ Bkz. Enfâl 8/26.

²⁹⁶ Bkz. Nûr 24/26.

²⁹⁷ Bkz. Mâide 5/87; Mü'minûn 23/51.

²⁹⁸ İbnü'l-Cevzî, a.g.e, s. 418-419.

²⁹⁹ İsrâ 17/37.

lardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme! Çünkü Allah, hiçbir kibirleneni, sevmez.”³⁰⁰ "ذَلِكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَفْرَحُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَإِذَا كُنْتُمْ تَمْرَحُونَ" "Bu, sizin yeryüzünde haksız yere şımarmanızdan ve böbürlenmenizden ötürüdür.”³⁰¹ Bu sürelerin ortak özelliği hepsinin Mekkî olmasıdır. المَرَحُ (Merah) kelimesinin aslı “çok sevinmek ve sevincinden ne yapacağını bilememektir. أَمْرَحُهُ غَيْرَهُ “Başkası onu sevindirdi” denilir. "الإِسْمُ المَرَّاحُ" (Mim harfinin kesralı olması ile) , aynı zamanda bu kelimenin böbürlenmek gibi anlamlara geldiği de söylenir. Bir âyette şöyle geçmektedir: “Yeryüzünde böbürlenerek yürüme.” Burada böbürlenmek anlamı kastedilmiştir. المَرَحُ kelimesinin şımarıklık anlamında da olduğu söylenmiştir. المَرَحُ : (Merah), şımarık olmak, sevinmek ve bunları abartmak anlamındadır.³⁰²

Dikkat edilecek olursa المَرَحُ kelimesi geçtiği ayetlerde genel olarak zem siyâkında gelmiştir ve o büyüklenmek ve kibirlenmek manasındadır. Mâverdî , “Yeryüzünde böbürlenerek yürüme” âyetinin tefsiri hakkında beş görüş vardır diyerek bunları şöyle sıralamaktadır: İlki batıl olan bir şey ile şiddetli sevinç anlamındadır. İkincisi: Yürürken böbürlenmek anlamındadır. Bu Katâde’nin görüşüdür. Üçüncüsü: Şımarıklık ve kibirlilik anlamındadır. Dördüncüsü: Taşkın davranışlarda bulunmak anlamındadır. Beşincisi: Yürüyüşünde kibirli olmak demektir.³⁰³

Kuşeyrî ise, “Küçümseyerek surat asıp insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme” âyetinin tefsirinde şöyle söylemektedir: Yani insanlara karşı kibirli olma, onlara karşı sanki efendin seni gözetliyormuş gibi ol, öyle ki kimi efendisi gözlerse o kibirlenmez ve büyüklük taslamaz. Aksine tevazulu olur ve boyun bükür.³⁰⁴

Aynı şekilde üçüncü âyette haksız yere kibirlenme ve şımarık manası taşır. Mâtürîdî bu âyetin tefsirinde şöyle söylemektedir: “Bu sizin batıl ile haksız yere dünyada sevinmeniz karşılığıdır. İşte onlar dünyada batıl ile bu şekilde sevinirken onlara

³⁰⁰ Lokmân 31/18.

³⁰¹ Gâfir 40/75.

³⁰² er-Râğıp el-İsfahânî, a.g.e, s. 746; el-Firûzâbâdî, **Basâiru zevi't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitabi'l-Azîz**, IV, 491; es-Semîn el-Halebî, a.g.e, IV, 81.

³⁰³ el-Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîbi'l-Basrî el-Bağdâdî, **el-Nuket ve'l-Uyûn**, Tah. Seyyid b. Abdulkâsûd b. Abdurrahîm, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Ty, Beyrut, III, 244.

³⁰⁴ el-Kuşeyrî, Abdulkarim b. Hevâzin b. Abdulmelik, **Letâifu'l-İşârât**, 3. Baskı, Tah. İbrahim el-Besyûnî, el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Ammetü li'l-Kitâb, Mısır, Ty, III, 132.

atına iyilikte bulundu derken bu fiili kullanamayız. “Kendilerine nimet verdiği” (Fatiha 7) âyetindeki kullanımda buna örnektir. تَنَعَّمَ (Tene’um) kendisinde nimet ve hoş bir yaşam olan şeyi almak demektir. نَعْمَةً تَنْعِمًا فَتَنْعَمُ şeklinde söylenilir ve onu nimet içinde kıldı anlamına gelir. Bu ise güzel bir yaşam ve bolluk demektir. “Ona ikramda bulundu ve nimetlendirdi”³¹² âyetindeki kullanım buna örnektir.³¹³

Müfessirler bu kelimenin Kur’an-ı Kerîm’de on farklı şekilde kullanıldığını söylemişlerdir.³¹⁴ Bunlar:

1. İyilikte bulunmak anlamında, buna örnek âyetler: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ “Ey İnananlar! Allah’ın üzerinize olan nimetini anın.”³¹⁵

2. Din ve kitap anlamındadır, buna örnek âyetler ise, “Kim, kendisine gelen Allah’ın nimetini değiştirirse”³¹⁶ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللَّهِ كُفْرًا “Allah’ın nimetini küfre değişenleri ve kavimlerini helâk yurduna, yaslanacakları cehenneme sürükleyenleri görmedin mi?”³¹⁷

3. Muhammed (sav) anlamına gelir, buna örnek âyet: يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا “Onlar Allah (cc)’ın nimetini tanırlar da sonra onu inkâr ederler.”³¹⁸

4. Mükâfat, ödül anlamındadır, bu kullanımına örnek âyet: يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَفَضْلٍ “(Şehitler) Allah’ın nimetine, keremine ve Allah’ın, mü’minlerin ecrini zayı etmeyeceğine sevinirler.”³¹⁹

5. Nübüvvet anlamındadır ki bu kullanıma örnek âyet ise: الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ “Kendilerine nimet verdiğin.”³²⁰ وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ “Rabbinin nimetine gelince; işte onu anlat.”³²¹

³¹² Fecr 89/15.

³¹³ er-Râgıb el-İsfahani, a.g.e, s. 816-814; el-Münâvî, a.g.e, s. 704.

³¹⁴ er-Râgıb el-İsfahani, a.g.e, s. 816-814; el-Münâvî, a.g.e, s. 704.

³¹⁵ Mâide 5/11.

³¹⁶ Bakara 2/211.

³¹⁷ İbrahim 14/28.

³¹⁸ Nahl 16/83.

³¹⁹ Âlü İmrân 3/171.

³²⁰ Fâtiha 1/7.

³²¹ Duhâ 93/11.

6. Rahmet anlamındadır. Buna örnek kullanım: فَضْلاً مِنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ
“Allah, kendi katından bir lütuf ve nimet olarak böyle yaptı.”³²²

7. İyilik anlamındadır. Buna örnek kullanım: وَمَا لِأَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزَىٰ
“O, hiç kimseye karşılık bekleyerek iyilik yapmaz.”³²³

8. Geniş ve rahat bir yaşam anlamındadır ve buna örnek kullanım: “Açıkça yahut gizlice üzerinizdeki nimetlerini tamamladı.”³²⁴

9. İslam anlamındadır ve buna örnek kullanım: وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ
“Hani sen Allah’ın kendisine nimet verdiği, senin de iyilikte bulunduğun kimseye.”³²⁵

10. Köle azad etmek manasındadır ve buna örnek kullanım: “Hani sen Allah’ın kendisine nimet verdiği, senin de iyilikte bulunduğun kimseye.” Çünkü Allah (cc)’ın ona nimeti İslam’dır ve Nebi (s.a.v)’ da onu nimetlendirmesi ise onu azad etmesidir. Bu kişi ise Zeyd b. Haris’tir.³²⁶

Cürcânî’ye göre ise النِّعْمَةُ (nimet), herhangi bir amaç gütmekten ya da karşılık beklemeden iyilikte bulunma ve bir kötülüğü savuşturmak anlamındadır.³²⁷

(Darrâü) kelimesinde zararın izi kişinin üzerinde görüldüğü gibi, النِّعْمَاءُ (ne’mâü) kelimesinde de, nimetin izinin kişinin üzerinde görünmesi söz konusudur. Bu iki kelimenin anlamında da mübalağa manası vardır.³²⁸

10. الْقُرْ (Kurr) Göz Aydınlığı

Bu lafızdan türemiş kelimeler farklı çekimlerle Kur’an’ı Kerim’de otuz sekiz defa geçmektedir. Bunlardan bazıları; (الْقَرَارُ، مُسْتَقَرٌّ، قَرِي، قُرَّة،....). Bu kelimelerin geçtiği ayetlerden bazıları ise şöyledir: “وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُ آيَةً وَآوَيْنَاهُمَا إِلَىٰ رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ” “Onları, yerleşmeye elverişli, suyu bulunan bir tepeye yerleştirdik.”³²⁹ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ مُسْتَقَرٌّ

³²² Hucurât 49/8.

³²³ Leyl 92/19.

³²⁴ Lokmân 31/20.

³²⁵ Ahzâb 33/37.

³²⁶ İbnü’l-Cevzî, a.g.e, s. 597-599.

³²⁷ el-Cürcânî, a.g.e, s. 242.

³²⁸ el-Münâvî, a.g.e, s. 703.

³²⁹ Mü’minûn 23/50.

"وَمَتَاعٌ إِلَىٰ حِينٍ" "Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar kalma (yerleşme) ve geçinme vardır."³³⁰ "وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا "Ye, iç, gözün aydın olsun."³³¹ فَكُلِّي وَأَشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا "Ey Rabbimiz! Eşlerimizi ve çocuklarımızı bize göz aydınlığı kıl."³³²

(Kurr) damme ile okunduğunda genel olarak soğuk anlamına gelir. Bazıları ise الْقُرُّ kelimesinin kışın olan soğuk anlamında kullanılırken الْبُرْدُ kelimesinin hem kışın hem de yazın olan soğuk için kullanıldığını söylemişlerdir. "هذا يومٌ ذو قُرٍ" cümlesi soğuk bir gün olduğunu ifade etmek için söylenir. الْقُرُّ Suyun bir şeye dökülmesi anlamında da kullanılır, bu da "قُرَّتْ الْمَاءُ" şeklinde ifade edilir. الْقُرُّ Aynı zamanda dilsiz birinin anlaması için sözü onun kulağına tekrar tekrar söylemek anlamı da vardır. Leys bir şeyi bir yerde sabitlemek anlamında "أَقْرَرْتُ الشَّيْءَ فِي مَقَرِّهِ" ve de sakin bir kişi anlamında قَرٌّ فلانٌ قارٌّ denildiğini söylemiştir. "و ما يَتَقَارُّ فِي مَكَانِهِ" "Yeryüzünde sizin için bir karar yeri vardır" ayetindeki anlamında olduğu gibi karar yani sabit olunan yer anlamı taşır. "Her haberin gerçekleşeceği bir zaman/mekân vardır" ayetindeki anlamı yani Allah (cc)'ın size haber verdiği her şeyin dünya ve ahirette göreceğiniz bir gayesi ve sonucu vardır anlamındadır. "Güneş de kendine ait bir yörünge de akar gider" ayetinde de vaktini ve mekânını ihlal edemeyeceği bir yörünge anlamı vardır. Aynı zamanda buradaki anlamın kendisine takdir edilen bir ecel anlamında da olabileceği söylenmiştir.³³³

قَرٌّ Kelimesi bir yerde karar kılmayı ifade etmek için يَقَرُّ قَرَارًا şeklinde kullanılır. Bunun aslı ise الْقَرُّ kelimesinden gelir. Bu da soğuk anlamındadır. Ve bir yerde oturup karar kılmayı gerektirir. Sıcak ise hareketli olmayı gerektirir. Ve ayette şu şekilde geçmektedir: "وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ" "Evlerinizde oturun."³³⁴ Buradaki fiilin aslının أَقْرَرْنَ şeklinde olduğu ancak "ra" harflerinden birinin tahfif amacıyla hafifletildiği söylenmektedir. Bu da "Şaşkınlık içinde şöyle geveleyip dururdunuz" (Vâkıa 56/65) ayetindeki fiilin aslının جَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ şeklinde olması gibidir. Bu anlamı teyit eden ayetler ise şunlardır:

³³⁰ A'râf 7/24.

³³¹ Meryem 19/26.

³³² Furkân 25/74.

³³³ el-Ezherî, a.g.e, III, 124; es-Sahib b. Abbâd, a.g.e, I, 431; el-Cevherî, a.g.e, II, 353; İbn Fâris, a.g.e, IV, 5; er-Râzî, **Muhtâru's-Sihâh**, I, 669; İbn Manzûr, a.g.e, V, 82.

³³⁴ Ahzâb 33/33.

قَرَارًا “Sizin için yeryüzünü bir karar yeri kıldı.”³³⁵ “Yeryüzünü karar yeri kılan kimdir.”³³⁶ Yani karar kılınan yer. Ve ayette cennetin sıfatlarından biri şu şekilde geçmektedir: ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ “Yeryüzünü karar kılma yeri yapan, içinde nehirler akıtan.”³³⁷ Cehennemın sıfatları hususunda ise şu şekilde geçmektedir: فَبِئْسَ الْقَرَارُ “Ne kötü bir karar yeridir.”³³⁸ اجْتُنْتُ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ “Yerden koparılmış, ayakta durma imkânı olmayan kötü bir ağacın durumu gibidir.”³³⁹ Burada sebat anlamındadır ki, bu da güven ve istikrarı ifade etmektedir. يَوْمُ الْقَرِّ (Yevme’l-Karr) ise nahr gününden bir gün sonra insanların Mina’da karar kılmaları sebebiyle bu şekilde isimlendirilmiştir. Şayet birisi bir kararda sebat ettiğinde اسْتَقَرَّ فُلَانٌ (istekarra fülânün) şeklinde söylenir. Tıpkı cevap verilmesinin istenip cevabın alınması gibi bu da قَرٌّ manasında kullanılır. Cennet için حَيْرٌ مُسْتَقَرًّا (hayırlı bir karar yeri)³⁴⁰ denir. Cehennem için ise “Kötü bir varış yeri.”³⁴¹ Yüce Allah yeryüzünü şu şekilde tarif etmektedir: فَمُسْتَقَرٌّ وَمُسْتَوْدَعٌ “Karar kılma yeriniz, bir de emanet bırakılma yeriniz var.”³⁴² İbn Mes’ud (r.a) şöyle söylemektedir: “Karar kılma yeri yeryüzü, emanet bırakılma yeri ise kabirdir.” İbn Abbas (r.a) ise şöyle söylemektedir: Karar kılma yeri yeryüzündedir, emanet bırakılma yeri ise çarmlıklardır.” Hasan Basrî’ye göre ise, karar kılma yeri ahirettedir, emanet bırakılma yeri ise dünyadadır. İşin özü, insanın başka bir hale geçebildiği tüm haller tam karar kılımlı olarak nitelenemez. الْإِكْرَارُ (İkrâr) ise, bir şeyin sabit olarak bulunması anlamındadır. Ayette şöyle geçmektedir: "وَنُقَرِّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى" “Dilediğimizi belli bir süreye kadar rahimlerde durduruyoruz.”³⁴³ Bu sabit tutma kalp ya da lisan veya bu ikisi ile olabilir.³⁴⁴

³³⁵ Gâfir 40/64.

³³⁶ Neml 27/61.

³³⁷ Mü’minün 23/50.

³³⁸ Sâd 38/60.

³³⁹ İbrahim 14/26.

³⁴⁰ Furkan 25/24.

³⁴¹ Furkan 25/66

³⁴² En’âm 6/98.

³⁴³ Hac 22/5.

³⁴⁴ er-Râğıp el-İsfahânî, a.g.e, s. 663-664; el-Fîrûzâbâdî, **Basâiru zevî’t-Temyîz fî Letâifi’l-Kitabi’l-Aziz**, IV, 251; es-Semîn el-Halebî, III, 294.

11. الحُبور (Hubur) Sevinç ve Mutluluğun Yüzde Yansıması

Bu kelimenin türevleri Kur'ân-ı Kerim'de iki defa geçmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ" "İman edip salih amel-ler işleyenlere gelince, işte onlar cennet bahçelerinde sevindirilirler."³⁴⁵ Başka bir ayette ise, "أَدْخُلُوا الْجَنَّةَ أَنْتُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ تُحْبَرُونَ" "Siz ve eşleriniz sevinç ve mutluluk içinde cennete giriniz"³⁴⁶ buyurmaktadır. Bu fiillerin aslı ise "hoşnut ve sevinç halindeki bir belirti" manasına gelen حَبَّرَ (hıbr) kelimesidir.³⁴⁷ حُبُور (Hubûr) ise kişide beliren sevinç ve mutluluktur. "İşte onlar cennet bahçelerinde sevindirilirler" ayet-i kerimesinde ifade edildiği gibi, yani, nimet sahiplerinin sevinci onlarda belirene kadar sevinirler demektir.³⁴⁸ Geçen iki ayetle alakalı tefsir kitaplarındaki fikir sahibi kimselere göre bu iki vasfın cennet ehline ait olduğuna dikkatleri çekiyorlar. Çünkü bu iki mana da kendine dönük bir anlam içeriği vardır. Bu da, cennetlikler sevinirler, oradaki nameleri işiterek ve huzurlu bir yaşamın hoşluğuyla lezzet alırlar.³⁴⁹

Zemahşerî, Keşşâf adlı eserinde يُحْبَرُونَ (yüserrûn) "sevindiriliyorlar" anlamında olduğunu zikretmektedir. Birşey onu yüzüne parlaklık verecek şekilde çok mutlu ettiğinde ve belirtisi yüzüne yansıdığına, حَبَّرَهُ denilir. Daha sonraları, mutluluk veren her çehre için kullanılma ihtimalinden ötürü bu konu hakkındaki görüşler farklılık göstermiştir. Mücâhid'den nakledildiğine göre bu kelime, يُكْرَمُونَ anlamındadır. Katâde'den gelen rivayette ise, يُنْعَمُونَ, İbn Keysan'dan gelen rivayette يحلون, Ebu Bekir b. Ayyaş'ın rivayetinde başlarındaki "taç", Vekî'nin rivayetindeyse cennette musiki işitmek anlamında kullanılmıştır.³⁵⁰

الحَبْر (Hıbr) kelimesine gelince, anlamı rahip, hahamdır. Çoğulu أَحْبَار (ahbâr)'dır. Bu şekilde isimlendirmelerinin sebebi ise, insanların kalplerinde bilgileriyle yer edindikleri ve örnek alınabilecek güzel amellerinin belirtilerinden ötürü kullanılmıştır.³⁵¹

³⁴⁵ Rûm 30/15.

³⁴⁶ Zuhruf 43/70.

³⁴⁷ er-Râğıp el-İsfahânî, a.g.e, s. 663-664; el-Firûzâbâdî, **Basâiru zevi't-Temyîz fi Letâifi'l-Kitabi'l-Azîz**, IV, 251.

³⁴⁸ İbn Fâris, a.g.e, II, 127.

³⁴⁹ et-Taberî, a.g.e, XX, 81.

³⁵⁰ Zemahşerî, **el-Keşşâf**, III, 471.

³⁵¹ er-Râğıp el-İsfahânî, a.g.e, s. 215

12. الضحك (Dahık) Gülmek

Bu kelime ve türevleri Kur’ân-ı Kerîm’de bir Medenî, sekiz Mekkî sûrede olmak üzere dokuz sûrede, "فَضَحَكْتُ , يَضْحَكُونَ , ضاحِكَةٌ , فَلْيَضْحَكُوا" şekillerinde geçmektedir. İşte bu âyet te zikrettiğimiz yerlerdendir. "فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ" “Artık kazandıklarının karşılığı olarak az gülsünler, çok ağlasınlar.”³⁵² Bir başka ayette Allah, "وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى" “Şüphesiz O güldürür ve ağlatır.”³⁵³ Aynı şekilde Allah, "ضاحِكَةٌ مُسْتَبْشِرَةٌ" “Gülerler, sevinirler”³⁵⁴ buyurmaktadır. İbn Fâris bu kelimenin aslının الانكشاف والبروز kelimelerine karşılık geldiğini söyler.³⁵⁵

Bu kök asıl bilinen manasıyla ضحك olarak kullanımı sabittir. الضحك (Dahık) neşelenmek, sevincinden dolayı dişlerinin belirmesidir. Râgıb İsfahânî’ye göre, dişlerin gözükmemesinden dolayı ön dişler الضواجك olarak isimlendirilmiştir.³⁵⁶ Cürcânî buna ilave-ten, gülmenin ölçüsünün yanındaki kimsenin duymayacağı şekilde olmasıdır, demiştir.³⁵⁷

الضحك (Dahık) kelimesi şu manalarda kullanılmaktadır :³⁵⁸

1. Alay etmek.³⁵⁹
2. Gülmek.³⁶⁰
3. Şaşıрма.³⁶¹

C. KUR’ÂN-I KERİM’DE GEÇEN SÜRÛR KELİMESİNİN ZIT ANLAMLISI LAFIZLAR

1. الحزن (Hazen) Üzüntü

Kur’ân-ı Kerim’de bu kelimenin türevleri farklı çekimlerle kırk iki defa geçmektedir. Bunlar; الحاء والراء والنون (الحزن، الحُزن، الحَزْن، يَحْزَنُونَ، تَحْزَنُونَ، حَزْنًا) tek bir asıldır. ve bir şeyin

³⁵² Tevbe 9/82.

³⁵³ Necm 53/43.

³⁵⁴ Abese 80/39.

³⁵⁵ İbn Fâris, a.g.e, III, 393.

³⁵⁶ er-Râğıp el-İsfahânî, a.g.e, s. 501.

³⁵⁷ Cürcânî, a.g.e, s. 137.

³⁵⁸ er-Râğıp el-İsfahânî, a.g.e, s.502-503.

³⁵⁹ Bkz. Mutaffifin 83/29.

³⁶⁰ Bkz. Abese 80/39.

³⁶¹ Bkz. Hûd 11/71.

sertliğini ve o şeydeki zorluğu ifade eder. Bu kabilde الحَزْنُ (hazen) kelimesi, arazinin kalın olmasını sağlayan şeydir. الحَزُونُ ise, huysuz koyun anlamına gelmektedir.³⁶²

الحَزْنُ (Hüzün ve hazen) الفَرَحُ (ferah) kelimesinin tersi ve السُّرُورُ (sürûr) kelimesinin karşıtıdır. Çoğulu ise, أَحْزَانٌ (ehzân)'dır. حَزِنَ (esreyle) fiilinin mastarı حَزْنًا "رَجُلٌ حَزِنَانٌ" şeklinde çekimleri vardır. ve son derece hüzünlü olan kimseye حَزِنَانٌ "ومحزانٌ" denir.³⁶³

Kişiyi üzen bir durum olduğunda حَزِنَهُ الْأَمْرُ denir. Bu durumdaki kimse için, "محزونٌ ومُحْزَنٌ وحَزِينٌ وحَزِينٌ" kelimeleri kullanılır. الحَزْنُ kelimesiyle alakalı Arapların iki kullanımından bahsetmektedir. Şayet fiil fethalı olarak gelirse söylemesi daha zor, ötreli gelirse daha kolaydır. "أَصَابَهُ حَزْنٌ شَدِيدٌ وَحَزْنٌ شَدِيدٌ" şeklinde kullanımı vardır. Ebû Amr ise şöyle söylemektedir: Şayet الحَزْنُ kelimesi nasb makamında gelirse "ha" fetha ile ref ve cer makamında gelirse "ha" ötre okunur. Tıpkı şu âyetlerde olduğu gibi; وَأَبْيَضْتُ عَيْنَاهُ مِنْ حَزْنًا (Yusuf 12/84) Çünkü o, esre konumundadır. Bu âyette ise; تَقِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزْنًا (Tevbe 9/92) nasb konumundadır. Bir başka âyette de şöyle geçmektedir: "قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي" (Yusuf 12/86)³⁶⁴ وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ

الحَزْنُ: Hoş olmayan bir durumda ortaya çıkan şeyi veya geçmişteki sevimli gelen şeyin yitirilmesi durumunu ifade eder. الحَزْنُ ve الحَزِنُ : Arazideki sertlik, keder sebebiyle kişideki kabalık anlamında olup zıttı الفَرَحُ tır.³⁶⁵

Bize göre الحَزْنُ kelimesiyle alakalı şu çıkarımlarda bulunur. Hüzün, kalpte yer edinen psikolojik bir hastalıktır. Hoş olmayan bir durumda yahut sevilen şeyin kaybıyla ortaya çıkan sıkıntı ve zorluktur.

2. الغَمُّ (Gamm) Keder

Bu lafızın türevleri Kur'ân-ı Kerim'de farklı çekimlerde (الغَمُّ، الغَمَام) on bir yerde geçmektedir. Katmanlı olmaklığı ve kapalılık bildiren الغين والميم harfleri sahih tek asıldır. Mesela, bir şeyi örtüm anlamında غَمَمْتُ الشَّيْءَ dersin. Kur'ân'da ثُمَّ لَا يَكُنْ أَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ

³⁶² İbn Manzûr, a.g.e, II, 862; el-Cevherî, a.g.e, V, 2098.

³⁶³ İbn Manzûr, a.g.e, II, 862; el-Cevherî, a.g.e, V, 2098.

³⁶⁴ İbn Manzûr, a.g.e, II, 862; el-Cevherî, a.g.e, V, 2098.

³⁶⁵ Cürçani, et-Ta'rifat, s. 86.

عُمَّةً “Sonra yapacağınız iş kendi aranızda örtülü kalmasın”³⁶⁶ şeklinde geçmektedir. Ebu Ubeyd bu âyetin mecâzen karanlık, darlık, keder gibi anlamlara işaret ettiğini söylemiştir.³⁶⁷

العَمُّ (Gamm) bir şeyin örtülü olmasıdır. Bu kelimedenden türeyen الغمام (gamâm= bulut) ise, güneş ışığını engelleyen bir şeyin olmasını ifade eder. Allah Teâlâ هَلْ يَنْظُرُونَ "Onlar (böyle davranmakla), bulut gölgeleri içinde Allah'ın (azabının) ve meleklerin kendilerine gelmesini ve işin bitirilmesini mi bekliyorlar? Hâlbuki bütün işler Allah'a döndürülür"³⁶⁸ buyurmaktadır. Ayrıca "كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا" "Her ne zaman cehennemden, o ızdıraptan çıkmak isteseler, oraya geri döndürülürler"³⁶⁹ şeklinde buyurmaktadır. العَمُّ (Gam) kalbi kederlendiren yani kalbi örten, kapatan bir hüzdür. Bu kelimenin aslında her şeyi örtmek anlamı vardır.³⁷⁰

Mâverdî, “Sonra yapacağınız iş kendi aranızda örtülü kalmasın” âyeti hakkında iki yorumdan bahsetmektedir. Birincisi, kederi zorunlu kılan zor bir durumdur. İkincisi ise, örtülü olan şeydir. Hilal bir şeyle örtüldüğünde, "قد غَمَّ الْهَيْلَالُ" “Hilal örtüldü” şeklinde ifade edilir.³⁷¹

3. الضَّيْقُ (Dîk) Darlanmak, Sıkıştırmak, Bir Şeyin Dar Gelmesi

Bu kelimenin türevleri Kur’ân-ı Kerîm’de (ضَيْقٌ، ضَائِقٌ، ضَيْقًا، يَضِيقُ، ضَاقٌ) şeklindeki çekimlerle on üç defa geçmektedir. “Sabret! Senin sabrın ancak Allah’ın yardımı iledir. Onlardan yana üzülme. Tuzak kurmalarından dolayı da sıkıntıya düşme.”³⁷² Başka bir âyette ise, "وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ" “Vicdanları da kendilerini sıktıkça sıkılmış”³⁷³ şeklinde gelmiştir.

³⁶⁶ Yûnus 10/71.

³⁶⁷ İbn Manzûr, a.g.e, XII, 441; İbn Fâris, a.g.e, II, 43.

³⁶⁸ Bakara 2/210.

³⁶⁹ Hac 22/22.

³⁷⁰ er-Râgıb el-İsfahânî, a.g.e, s. 613.

³⁷¹ el- Mâverdî, a.g.e, II, 443.

³⁷² Nahl 16/127.

³⁷³ Tevbe 9/118.

lince; nefsi, bedeni ve hârici olmak üzere üç farklı türü vardır. Şekâvet kelimesi de bu türden benzerlik gösterir. Uhrevî şekâvet şu âyetlerde ifade edilmektedir: فَمَنْ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى “Kim benim yol göstericime uyarsa artık o, ne (dünyada) sapar ne de (ahirette) sıkıntı çeker.”³⁷⁷ قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ “Onlar da şöyle dediler: Ey Rabbimiz! Biz azgınlığımıza yenik düştük ve sapık bir toplum olduk.”³⁷⁸ Dünyevî şekâvetle alakalı ise: فَلَا يُخْرِجَنَّكَمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْقَى “Sakin sizi cennetten çıkarmasın; sonra mutsuz olursun”³⁷⁹ âyeti misaldir.³⁸⁰

الشَّقَاءُ (Şekâ), en güçlü belâ sebebi, الشَّقِي (şekî) ise, en büyük belâ sahibidir.

Müfessirler, Kur’an’da varid olan الشَّقَاءُ (şekâ) kelimesiyle alakalı üç görüş serdetmişlerdir.

Birincisi; التَّعَبُ (yorgunluk, sıkıntı) anlamındadır. مَا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِتَشْقَى “Biz, Kur’an’ı sana sıkıntı çekesin diye indirmedik”³⁸¹ ve فَمَنْ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى “Ne (dünyada) sapar ne de (ahirette) sıkıntı çeker”³⁸² ayetleri bu anlama örnektir.

İkincisi; العِصْيَانُ (İsyân) anlamındadır. Şu âyet buna misaldir: وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا “Beni azgın bir zorba kılmadı.”(Meryem 19/32).³⁸³

Üçüncüsü : الكُفْرُ (Küfür) anlamındadır. فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ “Onlardan mutsuz olanlar da vardır, mutlu olanlar da”³⁸⁴ âyetinde geçen şakî ve saîd kelimeleri kafir ve mümin olanlar vardır anlamındadır.³⁸⁵ “Beni azgın bir zorba kılmadı”ayetiyle alakalı İbn Âşûr “et-Tahrîr ve’t-Tenvîr” adlı eserinde الشَّقِيٌّ kelimesi hakkında şunu nakletmektedir: Şakî kimse hüsrana uğramış, acı verici ve endişeli bir halde olandır. ve saîd kelimesinin zıttıdır. “Onlardan mutsuz (cehennemlik) olanlar da vardır, mutlu (cennetlik) olan-

³⁷⁷ Tâhâ 20/123.

³⁷⁸ Mü’minûn 23/106.

³⁷⁹ Tâhâ 20/117.

³⁸⁰ er-Râgıb el-İsfahânî, a.g.e, s. 460; es-Semîn el-Halebî, a.g.e, II, 282; el-Münâvî, a.g.e, s. 434.

³⁸¹ Tâhâ 20/2.

³⁸² Tâhâ 20/123.

³⁸³ Meryem 19/32.

³⁸⁴ Hûd 11/105.

³⁸⁵ İbnü’l-Cevzî, a.g.e, s. 371.

lar da” ayetinde zorba kimsenin şakî olarak nitelendirilmesi ahiretteki belki de dünyadaki varacağı yere nisbetendir.³⁸⁶

5. الأَسَى (Esâ) Elden Kaçana Üzülme

Bu kelimenin türevleri Kur’ân-ı Kerim’de farklı çekimlerle (أَسَى، تَأَسَّ، أُسْوَةٌ) yedi defa geçmiştir. “yaraya bakmak, yarayı tedavi etmek”, esreli olarak gelirse “أَسَى يَأْسِي أَسً” ifade eder. Böyle kimseye hüznü (حَزِينٌ) anlamında “رجل آسٍ وأشياءٌ حزينٍ ورجل أسوان” denir. Hemze, sin ve ya harfi tek bir kelimedir. Anlamı hüznü demektir. Şöyle denilir, “أَسَيْتُ عَلَى الشَّيْءِ” yani “Bir şeye üzuldüm” demektir.³⁸⁷

الأَسَى (Esâ) üzüntü demek olup asıl anlamı, kaybedilen şeyin ardından hüznü, kederin devam etmesidir.” “أَسَيْتُ عَلَيْهِ وَأَسَيْتُ لَهُ” şeklinde söylenir. “فَلَا تَأَسَّ عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ” “Öyle ise o kâfirler toplumu için üzülme”³⁸⁸ bu anlama uygun bir ayettir. Yarayı iyileştirmek , kelimenin aslı kötülüğü gidermeyi ifade eder.³⁸⁹

6. العَبْسُ (Abûs) Surat Asmak

Bu kelimenin türevleri Kur’ân-ı Kerim’de farklı çekimlerle (عَبَسَ , عَبَسًا) üç defa geçmiştir.

“çetin gün” “يوم عابس , اسık suratlı , رجلٌ عابسٌ”, “عَبَسَ يَعْْبِسُ عَبْسًا وَعَبَسٌ” şeklinde kullanımları mevcuttur..³⁹⁰

العَبْسُ (Abûs), huzursuzluktan kaşlarını çatmak demektir ki, Abese suresinin ilk ayeti: “عَبَسَ وَتَوَلَّى (Peygamber) yüzünü ekşitti ve döndü” şeklindedir. Bu âyetler nazil olduktan sonra, Efendimiz İbn Ümmi Mektûm’un yanına gelip; “Ey Rabbimin beni ikaz etmesine sebep olan kardeşim merhaba!” dedi. Yine bir başka âyetteki anlam şudur: “إِنَّا نَحَافُ مِنْ رَبِّنَا يَوْمًا عَبَسًا قَمَطِرًا” “Çünkü biz, asık suratlı, çetin bir günden (o günün aza-

³⁸⁶ İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed et-Tâhir, **et-Tahrîr ve't-Tenvîr**, ed-Dâru't-Tûnusiyye li'n-Neşr, Tûnus, 1984, XVI, 100.

³⁸⁷ İbn Manzûr, a.g.e, XIV, 34; İbn Fâris, a.g.e, I, 115.

³⁸⁸ Mâide 5/68.

³⁸⁹ er-Râgıb el-İsfahânî, a.g.e, s. 544; es-Semîn el-Halebî, a.g.e, III, 24.

³⁹⁰ İbn Manzûr, a.g.e, VI, 128; Râzî, **Muhtârû's-Sihâh**, I, 467; İbn Fâris, a.g.e, IV, 172.

bından dolayı) Rabbimizden korkarız.”³⁹¹ Bu âyette “abûs” kelimesi çetin gün anlamında gelmiştir. Ayrıca bu âyetle alakalı üç farklı görüş vardır. Birinci görüşün sahibi İbn Zeyd’e göre; “abûs” kötü bir şey karşısında ve kıyamet günü kaşları çatmak “kamtarîr” ise şiddetli anlamını taşır. İkinci görüşün sahibi İbn Abbâs ise, “abûs” sıkıntılı bir yüz ifadesi, “kamtarîr” uzun anlamındadır. Üçüncü görüşün sahibi Mücâhid’e göre ise; “abûs” dudakları büzmek, “kamtarîr” yüz ve kirpiklerin katılaşmasıdır. Yani kıyamet gününün şiddetinden yüz ifadelerinin değişmesidir.³⁹²

7. الإِبْلَاسُ (İblâs) Ümitsizliğe Düşmek

Bu kelime Kur’ân-ı Kerim’de türevleriyle birlikte beş yerde (مُبْلِسُونَ، يُبْلِسُ، لَمُبْلِسِينَ) gibi farklı çekimlerde geçmektedir. الباء واللام والسين aynı köktendir. (مُبْلِسُ) (Müblis), ümitsizlikten sakın duran, hüznün veya korku içinde bulunan kimsedir. أَيْنِسُ Aynı şekilde mahzun, kederli, pişman kimse anlamındadır. Ayrıca Allah’ın rahmetinden umudunu kesti, yani ümitsizliğe düştü, pişman oldu anlamları da vardır. Bu sebeple şeytan iblis olarak isimlendirildi. Esas ismi Azâzil idi. “وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ” “Kıyametin kopacağı günde, suçlular hayal kırıklığı içinde ümitsizliğe düşecekler” ayeti celilesinde, Allah’ın lanetlediği İblis, bu kelimedenden türemiştir. Çünkü o Allah’ın rahmetinden yüz çevirmiştir. Ebu Bekir ise “الإِبْلَاسُ” kelimesinin dildeki manasına, umudunu yitirme, Allah’ın rahmetinden ümidini kesmek ve kırılma (kırgınlık) ve hüznüdür, demiştir.³⁹³

الإِبْلَاسُ (İblâs) şiddetli ümitsizlik hali karşısında bir hüzne kapılmaktır. Denilmektedir ki; Allah Teâlâ’nın şu âyetlerinde geçtiği üzere, iblis kelimesi buradan türemiştir. “Kıyâmetin kopacağı gün, günahkârlar (ümitsizlik içinde) susacaklardır” ve “أَخَذْنَاَهُمْ بَعْتَةً فِإِذَا هُمْ مُبْلِسُونَ” “Onları ansızın yakaladık da bir anda tüm ümitlerini kaybedip yıkıldılar”³⁹⁴ “وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمُبْلِسِينَ” “Oysa onlar daha önce kendilerine yağmur yağdırılmadan evvel kesin bir ümitsizliğe kapılmışlardı.”³⁹⁵

³⁹¹ İnsan 76/10.

³⁹² Mâverdi, a.g.e, VI, 167.

³⁹³ ez-Zebidî, XV, 462; es-Sâhib İbn Abbâd, a.g.e, II, 264; İbn Fâris, a.g.e, I, 278; İbn Manzûr, a.g.e, VI, 29; el-Münâvî, a.g.e, s. 144.

³⁹⁴ En’âm 6/44.

³⁹⁵ Rûm 30/49.

Ezherî şöyle söylemektedir: O kelime sukût, husrân içinde olma ve kaçırılan şeyden ötürü pişmanlıktır. “Bir anda ümitlerini yıkıp bitirdiler” âyeti kerimesinin manası ise, sakın kalanlar, hüsrana uğramışlar ve kaçırılan şeyden ötürü pişman olanlardır. Zayıf olan bir görüşteyse, kelimenin, özür dilememek, cevap yetiştirmek olduğu ve her kim özür dilemez ve susarsa o kişi ümitsiz kalacağı, söylenmiştir.³⁹⁶

IV. KUR’ÂN-I KERİM’DEKİ السُرور KELİMESİNİN VE MÜRÂDİ-Fİ أَرِيكَة (ERİKE) NİN ANLAMİ

Kur’ân-ı Kerîm’de beş defa geçen bu kelimenin anlamı, herhangi bir evde yahut türbede süsle döşeli koltuktur. Şayet öyle bir yerde koltuk yoksa orası hücredir. Çoğulu أَرَايِكُ olup الأَرِيكَة şeklinde tek başına kullanılmaz. Yatak veya döşek gibi üzerine oturabilen her şey anlamına geldiği gibi, gelini koltuğa oturtup yüzünü duvakla örtmek anlamına da gelir. Kur’ân-ı Kerîm’de de (على الأَرَايِكِ مُتَكِيُونَ) şeklinde geçer. Müfessirler şöyle söylemektedirler: Odada bulunan döşek/yataklardır. Zeccâc ise şöyle demektedir: Odadaki yastıklardır. Köşk olduğu da söylenmiştir. Aslında bakılırsa bir odada olsun ya da olmasın döşek anlamındadır.³⁹⁷

Taht üzerinde bulunan gelinin süslü makamıdır. Çoğulu ise, أَرَايِكُ dir. Bu ismi alması, ya bir tür ağaç olan “erâk”tan yapılmış bir yer olmasından, ya da ikâmet etmek /oturmak için yapılmış bir yer olmasındandır. Zira, "أَرَكُ بِالْمَكَانِ أُرُوكًا" cümlesi “yerde bir süre kaldı” demektir. "الأُرُوكُ" kelimesinin aslı "الأَرَاكُ" gözetmek üzere bir yerde ikâmet etmekten alınmıştır. Öte yandan, aynı kelime, bunun dışındaki ikâmet türleri için de kullanılır.³⁹⁸ Ayrıca, sevinçten üzerine oturuş koltuktur. Çünkü o sevinen kimseler için verilecek ilk nimettir. Bu, Allah’a kavuşmuş olmanın verdiği sevinçle karışık bir heyecan ve mümin için bir hapisane olan dünyadan da kurtuluştur.³⁹⁹

³⁹⁶ er-Râgıb el-İsfahânî, a.g.e, s. 143; es-Semîn el-Halebî, a.g.e, I, 227.

³⁹⁷ İbn Manzûr, a.g.e, X, 388; er-Râzî, **Muhtaru’s-Sıhâh**, I, 14.

³⁹⁸ er-Râgıb İsfahânî, a.g.e, s. 73.

³⁹⁹ el-Münâvî, a.g.e, s. 402.

"مُتَّكِبِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ" "Koltuklar üzerine dayanıp kurulacaklar"⁴⁰⁰ âyeti kerime-
siyle alakalı üç ayrı görüş vardır. Birincisi, Zeccâc'a göre "الأَرَائِكِ" oda anlamındadır.
İkincisi: Odadaki yastıklar anlamındadır. Üçüncüsü: Odadaki döşekler anlamındadır.⁴⁰¹

"عَلَى الْأَرَائِكِ يَنْظُرُونَ" "Tahtlar üzerinde etrafa bakarlar"⁴⁰² âyeti celîlesinin tefsirinde
İmam-ı Mâturîdî şöyle söylemektedir: Yemen halkı ile alakalı, onlardan birinin değeri
yüceltildiği ve dünyadaki rütbesi artırıldığında o kişi kendisine bir koltuk edinir. ve bu
koltuğa ona nisbeten bu falan kimsenin koltuğudur denir.⁴⁰³

Kur'ân-ı Kerim'de السَّرِيرُ (serîr) kelimesi, koltuklar,⁴⁰⁴ mücevheratla işlenmiş
tahtlar,⁴⁰⁵ havada yükseltilmiş taht,⁴⁰⁶ muttaki yüksek makamları,⁴⁰⁷ üzerine yaslanılacak
koltuk,⁴⁰⁸ anlamlarında kullanılmaktadır.⁴⁰⁹

V. KUR'ÂN-I KERİM'DE GEÇEN السِّرُّ (SİR) KELİMESİ VE TÜ- REVLERİNİN LİSTESİ

Nuzül Zamanı	Sure	No	Ayet	Kelime	Sıra
Medenî	Bakara	69	إِنَّهَا بَقَرَةٌ صَفْرَاءُ فَاقِعٌ لَوُثُهَا تَسُرُّ النَّاطِرِينَ) Rabbim diyor ki, o, sapsarı; rengi, bakanların içini açan bir sığırdır.	تَسُرُّ	1
Medenî	Bakara	77	(أَوْ لَا يَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ) Onlar bilmiyorlar mı ki, Allah onların gizli tut- tuklarını da bilir, açığa vurduklarını da.	يُسِرُّونَ	2
Mekkî	Hûd	5	(أَلَا حِينَ يَسْتَعْشُونَ نَبِيَّاهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ) Elbiselerine büründükleri zaman bile, Allah onla- rın gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir.		

⁴⁰⁰ Kehf 18/31.

⁴⁰¹ el-Mâverdî, a.g.e, III, 305.

⁴⁰² Mutaffîfîn 83/23.

⁴⁰³ Mâturîdî, a.g.e, X, 463.

⁴⁰⁴ Tûr 52/20.

⁴⁰⁵ Vâkıa 56/15.

⁴⁰⁶ Gâşiye 88/13.

⁴⁰⁷ Hicr 15/47.

⁴⁰⁸ Zuhruf 43/33-34

⁴⁰⁹ el-Firûzâbâdî, Basâiru zevi't-Temyîz fî Letâifi'l-Kitabi'l-Azîz, III, 210.

Mekkî	Nahl	23	(لَا جَرَمَ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا يُسْرُونَ وَمَا يُعْلِنُونَ) Şüphesiz Allah, onların gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir.		
Mekkî	Yâ. Sîn	76	(فَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسْرُونَ وَمَا يُعْلِنُونَ) Artık onların sözü seni üzmesin. Çünkü biz, onların gizlediklerini de açığa vurduklarını da biliyoruz.		
Mekkî	Nahl	19	(وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُسْرُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ) Allah, gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da bilir.		
Medenî	Mumta-hine	1	(تُسْرُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمُودَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ) Onlara gizlice sevgi besliyorsunuz. Oysa ben sizin gizlediğinizi de, açığa vurduğunuzu da bilirim.	تُسْرُونَ	3
Medenî	Tegâbun	4	(يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسْرُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ) Göklerdeki ve yerdeki her şeyi bilir. Gizlediklerinizi de açığa vurduklarınızı da bilir.		
Mekkî	Yûsuf	77	(فَأَسْرَهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ) Yûsuf, bunu içinde sakladı ve onlara belli etmedi.	أَسْرَهَا	4
Mekkî	Yûsuf	19	(قَالَ يَا بُشْرَى هَذَا غُلَامٌ وَأَسْرُوهُ بِضَاعَةً) Müjde! Müjde! İşte bir oğlan!” dedi. Onu alıp bir ticaret malı olarak sakladılar.	أَسْرُوهُ	5
Mekkî	Mülk	13	(وَأَسْرُوا قَوْلَكُمْ أَوِ اجْهَرُوا بِهِ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ) Sözünüzü gizleyin, yahut onu açığa vurun; (fark etmez). Şüphesiz Allah, sinelerin özünü (kalplerde olanı) hakkıyla bilir.	أَسْرُوا	6
Medenî	Tahrîm	3	(وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا) Hani peygamber eşlerinden birine, gizli bir söz söylemişti.	أَسَرَّ	7
Medenî	Ra'd	10	(سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسَرَ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ) O'na göre) içinizden sözü gizleyen ile açığa		

			vuran.		
Mekkî	En'âm	3	(وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ) Hâlbuki O, göklerde de Allah'tır, yerde de. Sizin gizlinizi de bilir, açığa vurduğunuzu da.	سِرِّكُمْ	8
Mekkî	Tevbe	78	Allah'ın, içlerinde gizlediklerini ve fısıltılarını bildiğini bilmediler mi ?	سِرَّهُمْ	9
Mekkî	Zuhuf	80	(أَمْ يَحْسِبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ) Yoksa onların sırlarını ve fısıltılarını işitmeyeceğimizi mi zannediyorlar?		
Medenî	İnsân	11	(فَوَقَاهُمُ اللَّهُ شَرَّ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا) Allah da onları o günün kötülüğünden korur ve yüzlerine bir aydınlık ve içlerine bir sevinç verir.	سُرُورًا	10
Mekkî	İnşikâk	9	(وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا) Sevinçli olarak ailesine dönecektir.	مَسْرُورًا	11
Mekkî	İnşikâk	13	(إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا) Çünkü o, (dünyada iken) ailesi içinde sevinçli idi.		
Mekkî	Târık	9	(يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ) Bütün sırların yoklanacağı günü hatırla!	السَّرَائِرُ	12
Mekkî	Hicr	47	(وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غَلٍّ إِخْوَانًا عَلَىٰ سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ) Biz, onların kalplerindeki kini söküp attık. Artık onlar sedirler üzerinde, kardeşler olarak karşılıklı otururlar.	سُرُر	13
Mekkî	Saffât	44	(عَلَىٰ سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ) Koltuklar üzerinde karşılıklı olarak otururlar.		

Mekkî	Zuhruf	34	(وَلْيُبَيِّتَهُمْ أَبْوَابًا وَسُرُورًا عَلَيْهَا يُتَّكِيُونَ) Ve evlerinin kapılarını ve üstüne oturup yaslandıkları tahtları gümüşten yapardık.		
Mekkî	Tûr	20	(مُتَّكِينَ عَلَى سُرُرٍ مَّضْفُوفَةٍ وَرَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ) Saf saf dizilmiş tahtlara dayanarak ve onları, iri gözlü hûrilerle evlendiririz.		
Mekkî	Vâkıa	15	(عَلَى سُرُرٍ مَّوْضُونَةٍ) Altınlarla, mücevherlerle bezenmiş tahtlarda otururlar.		
Mekkî	Ğâşiye	13	(فِيهَا سُرُرٌ مَّرْفُوعَةٌ) Orada yüksek tahtlar vardır.		
Medenî	Alü İmrân	134	(الَّذِينَ يُنْفِقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ) Onlar bollukta ve darlıkta Allah yolunda harcayanlar, öfkelerini yenenler, insanları affedenlerdir.	السَّرَّاءِ	14
Mekkî	A'râf	95	(وَقَالُوا قَدْ مَسَّ آبَاءَنَا الضَّرَّاءُ وَالسَّرَّاءُ) Babalarımıza da şiddetli darlık ve ferahlık dokunmuştu.		
Medenî	Bakara	235	(عَلِمَ اللَّهُ أَنكُمْ سَتَدُّكُرُونَهُنَّ وَلَكِنْ لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا) Allah biliyor ki, siz onlara söyleyeceksiniz. Fakat onlarla gizlice sözleşmeyin .	سِرًّا	15
Medenî	Bakara	274	(الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً) Mallarını gece gündüz; gizli ve açık Allah yolunda harcayanlar var ya, onların Rableri katında mükâfatları vardır.		
Medenî	Ra'd	22	(وَأَنْفَقُوا بِمَا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ) Kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli olarak ve açıktan Allah için harcayan ve kötülüğü iyilikle ortadan kaldıranlardır.		

Mekkî	İbrâhim	31	(قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَاطِيَةً)		
			İmân eden kullarıma söyle: Namaz kılınsınlar ve onları rızıklandırdığımız şeylerin bir kısmını yoksullara harcasınlar.		
Mekkî	Nahl	75	(وَمَنْ رَزَقْنَاهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَجَهْرًا)		
			Tarafımızdan güzel bir rızık ile rızıklandırdığımız böylece ondan gizli ve aşikâr infâk eden kimse.		
Mekkî	Fâtır	29	(وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَاطِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّنْ تَبِيرُوا)		
			Gizlice ve açıktan Allah yolunda harcayanlar, asla zarar etmeyecek bir ticaret umabilirler.		
Mekkî	Tâhâ	7	(وَإِنْ تَجَهَّرَ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى)	السِّر	16
			Sesini yükseltsen de, yükseltmesen de hiç şüphe yok ki o, gizliyi de bilir, açığa vurulanı da.		
Mekkî	Furkân	6	(قُلْ أَنْزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ)		
			De ki: “O kitabı göklerin ve yerin sırrını bilen indirmiştir.		
Mekkî	Muham-med	26	(سَنُطِيعُكُمْ فِي بَعْضِ الْأَمْرِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ)	إِسْرَارَهُمْ	17
			“Bazı işlerde size itaat edeceğiz demelerindendir. Allah, onların gizlice konuşmalarını bilir.		
Medenî	Mâide	52	(فَيُضِيبُهَا عَلَى مَا أَسْرَوْا فِي أَنْفُسِهِمْ نَادِمِينَ)		
			Onlar içlerinde gizledikleri şeye (nifaka) pişman olurlar.		
Mekkî	Yûnus	54	(وَأَسْرَوْا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ)	أَسْرَوْا	18
			Azâbı görünce nâdim olurlar ve aralarında adâletle hükmedilir. Zulüm görmez onlar.		
Mekkî	Tâhâ	62	(فَتَنَازَعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ وَأَسْرَوْا النَّجْوَى)		
			Sihirbazlar, işlerini kendi aralarında tartıştular ve gizli gizli konuştular.		

Mekkî	Enbiyâ	3	(وَأَسْرُوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا هَلْ هَذَا إِلَّا بَشْرٌ مِّثْلُكُمْ) O zulmedenler gizlice şöyle konuştular: “Bu da ancak sizin gibi bir insan. Şimdi siz göz göre göre sihre mi kapılacaksınız?”		
Mekkî	Sebe	33	(وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوْا الْعَذَابَ) Azabı görünce de içten içe pişmanlık duyarlar.		
Mekkî	Nûh	9	(ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا) Sonra, onlarla hem açıktan açığa, hem de gizli gizli konuştum.	أَسْرَرْتُ	19
Mekkî	Nûh	9	(ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا) Sonra, onlarla hem açıktan açığa, hem de gizli gizli konuştum.	إِسْرَارًا	20

Tabloda da görüldüğü gibi sır kelime ve türevleri Kuran-ı Kerim’de farklı ve çeşitli çekimlerle kırk dört yerde geçmektedir:

Kur’ân-ı Kerim’de geçen السِّرُّ lafzı ve türevlerini araştırmacının incelemeleri boyunca aşağıdaki maddeler ortaya çıkar:

1. Kur’ân-ı Kerim’deki السِّرُّ lafzının türevlerinin çeşitliliği, mazi, muzari ve emir fiilini içermesi bakımından geniş olması, tıpkı isim çekimlerinde olduğu gibidir. Mesela, marife isim, tenvinli olması, muhataba ve gaibe muzaf olması, mefulü mutlak olması gibi.

ve bunda السِّرُّ lafzının anlam genişliğine ve insanın sırrını muhafaza, niyeti halis tutma, amellerin ve davranışların hareket noktasına dikkat kesilme hususunu kesintiye yer vermeyecek türden vazifelerini hatırlatmaya bir işaret vardır.

2. Sır lafzının geçtiği âyetlerin otuz iki tanesi Mekkî, on iki tanesi ise Medenî’dir. Bundan açık olarak şu sonucu çıkarmak mümkündür: Mekkî Kur’ân ayetlerinin daha çok insanın derûnüne, dâhilî temellerini korumasına açıkça işaret eder ve bu yönlendirmeler boyunca, kişinin özüne, nefsi tezkiye etme, güç yetirebildiği ölçüde niyetini salih tutmaya özen göstermeye önem verdiği gözlemlenir.

3. Aynı şekilde السِّرُ lafzı isim olarak yirmi beş, fiil olarak on dokuz defa geçmektedir. Bu ise sebât etmek her salih amelde dâim ihlaslı olmak gibi güzel hasletlerin istenmesine bir işârettir. Böyle olunca zaman ve mekânların değişmesiyle gönül rahatlığı değişmez.

4. السِّرُ Lafzını veya türevlerini içeren Medenî ayetlerin çoğu şu ayeti kerimede olduğu gibi ; "وَأُذِ السَّرِّ النَّبِيِّ إِلَىٰ بَعْضِ أَرْوَاجِهِ حَدِيثًا" " Hani peygamber eşlerinden birine, gizli bir söz söylemişti"⁴¹⁰ "وَلَكِنْ لَا تُؤَاعِدُوهُمْ سِرًّا" "Meşru sözler söylemeniz dışında sakın onlarla gizliden gizliye buluşma yönünde sözleşmeyin"⁴¹¹ ailevî yapı veya toplumsal durumu konu edindir. Yahut Allah Teâlâ'nın şu kavlinde "وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِسْرَارَهُمْ" "Oysa Allâh, onların gizlediklerini biliyor"⁴¹² olduğu gibi münafıklar ve onların hilelerini anlatan konuları içerir. Aynı şekilde "تَسِرُّونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ" "Onlara gizlice sevgi besliyorsunuz. Oysa ben sizin gizlediğinizi de, açığa vurduğunuzu da bilirim"⁴¹³ ayet-i celilesi, müşriklerle olan ilişkiden, velâ ve berâ (Allah için sevmek Allah için buğz etmek) akidesinin selamette olmasının zorunlu olmasından bahseder. Yahut, الَّذِينَ الَّذِينَ "يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَاطَانِيَةً" "Mallarını gece gündüz; gizli ve açık Allah yolunda harcayanlar var"⁴¹⁴ âyetinde olduğu gibi, Allah yolunda infak etmeyi ve toplumsal bazdaki bu konuyu temsil ederek ciddi manada ümmeti inşa etme gayesi vardır.

5. (تَسْرُ, مَسْرُورًا, سُورًا, السَّرَاءُ, سُورٍ) Bu kelimeler الإِسْرَارُ lafzı altında toplanır. Bu السرور kelimesi kişide gizlenmiş sevincin, "السَّرَاءُ" ise o kişide var olan halinin ve aynı şekilde السرر ise insanlarda var olan nimeti ve sahibinin alnındaki çizgileri ifadesidir.⁴¹⁵ ve Arapların "Nimet ve şerefi gidince koltuğundan oldu"⁴¹⁶ sözü ve bedevilerin Ma'n b. Zâide⁴¹⁷ için söyledikleri: "Hatırlar mısınız? bir zamanlar koyun derisinden kıyafetlerin, deve derisinden de ayakkabıların vardı. Sana bunca malı verene ve koltukta oturmayı sana öğretilene hamdolsun"⁴¹⁸ sözü zikredilen ifadeleri destekler niteliktedir.

⁴¹⁰ Tahrîm 66/3.

⁴¹¹ Bakara 2/235.

⁴¹² Muhammed 47/26.

⁴¹³ Mümtehine 60/1.

⁴¹⁴ Bakara 2/274.

⁴¹⁵ el-Fîrûzâbâdî, **Basâiru zevi't-Temyîz fi Letâifi'l-Kitabi'l-Azîz**, III, 209.

⁴¹⁶ ez-Zemahşerî, **Esâsü'l-Belağa**, I, 450.

⁴¹⁷ Araplar arasındaki cömertliği ve en cesur dil ustalılığı ile şöhret bulmuştur. Hicri 151 senesinde vefat etmiştir.

⁴¹⁸ el-Fîrûzâbâdî, **Basâiru zevi't-Temyîz fi Letâifi'l-Kitabi'l-Azîz**, III, 209.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN-I KERİM'DE

SIR KAVRAMININ MUHTEVASI

A. YÜCE ALLAH HAKKINDA KULLANILMASI

1. Sır Kelimesinin Yüce Allah'ın Zatı Hakkında Kullanılması

Allah Teâlâ'nın Yüce Zâtı biz kullar için bir sırdır. Çünkü insan akli ve fikrinin O'nun zatı ve hakikatini anlayıp idrak etmesi mümkün değildir. Bu konuda Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ” “Gözler onu göremez, O ise bütün gözleri görür; O, lütuf sahibidir, her şeyden haberdardır.”¹ Kullar O'nu idrâk etmekten âciz olduğu halde, O, ilmi ile herşeyi kuşatmıştır. Yüce Allah'ın isimlerinden birisi de “Latîf” tir. Latîf Allah'ın isimlerinden biri olarak “Fiillerini rıfk ile gerçekleştiren, kullarına iyilik ve merhamet eden, yaratılmışların ihtiyacını en ince noktasına kadar bilip sezilmez yollarla karşılayan, zâtı duyularla algılanamayan en gizli ve ince hususları dahi bilen” anlamlarına gelmektedir.²

Nitekim Rasûlüllah (s.a.v) bu hususta: “Yüce Allah'ın nimetleri (yaratıkları) hakkında düşünün. Ancak zatı hakkında asla düşünmeyin”³ buyurmaktadır. Sebeb-i vürudun husûsî (özel) olmasına bakılmaksızın, hükmün umûmî (genel) olmasına itibar edilmesi asıldır. Aynı şekilde Hz. Ebû Bekir'in “Anlamaya ulaşmaktan aciz olduğunu (idrak etmek de) bir anlamadır” sözü ve Hz. Ali'nin bir beytinin son kısmında “Yüce Allah'ın zatının sırrı hakkında araştırma yapmak şirktir” dizeleri ile Hucetü'l-İslam İmam-ı Gazâlî ve O'nun hocası İmamü'l-Harameyn, tasavvuf ehli ve filozofların “Allah'ın zatının bilinmesinin mümkün olmadığı” kanaatleri de bu hususta en güzel delildir.⁴

Kullar O'nu idrâk etmekten âciz olduğu halde, O ilmi ile herşeyi kuşatmıştır. Yüce Allah'ın isimlerinden birisi de “Latîf” tir. Latîf Allah'ın isimlerinden biri olarak “Fiillerini rıfk ile gerçekleştiren, kullarına iyilik ve merhamet eden, yaratılmışların ihti-

¹ En'âm 6/103.

² Topaloğlu, Bekir, “Latîf” **D.İ.A.**, T.D.V.Y, Ankara, 2003, II, 108.

³ el-Beyhakî, Şuabü'l-İmân, 119.

⁴ Âlûsî, Mahmûd Ebu'l-Fadl, **Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'î'l-Mesânî**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût, Ty, XVII, 202.

yacını en ince noktasına kadar bilip sezilmez yollarla karşılayan, zâtî duyularla algılamayan en gizli ve ince hususları dahi bilen” anlamlarına gelmektedir.⁵

2. Sır Kelimesinin Yüce Allah’ın İlim ve Sem’ Sıfatları Hakkında Kullanılması

a. İlim Sıfatı

aa. Yüce Allah’ın Gizli ve Açık Her Şeyi Bilmesi

İlim sıfatı Allah Teâlâ’nın zatî sıfatlarından sayılmaktadır. İlim ise, bir şeyi olduğu gibi kesin olarak yani eşyayı yakın bir şekilde, nasıl anlamak gerekiyorsa o şekilde idrâk etmek yani kavramak, bilmektir. Konumuzla ilgili Kur’ân-ı Kerîm’de:

وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَلَا يَابِسٍ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ

“Gaybın anahtarları O’nun katındadır, onları O’ndan başkası bilmez. Karada ve denizde olanları O bilir ve bir yaprak düşmez ki, onu O bilmesin. Ne toprağın karanlıklarında bir tane, ne de kuru ve yaş hiçbir şey yoktur ki, o herşeyi açıklayan Kitap’ta bulunmasın”⁶ buyrulmaktadır.⁷

Bu bölümde Allah’ın kullarının sırlarını da açık olanlarını da bilmesi hakkındaki araştırma özel bir vecih olarak kısa olacaktır. Zira Yüce Mevlâ bir ayette şöyle buyurmaktadır:

هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ “O ilktir, sondur, zâhirdir, bâtıdır. O herşeyi bilendir.”⁸ Bu ayet, hiçbir kısıtlama olmaksızın ebedi bir umumu yani geneli kapsamaktadır. Bunun manası, O’nun ilmi küllî ve cüz’î olan hem kendi fiillerini, hem de kulların fiillerini kapsar, demektir. Zira Allah (c.c) olanı ve olacağı bilir. Aynı şekilde O’nun ilmi, vâcip, mümkün ve müstehîl olana da şâmindir. Allah Teâlâ’nın ilmi, son

⁵ Topaloğlu, Bekir, “Latîf” D.İ.A, T.D.V.Y, Ankara, 2003, II, 108.

⁶ En’âm 6/59.

⁷ İbn Useymîn, Muhammed b. Salih b. Muhammed, Şerhu’l- Akîdeti’l-Vâsitiyye, Dâru İbni’l-Cevzî li’n-Neşr ve’t-Tevzî’, Suudi Arabistan, 1421h. I, 191.

⁸ Hadîd 57/3.

derece geniş, kapsayıcı ve hiçbir şeyi istisnâ etmeksizin her şeyi kuşatıcıdır. O'nun vâcip olan ilmi, kendisini, kendisi için olanları ve kâmil sıfatlarını bilmesidir. Müstehîl (gayr-i mümkün) olan ilmi ise şu âyetlerde geçen, *لَوْ كَانَ فِيهِمَا آلَاءُ اللَّهِ لَفَسَدَتَا إِلَّا اللَّهُ لَفَسَدَتَا* “Eğer yer ile gökte Allah'tan başka ilâhlar olsaydı, bunların ikisi de muhakkak fesada uğrar, yok olurdu”⁹ *إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ* “Sizin Allah'ı bırakıp taptıklarınız bir araya gelseler, bir sinek bile yaratamayacaklardır”¹⁰ ayetlerinde ifade edilen, Allah'ın eşi ve benzerinin olmaması bilgisidir. Allah Teâlâ'nın mümkün olan ilmi ise, O'nun yarattığı varlıklardan vermiş olduğu haberlerdir. Şu ayet ise buna en güzel misaldir: *وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُسْرُؤْنَ وَمَا تُعْلِنُونَ* “Allah, gizlediğinizi de açıkladığınızı da bilir.”¹¹ O halde Yüce Allah'ın ilmi her şeyi kuşatmaktadır.

Bir mü'minin, Allah'ın kendisinin açık ve gizli her şeyini bildiğine kesin olarak inanmasının meyvesi ise, onun daima Allah'ın murakabesi (gözetimi) altında olduğunu tam olarak idrak etmesi, Allah'tan kâmil manada korkması, dolayısıyla Allah'ın emirlerini bihakkın yerine getirip, yasakladığı şeylerden ise azamî ölçüde uzaklaşmasıdır. Ayrıca Allah'ın bütün sırları ve alenî olanları kuşattığının kul tarafından bilinmesi, ister kevnî, isterse şer'î olsun ilim ve hikmet gereği sadır olması nedeniyle bütün hükümler hakkında kişide tam tatminkârlık oluşturur ve nefsindeki kuşkuları yok eder. Böylece açık ve gizli Allah'tan gereği gibi korkmak, göğüslerde bir genişleme (rahatlama) meydana getirir.¹²

Yüce Allah (c.c) başka bir âyette şöyle buyurmaktadır: *وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ يَعْلَمُ سِرُّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ* “O, göklerde de, yerde de (tek) Allah'tır. Sizin gizlinizi, açığınızı ve ne kazandığınızı bilir.”¹³ Bu ayet-i kerime Allah'ın ilminin insanların açık ve gizli bütün hallerini, itikatlarını (inançlarını) ister hayır, ister şer olsun amellerinin hepsini kapsadığını bildirmektedir.

Bu ayetten şu anlamları çıkarmak mümkündür:

⁹ Enbiyâ 21/22.

¹⁰ Hac 22/73.

¹¹ Nahl 16/19.

¹² İbn Useymîn, a.g.e, I, 184.

¹³ En'âm 6/3.

1. Her kim “insanların gizli ve açık işlemiş oldukları ve kazançları gökyüzünde değil, ancak yeryüzünde olur” şeklinde bir değerlendirmede bulunursa, gizli bir hataya düşmüş demektir. Sırrın (gizliliğin) zikredilmesi ilmin umûmî (genel) olduğuna delildir. Cehrin (açıklığın) zikredilmesi ise, sözlerin her iki kısmını (açık ve gizli olanını da) kapsamayı içindir. Dolayısıyla âyette geçen “O, göklerde de, yerde de (tek) Allah'tır” cümlesi fiile bağlı değildir. “Sizin sırlarınızı bilir” cümlesinde kastedilen mana ise, “O göklerde ve yerde (tek) ma'bûd Allah'tır” şeklindedir.¹⁴

2. Sırdan (gizli olandan) murad, kalplerin sıfatlarıdır. O sıfatlar da bir takım sebep ve davetlerdir. Cehrdan (açıklıktan) maksat ise, azaların amelleridir. Burada sır cehrdan önce gelmiştir. Çünkü fiile tesir eden, irade ve kudrettir. Cehr olarak isimlendirilen azaların fiillerine etki eden faktör, irade olarak isimlendirilir ki, bu da sır kabilindedir.¹⁵

3. **يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ** “Sizin gizlinizi, açığınızı bilir” cümlesi öncesi için te'kid ve tahkiktir. “O gizli ve açığı bilir” demek, O'nun için gizli ile açık (bilme hususunda) eşittir anlamına gelir. Bu cümle haberden sonra haber, sıfattan sonra sıfat ve haldir. Bu âyet hakkında şöyle de denilmiştir: Allah Teâlâ göklerde ve yerde gizli ve açık (her şeyi) bilir. O zaman **يَعْلَمُ** (bilir) fiili **فِي السَّمَوَاتِ وَفِي الْأَرْضِ** (göklerde ve yerde) kelimeleriyle bağlantılı olup, mana şöyle olmaktadır: O Allah sizin göklerde ve yerde gizli ve açık (yaptığınızı) her şeyi ve kazandıklarınızı da bilir. Bu ayetin yorumunda İmam-ı Taberî üçüncü bir görüşü tercih etmiştir ki, o da şöyledir: **وَهُوَ اللَّهُ فِي السَّمَوَاتِ** “Allah göklerde-dir” cümlesinden sonra vakf-ı tâm (tam durak) vardır. Sonra haber başlar ki, o da: **وَفِي الْأَرْضِ يَعْلَمُ سِرَّكُمْ وَجَهْرَكُمْ وَيَعْلَمُ مَا تَكْسِبُونَ** “Sizin yeryüzünde gizlinizi, açığınızı ve ne kazandığınızı bilir” cümlesidir. Yani O, sizin hayr ve şer bütün amellerinizi bilir ve ona göre size karşılık verir.¹⁶

4. Âyet-i Kerime **السَّمَوَاتِ** (es-semâvât) ve **الْأَرْضِ** (el-arz) kelimelerini ihtivâ etmektedir. Bu iki kelime aynı sûrenin ilk âyetinde **الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَجَعَلَ** “Hamd, gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve ay-

¹⁴ İbn Âşûr, a.g.e, VII, 133.

¹⁵ er-Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, XII, 483.

¹⁶ ez-Zuheylî, Vehbe b. Mustafa, **et-Tefsiru'l-Münîr**, Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, Dimeşk, 1418h, VII, 133.

dınlığı var eden Allah'a mahsustur. Böyleyken kâfirler hâlâ Rablerine başkalarını eşit sayıyorlar”¹⁷ geçmektedir. Bu durum, iki âyet arasındaki irtibatı göstermektedir. Söz konusu irtibat Yüce Allah ile diğer varlıkları ilah edinmede eşit sayan kâfirleri inkâr konusunda birinci âyetteki manayı derinleştirmektedir. Sanki ikinci âyette geçen يَغْلَمُ سِرِّكُمْ “Sizin sırlarınızı bilir” cümlesindeki “sır” kelimesi, birinci ayetteki الظُّلُمَاتِ (karanlıklar) kelimesinin, aynı şekilde ikinci âyetteki “cehr” kelimesi, birinci âyetteki “nûr” kelimesinin uzantısı gibidir.¹⁸

Bütün bu bilgilerden ortaya şu çıkmaktadır: İnsanların gizlilikleri ve açıkça yaptıkları Allah’ın ilminde eşittir. Bilakis O’nun ilmi gizlinin gizlisini de kuşatmıştır. Mevlâ Teâlâ şöyle buyurmaktadır: وَأَنْ تَجْهَرَ بِالْقَوْلِ فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى “Sen (Allah'a ettiğin dua ve zikirle) sesini yükseltirsen (bil ki Allah bundan mustağnîdir.). Çünkü O şüphesiz gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir.”¹⁹ Âyette geçen “sır” (gizli)’den murat, kulun ıssız bir yerde yaptığı, gizlinin gizlisi ise, meydana geldiği halde hiç kimsenin bilmediği şeydir.²⁰

Konumuzla ilgili Buhârî’de Abdullah b. Mes’ûd şu olayı nakletmektedir: Karınları son derece yağ bağlamış, kalpleri ise bir o kadar anlayıştan uzak iki Sakifli ve bir Kureyşli veya iki Kureyşli bir Sakifli bir araya gelip kendi aralarında şöyle konuşmaya başladılar: İçlerinden birisi: Allah bizim konuştuğlarımızı duyuyor mu? Diye sordu. Başka biri: Açık (sesli) konuşursak duyar. Gizli konuşursak duymaz şeklinde cevap verdi. Bir başkası ise: Allah bizi açık (sesli) konuşunca duyuyorsa gizli konuşunca da duyar dedi. Bunun üzerine وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَشِيرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ “Siz kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin aleyhinizde şahitlik edeceğinden korkarak kötülükten sakınmıyordunuz”²¹ ayet-i kerimesi nâzil oldu.²²

¹⁷ En’âm 6/1.

¹⁸ el-Bâcûde, Hasan Muhammed, **Teemmülât fi Sûrati'l-En’âm**, Mektebetü Mısır, Kahire, 1905, s. 27.

¹⁹ Tâhâ 20/7.

²⁰ et-Taberî, a.g.e, XVIII, 274.

²¹ Fussilet 41/22

²² Buhârî, Tevhîd, 6.

ab. Yüce Allah'ın Yeryüzünün ve Gökyüzünün Sırlarını Bilmesi

Bu konuda söz, Yüce Allah'ın göklerde ve yeryüzündeki genel gayb ilmine yönelmektedir. Gayb ilmi ise, duyu organlarıyla elde edilemeyen, Peygamber (s.av) Efendimizin bildirdiği, olmuş veya olacak haberlerdir. Allah'ın varlığı, sıfatları, meleklerin mevcudiyeti ve kıyamet vakti gibi Allah'ın kendisine has kıldığı ilimler buna en güzel misaldir.

Kur'ân-ı Kerim, insan ilminin ulaşması mümkün olmayan, bütün göklerin ve yeryüzünün gaybi bilgilerini Allah Teâlâ'nın ilminin kuşattığından şu ayet ile bize haber vermektedir: *وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا* *حَبَّةٌ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ* “Gaybın anahtarları O'nun katındadır, onları O'ndan başkası bilmez, karada ve denizde olanları O bilir ve bir yaprak düşmez ki, onu O bilmesin; ne toprağın karanlıklarında bir tane, ne de kuru ve yaş hiçbir şey yoktur ki, o herşeyi açıklayan Kitap'ta bulunmasın.”²³

Kur'ân-ı Kerim'in Yüce Allah'ın gayb ilmiyle ilgili bize sunduğu gerçek şudur: Allah Teâlâ bu ilmi sadece kendine tahsis ettiğini açıklamaktadır. İmam-ı Buhârî Sahih'inde Rasûlüllah (s.a.v)'in şöyle dediğini rivâyet etmektedir: “Gaybın anahtarları beştir ki, onları Allah'tan başka hiç kimse bilmez. Rahimlerde olanı, yarın ne olacağını, yağmurun ne zaman yağacağını, kişinin nerede öleceğini ve kıyametin ne zaman kopacağını Allah'tan başka hiç kimse bilemez.”²⁴

Ancak, Allah şu âyette zikredildiği gibi, gayb ilmini bazı peygamberlere bildirmişdir: *عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا إِلَّا مَنِ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا* “O bütün gaybı bilir. Fakat gaybını hiç kimseye açmaz. Ancak seçtiği elçiye açar. Çünkü onun önünden ve ardından gözetleyiciler salar.”²⁵ Çünkü peygamberler başkaları gibi değildirler. Yüce Allah başkalarına yapmadığı yardımı onlara yapar. Peygamberlere vahyettiği ayetleri gerçek manada tebliğ edebilmeleri için o vahiyleri korur. Şeytanların musallat olmasından muhafaza eder ki, onlar kendilerine gelen vahiy fazla veya eksik okumasınlar. Bu durum ise, tamamen Allah'ın seçimiyle vahiy ve peygamberliği tebliğ

²³ En'âm 6/59.

²⁴ Buhârî, Tevhîd, 6.

²⁵ Cin 72/26-27.

etmekle görevli olan bazı peygamberlere mahsus olduğunu ifade etmektedir. ve bunların hepsi Allah'ın ilmi ve fazlının büyüklüğüne dönmektedir.²⁶ Beydâvî bu ayetin tefsirinde şunları söylemektedir: Allah gaybı kimseye açmaz (bildirmez). Yani Allah kendi ilmine mahsus olan gaybı hiç kimseye bildirmez. Ancak kendisinden râzı olduğu (seçtiği) peygamberlere öğretir ki, ta ki, bu onlar için mu'cize olsun.²⁷

Konumuzla ilgili başka bir ayette Yüce Mevlâmız şöyle buyurmaktadır: **يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُسْرُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ** “Göklerde ve yerde olanları, gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz şeyleri bilir. Allah, göğüslerin özünü bilir.”²⁸ Yani onların gizliliklerini ve onların ihtivâ ettiği şeyleri bilir. Burada daha önce geçenleri tahkik vardır. Ayrıca onlara bir delildir. Çünkü Allah sırları ve gönüllerde saklı bulunanları bildiği zaman, kâinata hiçbir şey ona gizli değildir, demektir.

Zemaşerî şöyle demektedir: Allah göklerde ve yerde ne varsa bildiğini, sonra kulların gizlediklerini ve açığa vurduklarını bildiğini, daha sonra kulların göğüslerinde olanları bildiğini haber vererek kulları uymaktadır. Küllî ve cüz'î ne varsa hiçbir şey O'na gizli değildir. ve hiçbir şey O'nu âciz bırakamaz. O halde nefyetmesi, uyarması ve O'nun rızâsına muhâlif bir işe meyledilmemesi O'nun en doğal hakkıdır. Burada ilmin çok tekrar edilmesi tehdidin çok tekrar edilmesi manasına gelmektedir.²⁹

Allah Teâlâ'nın göklerin ve yerin gaybını bilmesindeki ilminin kuşatıcılığının manasını iyice düşünen bir araştırmacı için şu hakikatler ortaya çıkmaktadır:

1. Nefislerin rızâ-i Bârî ile süslenmesi ve her ne kadar zâhiren insanın istemediği şeyler de olsa Allah'ın takdirine teslim olmanın zarûrî (zorunlu) oluşu.

2. Kur'ân-ı Kerim'in insandaki fikri seviyeyi yükseltmiş olması gerçeği. Çünkü onu duyu organlarıyla anlayabileceği imani hakikatlerden alıp duyuların ulaşamayacağı hakikatlere götürmektedir.

²⁶ es-Sa'dî, Abdurrahman b. Nâsır b. Abdullah, **Teyşîru'l-Kerîmi'r-Rahman fî Tefsîri Kelâmi'l-Mennân**, Tah. Abdurrahman b. Muallâ el-Lüveyhik, Müessesetü'r-Risâle, 1. Baskı, Beyrût, 1420/2000, s. 891.

²⁷ el-Beydâvî, Nâsirüddin Ebû Saîd, Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî, **Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl**, Tah. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1. Baskı, Beyrût, 1418h, V, 254.

²⁸ Teğâbün, 64/4.

²⁹ ez-Zemaşerî, **el-Keşşâf**, IV, 547.

3. İnsana ilimden bir parça verilmiş olmasına rağmen onun ilminin son derece basit, marifetinin ise bir o kadar az olduğu sonucudur. Aynı zamanda kendisinde var olan ilim Allah'ın fazlından ihsan ettiği bir nimettir. O halde kul için daima Mevlâ'nın kapısında şükretmesi ve kendisini hakir görmesi gerekir.

b. Sem' Sıfatı

b. Yüce Allah'ın Gizli ve Açık Bütün Konuşmaları İşitmesi

Sem' (duymak=işitmek), kulağın hissetmesi ve kendisine ulaşan herhangi bir şeyi duymasıdır.³⁰ Allah Teâlâ için "sem" ise, O'nun zatî bir sıfatı olup, O'nun duyması yaratıklardan herhangi bir varlığın duymasına asla benzemez. İster karışık olsun, ister açık olsun ve isterse gizli olsun O bütün sesleri hakkıyla işitmektedir. O'na göre sözün gizlisiyle açığı eşittir. Aynı zamanda açık (sesli) konuşanın sözü, başka sesli konuşanın sözünü duymasına engel olmadığı gibi, gizli konuşanın sesini duymasına da mani değildir. Herhangi bir duyma, başka bir duymaya engel teşkil etmez. Seslerin çokluğu, karışık olması ve toplu şekilde söylenmiş olması da Yüce Allah için bir sorun değildir. Bilakis bütün sesler Allah'a göre tek ses mesabesinde dir.³¹

Semî' ise Allah'ın isimlerinden biridir. Yüce Mevlâ şöyle buyurmaktadır: إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ "Hiç şüphesiz işiten sensin, bilen sensin."³² Bu cümle duanın kabul olunmasını istemenin bir sebebidir. Yani Sen'den kabul etmeni istiyoruz. Çünkü Sen İşiten ve Bilen olarak sözlerimizi işitiyor ve hallerimizi de biliyorsun. Bu âyetten alacağımız derslerden biri şudur: İbn Useymîn'in tefsirinde sem'in Allah'a isnadı hususunda beyan ettiği gibi, sem' (işitme = duyma) ikiye ayrılmaktadır: Birincisi sesleri duyma, ikincisi ise, icabet etme manasınadır. Birinciye misal: أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ "Yoksa onlar bizim sırlarını ve gizli konuşmalarını işitmediğimizi mi sanıyorlar?"³³ âyetinde geçen نَسْمَعُ (nesmeu) kelimesidir. İkincisine misal ise: قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الْبَنِي إِسْرَائِيلَ فِي رُوحِهَا

³⁰ el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhît*, s.943.

³¹ İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb b. Sa'd Şemsüddin, *Tarîku'l-Hicrateyn ve Bâbu's-Saâdeteyn*, 2. Baskı, Dâru's-Selefiyye, Kâhire, 1394h. s. 53.

³² Bakara 2/127.

³³ Zuhruf 43/80.

“Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyetinde bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir”³⁴ ve “İِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ” “Şüphesiz ki Rabbim duamı çok iyi işitir”³⁵ âyetleridir. Yani Allah dualara icabet eder manasına gelmektedir. Aynı şekilde namaz kılan birisinin söylediği “semiallahü limen hamide”nin anlamı: Allah hamdedenin hamdine icâbet eder, demektir.³⁶

Sesleri duyma manasındaki sem’ Allah’ın zâtî sıfatlarındandır. İcâbet etme manasına gelen sem’ ise, fiili sıfatlarındandır. Çünkü Allah Teâlâ’nın icâbeti tamamen O’nun dilemesine bağlı olup, isterse hamdedene icâbet eder, isterse icâbet etmez. Yüce Allah’ın sesleri işitmesi, O’nun zatının bir devamı ve sebatıdır ki, Mevlâ sağırların aksine geçmişte işittiği gibi, şimdi ve gelecekte de işitmeye, duymaya devam edecektir. Çünkü sağırlık bir noksanlıktır. Yüce Allah ise bütün noksanlıklardan beri (uzak) dir. Her iki mana da duaya uygundur. Mevlâ dua edenin duasını duyar ve icâbet eder. Sesleri duymak anlamındaki sem’ bazen tehdîd, bazen ikrâr, bazen de kuşatma ifade ettiği gibi, bazen de te’yîd ifade etmektedir. İşte şu ayetlerdeki sem’ tehdîd niteliğindedir: “لَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ فَقِيرٌ وَنَحْنُ أَغْنِيَاءُ سَنَكْتُبُ مَا قَالُوا” Allah, "Şüphesiz Allah fakirdir, biz zenginiz." diyenlerin lafını elbette duymuştur. Onların söylediklerini yazacağız.”³⁷ “أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ?”³⁸ İkrâr ve kuşatma ifade eden sem’ kelimesinin misali ise; “كُوَسْوِسَ فِي سِيقِهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ” “Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a şikâyetinde bulunan kadının sözünü Allah işitmiştir”³⁹ ayetidir. Te’yîd (destek) manasını ihtivâ eden ayet; “بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي جَاءْتُكُمْ بِالْبُرْهَانِ وَإِنِّي لَمِنَ الرُّسُلِ” “Ben sizinle beraberim, işitir ve görürüm”⁴⁰ şeklindedir.⁴¹

Sır kelimesi النَّجْوَى “necvâ” ile beraber söylenirse bu kişinin kendi kendine konuşması anlamına gelmektedir. “Necvâ” ise iki ya daha fazla kişinin kendi aralarında

³⁴ Mücâdele 58/1.

³⁵ İbrahim 14/39.

³⁶ İbn Useymîn, Muhammed b. Salih el-Useymîn, **Tefsiru'l-Useymîn**, Dâru İbni'l-Cevzî, Riyâd, 1430, s. 47.

³⁷ Alü İmrân 3/181.

³⁸ Zuhruf 43/80.

³⁹ Mücâdele 58/1.

⁴⁰ Tâhâ 20/46.

⁴¹ İbn Useymîn, **Tefsiru'l-Useymîn**, s. 47-48.

fısıldaşarak, gizli bir şekilde konuşması demektir. *أَمْ يَحْسَبُونَ أَنَّا لَا نَسْمَعُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ* “Yoksa onlar bizim sırlarını ve gizli konuşmalarını işitmediğimizi mi sanıyorlar?” âyetinde olduğu gibi.

Kur’ân âyetleri, hakkı yalanlayan, onu kabul etmeme konusunda inat edenlerin, ister gizli olsun ve isterse açıkça söylemiş olsunlar bütün hilelerinin kötü olduğunu bildirmektedir. Allah bunların hepsini mutlak olarak işitici ve onların yapmış olduğu herşeyi kuşatıcıdır. Bunları kıyamet saatine kadar muhafaza eder. Ta ki onlar (o günde) tesbit edilip, getirilmiş olarak bulsunlar. Yukarıda geçen âyetin tefsirinde Seyyid Kutub şunları söylemektedir: Onların haktan yüz çevirip, bâtılda ısrâr etmelerine mukabil Allah Teâlâ’nın kesin hükmü ve irâdesi, hakkı yerleştirip sabit kılmak ve onları karanlıklarda hazırladıkları tuzaklarla beraber yerle bir etmektir. Onların içinde hile ve tuzak kurdukları karanlıkların karşısında sırları ve gizli konuşmaları bilen Allah vardır. Azîz, Alîm olan ve bu korkunç tehdîd ile onları başbaşa bırakan Hâlik’in (yaratıcının) karşısında duran son derece zayıf ve nâkıs mahlûkun (yaratılmış insanın) sonu ise ma’lûmdur.⁴²

وَأَسْرُوا النَّجْوَى الَّذِينَ ظَلَمُوا “Hem o zalimler aralarında şu gizli fısıltıyı yaptılar”⁴³ ayetiyle alakalı iki soru akla gelebilir: Biricisi, “necvâ” kelimesi yani fısıldaşma gizli olduğu halde sır (gizli) kelimesiyle kullanılmış olmasının manası ne olabilir? Bu soruya “Onlar gizli konuşma hususunda o kadar ileriye gittiler ki, onların fısıldaşmalarını kimse anlamıyordu” şeklinde cevap verilebilir. Muhtemel ikinci soru ise, Yüce Allah niçin *الَّذِينَ ظَلَمُوا* “o zalimler” ifadesini kullandı? Bu sorunun cevabı *الَّذِينَ ظَلَمُوا* “o zalimler” cümlesi *وَأَسْرُوا* “fısıldaşanlar” cümlesinden bedel olarak gelmiştir. Yani onun manası onlar fısıldaşmada haya dışı bir zulüm ile işaretlenmişlerdir” şeklinde olması mümkündür. veya bu *أَكَلُونِي الْبِرَاغِيثَ* “Beni pireler yediler” cümlesinde olduğu gibi gelmiştir. Ya da zem (kötüleme) şeklinde nasb mahallinde gelmiş olabilir. Ayrıca bu mübtedâ, *وَأَسْرُوا* cümlesi ise öne geçmiş haberdir. Yani haber mübtedânın önüne geçmiş, zamir yerine açık isim konulmuş ve böylece onların fiillerinin zulüm olduğu tescillenmiştir.⁴⁴

⁴² Kutub, Seyyid İbrahim Hüseyin eş-Şâribî, *fi Zilâli'l-Kur’ân*, Dâru’ş-Şurûk, 17. Baskı, Kahire, 1412h. V, 5203.

⁴³ Enbiyâ 21/3.

⁴⁴ er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXII, 122.

Geçen bilgilerden Bana göre şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır: Kur’ân ayetleri her ne kadar, geçmiş ve günümüz din düşmanlarının genel karakteristik özelliği olan hakka karşı hile ve düşmanlıklarını yerine getirmede takip ettikleri yollardan biri olan fısıldaşmaya karşı savaş açmasına rağmen, Allah Teâlâ başka bir yolu yani fısıldaşmada hayır yolunu şu ayetler ile beyan etmektedir:

لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نَّجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا

“Bir sadaka vermeyi yahut iyilik yapmayı veyahut da insanlar arasını düzeltmeyi emreden(ler)inki hariç, onların aralarındaki gizli gizli konuşmalarının çoğunda hiçbir hayır yoktur. Kim bunları sırf Allah'ın rızâsını kazanmak için yaparsa, yakında ona büyük bir mükafat vereceğiz”⁴⁵ وَتَنَاجَوْا بِالْبَيِّنَاتِ وَالْقَوَىٰ وَأَتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ “İyilik ve takvayı fısıldaşarak konuşun. Huzuruna toplanacağınız Allah'tan korkun.”⁴⁶ Görüldüğü gibi, Kur’ân şer adına yapılan gizli gizli fısıldaşarak kulis oluşturmayı yasaklarken, ma’rûf, sadaka, ıslâh, takvâ, birr (iyilik) gibi hayrı temsil eden fısıldaşmayı teşvik etmiş ve Allah'ın gizli açık bütün herşeyini bildiğini yakîn bir iman ile inandıktan sonra bu boya ile boyanması ve onunla şekillenme gerektiğini bildirmektedir.

B. PEYGAMBERLER HAKKINDA KULLANILMASI

Kur’ân-ı Kerim, bir hidâyet kitabıdır. Peygamberlerin hayatlarının davet ve toplumsal hayat şeklindeki çeşitli dönemlerini bize arz eder. Kur’ân'ın bize sunduğu en önemli dönem hiç şüphesiz onların en güzel örnek ve yüksek bir misal oldukları dönemdir.

⁴⁵ Nisâ 4/114.

⁴⁶ Mücâdele 58/9.

ten de daha zordur. Bu son merhale, Rasûlüllah (s.a.v)’in Mekke ve Arap Yarımadası müşriklerine yapmış olduğu davete benzemektedir. Kureyş kâfirlerinin durumu, Nûh (a.s)’ın kavminin durumundan farklı değildi. Şu ayet: وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَذَا الْقُرْآنِ وَالْعَوَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَغْلِبُونَ “İnkâr edenler: "Bu Kur'an'ı dinlemeyin, okunurken gürültü yapın, belki üstün gelirsiniz" dediler"⁴⁹ bunun en güzel ispatıdır.⁵⁰

ثُمَّ إِنِّي أَعْلَنْتُ لَهُمْ وَأَسْرَرْتُ لَهُمْ إِسْرَارًا "Sonra hem ilan ederek söyledim onlara, hem gizli gizli." Yani, onlara daveti açık ve gizli şekilde haber verdim. Senin dinini tebliğ hususunda her yolu denedim. Müfessirler şöyle demektedirler: “Sonra” manasına gelen ثُمَّ (sümme) edatından anlaşılıyor ki, burada zikredilen “açık ve gizli davet” Hz. Nûh’un daha önce yapmış olduğu sadece gizli veya sadece açık daveti değil, bilakis davette takip ettiği üçüncü bir yoldur. Faydası olduğu zaman açık daveti ifa etmiş, aynı şekilde gizli davette fayda bulunursa gizli davete devam etmiştir. Sonra onlara gizli ve açık olarak yaptığı nasihatları فَالْتُّ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا “Gelin, dedim, Rabbinizin sizi bağışlamasını isteyin. Çünkü o çok bağışlayıcıdır”⁵¹ şeklinde açıklamaktadır.⁵²

Malumdur ki, davete icabet etmeye meyilli olan bir şahsa göre, ona bir lütuf olması yönünden gizli davet daha uygundur. Açık davet daha zor olduğu gibi, ikisini birlikte ifa etmek daha da zordur.⁵³

Benim görüşüm ise, İslam davetçisi herhangi bir zaman içerisinde maslahat, davetin gizli yapılmasında ise, peygamberlerin ilk başladığı gibi, onları örnek alarak gizli, açık yapılmasında ise, açık olarak yapmasıdır.

2. Hz. Yusuf

Baştan sona Hz. Yûsuf (a.s) kıssasının anlatıldığı Yûsuf Sûresi’nin ayetleri seçkin, düzenli ve temiz örnek şahsiyetin sırlarından bir şekil sunmaktadır. Tam bir açıklıkla O şahsiyeti bize misal göstermektedir. O şahsiyet ise, Yüce Allah’ın kendisi hakkın-

⁴⁹ Fussilet 41/26.

⁵⁰ ez-Züheylî, a.g.e, XXIX, 142.

⁵¹ Nûh 71/10.

⁵² es-Sâbûnî, Muhammed Ali, **Safvetü’t-Tefâsîr**, Dâru’s-Sâbûnî, 1. Baskı, Kahire, 1417/1997, III, 428.

⁵³ el-Endelüsî, Ebû Hayyân Muhammed b. Yûsuf, **Tefsîru’l-Bahri’l-Muhîd**, Dâru’l-Fikr, Beyrût, 1420h. X, 282; ez-Zemahşerî, **el-Keşşâf**, IV, 616.

da, إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ “Çünkü o bizim ihlase erdirilmiş kullarımızdan biriydi”⁵⁴ buyurduğu Hz. Yusuf’tan başkası değildir.

Ayetler bize Yusuf (a.s)’ın hayatından konumuzla ilgili şu şekilde kesitler sunmaktadır:

a. Azizin Karısı Kendisinden Gizlice Murad Almak İstedğinde Yüce Allah’ın Kendisini Temize Çıkarması

وَرَأَوْدَتْهُ النَّبِيُّ هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ وَغَلَقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ

“Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden murad almak istedi, kapıları iyice kapattı ve «Haydi gel!» dedi. O da (Hâşâ), Allah’a sığınırım! Zira (kocanız) benim veli-nimetimdir, bana güzel davrandı. Gerçek şu ki, zalimler iflah olmaz! Dedi.”⁵⁵

Aziz’in karısı olup adının Züleyha olduğu rivayet edilen,⁵⁶ Yusuf’un evinde bulunduğu kadın, yani ev sahibesi, Yusuf ile birlikte olmak istemiştir.⁵⁷ Bundan dolayı Yusuf’u yanına çağırmıştır. Daha açık bir ifadeyle kadın planını önceden yapmış ve Yusuf’u çağırınca kapıları kilitlemiştir.

Ayette dikkate değer ince bir nokta vardır ki o da şudur: Yusuf’u gayri meşru fiil için davet eden kadının adı verilmemiş, o, “evinde bulunduğu kadın” ifadesiyle tabir edilmiştir. Bu ifadedeki incelik o kadar mükemmeldir ki, bundan birçok ders çıkarılabilir. Öncelikle burada harama yönelen kişi ifşa edilmemiş, gizlenmiştir.⁵⁸ Kapılar bir durumun gizli tutulması amacıyla kilitlenir ki, bu, özellikle haram olan bir iştir. Bununla beraber, korku da kapı kilitlemeye bir sebeptir.⁵⁹ Ayetteki kapılar ise evin kapıları olup bir hatayı gizlemek maksadıyla sıkıca kilitlenmiştir. Ayette geçen kilitleme fiilinin تَفْعِيل “tef’il” kalıbında olmasından dolayı bu işlemin birkaç kez tekrarlandığı düşüncesine

⁵⁴ Yûsuf 12/24.

⁵⁵ Yûsuf 12/23.

⁵⁶ el-Endelüsi, a.g.e., III, 232.

⁵⁷ el-Mâturîdî, a.g.e., VII, 290; Zuhaylî, a.g.e., VI, 475.

⁵⁸ el-Endelüsi, a.g.e., VI, 244.

⁵⁹ er-Râzî, *Mefâhîhu'l-Gayb*, XVIII, 92.

varılmıştır.⁶⁰ Ayrıca kapıların sayısının 7 olduğu söylendiği gibi biri evin, diğeri odanın kapısı olmak üzere 2 kapı olduğu da söylenmiştir.⁶¹

Hangi dilde olursa olsun, neticede, evin hanımı “gel” demişti Yusuf’a. Her şeyi ayarlamıştı. Odası, edası ve sedasıyla onu kendine davet etmişti. Kilitli kapılar ardında genç ve yakışıklı Yusuf’u şu tavırlarıyla evin hanımının günaha çağrısı vardı. “Gel” demişti; ne de olsa Yusuf köleydi, kadın hanımefendi... Fakat “gel” deyince kadın köle olmuştu aslında, nefsinin kölesi... Ve Yusuf, cevabıyla nefsinin efendisi... Yusuf “gel” teklifine “Allah’a sığınırım!”⁶² Diye cevap vermişti. Çünkü bu teklif için kadının kapılarını kilitlediği oda, Yusuf için “gecikmiş bir kuyu, erken bir zindan”⁶³ olmuştu artık. Yusuf’un cevabı öyle bir cevaptı ki her babayiğidin harcı değildi. Bundan dolayı asırlar sonra Allah Rasûlü (s.a.v), o cevabı verebilenleri, kıyamet günü Allah’ın kendilerine gölge ihsan edeceği kişiler arasında sayıyordu ve şöyle buyuruyordu: “Yedi kimse vardır ki, Allah’ın gölgesinden başka hiçbir gölgenin olmadığı bir günde Allah onları kendi gölgesinde gölgelendirir: 1. Adaletle iş gören hükümdar. 2. Allah’a ibadetle büyüyüp yetişen genç. 3. Kalbi, camiyle bağlantılı adam. 4. Allah için birbirlerini seven O’nun için bir araya gelip O’nun için ayrılan iki adam. 5. Kendisini soylu ve güzel bir kadın nefsinin tatmin etmek için davet ettiğinde “Ben Allah’tan korkarım” diyen adam. 6. Sağ elinin verdiği sol elinin bilmeyeceği şekilde gizlice sadaka veren adam. 7. Yalnızken Allah’ı anıp gözyaşı döken kimse.”⁶⁴

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَلِكَ لَتَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ

“O hanım, ona gerçekten niyeti bozmuştu. Eğer Rabbinin burhanını görmese idi. Yusuf da ona özenip gitmişti. Aslında ondan fuhşu ve fenalığı uzak tutalım diye böyle olmuştu. Çünkü o bizim ihlase erdirilmiş kullarımızdan biriydi.”⁶⁵

Bu ayettekin “Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti” şeklinde tercüme edilen cümle hakkındaki yorumlara baktığımızda, Mâverdi ayrıntıya

⁶⁰ el-Alûsî, a.g.e, XII, 551.

⁶¹ Ebu’s-Suûd, Muhammed b. Muhammed el-Imâdî, **İrşâdü’l-Akli’s-Selîm ilâ Mezâye’l-Kur’âni’l-Kerîm**, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrût, Ty, IIII, 265; Alûsî, a.g.e. XII, 551.

⁶² Yûsuf 12/23.

⁶³ Bekiroğlu, Nazan, **Yusuf ile Züleyha**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011, s. 104.

⁶⁴ el-Buhârî, el-Cemâatü ve’l-İmâmet, 8.

⁶⁵ Yûsuf 12/24.

girerek altı görüş sıralamış olsa da,⁶⁶ temelde iki farklı görüş olduğunu görmekteyiz. Kanaatimizce bu iki görüşün sebebi ayetin şu iki şekilde anlaşılmasından kaynaklanmaktadır:

1. Rabbinin burhanını görmeseydi, Yusuf da kadına meyletmişti aslında. Bu şekilde anlaşılmasından dolayı Yusuf'un da kadına şehvetle yaklaştığı, ancak Rabbinin burhanını görünce o şehvetinin kaybolduğu ve günaha bulaşmadan onu terk ettiği söylenmiştir.⁶⁷ Yani bu görüşe göre, kadın çağırdığında Yusuf da kadına meyletmiştir, yaklaşmıştır ama Rabbinin burhanını görünce fiili durum gerçekleşmeden geri durmuştur.

2. Rabbinin burhanını görmeseydi Yusuf da kadına meylederdi / meyledebilirdi. Bu anlayışa göre ise Yusuf da nihayetinde bir beşerdi ve şehvi duygulara sahipti. Eğer Rabbinin burhanını görmeseydi insanın tabiatında bulunan bu duygudan dolayı meyledebilirdi. Yani kadında azimle birlikte meyil varken Yusuf'ta azim olmaksızın her insanda olan şehvet cihetiyle bir meyil bulunmaktaydı.⁶⁸

Kadın iftira atmış, Yusuf gerçeği söylemiş ve şahit şahitliğini yapmıştır. Aslında şahid olmadan da Yusuf'un doğru söylediğini belirtecek pek çok nokta vardır. Bunları Râzî şöyle sıralamıştır:

1. Yusuf, onlara göre köleydi. Köle efendisine bu derece sarkıntılık yapamaz.
2. Yusuf'un evden çıkmak için hızla koştuğunu görmüşlerdir. Kadına talip olan böyle davranmaz.
3. Kadın tam manasıyla süslenmişti, ancak Yusuf öyle değildi.
4. Yusuf'un o zamana kadarki hali ve tavrı kesinlikle böyle çirkin bir işle uyumlu değildi.
5. Kadın Yusuf'un fuhuş talep ettiğini açık olarak söyleyemedi, kapalı bir ifade kullandı. Ancak Yusuf gerçeği açıkça anlattı.

---

⁶⁶ el- Mâverdî, age., III, 24.

⁶⁷ et-Taberî, a.g.e, VII, 229; el-Vâhidî, a.g.e, II, 607; er-Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, XVIII, 94.

⁶⁸ el-Âlûsî, a.g.e, XII, 554; Ebu's-Suûd, a.g.e, III, 380.

6. Kadının kocası yaşlı biriydi. Böyle birinin hanımının şehvete talip olması daha muhtemeldir.⁶⁹

Bizim görüşümüze göre, Allah'ın Nebisi Hz. Yusuf'un bu durumu, ondaki imanın üstünlüğüne, ruhunun temizliğine ve Allah'ın hak ve rızasını tercih ettiğine işaret etmektedir. Bu konuda biraz düşünen güzelliğin iki çeşit olduğuna şahit olacaktır. Birincisi suret (beden) güzelliği, ikincisi cevher (ahlak / ruh) güzelliği. Yusuf (a.s) her iki güzelliğe de sahipti. Çünkü Rasûlüllah (s.a.v) İsrâ hadisinde şöyle buyurmaktadır:

فَإِذَا أَنَا بِيُوسُفَ -صلى الله عليه وسلم- إِذَا هُوَ قَدْ أُعْطِيَ شَطْرَ الْحُسْنِ فَرَحَّبَ وَدَعَا لِي بِخَيْرٍ

“(Miraç ve İsrâ’da) Yusuf (a.s) ile karşılaştım. Kendisine (dünya) güzelliğinin yarısı verilmiş. Kendisi bana merhaba (hoş geldin) dedi ve bana hayır duada bulundu.”⁷⁰

Azîz’in eşi beden olarak güzeldi. Ancak bu nev’i güzellik günler ve senelerin geçmesiyle kaybolur ve birgün yok olup gider. Ahlakî ve ruhî güzellik ise, zamanın geçmesiyle daha da artar. Bu konuda İbnü’l-Cevzî şöyle söylemektedir: “Kimin nesebi düzgün olursa onun faziletinin kokusu (her yere) yayılır. Kalpler içindeki güzel kokuları dışarıya yayar. Allah (c.c) güzel neseplerledir. Kişinin dışının güzel olması, ahlak ve ruhunun kötülüğüne fayda vermez.”⁷¹

b. Hz. Yusuf’un Kardeşlerinin Hırsızlıkla Suçladığı Esnada Onun Bu Konudaki Sırrı İçinde Saklaması

Kur’ân-ı Kerim, Yusuf (a.s)’ın başka bir konumunu arzetmektedir. Hz. Yusuf’un karakterinin ne kadar asil ve faziletinin ne kadar yüce olduğunu bildirmektedir. Yüce Allah Yusuf (a.s)’ın kardeşlerinin şöyle dediklerini bize haber veriyor:

قَالُوا إِن بَسْرُقٍ فَقَدْ سَرَقَ أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلِ فَأَسْرَهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ أَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا وَاللَّهُ أَغْلَمُ
بِمَا تَصِفُونَ

⁶⁹ er-Râzî, **Mefâtîhu’l-Gayb**, XVIII, 101.

⁷⁰ Müslim, İman, 99.

⁷¹ İbnü’l-Cevzî, Cemâlüddin Ebu’l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, **Saydü’l-Hâtur**, Dâru’l-Kalem, 1. Baskı, Dimeşk, 1425/2004, s. 220.

“Dediler ki: “Eğer o çalmışsa, daha önce bunun kardeşi de çalmıştı”. O vakit Yusuf bunu içine attı, onlara hiç belli etmeden: “Siz çok fena bir mevkidesiniz, ne sıfat verdiğinizizi Allah çok iyi biliyor” dedi.”⁷²

Bu âyet nefislerde gizli olarak bulunan iki türlü duyguyu açığa çıkarmaktadır: Birincisi, Hz. Yusuf’un kardeşlerinin (yaptıkları) ve içlerinde gizledikleri hile ile O’na atmış oldukları hırsızlık iftirası. İkincisi ise, Yusuf (a.s)’ın içindeki yumuşaklık ve öfkelerini yutma olgunluğu. İşte bu, O’nun ahlakının ne kadar büyük olduğunun canlı göstergesidir. Onlara, kötülüğe kötülükle karşılık vermektan imtina eden asilzadelerin mantığıyla muamelede bulunmuştur. Kardeşleri, diğer kardeşlerinin hırsızlık yapmasından dolayı kendisine –onların zannınca- hırsızlık isnadı ve iftirasında bulunmalarına rağmen, O, onlara ne fiilî ne de sözlü herhangi bir ceza uygulamamıştır. Bilakis onlara karşı, güzel ahlak ve ruhunun göstergesi olarak son derece uysal, her türlü kinden uzak bir tavır sergilemiştir.⁷³

İmam Fahrüddin er-Râzi bu ayetin tefsirinde şöyle yazmaktadır:

Bil ki, ayetin zâhiri şunu gerektirmektedir: Hz. Yusuf’un kardeşleri Azîz’e şöyle söylediler: Bu yadırganacak bir şey değildir. Çünkü O’nun ölen kardeşi de aynı şekilde hırsız idi. Bunu söylemekten maksatları ise, şunu belirtmek istemeleridir. Biz O’nun yolunda olmadığımız gibi, o karakterde de değiliz. O ve kardeşi aynı anneden oldukları için onların her ikisi de aynı yoldadırlar. Hz. Yusuf’a nisbet edilen hırsızlık hakkında çeşitli görüşler vardır. Birincisi, Saîd b. Cübeyr’e göre, Hz. Yusuf’un anne tarafından dedesi putlara tapan bir kâfir idi. Annesi, onun putlara tapmaktan vazgeçer ümidiyle, Yusuf (a.s)’a putları çalıp kırmasını emretti, o da öyle yaptı. İşte hırsızlık olayının aslı budur. İkinci görüşe göre; O babasının sofrasından yiyecek çalar, fakirlere verirdi. Şöyle denilmiştir: Babasının kuzu ve oğlak veya tavuklarını alır garibanlara verirdi. Üçüncü görüşe göre; teyzesi onu çok aşırı severdi. Yusuf (a.s)’ı devamlı yanında tutmak istiyordu. Elinde de İshâk (a.s)’ın kemeri vardı ki, ondan bereket beklerlerdi. O kemeri Hz. Yusuf’un beline bağladı. Daha sonra onu Hz. Yusuf’un çaldığını ileri sürerek, O’nu

---

⁷² Yûsuf 12/77.

⁷³ el-Endelûsî, a.g.e, V, 328.

yanında tutmak istedi. Çünkü onların hükmüne göre, hırsızın cezası kendisinin alıkonulmasıydı. Dördüncüsü ise, onlar yalan söylüyorlar, Hz. Yusuf'a ithamda bulunuyorlardı. Çünkü bu olaylardan sonra kalpleri onun için kin ve öfke ile dolmuştu.⁷⁴

Sonra Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

فَأَسْرَهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ “O vakit Yusuf bunu içine attı, onlara hiç belli etmeden.”⁷⁵ Bu ayette geçen فَأَسْرَهَا (feeserrahâ) cümlesindeki ها (hâ) zamirinin nereye döndüğü hususunda iki ayrı görüş vardır. Zeccâc'a göre, buradaki zamir tefsir ölçüsüne göreler. Onun tefsiri, "Siz çok fena bir mevkidesiniz" cümlesidir. O zaman "sır" hakiki manasında kullanılmıştır. Yani dinleyenin duymaması için sözü gizlemek anlamındadır. İkinci görüşe göre, buradaki zamir cevaba dönmektedir. Sanki kardeşleri "Eğer o çalmışsa, daha önce bunun kardeşi de çalmıştı" dedikleri zaman Hz. Yusuf onlara vereceği cevabı içinde gizlemiş, ikinci bir vakte kadar açıklamamıştır.⁷⁶ Bunun, takdir edilen "makâle-söz, kavi" ifâdesine raci olması da caizdir. Buna göre mana, "Yusuf, onların sözlerini içinde tuttu, sakladı" şeklinde olur. Halk kelimesiyle mahlûk, ilim kelimesiyle de malum manaları kaydedildiği gibi, makâle sözüyle de, onunla alâkalı olan şeyler kastedilmiştir. Yani, Yusuf (a.s.), içinde, o hırsızlığın nasıl olduğunu gizli tuttu, onlara onun nasıl olduğunu ve bunda, onları tenkit ve ta'n etmeyi gerektiren herhangi bir şey bulunmadığını açıklamadı.⁷⁷

Bizim bu konudaki görüşümüz şudur: Bu ayetleri güzelce düşünen bir kimse, insanların tabiatlarının farklı farklı olduğu gerçeğini bulacaktır. Bu farklılık ise, içlerinde dolaşan şuur ve hislerine hâkim olup olamama kudretiyle doğrudan alakalıdır. Bakın burada Hz. Yusuf'un gönül dünyası ve hislerinde geçenleri saklaması, buna mukabil kardeşlerinin hiç düşünmeden Yusuf (a.s) ve kardeşine hırsızlık iftirasında bulunmaları bunun en güzel örneğidir. Konumuzla ilgili olarak Rasûlüllah (s.a.v) şöyle buyurmaktadır:

«لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ، إِنَّمَا الشَّدِيدُ الَّذِي يَمْلِكُ نَفْسَهُ عِنْدَ الْغَضَبِ»

⁷⁴ er-Râzî, **Mefâtîhu'l-Gayb**, XVIII, 490; el-Begâvî, a.g.e, IV, 263.

⁷⁵ Yusûf 12/77.

⁷⁶ er-Râzî, **Mefâtîhu'l-Gayb**, XVIII, 490; İbn Âşûr, a.g.e, XIII, 34.

⁷⁷ er-Râzî, **Mefâtîhu'l-Gayb**, XVIII, 491.

“Gerçek pehlivan gürüşte rakibini yenen değil, öfke anında nefesine hâkim olandır.”⁷⁸

3. Hz. Peygamber

a. Hz. Peygamber'in İnsanları Gizlice Dine Davet Etmesi

Yüce Allah, Rasûlüllah (s.a.v)'den davetini belirli bir süre şartlar gereği gizli olarak yapmasını istemiştir. Çünkü davetin ilk dönemlerinde gizli davet, açık davetten daha faydalı idi. Böylece Allah Teâlâ her dönemdeki davetçilere açık sebeplere sarılma zaruriyetini öğretmiş oluyordu. Davetin gizli yapılmasını zaruri kılan sebepler ortadan kalkınca, Allah (c.c) Nebisine davetin açıkça yapılmasını emretti. Şu âyette bunu bâriz olarak müşâhede etmekteyiz: “فَاذْعُ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ” “Şimdi sen emrolunduğunu açıkça tebliğ et. Müşriklerden yüz çevir.” Bu âyet Rasûlüllah (s.a.v) peygamberlik görevini açıkça ilan etmesi konusunda ilâhî bir sorumluluktan bahsetmektedir. Bu ayetin tefsiri sadedinde müfessirlerin sözleri üzerinde düşünülürse, الصدع (sad'u) kelimesinin iki manaya geldiği görülecektir. Birinci manası “ayrılık ve parçalama.” يَوْمَئِذٍ يَصْدَعُونَ “O gün (gelince) insanlar birbirlerinden ayrılırlar.”⁷⁹ âyetinde bu manaya gelmektedir.⁸⁰ İkinci manası ise, gizliliğin zıddı olan “açık ve aleni.” Bir kimse açıkça konuştuğu zaman صدع بالحجة (sadea bi'l-hucce = açık olarak delil ile konuştu) denilmesi bundandır. İşte bu ayette Yüce Mevlâ kendisine emredilenleri gizlemeksizin açık açık tebliğ etmesini emretmektedir.⁸¹

Bana göre, geçen âyette الصدع (sad'u) kelimesinin iki manaya gelmesiyle, Yüce Allah Peygamberine (s.a.v) daveti açıkça dobra dobra yapmasını emretti. Bu emir, başlangıçta üç sene devam eden davetin gizli olma dönemini sona erdirmiş oldu. Ki bu gizlilik dönemi küfür kelimesinin ve putperestlik safının eserlerinin en bariz açığa çıktığı dönem olmuştur.

⁷⁸ el-Buhârî, Edeb, 5.

⁷⁹ Rûm, 30/43.

⁸⁰ el-Kurtubî, a.g.e, X, 57; eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah (ö. 1393h), **Fet-hu'l-Kadîr**, Dâru İbn Kesîr, Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, Dimeşk, Beyrût, 1. Baskı, 1414 h, III, 173.

⁸¹ eş-Şankîfî, Muhammedü'l-Emîn b. Muhammedü'l-Muhtâr b. Abdülkâdir (ö. 1393h), **Evdâü'l-Beyân fî İzâhu'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân**, Dâru'l-Fikr li't-Tabâa ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Beyrût, 1415/1995, s. 150.

Şüphesiz Rasûlullah (s.a.v) davetini Mekke’de, hatta yeryüzünde bulunan herke- se ulaştırmak istiyordu. Birisi şöyle düşünebilir: Bu davet ve tebliğin en kolay yolu, kendisine emir gelir gelmez, Rasûlullah (s.a.v)’in Mekke’nin ortasına çıkıp, İslam emri- ni açıkça ilan etmesi idi. Fakat Efendimiz (s.a.v) böyle yapmadı. Peki O ne yaptı? O Kureyş’ten bazı insanları seçiyor ve onlara İslam’ı gizlice tebliğ ediyordu. Böylece as- habının da bu şekilde yapmalarını onlara öğretiyordu. Yirmi üç yıllık İslam davetine kıyasla, üç yıl devam eden bu gizli davet dönemi oldukça uzun bir zamandır.

b. Hz. Peygamber’in Bazı Eşlerine Verdiği Sırlar

Konumuzla ilgili âyetlerde Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَإِذْ أَسْرَ النَّبِيِّ إِلَىٰ بَعْضِ أَرْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضِ فَلَمَّا نَبَأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَذَا قَالَ نَبَأَنِي الْعَلِيمُ الْحَبِيرُ

“Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti. Fakat eşi, o sözü baş- kalarına haber verip Allah da bunu Peygamber'e açıklayınca, Peygamber (eşine) bir kısmını bildirmiş bir kısmından da vazgeçmişti. Peygamber bunu ona haber verince eşi: “Bunu sana kim söyledi?” dedi. Peygamber “Bilen, her şeyden haberi olan Allah bana söyledi” dedi.”⁸²

Bu âyet-i kerime Rasûlullah (s.a.v) Efendimiz’in hayatındaki sırlarından bir sırrı anlatmaktadır. Rasûlullah (s.a.v)’in hane-i saadetlerinde vuku bulan bu olayda bütün ümmet için bir şeref vardır.

Rasûlullah (s.a.v) mü’minlerin annesi Hafsa binti Ömer (r.a)’ya bir sır vermiş ve ondan bunu kimseye söylememesini emretmişti. Fakat O Hz. Âişe (r.a)’ye söyledi. Bu durumu Allah Teâlâ Peygamberine haber verdi. Peygamberimiz (s.a.v) de eşine bir kıs- mını bildirmiş, bir lütuf ve ihsan olarak bir kısmından da vazgeçmişti. (Hz. Hafsa) Ra- sûlullah (s.a.v)’e “Bizden çıkmayan bu haberi sana kim haber verdi?” Dedi. Efendimiz

⁸² Tahrîm 66/3.

(s.a.) de “Kendisine hiçbir şey gizli kalmayan, gizli ve gizlinin de gizlisini bilen, her şeyi bilen ve de her şeyden haberdar olan (Allah) haber verdi” dedi.⁸³

İbnü'l-Cevzî bu ayetle ilgili şunları söylemektedir:

وَإِذْ أَسْرَ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَزْوَاجِهِ خَدِيثًا. “Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti” ayetinde zikri geçen zevceden maksadın Hafsa (r.a) olduğunda ihtilaf yoktur. Hz. Peygamber’in kendisine vermiş olduğu sır hakkında ise üç tane görüş vardır. Birincisi, Rasûlüllah (s.a.v) Hz. Hafsa’ya “Bu cariye bana haramdır. Sana bunu sır olarak söylüyorum, sakın kimseye söyleme” demişti. İkinci görüşe göre; “Senin baban ile Âişe’nin babası benden sonra insanlara yönetici olacak, sakın bunu kimseye haber verme” demişti. Üçüncüsü ise, “Ebû Bekir, benden sonra benim halifem olacaktır” sözü.⁸⁴

Bu âyetin sebab-i nüzulü hakkında Buhârî, Hz. Âişe’den şöyle rivâyet etmiştir: Âişe (r.a) demiştir ki: “Rasûlüllah (s.a.v) Zeynep binti Cahş’ın yanında bal (şerbeti) içerdi. Hafsa ile Rasûlüllah (s.a.v) hangimizin yanına gelirse O’na, “Sen meğâfir⁸⁵ yemişsin. Sende onun kokusunu buluyorum” demek üzerine anlaştık. Rasûlüllah (s.a.v) ise, “Hayır (meğâfir yemedim), fakat Zeynep binti Cahş’ın yanında (odasında) bal (şerbeti) içtim. ve bir daha ona dönmemeye (içmemeye) yemin ettim. Bunu kimseye haber verme” dedi.”⁸⁶

Allah Rasûlü (s.a.v)’in bazı eşlerine sır vermesi, evlilik ilişkilerindeki güzel muamelenin en güzel örneklerinden biridir. Bu şekilde güven alametleri oluşmuş ve kuvvetlenmiş, aradaki sevgi ve muhabbet derinleşerek daha sağlam bir zemine yerleşmiştir. Dolayısıyla bu âyet-i kerime birçok hikmete şamildir. İşte onlardan bazıları:

⁸³ es-Sa’dî, Abdurrahman b. Nâsır b. Abdullah (ö. 1376), **Teysîru’l-Kerîmi’r-Rahman fi Tefsîri Kelâmi’l-Mennân**, Tah. Abdurrahman b. Muallâ’l-Lüveyhak, Müessesetü’r-Risâle, Beyrût, 1. Baskı, 1420/2000, I, 872.

⁸⁴ İbnü'l-Cevzî, Cemâlüddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, **Zâdü'l-Mesîr fi Ulûmi’t-Tefsîr**, Tah. Seyfüddîn Abdülkâdir el-Kâtib, Dâru’l-Kütübi’l-Arabî, 1.Baskı, Beyrût, 1401/1981, I, 269.

⁸⁵ Meğâfir, miğfâr kelimesinin çoğuludur. Argad (meşe) ağacından akan tatlı bir zank olup, kokusu son derece kötüdür.

⁸⁶ Buhârî, Tefsîr, 6.

1. Kendisine meyledilen eş veya arkadaşta birtakım sırlar verilebilir. Kendisine sır verilen kimsenin o sırrı gizlemesi lazımdır.

2. Âyet, Rasûlüllah (s.a.v)’in eşleriyle güzel muamelede bulunduğuna, onları azarlamadığına bilakis lutüfta bulunduğuna, onların suçlarını sonuna kadar araştırmadığına işaret etmektedir.

3. Rasûlüllah (s.a.v)’in, عَرَفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَن بَعْضٍ “Peygamber (eşine) bir kısmını bildirmiş bir kısmından da vazgeçmişti” ayetinde haber verilen, yumuşak huylu, lutüfkar ve asilane davranışları O’nun yüce ahlakının eseridir.⁸⁷

C- İBADETLER HAKKINDA KULLANILMASI

1. Gizlice Dua Etmek

Yüce Allah dua hakkında şöyle buyurmaktadır:

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ “Rabbimize yalvara yalvara ve gizlice dua edin. Çünkü O, haddi aşanları sevmez.”⁸⁸

O (Allah) duanın her iki türüne de yönelmektedir. Fakat O (c.c) hakkında dua yapılan meseleyi bilmektedir. İbadetlerin duasını da teminat altına almış ve duaların gizli (sessiz) yapılmasını emretmiştir. Konuyla ilgili Hasan Basrî şöyle söylemektedir: “Gizli dua ile aşikâr dua arasında yetmiş derece fark vardır.” Müslümanlar dua ve seslerinin duyulması hususunda çok gayretli idiler. Halbuki Rableri ile kendi aralarında bunun fısıltı (gizli) olması gerekiyordu. Bundan dolayı Mevlâ Teâlâ “Rabbimize yalvara yalvara ve gizlice dua edin. Çünkü O, haddi aşanları sevmez” buyurdu. Aynı şekilde kendisinin fiilinden râzı olduğunu bildirdiği, salih bir kulu (Hz. Zekeriyâ’yı) إِذْ نَادَى رَبَّهُ

⁸⁷ ez-Zemahşerî, **el-Keşşâf**, IV, 569; Âlûsî, a.g.e, XIV, 346.

⁸⁸ A’râf 7/55.

نداء خفياً “Bir zamanlar o, Rabbine gizlice (içinden) yalvarmıştı”⁸⁹ şeklinde anlatmaktadır.⁹⁰

Duanın gizli yapılmasının birçok faydası vardır. Onlardan bazıları şunlardır:

1. O, imanın büyüklüğünü gösterir. Çünkü gizli dua eden kişi, “Eğer açık (sesli) dua edersek Allah duyar, gizli (sessiz) dua edersek duymaz” diyenlerin aksine, Allah kendisinin gizli duasını da duyacağı inancını taşımaktadır.

2. Edeb ve ta’zîmde de büyüklüktür. Çünkü sen sultanlara yüksek sesle hitap etmez ve onlardan yüksek sesle bir şey istemezsin. Bilakis onların yanında kısar ve onun duyacağı şekilde ayarlısın. Sultanların yanında sesi yükseltmek nasıl çirkin bir davranışsa, Yüceler yücesi olan Allah (c.c)’ye karşı daha çirkin bir davranıştır. O (c.c), gizli duayı duyduğuna göre, O’nun huzurunda gizli olarak dua etmek edebe daha uygundur.

3. Gizli dua etmek, huşû ve niyazın daha yüksek olduğunu gösterir. Çünkü gizli dua, duanın ruhu, özü ve maksadıdır. Zira, korkan, alçak gönüllü ve yalvaran kimse, karşısındakinden zelil ve miskin olarak ister. Yüksek ses kullanmaz, bilakis sesini son derece kısar.

4. Gizli duada ihlâs daha fazladır.

5. Gizli dua, kalbi Allah (c.c) ile buluşturmada daha tesirlidir. Çünkü yüksek ses, kişiyi, Allah’tan ayırır. O ne zaman sesini alçaltırsa, Allah’a yönelmede, O’na himmetini yakın hale getirmede ve kendisine dua ettiği O Yüce Mevlâ’ya maksadını arzetmede daha uygun hareket olur.

6. Gizli duada, harukalede ciddi bir sır vardır. Zira gizli dua, sahibinin Allah (c.c)’a yakın olduğunun bir delilidir. O dua ederken kendisine son derece yakın birisine dua ettiğinin ve O’nun huzurunda bulunduğu farkında olarak, Allah’tan ister. Sanki çok uzaklarda bulunan birisinden istediği gibi, yüksek sesle istemez. Allah’ın kendisine her zaman yakın olduğu şuurundadır. İşte bundan dolayı Yüce Mevlâ Zekeriyâ (a.s)’ı

⁸⁹ Meryem 19/3.

⁹⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb b. Sa’d Şemseddîn, **Bedâiü’l-Fevâid**, Dâru’l-Kütübi’l-Arabî, Beyrût, Ty, III, 6.

övmüş ve O'nun hakkında إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا “Bir zamanlar o, Rabbine gizlice (içinden) yalvarmıştı”⁹¹ buyurmuştur.⁹²

Peygamber (s.a.v)'in Buhârî'de geçen şu hadisi de buna işaret etmektedir. Bir yolculukta Ashab-ı Kirâm yüksek sesle tekbir getirmeye başlayınca Rasûlüllah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Kendinize gelin. Zira siz sağır ve gâib olan birisine değil, duyan ve size bineğinizin boynundan daha yakın olan (Allah)'a dua ediyorsunuz.”⁹³ Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ

“Şayet kullarım, sana benden sordularsa, gerçekten ben çok yakınım. Bana dua edince, duacının duasını kabul ederim.”⁹⁴ Bu âyetin nüzul sebebi hakkında şöyle bir rivâyet gelmiştir: Ashab-ı Kirâm (r.a) Rasûlüllah (s.a.v)'e, “Ey Allah'ın Rasûlü! Rab-bimiz bize yakın mıdır ki, O'na gizlice seslenelim? Yoksa uzak mıdır? Ta ki, O'na nidâ ederek yüksek sesle seslenelim” şeklinde sorunca bu ayet nâzil olmuştur. Bu da işaret etmektedir ki, Allah (c.c) onları kendisine dua ederken yüksek sesle değil, gizli (sessiz) dua etmeleri konusunda bilgilendirmektedir. Onlar yüksek sesle dua ve münacattan sormuşlar; Allah Teâlâ, kendisinin onlara yakın olduğunu, dua ve isteklerinde yüksek sese ihtiyaç olmadığını, dolayısıyla dua esnasında, uzakta birisine yapılan dua şeklinde değil, bilakis yakınında bulunan birisine yapılan dua ve istek tarzında olması gerektiği şeklinde cevap vermiştir.⁹⁵

7. Gizli dua, istek ve talebe daha çok devam edildiğini belirtir.

8. Duanın gizli yapılması, birtakım kesinti, karışıklık ve zâfiyetten uzaklaştırır. Kişi gizli dua ederse, hiç kimse onu bilemez. Dolayısıyla, herhangi bir karışma ve kıskançlık meydana gelmez. Sesli dua etmesi durumunda ise, bir takım cin ve insanlardan kötü ve pis ruhlar fitne sokar, ona müdahale eder, karşı çıkarak ona engel olabilirler. Ancak gizli dua ederse bütün fesatlardan emin olur.

⁹¹ Meryem 19/3.

⁹² İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e, III, 7.

⁹³ el-Buhârî, Tevhîd, 9.

⁹⁴ Bakara 2/186.

⁹⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e, III, 8.

9. Gizli dua eden kimse hasetçilerin şerrinden emin olur. En büyük nimet, Allah'a yönelmek, O'na ibadet etmek, O'na kulluktan ayrılmamak ve tamamen kendini O'na vermektir. Şu da bir gerçektir ki, büyük, küçük her nimetin bir hasetçisi olur. En büyük nimet karşısında da şüphesiz kıskançlar olacaktır. Bu kıskanç ruhlu hasetçilerden kurtulmanın en emin yolu ise, duayı gizli yapıp onu izhâr etmeye yönelmemektir.⁹⁶

ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ “Rabbimize yalvara yalvara ve gizlice dua edin. Çünkü O, haddi aşanları sevmez”⁹⁷ âyetiyle ilgili eş-Şankîti şunları aktarmaktadır: “Gizlice dua edin” demek, “sizin duanız gizli olsun” anlamındadır. Selef-i Salihîn ve onlardan sonra gelenler, dua konusuna çok önem vermelerine rağmen onların duaları duyulmazdı. Onların duaları gizli ve fısıltı şeklinde olup, Rableri ile kendi aralarında sır şeklindeydi. Gizli dua riyâdan daha uzaktır. Çünkü Allah'a gizli dua eden kişinin, gizlediği ve açığa çıkardığı her şeyi Allah'ın bildiği, O'na hiç birşeyin gizli olmayacağı inancının sağlam olduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda gizli dua, açık yapılan duadan daha faziletli ve daha yücedir. Çünkü (insanlara göre) sır (gizli) olan Allah'a göre açıktır. Sen herhangi birşeyi gizlersen, O, onu bilir, O'na gizli kalmaz. Fısıltı olarak konuşsan da فَإِنَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى “Çünkü O şüphesiz gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir”⁹⁸ âyeti mucibince onu bilir.⁹⁹

Bu âyete göre, İmam-ı A'zam Ebû Hanîfe ve arkadaşları, fikhî bir hüküm çıkarmışlar ve namazda imam وَلَا الضَّالِّينَ dediği zaman yüksek sesle “âmîn” denilmeyeceğini belirtmişlerdir. ve şöyle demişlerdir: “Âmîn” kelimesi “Allah'ım sen icâbet et” manasında bir duadır. Yüce Allah ise, ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ “Rabbimize yalvara yalvara ve gizlice dua edin. Çünkü O, haddi aşanları sevmez”¹⁰⁰ buyurmaktadır. O halde duanın gizli yapılması her türlü şâibeden korunmuş ve mütevâtir, açık bir delille emredilmiştir. Hanefî fikhındaki “Hâs (özel) olan âmm (genel) olanın önüne geçirilmez” kâidesine göre, bu ayet ile “Rasûlüllah (s.a.v)'in ashâbı imam وَلَا الضَّالِّينَ dediği

⁹⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, a.g.e, III, 9.

⁹⁷ A'râf 7/55.

⁹⁸ Tâhâ, 20/7.

⁹⁹ eş-Şankîti, Muhammedü'l-Emîn b. Muhammedü'l-Muhtâr Abdulkâdir (ö.1393), **el-Azbü'n-Nemîr min Mecâlisi's-Şankîti fi't-Tefsîr**, Tah. Hâlid b. Osmani's-Sebti, 2. Baskı, Dâru Ali'l-Fevâid li'n-Neşr ve't-Tevzi', Mekketü'l-Mükerrame, 1426h. III, 398.

¹⁰⁰ A'râf 7/55.

zaman öyle yüksek sesle “âmîn” diyorlardı ki, mescidin duvarları sarsılıyordu” şeklinde gelen hadislerle de bir zıtlık oluşturmamaktadır.¹⁰¹

2. Gizlice İnfâkta Bulunmak

Kur’ân ayetleri gizli-açık, gece-gündüz, çeşitli şekillerde infâk etmeye çağır-
maktadır. Her halde yapılan infâkın faziletini bildirmektedir. Bazen gizli sadakayı, ba-
zen de açık olarak verilen sadakayı üstün tutmuştur. Bunun açıklaması şöyledir:

Yüce Mevlâ, kullarını, ecel tamamlanmadan, muameleler son bulmadan ve alış-
veriş, dostluk ve arkadaşlığın işe yaramadığı ve kişiye daha önce gönderdiklerinin di-
şında hiçbir şeyin faydasının olmadığı, onların hayırsa hayrı, şerse şerri göreceği gün
gelmeden önce acilen infâkta bulunmaya çağırmıştır. Bu ilahî davet infâkın iki çeşidini,
gizli ve alenî (açık) yapılanı da kapsamaktadır. Allah Teâlâ şöyle emretmektedir:

قُلْ لِعِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا بَيْعَ فِيهِ وَلَا
خِلَالَ

“(Ey Muhammed!) İman eden kullarıma söyle: "Namazı dosdoğru kılınlar,
alış-veriş ve dostluğun olmadığı bir günün gelmesinden önce, kendilerine verdiğimiz
rıziyattan açık ve gizli (Allah için) harcasınlar."¹⁰² Başka bir âyette ise, infâk edenlerin
ecir ve mükâfâtını beyan ederek, gizli ve açık infâk etmeye şöyle teşvik etmektedir:

الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“Mallarını gece ve gündüz, gizlice ve açıkça infak edenler yok mu, işte onların
Rableri katında ecir ve mükâfatları vardır. ve onlara herhangi bir korku yoktur, onlar
hiçbir zaman mahzun da olmazlar.”¹⁰³ Bu âyette, mallarını Allah yolunda ve sadece
O’nun rızâsını isteyerek, gece ve gündüzün bütün vakitlerinde mallarını infâk edenlere
övgü vardır.¹⁰⁴

Peygamber (s.a.v) Efendimiz de Buhârî’nin Sahîh’inde rivâyet ettiği, “Hiçbir
gölgenin olmadığı günde yedi kişiyi Allah’ın kendi gölgesinde gölgelendireceğini” bil-

¹⁰¹ eş-Şankîti, a.g.e, III, 400.

¹⁰² İbrahim 14/31.

¹⁰³ Bakara 2/274.

¹⁰⁴ İbn Kesîr, a.g.e, I, 325.

dirdiği hadisinde, “Sağ (elinin) verdiği sadakayı sol (eli) bilemeyeceği kadar gizli sadakada bulunan kişi”¹⁰⁵ buyurarak gizlice yapılan infâkın yüceliğini açıklamıştır.

İnfâkın gizli ve açık olarak yapılması hususundaki diğer ayetleri düşünüldüğü zaman, iki durumun da ecrinin ve faziletinin açıklandığına şahit oluruz. Nitekim Yüce Mevlâ şöyle buyurmaktadır:

انَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّن تَبُورَ لِيُؤْتِيَهُمُ اجْرَاهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ

“Allah'ın kitabını okuyan, namazı kılan ve kendilerine verdiğimiz rızıktan gizli ve açık olarak verenler, kesinlikle batma ihtimali olmayan bir ticaret umarlar. Çünkü Allah mükâfatlarını kendilerine tamamen ödedikten başka, lütfundan onlara fazlasını da verecektir. Çünkü O çok bağışlayıcı ve şükrün karşılığını vericidir.”¹⁰⁶

Allah Teâlâ bu âyette beş mükâfatı va'd etmektedir:

1. Yüce Allah ile batma ve iflas ihtimali olmayan ticaretten elde ettikleri kâr. Burada يَرْجُونَ (umarlar), yani yaptıkları amellerin sevabını umarlar demektir ki, bu da umulan şeyin meydana gelmesi mesabesinde bir va'ddir.¹⁰⁷

2. Dünyada yapmış oldukları amellerin karşılığının tam şekilde verilmesi.

3. Onların akıllarına bile gelmeyecek şekilde ecirlerinin artırılması.

4. Günahlarının affedilmesi.

5. İhlasla yapılan az amelin kabul edilmesi ve çok ecir verilmesi.

Başka bir âyette şöyle buyrulmaktadır:

وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِعَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرُؤْنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولَئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ جَنَّاتٍ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ صَلَحَ مِنْ آبَائِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ

“Rablerinin rızasını kazanmak arzusuyla sabrederler ve namazı dosdoğru kılarlar ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli ve açıkça Allah yolunda harcarlar ve çir-

¹⁰⁵ el-Buhârî, el-Cemâat ve'l-İmâme, 8.

¹⁰⁶ Fâtır 35/29-30.

¹⁰⁷ İbn Kesîr, a.g.e, VI, 545.

kinlikleri güzelliklerle yok ederler. İşte bunlar, bu hayatın akibeti kendilerinin olacak olanlardır. Adn cennetlerine girecekler, atalarından, eşlerinden ve zürriyetlerinden salih olanlarla birlikte olacaklar. Melekler de her kapıdan yanlarına girip şöyle diyecekler: "Sabrettiğiniz için size selam olsun. Âhret yurdu ne güzeldir!"¹⁰⁸

Önceki âyette zikredilen ecir ve mükâfatlara ilave olarak belirli sıfatlardakiler için – ki, bu sıfatlardan biri de gizli ve açık infâk etmektir- başka sevapların verileceği va'd olunmaktadır. O sevaplar ise:

1. Dünya hayatının son bulmasıyla onları güzel bir neticenin beklemesi ve ahirette her şeyin kendilerine verileceği müjdesi.¹⁰⁹

2. Ebedi kalacakların ikametgâhı olan Adn cennetiyle sonuçlanacak neticenin hakikatının açıklanması.¹¹⁰

3. Neşelerine neşe katmak için, onların salih yakınlarından olan babalarından, aile fertlerinden ve çocuklarından cennete girmiş olup da, derece itibariyle kendileriyle beraber olma imkânı bulamayanların, Allah'ın bir ikramı olarak, üst derecedekilerin alt dereceye düşmesi değil, bilakis alt derecedekilerin üst dereceye terfi edilerek, onlarla kaynaşma imkânının verilmesi. Bu hususu Allah (c.c);

وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاتَّبَعَتْهُمْ ذُرِّيَّتُهُمْ بِإِيمَانٍ أَلْحَقْنَا بِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَمَا أَلَتْنَاهُمْ مِنْ عَمَلِهِمْ مِنْ شَيْءٍ كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ

رَهْبَيْنِ

“İman edip zürriyetleri de iman ile kendilerine tâbi olanlar (yok mu?); işte biz, onların nesillerini de kendilerine kattık. Kendilerinin amellerinden birşey de eksiltmedik. Herkes kendi kazandığına bağlıdır”¹¹¹ âyetiyle haber vermektedir.¹¹²

4. Cennete girerken, Meleklerin bizzat kendilerini tebrik etmeleri. Onlar, Allah'tan bir yakınlık, bir nimet ve rasüller, nebiler ve sıddıklara komşu olarak kalacakları Dâru's-Selâm cennetine girme esnasında Melekler onları tebrik eder.¹¹³

¹⁰⁸ Ra'd 13/22-24.

¹⁰⁹ Ebu's-Suûd, a.g.e, V, 17.

¹¹⁰ İbn Kesîr, a.g.e, IV, 450.

¹¹¹ Tûr, 52/21.

¹¹² İbn Kesîr, IV, 451.

¹¹³ İbn Kesîr, IV, 451.

Allah (c.c) sadakaların gizli ve açık verilmesinin faziletini şöyle açıklamaktadır:

إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعْمًا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

“Sadakaları açıkça verirsiniz o, ne iyi olur; yok eğer onları gizler de fakirlere öyle verirsiniz bu sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızın birçoğunun bağışlanmasına sebep olur. Bilin ki, Allah, her ne yaparsanız hepsinden haberdardır.”¹¹⁴ Bu ayetin tefsirinde sadakayı gizli vermek ile açık vermek arasında bir mukayese yaparak şöyle söylemektedir:

Sadakada durum onu verenin, kendisine verilenin ve buna tanık olan insanların durumlarına göre farklılık gösterir. (Açıktan) verenin bunda sünnetin açıktan işlenmesi ve kendisine uyulması dolayısıyla ayrıca sevap kazanması gibi bir faydası vardır. Derim ki: Bu durum hali güçlü olan, niyeti güzel ve riyâ yapmayacağından emin olan kimse için böyledir. Bu mertebeden daha aşağı ve zayıf olan kimse için ise gizlilik daha faziletlidir. Kendisine sadaka verilene gelince; buna gizlice verilmesi insanların onu küçümsemesinden yahut onu ihtiyacı olmadığı halde o sadakayı alıp iffetli davranmayı terketmekle itham etmelerinden daha uzak bir haldir. İnsanların durumuna gelince; onlardan gizlemek, onların önünde açıkça vermekten faziletlidir. Çünkü onlar belki de sadaka veren kimseyi riyakârlıkla, sadaka alan kimseyi de muhtaç olmamakla nitelendirip tenkid edebilirler.¹¹⁵

Lügatçiler, الصَّدَقَةُ "sadaka" kelimesinin aslının «ص د ق» harfleri olduğunu; bu ter-tibin sıhhat ve kemâl mânasını ifâde etmek üzere vaz olduğunu söylemişlerdir. Arap-ların وَصَدَّقَ اللَّقَاءَ “Karşılılaşması iyi olan adam”, رَجُلٌ صَدَقَ النَّظَرَ “Görüşü doğru olan adam”, فَالَانَّ صَادِقُ الْمَوَدَّةِ “Falanca sevgisinde mükem-mel olandır”, وَشَيْءٌ صَادِقٌ الْحَلَاوَةِ “Bu iyice eskimiş bir sirkedir” وَهَذَا خَلٌّ صَادِقٌ الْحُمُوضَةِ, “Çok tatlı bir şey” sözleri bu köktendir. وَصَدَّقَ فُلَانٌ فِي خَبْرِهِ إِذَا أَحْبَبَ بِهِ عَلَى الْوَجْهِ الَّذِي هُوَ عَلَيْهِ صَحِيحًا كَامِلًا ، Yine birisi birşeyin haberini olduğu gibi dosdoğru verdiği zaman صَدَقَ فُلَانٌ “Falan doğ-ru söyledi” denilir. الصَّدِيقُ (Sadîk) dost (arkadaş) da, sevgi ve dostluğunda doğru olduğu

¹¹⁴ Bakara 2/271.

¹¹⁵ el-Kurtubî, a.g.e, III, 333.

için “sadîk” diye, nikâh akdi kendisi ile tamamlandığı için mihir de الصَّدَاقُ “sadâk” diye isimlendirilmiştir. Allah Teâlâ, mal kendisi ile mükemmel ve şer'i manada tam mal olduğu için, zekâtı da "sadaka" diye adlandırmıştır. O halde sadaka, ya malın tam mal olması ve devam etmesi için bir sebeptir veyahut da kulun imanında sâdik ve mükemmel olduğunu istidlal etmeye bir sebeptir.¹¹⁶

“Sadaka” lafzı hem farz olan zekâtı, hem de nafîle olarak yapılan diğer infâkları kapsamaktadır. Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır:

حُذِّ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا “Onların mallarından sadaka al ki, onunla kendilerini temizlersin, tertemiz edersin.”¹¹⁷ Zekât lafzı ise, sadece farz olarak yapılan infaka denir.¹¹⁸

Âyette “sır = gizli” kelimesinin “alen = açık” kelimesinin, “leyl = gece” kelimesinin “nehâr = gündüz” kelimesinin önüne geçmiş olması infâkın gizli yapılmasının daha üstün olduğunu bildirmektedir.¹¹⁹

Aynı şekilde sadakayı gizli vermekle ilgili الْفُقَرَاءَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ (fukarâ = fakirler) lafzının açık olarak zikredilmesi, sadakadan bahsetmeye başlarken إِنَّ فِيهَا لَعَلَّةً لِكُلِّ شَيْءٍ فَتَعَلَّمَا (fukarâ) kelimesinin zikredilmemiş olmasının hikmeti, zengin birisi fakirlik iddia ederek, sadaka kabul etmede gizlice öne çıkabilir. İnsanların yanında ise böyle yapamaz. Bundan dolayı sadakayı sadece fakire gizli vermek gerektiği hususunda bir uyarı vardır.¹²⁰

Konumuzla ilgili başka bir âyette Mevlâ Teâlâ şöyle buyurmaktadır:

الَّذِينَ يَنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ سِرًّا وَعَلَانِيَةً فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

“Mallarını gece ve gündüz, gizlice ve açıkça infak edenler yok mu, işte onların Rableri katında ecir ve mükâfatları vardır. ve onlara herhangi bir korku yoktur, onlar hiçbir zaman mahzun da olmazlar.”¹²¹

¹¹⁶ er-Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, VII, 61.

¹¹⁷ Tevbe, 9/103.

¹¹⁸ er-Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, VII, 62.

¹¹⁹ İbn Âşûr, a.g.e, III, 67.

¹²⁰ İbn Âşûr, a.g.e, III, 68.

¹²¹ Bakara 2/274.

Bu âyet-i kerîmenin kim ya da kimler hakkında nâzil olduğu konusunda üç ayrı görüş vardır:

1. Allah (c.c) yolunda at besleyenler hakkında nâzil olmuştur. Bu görüşü, Haniş es-San'anî, İbn Abbâs (r.a)'den rivâyet etmiştir. Ebu'd-Derdâ, Ebû Ümâme, Mekhûl ve Evzâî bu görüştedirler.

2. Hz. Ali hakkında nâzil olmuştur. Zira O'nun dört dirhemi vardı. Birini gece, birini gündüz, birini gizli ve birini de açık olarak infâk etmişti. Bunu Mücâhid İbn Abbâs'tan rivâyet etmiştir. Mücâhid, İbn Sâib ve Mükâtil de aynı görüştedirler.

3. Hz. Ali ile Abdurrahman b. Afv (r.a) hakkında nâzil olmuştur. Çünkü Hz. Ali suffe halkına geceleyin bir yük hurma, Abdurrahman b. Afv da gündüz çok miktarda dinar göndermişti. Dahhâk bunu İbn Abbâs'tan rivâyet etmiştir.¹²²

Başka bir ayette ise Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

قُلْ لِعِبَادِي الَّذِينَ آمَنُوا يُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَهُمْ يَوْمٌ لَا يَبِيعُ فِيهِ وَلَا خِلَالَ

“(Ey Muhammed!) İman eden kullarıma söyle: “Namazı dosdoğru kılınlar, alış-veriş ve dostluğun olmadığı bir günün gelmesinden önce, kendilerine verdiğimiz rızaktan açık ve gizli (Allah için) harcasınlar.”¹²³

Bu âyet hakkında iki görüş vardır. Birincisi, “sır”dan maksat gizli infâk, “alâniye”den maksat ise açık infâktır ki, âlimlerin çoğunun görüşü budur. İkinci görüşe göre ise, “sır”dan maksat nafîle, “alâniye”den maksat da farz olan infâktır. Üçüncü bir yorum ihtimali vardır. O da “sır” sadakalar, “alâniye” ise infâklar demektir.¹²⁴

¹²² İbnü'l-Cevzî, a.g.e, I, 246; el-Mâverdî, a.g.e, I, 347; el-Mâturîdî, a.g.e, II, 267.

¹²³ İbrahim 14/31.

¹²⁴ el-Mâverdî, a.g.e, III, 137; el-Mâturîdî, a.g.e, VI, 395.

D. MUÂMELÂT HAKKINDA KULLANILMASI

1. Kâfirleri Gizlice Dost Edinmemek

Sevgi, dostluk bağının direğidir. Beraât ise, Allah (c.c)'ye aittir. Sevginin yeri, şefkatin sığınağı, his ve duyguların kaynağı olan kalptir. O gizli bir mana ifade eder ki, onu ancak, gaybı ve görülenleri bilen Allah bilir. İşte bu sevgi, mü'minler arasında olur. Kâfir, fâsık ve bid'atçinin sevgiden nasibi yoktur.¹²⁵

Bundan dolayı, Allah için sevmek, Allah'ın yanında olanları ve mü'min kullarını sevmeye özelliği Allah'ın kuluna ihlâsı ölçüsünde verdiği bir hediyedir. O halde bu sevginin yalın ve halis olması, her türlü şâibe, şirk, gösteriş ve ikiyüzlülükten temizlenmiş olması gerekir. Yüce Allah şöyle emretmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ

“Ey inananlar! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olan kimseleri dost edinmeyin. Onlar size gelen gerçeği inkâr ettikleri, Rabbiniz Allah'a inandığınızdan dolayı Rasûlü ve sizi (yurdunuzdan sürüp) çıkardıkları halde siz onlara sevgi besliyorsunuz. Eğer benim yolumda savaşmak ve benim rızamı kazanmak için çıktınızsa içinde onlara sevgi mi gizliyorsunuz? Oysa ben sizin gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz her şeyi bilirim. Sizden kim bunu yaparsa doğru yoldan sapmış olur.”¹²⁶

Buhârî ve Müslim Sahihlerinde Husayn İbn Abdurrahmân'ın, Hz. Ali'den naklettiği rivayette Hz. Ali demiştir ki:

Rasûlüllah (s.a.v) beni, Ebu Mersed'i, Zübeyr İbn Avvâm'ı gönderdi. Hepimiz de süvârî idik. ve dedi ki: Hâh bahçelerine ulaşıncaya kadar gidin. Orada müşriklerden bir kadının üzerine Hâtıb'ın müşriklere yazdığı mektubu bulacaksınız. Oraya vardığımızda Rasûlüllah (s.a.)'in buyurduğu gibi kadın devesinin üzerinde gidiyordu. Biz ona; mektûp, dedik. O; benim yanımda mektûp diye bir şey yok, dedi. Biz onu durdurup

¹²⁵ el-Kâhtânî, Muhammed b. Saîd, **el-Vilâ ve'l-Berâ**, s. 224.

¹²⁶ Mümtehine 60/1.

araştırdığımızda mektubu bulamadık ve Rasûlüllah yalan söylemez, ya mektubu çıkarırsın veya seni soyarız, dedik. Kadın, meselenin ciddî olduğunu anlayınca, çarşafının bağlandığı noktaya yöneldi ve mektubu çıkardı. Biz mektûp ile beraber Rasûlüllah'a geldik. Hz. Ömer dedi ki: Ey Allah'ın Rasûlü; o, Allah'a, Rasûlüne ve mü'minlere ihanet etmiştir. Bırak da onun boynunu vurayım. Rasûlüllah (s.a.v) buyurdu ki: Seni yaptığın işe sevkeden sebep nedir? O, dedi ki: Allah'a andolsun ki ben, Allah'a ve Rasûlüne inanan bir kişiden başkası değilim. İstedim ki kavmim yanında Allah'ın bu sayede ailemi ve malımı koruyacağı bir gücüm olsun. Ashabından herkesin orada Allah'ın onunla ailesini ve malını koruduğu bir akrabası bulunmaktadır. Rasûlüllah (s.a.v) buyurdu ki: Doğru söyler, ona hayırdan başka bir şey demeyin. Hz. Ömer (r.a.) dedi ki: Muhakkak ki o Allah'a, Rasûlüne ve müminlere ihanet etmiştir, bırak da boynunu vurayım. Rasûlüllah (s.a.v) buyurdu ki: O, Bedir ehlinde değil mi? ve devam etti: Belki Allah Bedir ehlinin durumuna muttali olmuştur da bu sebeple onlar için;' istediğinizi yapın. Ben size cenneti vâcib kıldım veya Ben sizi bağışladım, buyurmuştur. Bunun üzerine Ömer, iki gözü yaşararak; Allah ve Rasûlü en iyisini bilendir, demiştir.¹²⁷ Âyet-i kerîmenin bunun üzerine nâzil olmuştur¹²⁸

Görüldüğü gibi, bu ayette, müşrik ve diğer kâfirleri dost edinmekten, onlara gizlice sevgi beslemekten şiddetli bir yasaklama ve zarar ve eziyet vermede hiçbir çabadan vazgeçmeyecek düşmandan sakındırma vardır. Eğer kişi kurtuluş istiyorsa, onun sevgi sırları ancak kalplere ve gönüllerin gizlediklerine muttali olan Yaratan ve Gerçek Dost'a olması gerekir. Çünkü sevgi ve muhabbetin Allah'tan başkasına yönelmesi, büyük bir kayıp ve hüsrandır.¹²⁹

Yukarıda geçen ayet iyice düşünülürse, şu sonuçlara ulaşılır:

1. Kur'ân-ı Kerîm, مَوَدَّةَ الْمُشْرِكِينَ (meveddeti'l-müşrikîn = müşriklere sevgi beslemek) tamlamasını bazen تَلْفُونَ إِلَيْهِمْ (tülgûne ileyhim = siz onlara atıyorsunuz) fiili ile bazen de تُسِرُّونَ إِلَيْهِمْ (tüsirrûne ileyhim = onlara gizliyorsunuz) fiili ile ifade etmektedir. Atmak fiili eldeki herhangi bir şeyi düşeceği yeri düşünmeden rastgele fırlatmak mana-

¹²⁷ Buhari, Meğazî, 8; Müslim, Fadâilü's-Sababe, 36; Ebû Dâvûd, Cihâd, 108; Ahmed, I,131; Ebû Ya'la, s. 396.

¹²⁸ Derveze, Muhammed İzzet, **et-Tefsîru'l-Hadîs**, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, 1383h. Kâhire, IX, 269.

¹²⁹ es-Sa'dî, a.g.e, s. 853.

sına gelmektedir. تَلْقُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ “Siz onlara sevgi ulaştırıyorsunuz” yani, “Onları sevmeye ve bu sevgiyi elde etme yolunda çok hızlı hareket ediyorsunuz” anlamındadır. Böyle bir sevgiyi ise, yardımlaşma ve dostluk takip eder. Sonunda kul, imandan çıkarak küfür ehlinden olur. Artık o, iman ehlinden ayrılmıştır. Böylece kâfirleri sevmek, doğru bir durum değildir. Allah gizli ve açık bütün sevgi ve muhabbetin kendisine has olmasını istemektedir. تُسْرُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَمْتُمْ “İçinizden onlara sevgi gizliyorsunuz. Oysa ben sizin gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz her şeyi bilirim.” Yani “Allah’ın gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz herşeyi bildiğini bildiğiniz halde nasıl kâfirlere sevgi gizlersiniz?” Bu sır mü’minlere gizli olsa da, Allah’a kesinlikle gizli değildir. Yüce Allah kullarından hayır ve şer olarak bildikleri ile karşılık verecektir. وَمَنْ يَفْعَلْ مِنْكُمْ “Sizden kim bunu yaparsa” yani Allah sizi uyardıktan sonra, kim kâfirleri dost edinirse, فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ “Doğru yoldan sapmış olur.” Çünkü o, şeriate, akla ve insaniyete muhalif bir yola girmiştir.¹³⁰

2. Kendilerinden menfaat umarak, kâfirleri dost edinmek akıllı ve faydalı bir hareket sayılmaz. Bazen onları dost edinmek, devlet kuşu konmasından dolayı akılâne ve faydalı gibi zannedilse dahi bu zannın yanlış olduğunu Yüce Allah açıkça beyan etmektedir. Onların kuvvetine ve hazırlıklarına muttali olarak, dostluklarından faydalansalar ve zafer elde etmiş olsalar dahi, onlar ahit ve kefaletlerini gözetmezler. Onlar Müslümanları yakaladıkları ve onlara güçleri yettiği zaman, içlerinde belli bir vakit gizledikleri kin ve nefretleri -ki bunu sevgiye çevirmek çok zordur- gereği azılı bir düşman oluverirler. Çünkü onlar, Müslümanların onların şirk dinlerini yok etmeleri ve putlarına hakaret etmeleri sebebiyle Müslümanlara karşı kin ve nefret doludurlar.¹³¹

3. Gizlemek ve açıkça yapmak Allah’ın ilminde eşittir. Sonra Mevlâ Teâlâ şöyle buyurdu: تُسْرُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ “İçinizde onlara sevgi gizliyorsunuz.” Yani, onların hallerinden hiçbir şey Allah’a gizli kalmaz. ve Allah şöyle demektedir: “Kâfirlere karşı duyduğunuz sevgiyi gizleseniz de açığa vursanız da onu bilirim.” Bazıları demiştir ki, Allah kulun sırlarını, gizlediği herşeyi, onun fiil ve hallerinin içini ve dışını bilir. وَمَنْ يَفْعَلْ مِنْكُمْ “Sizden kim bunu yaparsa” burada kinaye olarak, sırlara, ulaştırmaya (atmaya) veya

¹³⁰ es-Sa’dî, a.g.e, s. 854; İbn Âşûr, a.g.e, XXVIII, 134-138.

¹³¹ İbn Âşûr, a.g.e, XXVIII, 139.

kâfirleri dost edinme fiillerine dönmesi mümkündür. Çünkü bu üç kelime de daha önce zikredilmiştir.¹³²

تُسْرُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ “İçinizde onlara sevgi gizliyorsunuz” âyeti hakkında da iki görüş vardır. Birincisi, onlarla aranızda sevgi olduğunu sır olarak onlara bildiriyorsunuz. İkincisi ise, onlarla aranızdaki sevgi karşısında Peygamberin hallerini onlara bildiriyorsunuz.¹³³

تُسْرُونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَحْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ “İçinizden onlara sevgi gizliyorsunuz. Oysa ben sizin gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz her şeyi bilirim” âyeti, gizli, açık her zaman Allah’ın gözetimi altında oldukları gerçeğini bildiriyor ve gizli ile açığı aynı olarak görmeleri hususunda onları uyarıyor. Aynı şekilde nasıl ki, Mekke ehline yazılan mektubu Rasûlüne bildirdiği gibi, onların sırlarını da bildirme konusunda kendilerini korkutmaktadır. Yine bu âyette günahlardan sakındırma ve yasaklamada çok büyük bir ihtar vardır. Şöyle ki, Allah (c.c) onların gizli ve açık yaptığı bütün günahları bilmektedir. Aynı şekilde Rasûlüllah (s.a.v) onların gizlice işledikleri günahları, açık işledikleri günahları bildiği gibi, Yüce Allah’ın bildirmesiyle bilir gerçeği, onları gizli ve açık bütün günahlardan alıkoyduğu gibi, Allah’ın davetine icâbet etmeye teşvik etmektedir.¹³⁴

2. İddet Bekleyen Kadınlara Gizlice Evlilik Teklifinde Bulunmamak

Kur’ân-ı Kerim’de insanlar arasındaki münasebetleri tanzim eden şer’î kuralları inceleyen bir kimse, ayetlerin bu münasebetleri birçok yönden ve değişik şekillerde ele aldığını görür. Kocasını vefat eden ve iddetinin tamamlanmasını bekleyen bir kadın ile olan münasebet hususu ise bunların en önemlilerindedir. Yüce Allah konumuzla ilgili âyet-i kerîmede şöyle buyurmaktadır:

وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ خِطْبَةِ النِّسَاءِ أَوْ أَكْنُتُمْ فِي أَنْفُسِكُمْ عَلِيمَ اللَّهِ أَنْتُمْ سَتَدْكُرُونَهُنَّ وَلَكِنْ لَا تُؤَاعِدُوهُنَّ سِرًّا إِلَّا أَنْ تَقُولُوا قَوْلًا مَعْرُوفًا وَلَا تَعْرُضُوا عُقْدَةَ النِّكَاحِ حَتَّى يَبْلُغَ الْكِتَابَ أَجَلَهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنْفُسِكُمْ فَاحْذَرُوهُ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَمُورٌ حَلِيمٌ

¹³² el-Beğavî, a.g.e, VIII, 93; İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-Mesîr*, IV, 268; er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, XXIX, 259..

¹³³ el-Mâverdî, a.g.e, V, 517; ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 512.

¹³⁴ el-Mâturîdî, a.g.e, IX, 609.

“Böyle kadınlara evlenme isteğinizi üstü kapalı biçimde çitlatmanızda veya gönlünüzde tutmanızda size bir vebal yoktur. Allah biliyor ki siz onları mutlaka anacaksınız. Fakat meşru bir söz söylemekten başka bir şekilde kendileriyle gizlice sözleşmeyin. Farz olan iddet sona erinceye kadar da nikâh akdine azmetmeyin (kesin karar vermeyin). Bilin ki Allah gönlünüzdekini bilir. Öyle ise O'nun azabından sakının. Yine bilin ki Allah çok bağışlayıcıdır, çok yumuşaktır.”¹³⁵

Bu âyet yüksek hükümlere işâret etmektedir. Sağlam bir toplumun oluşması için nefis temizliğinin önemini beyan etmektedir. Bu hükümlerden bazıları ise şunlardır:

1. Kocası ölmüş kadına ta'rîz (îma) ile nişan ve evlilik teklifinin câiz olması. Ta'rîz, îma ile kinayeli bir şekilde, iddet müddetinden sonra kendisiyle evlenmek istediğini, üstü kapalı ifade etmek demektir. İbn Abbâs (r.a) ta'rîzi, “Bir kimsenin, “Ben evlenmek istiyorum, benim bir kadına ihtiyacım var, sâliha bir hanımefendiyi kolayca elde etmeyi çok arzuldurdum” demesi gibidir”¹³⁶ şeklinde açıklamıştır.¹³⁷

2. Bir erkeğin dul kadına açıktan söylemediği ve îmâ ile çitlatmadığı bir arzuyu kalbinde taşımasının mubah olması. Çünkü insan iradesinin bu tür iç arzuları denetim altına alamayacağını yüce Allah herkesten iyi bilmektedir. Bu mubah kılmanın gerekçesi ise, çünkü bu istek aslında helâl olan, özü itibarı ile mübah olan fitrî bir eğilimin sonucu olur. İslâm fitrî eğilimleri yok etmeyi değil, onları arındırmayı hedefler ve içgüdüleri bastırmayı değil, denetim altına almayı ister. Bu gerekçe ile bu konuda sadece duygu arınmışlığına ve vicdan temizliğine ters düşecek davranışları yasaklamakla yetiniyor.¹³⁸

3. (Allah tarafından) yasaklanan, iddet dönemi henüz tamamlanmadan onlarla gizlice buluşarak evlenme teklifinde bulunmaktır. Çünkü bu davranış, hem şahıslara ilişkin edep kurallarına aykırı davranmak, hem ölü kocanın hatırasını rencide etmek ve hem de dul kadının hayatının bu iki dönemi arasında ayırıcı bir sınır olsun diye bekleme

---

¹³⁵ Bakara 2/235.

¹³⁶ el-Buhârî, Nikâh, 35.

¹³⁷ es-Sa'dî, a.g.e, s.105.

¹³⁸ Kutub, a.g.e, I, 256.

süresini yasallaştırmış olan yüce Allah'a karşı saygı eksikliğine düşmek anlamına gelir.¹³⁹

İddet bekleyen bir kadına gizlice evlilik teklifinde bulunmanın yasaklanması, buna mukabil ta'rîz (îmâ) ile yapılmasının mubah olmasının hikmeti hakkında İbn Âşûr şöyle söylemektedir: Çünkü îmâ, konuşana haya dairesinde izin veren bir konuşma usulularındadır. O kişiyi tedricen şehvet bataklığına düşmekten men eder. Bu haya daire-
sinde vermiş olduğu izin, kadının fitratında var olan utanma duygusunu artırır ve iddet halinde kendisini açık cevap verme durumundan kurtarır. Böylece ikisi arasında haya perdesi çekili kalır. Netice olarak îmâ ile teklifte bulunma ruhsatı, beşerî içgüdüleri gözeterek insanlığa bir kolaylık olsun diye verilmiştir. Açık teklif ise, iddet döneminde yasaklanmıştır.¹⁴⁰

Ebû Ca'fer ise, bu âyetteki سِرًّا (sırran = gizli) kelimesinin en doğru te'vili olarak "zina" olduğunu, çünkü Arapların, zinayı ve kişinin eşiyle cinsel ilişkiye girmesini (sırran = gizli) diye isimlendirdiklerini, bu işin erkekler ile kadınlar arasında, başkalarının muttali olmasının mümkün olmayan bir şekilde gerçekleştiği için buna "sır" denildiğini söylemektedir. Böylece kişinin içinde gizlediği herşeye sır denilmektedir. ve "O kavminin sırrıdır" yani onların seçkini ve şerefidir denilir.¹⁴¹

Ali b. Ebî Talha سِرًّا لَا تُوَاعِدُوهُنَّ سِرًّا "Fakat meşru bir söz söylemekten başka bir şekilde kendileriyle gizlice sözleşmeyin" ayetinin tefsiri sadedinde İbn Abbâs (r.a)'den şöyle aktarmıştır. Ona "Ben âşığım, benden başkasıyla evlenmeyeceğine bana söz ver" ve buna benzer sözler söyleme demektir. Saîd b. Cübeyr, Şa'bî, İkrime, Ebu'd-Duhâ, Dahhâk, Zührî ve Mücahid'ten de böyle rivâyet edilmiştir. Sevrî'ye göre, başkasıyla evlenmeyeceğine ondan tekitli bir söz alması, Mücahid'e göre ise, adamın kadına, "Nefsini benden kurtarmaya kalkışma, ben seni (kendime) nikâhlayacağım" demesidir. Katâde ise şöyle demektedir: Adamın kadından, iddet döneminde başkasıyla evlenme üzere söz almasıdır ki, Allah (c.c) bunu yasaklamıştır. Niyet ve güzel sözü helal

¹³⁹ Kutub, a.g.e, I, 256.

¹⁴⁰ İbn Âşûr, a.g.e, II, 454.

¹⁴¹ et-Taberî, a.g.e, V, 110; İbn Kesîr, a.g.e, I, 640; es-Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekr, Celâlüddin, **ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsir bi'l-Mansûr**, Dâru'l-Fikr, Beyrut, Ty, I, 696.

kılmıştır. İbn Zeyd'e göre ise, onunla iddet döneminde gizlice evlenip, iddet dolunca açıklamaktır.¹⁴²

وَلَكِنْ لَا تُؤَاعِدُوهُنَّ سِرًّا “Fakat meşru bir söz söylemekten başka bir şekilde kendileriyle gizlice sözleşmeyin” âyetinde geçen سِرًّا (sırran = gizlice) kelimesinin te'vîli hakkında beş görüş vardır.

1. Onun manası zinadır. Bu görüşü, Hasan, Suddî, Dahhâk ve Katâde savunmaktadır.

2. İddet döneminde onlardan başkası ile evlenmeyeceğine ahit ve misak almaktır. Bu görüşü, İbn Abbâs (r.a), Saîd b. Cübeyr ve Şa'bî savunmaktadır.

3. İddet dönemlerinde onları gizlice nikâhlamayın demektir ki, bu görüşün sahibi, Abdurrahman b. Zeyd'dir.

4. Kendini benden kurtarmaya kalkışma demektir. Bu da Mücâhid'in sözüdür.

5. İmam-ı Şâfiî ise, bunun cima' manasına geldiğini söylemektedir.

ve bu âyet hakkında şu da söylenmiştir: Yüce Mevlâ âyetin başında îmâ ile evlilik teklifinde bulunmaya izin vermiş, âyetin sonunda ise, güzel söz söylemenin –ki, o da îmâ ile yapılan tekliflerde sarfedilen sözlerdir- haricinde açıkça evlilik teklifinden yasaklamıştır.¹⁴³

Yukarıda geçen âyeti Üstad İmam Muhammed Abduh şöyle tefsir etmektedir: Çünkü gizli vaatleşme fitne barındırır ve birtakım (kötü) zanları taşımaktadır. İmâ (dolaylı ifade) ise toplumda yapılır ve onda utanılacak bir şey olmadığı gibi kötü de değildir. İnsanı istenmeyen bir duruma da götürmez. Cumhur ulemaya göre buradaki “sır”dan maksat nikâhtır. Yani onun manası, onlarla açıkça nikâhlanmak üzere akit yapmayın demektir. Nikâh sır olarak tabir olundu. Çünkü genellikle, neticesi gizlenmesi

¹⁴² et-Taberî, a.g.e, V, 110; İbn Kesîr, a.g.e, I, 640; es-Suyûtî, **ed-Dürri'l-Mansûr**, I, 696.

¹⁴³ el-Mâverdî, a.g.e, I, 304; el-Hâzin, Ebu'l-Hasan Alâuddin Ali b. Muhammed b. İbrahim b. Ömeri'l-Şeyhî **Lübâbü't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl**, Tah. Muhammed Ali Şahîn, Dâru'l-Kutubü'l-İlmiyye, 1. Baskı., Beyrut, 1415h, I, 170.

gereken cima olduğu için, nikâh gizli yapılır. Bu şekilde isimlendirilmesinin tercih edilmesi ise, gizlenmesinin gerekli olmasındandır.¹⁴⁴

E. KIYAMET HAKKINDA KULLANILMASI

İnsanın aklına şöyle bir soru gelebilir: Kıyamet saatinin gizli tutulmasının hikmeti ne olabilir? Bu soruyu şöyle cevaplandırmak mümkündür: Onun gizli olması, kişinin nefsinin salih olmasıyla alakalıdır. Onun meydana gelmesi gaybî (gizli)'dir. Kıyametin vaki olması insanın yakinen bildiği, büyük bir hadisedir. Fakat onun aniden ne zaman ve nerede olacağını insan bilmez. Dolayısıyla insan onu her daim beklemektedir.¹⁴⁵

İnsan hayatı ve kişinin oluşumu ile ilgili ana unsur meçhuldür. Zaten bunun da böyle olması gereklidir. Eğer herşey açık olsaydı, insanoğlu bu fıtratı gereği, zindeliğini kaybeder ve hayatı anlamını yitirirdi. Halbuki onlar meçhulün peşinden koşuyor, bazen sakınıyor, bazen ümit ediyorlar. Tecrübe ve deney sonucu bazı şeyleri öğreniyorlar. Gizli şeyleri güçleri ve çevrelerindeki imkânlar dâhilinde kalpleri ve hisleri zihinlerini başka şeylerden meşgul olmaktan koruyan o kıyamet saatine bağlı olarak keşfediyorlar. Onlar kıyametin ne zaman kopacağını bilmiyorlar. Her zaman ona hazırlıklı duruyorlar. Bu bozulmayan ve istikâmet üzere olanların halidir. Fıtratları ifsad olmuş, hevâlarına uyanlar ise bundan gafilirdirler. Onların dönüşleri boşadır.¹⁴⁶

1. Kıyametin Kopuş Vaktinin Gizli Olması

Rasûlüllah (s.a.v) Efendimiz'e kıyametin kopuş saati sorulduğunda "Kendisine soru sorulan (bu hususta) sorandan daha çok bilen değildir" şeklinde cevap vermiştir.¹⁴⁷ Burada soru soran, mevki olarak meleklerin en yüksek makamında olan insan kılığında

¹⁴⁴ Rızâ, Muhammed Reşîd, **Tefsiru'l-Kur'âni'l-Hakim (Tefsiru'l-Menâr)**, el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Amme, Kahire, 1990, II, 338; Ayrıca bkz.es-Semerkandî, a.g.e, I, 155; ; el-Beydâvî, a.g.e, I, 146; Ebu's-Suûd, a.g.e, I, 232; el-Merâğî, Ahmed b. Mustafa, **Tefsiru'l-Merâğî**, Şeriketü Mektebe ve Matbaa, 1. Baskı, Kahire, 1365/1946, II, 194.

¹⁴⁵ el-Uteybî, Ömer b. Süleyman b. Abdullah el-Eşkari, **el-Kıyametü's-Suğrâ**, Dâru'n-Nefâis li'n-Neşr ve't-Tevzi' 4. Baskı, Ürdün, 1411/1991, s. 120.

¹⁴⁶ el-Uteybî, a.g.e, s. 120.

¹⁴⁷ el-Buhârî, İman, 37.

girmiş Cibril (a.s)’dır. Rasûlüllah (s.a.v) ise, insanların en yüksek makamının sahibidir. O ikisi kıyametin kopuş vaktini bilmezse, diğer mahlûkâtın bilmesi ne mümkündür. Zaten Kur’ân-ı Kerim kıyamet saatinin Allah’a mahsus ilimlerden olduğunu açıkça beyan etmiştir. Bundan dolayıdır ki, bu ilmi, ne mukarreb meleklerle, ne de gönderilmiş peygamberlere bildirmiştir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا

“İnsanlar sana kıyâmet saatini soruyorlar. De ki: Onun ilmi ancak Allah'ın nezdindedir. Ne bilirsin belki kıyamet yakında olur.”¹⁴⁸ Başka ayetlerde ise Allah (c.c) şu şekilde haber vermektedir:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسِيهَا فِيمَ أَنْتَ مِنْ ذِكْرِهَا إِلَىٰ رَبِّكَ مُنْتَهِيهَا

“Sana o kıyameti soruyorlar, ne zaman kopacak diye. Sen nerde, onu anlatmak nerde? Onun son ilmi Rabbine aittir.”¹⁴⁹ Bu âyetler açık olarak işaret etmektedir ki, kıyametin kopuş saatini Allah’tan başka kimse bilmemektedir. ve o ansızın gelecektir. Aynı şekilde onun geliş vaktini Allah Rasûlü de bilmemektedir. O Allah’ın ilminde gizlenmiş olan beş gaybî anahtardan birisidir.¹⁵⁰

Konumuzla ilgili başka bir âyette Yüce Allah şöyle bildirmektedir:

إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

“Şüphesiz ki, kıyamet saatinin bilgisi Allah yanındadır. Yağmuru O yağdırır, rahimlerde ne varsa (erkek veya dişi oluşunu, renk ve özelliklerini) O bilir. Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez. Hiçbir kimse hangi yerde öleceğini de bilemez. Şüphesiz ki Allah her şeyi hakkıyla bilir, her şeyden haberdardır.”¹⁵¹ Bu âyetin nüzûlü hakkında şöyle bir rivâyet vardır: Bir adam Rasûlüllah (s.a.v.)’e gelmiş "Ya Muhammed! Kıyametin kopması ne zaman? Beldelerimiz kuraklıktan sıkıldı, bolluk ne zaman? Karımı gebe bıraktım, ne doğuracak? Bugün kazandığımı biliyorum, yarın ne kazanacağım?"

¹⁴⁸ Ahzâb 33/63.

¹⁴⁹ Nâziât 79/42-44.

¹⁵⁰ el-Uteybî, a.g.e, s.118.

¹⁵¹ Lokmân, 31/34.

Nerede doğduğumu biliyorum, fakat nerede öleceğim?" diye sormuş. Bu âyet bu sebeple inmiştir.¹⁵²

Abdullah b. Ömer (r.a.)’den şöyle rivayet edilmiştir: Rasûlüllah (s.a.v.): "Gaybın anahtarları beştir, onları ancak Allah bilir. Kıyametin ne zaman kopacağını, rahimlerde ne olduğunu, yarın ne olacağını (kişinin yarın ne kazanacağını), kişinin nerede öleceğini, yağmurun ne zaman yağacağını ancak Allah bilir" buyurmuştur. Bunu Buhârî rivâyet etmiştir.¹⁵³

Muhammed b. Yusuf Süfyan’dan şöyle nakletmektedir: Katâde şöyle demektedir: Bu ayette Allah’ın bilgisini kendisine sakladığı, hiçbir mukarreb meleğe veya göndermiş olduğu nebiye dahi bildirmediği beş ilim vardır. **إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ** “Şüphesiz ki, kıyamet saatinin bilgisi Allah yanındadır.” İnsanlardan hiçbiri kıyametin ne zaman, hangi senede, hangi ayda, gece mi, gündüz mü kopacağını bilemez. **وَيُنزِلُ الْعَيْثُ** “Yağmuru O yağdırır.” Aynı şekilde yağmurun ne zaman, gece mi, gündüz mü yağacağını kimse bilemez. **وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ** “Rahimlerde ne varsa (erkek veya dişi oluşunu, renk ve özelliklerini) O bilir.” Rahimlerde olanı yani, onun erkek mi dişi mi, kırmızı mı, siyah mı olduğunu (Allah’tan başka) hiç kimse bilemez. **وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا** “Hiçbir kimse yarın ne kazanacağını bilmez.” (Kazancı) hayır mı yoksa şer mi olacak bunu kimse bilemez. **وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ** “Hiçbir kimse hangi yerde öleceğini de bilemez.” İnsanlardan hiçbirinin kabrinin nerede, karada mı, denizde mi, dağda mı, ovada mı olacağını bilmesi mümkün değildir. İbn Abbâs (r.a) şöyle demektedir: “Bu beş (gaybî ilmi) hiçbir mukarreb meleğin veya seçilmiş peygamberin dahi bilmesi mümkün değildir.” Zeccâc ise, “Kim bu beş şeyi bildiğini iddiâ ederse, Kur’ân’ı inkâr etmiş olur. Çünkü ona muhâlefet etmiştir” demektedir.¹⁵⁴

Allah Teâlâ Ahzâb Sûresi’nde ise şöyle buyurmaktadır:

يَسْئَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا

¹⁵² el-Vâhidî en-Nisâbüri, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali, **el-Vasît fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Mecîd** (I-IV), Tah. Adil Ahmed Abdülmevcûd ve diğerleri, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1415/1994, III, 448.

¹⁵³ el-Buhârî, İman, 37.

¹⁵⁴ el-Vâhidî, a.g.e, III, 448.

“İnsanlar sana kıyâmet saatini soruyorlar. De ki: "Onun ilmi ancak Allah'ın nezdindedir. Ne bilirsin belki kıyâmet yakında olur."¹⁵⁵ Yüce Allah, bu ayet-i kerimede, Peygamberine, kendisine kıyâmetin saatinden soranlara: **إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ** “Onun ilmi ancak Allah'ın nezdindedir” şeklinde cevap vermesini emretmektedir. Malûmdur ki, **إِنَّمَا** (innemâ) hasır sigasıdır ki, ayetin manası, kıyâmet saatini yalnız Allah bilir, O'nun dışında ise hiçkimse bilmez demektir. Bu mânâyâ açıkça delâlet eden başka âyetler de Kur'ân-ı Kerîm'de mevcuttur. İşte onlardan birisi de yukarıda zikri geçen **إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ** “Şüphesiz ki, kıyâmet saatinin bilgisi Allah yanındadır. Yağmuru O yağdırır” ayetidir. Rasûlüllah (s.a.v) bu âyette bahsi geçen beş ilimden maksadın **وَعِنْدَهُ** “Gaybın anahtarları O'nun katındadır, onları O'ndan başkası bilmez” ayetinde geçen “mefâtîhu'l-gayb” (gaybın anahtarları) olduğunu bildirmektedir.

Kıyâmetin vaktiyle ilgili diğer âyetleri şöyle sıralamak mümkündür:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسِيهَا فِيمَ أَنْتَ مِنْ ذِكْرِهَا إِلَىٰ رَبِّكَ مُنْتَهِيهَا

“Sana o kıyâmeti soruyorlar, ne zaman kopacak diye. Sen nerde, onu anlatmak nerde? Onun son ilmi Rabbine aittir.”¹⁵⁶ **إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ** “Kıyâmet zamanını bilmek ancak Allah'a havale edilir”¹⁵⁷ Hadis-i Şerîf'te ise, “Kendisine sorulan sorandan daha çok bilen değildir”¹⁵⁸ buyrulmaktadır. Başka bir âyette şöyle haber verilmektedir: **وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا** “Ne bilirsin belki kıyâmet yakında olur.”¹⁵⁹ Şûrâ Sûresi'nde bu manadaki ayet **وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ قَرِيبٌ** “Ne bilirsin, belki de kıyâmet saati yakındır!”¹⁶⁰ Yüce Allah kıyâmetin yakın olduğunu **إِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ** “Kıyâmet saati yaklaştı”¹⁶¹ **إِقْتَرَبَ** “İnsanların hesap (görme) zamanı yaklaştı. Onlar ise hâlâ gaflet içinde, yan çizip aldırıyorlar”¹⁶² **آتَىٰ أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ** “Allah'ın emri geldi, sakın onu acele edip istemeyiniz”¹⁶³ âyet-i kerimeleri ile bildirmektedir.¹⁶⁴

¹⁵⁵ Ahzâb 33/63.

¹⁵⁶ Nâziât 46/42-44.

¹⁵⁷ Fussilet 41/47.

¹⁵⁸ el-Buhârî, İman, 37.

¹⁵⁹ Ahzâb 33/63.

¹⁶⁰ Şûrâ 42/17.

¹⁶¹ Kamer 54/1.

¹⁶² Enbiyâ 21/1.

¹⁶³ Nahl 16/1.

¹⁶⁴ eş-Şankîti, a.g.e, XIII. 36.

Konumuzla ilgili olarak Allah (c.c) Zuhurf Sûresi'nde şu şekilde bildirmektedir: وَعِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَالْيَوْمِ تَزْجَعُونَ “Kıyâmet saatinin bilgisi de yalnız onun yanındadır. Siz sadece O'na döndürüleceksiniz.”¹⁶⁵ Burada عِلْمُ السَّاعَةِ (ilmü's-saat = kıyamet saatinin bilgisi), onun oluşmasının sınırları ve tayinine vukufiyetin ilmi demektir ki, Allah Teâlâ onu kendisine saklamıştır. Bu şu mânâyâ gelmektedir. Onun ilmi bizim yanımızdadır. Yani, onun vukuunda ve taşıdığı korkunç haller ve sıfatlarda hiç şüphe yoktur.¹⁶⁶

Yüce Mevlâ A'râf Sûresi'nde ise şöyle buyurmaktadır:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ أَيَّانَ مُرْسِيهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا تَأْتِيكُمُ إِلَّا بَغْتَةً يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ خَافِيٌّ عَنْهَا قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

“Sana, ne zaman kopacak diye kıyamet vaktini soruyorlar. De ki; onun bilgisi yalnızca Rabbimin katındadır. Onu tam vaktinde koparacak olan O'ndan başkası değildir. Onun ağırlığına göklerde ve yerde dayanacak bir kimse yoktur. O size ansızın gelecektir. Sanki sen onu çok iyi biliyormuşsun.”¹⁶⁷

Katâde bu âyetin nüzûl sebebi hakkında şöyle demektedir: “Bir gün Kureyş Rasûlüllah (s.a.v)'e gelerek, “Seninle bizim aramızda bir yakınlık vardır. O halde bize kıyamet saatini açıklayıver” demeleri üzerine bu âyet nâzil olmuştur.”¹⁶⁸

Kıyâmetin burada السَّاعَةِ (saat) olarak isimlendirilmesinin sebebi, onun insanların gafil olduğu bir saatte ve ansızın meydana geleceği veya bütün mahlûkatın hesabının bir saat içerisinde tamamlanacağı içindir. ve şöyle demişlerdir: Saat, mahlûkatın öleceği vakittir. وَالْجِبَالِ (Ersâ) kelimesinin aslı “sebât”tır. Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır: أَرْسِيهَا “Dağlarını oturttu (sabitledi.)”¹⁶⁹ De ki, yani onlara şöyle de ey Muhammed! “Onun bilgisi ancak Rabbimin yanındadır. Yani kıyâmetin vukuu saatini Allah kendi yanında saklamıştır, ona hiçkimse muttali olamaz. Bence kıyamet saatinin gizli oluşunun sebebiyle ilgili şunları nakletmektedirler: Kullardan bunun gizlenmesi, onların ondan her an korkmaları ve sakınmaları içindir. Çünkü insanlar kıyâmetin ne zaman olacağını bilmedikleri zaman, daima ondan korku, çekinme ve sakınma üzerinde olurlar.

¹⁶⁵ Zuhurf 43/85.

¹⁶⁶ İbn Atiyye el-Endelûsî, a.g.e, V, 59.

¹⁶⁷ A'râf 7/187.

¹⁶⁸ el-Hâzin, a.g.e, II, 278.

¹⁶⁹ Nâziât 79/32.

Bu durum onları itaat ve tevbeye daha çok teşvik eder. Günaha düşme tehlikesi konusunda daha caydırıcı olur. لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ “Onu tam vaktinde koparacak olan O'ndan başkası değildir.” Mücâhid şöyle demektedir: Onu ancak O getirir.” Süddî ise, “Onu vaktine ancak O ulaştırır” şeklinde izah etmektedir. التجلية (Tecliye), birşeyi gizledikten sonra açığa çıkarmak demektir. Yani, onu belirli vaktinde Allah'tan başka hiçkimse ortaya çıkaramaz ve buna O'dan başka kimsenin gücü yetmez. ثَقُلَتْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ “Onun ağırlığına göklerde ve yerde dayanacak bir kimse yoktur.” Yani O'nun emri onlara ağır geldi ve kıyamet saatinin ilmini gökyüzü ve yeryüzü ehlinde gizledi. Çünkü her gizli şey, şiddetli ağır olur.¹⁷⁰

Eğer Allah (c.c), Rasûlüllah (s.a.v)'e kıyâmetin oluş saatinin gizli olması ve onun ilmini kendi yanında sakladığı gerçeğiyle ilgili âyetleri indirdikten sonra, onu Hz. Peygamber'e bildirmek isteseydi, bu ve başka sûrelerde olduğu gibi te'kitli bir şekilde açıklamazdı. Onlardan biri de يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ خَفِيٌّ عَنْهَا “Sanki sen onu çok iyi biliyormuşsun da sana soruyorlar”¹⁷¹ âyetidir.¹⁷²

يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ خَفِيٌّ عَنْهَا “Sanki sen onu çok iyi biliyormuşsun da sana soruyorlar”¹⁷³ âyetinin mânâsı hakkında müfessirler ihtilaf etmişlerdir. İbn Kesîr, Avfi'den, o da İbn Abbâs (r.a)'den şöyle rivâyet etmektedir: “Sanki onlarla senin aranda bir sevgi bağı var ve sen onların yakın arkadaşısın da onlar sana soruyorlar.” ve İbn Abbâs şöyle demektedir: İnsanlar kavmin sorusuyla Rasûlüllah (s.a.v)'e kıyamet saatini soruyorlar ve O'nun bu hususta bilgisinin olduğunu sanki onlara gösteriyorlar. Yüce Allah, onun ilminin kendi yanında olduğunu ve onu kendisine has kıldığını, onu hiçbir mukarreb melek ve rasûle bildirmediğini Peygamberine vahyetmiştir.”¹⁷⁴

Abdurrahman b. Zeyd b. Eslem ise, “Sanki sen onu biliyormuşsun” şeklinde açıklamaktadır. Ebû Ubeyde'ye göre âyetin manasını “Sanki sen bu konuda çok soru sordun ve onu öğrenme hususunda aşırıya gittin. Halbuki Allah (c.c) bu ilmi mahlukat-

¹⁷⁰ el-Hâzin, a.g.e, II, 279; er-Râzî, **Mefâtîhu'l-Gayb**, XV, 66.

¹⁷¹ A'râf 7/187.

¹⁷² Reşid Rızâ, a.g.e, IX, 392.

¹⁷³ A'râf 7/187.

¹⁷⁴ Reşid Rızâ, a.g.e, IX, 393.

tan gizlemiştir” şeklinde izah etmiş ve *إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ* “Şüphesiz ki, kıyamet saatinin bilgisi Allah yanındadır” âyetini okumuştur.¹⁷⁵

Şüphesiz Allah (c.c) en iyisini bilir ama bu tefsir birinci tefsire göre daha tercihe şayandır. Bundan dolayıdır ki, Mevlâ Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ* “De ki; onun bilgisi yalnızca Rabbimin katındadır.” Bu te’kitte daha mübalağalı olması ve kıyâmetin gelme saatini bilmede daha ümitsiz olma konularında pekiştirmek ve soru soranların hata ettiklerini ilan etmek gayesiyle, sorunun tekrar edilmesine binaen cevabın da tekrar edilmesidir. Sorunun tekrar edilmesinden sonra, *عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ* “Onun bilgisi yalnızca Rabbimin katındadır” şeklinde tekrar edilmesi te’kidin mübalağalı olduğunu bildirmek içindir. Tabi ki, bu bir tekrardır. Fakat iki ilimden birisi, oluşuyla ilgili olup, kıyâmetin kopuş saatinin sorulmasına karşılık birinci cevap gelmiştir. İkincisi ise onun mâhiyeti hakkındadır. İkinci cevap, onların, kıyâmetin ağırlığı, şiddeti ve korkunçluğunun mahiyeti hakkında sordukları soru hakkında verilmiştir. Birinci soru, kıyametin kopuş saati, ikincisi ise, onun şiddet ve korkunçluğunun miktarı hakkındadır. Burada “Allah” lanın bizzat zikredilmesinin sebebi, bu ilmi kendi zatına ayırdığı gerçeğini bildirmek içindir. Daha önce de bunun rububiyetinin işlerinden olduğunu bildirmişti. Her iki durumda da mahlukâtın bunları bilmesi mümkün değildir. Lakin insanların çoğu bu ilmi Allah (c.c)’nün kendisine tahsis etmesini ve bunun hikmetini anlayamazlar.¹⁷⁶

Rasülüllah (s.a.v) Ebû Hureyre (r.a)’ın rivâyet ettiği bir hadiste şöyle buyurmaktadır: “Muhammed’in nefsinin elinde bulunana yemin ederim ki, mutlaka kıyâmet kopacaktır. İki kişi elbiselerini aralarında açmışlar henüz satamamışlar ve dürememişlerken kıyâmet kopacaktır. Kişi, havuzunu sıvamış, daha su içmeden kıyâmet kopacaktır. Kişi, yeni doğurmuş devesini sağmış ve fakat kabı ağzına (içmek üzere) ulaştırmamışken kıyâmet kopacaktır. Kişi, yiyeceğini ağzına almış, fakat henüz yiyememişken kıyâmet kopacaktır.”¹⁷⁷ Bütün bu ifadeler, kıyâmetin bize ne kadar yakın olduğunu anlatmaktadır.

¹⁷⁵ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 174; er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XV, 68; ; İbn Kesîr, a.g.e, III, 470; Reşid Rızâ, a.g.e, IX 393; ez-Züheylî, a.g.e, IX, 191.

¹⁷⁶ ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 174; er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XV, 68; İbn Kesîr, a.g.e, III, 470; Reşid Rızâ, a.g.e, IX 393; ez-Züheylî, a.g.e, IX, 191.

¹⁷⁷ el-Beyhâkî, *Şuubü'l-İman*, V, 251.

Yüce Allah Fussilet Sûresi'nde şöyle buyurmaktadır:

إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ وَمَا تَخْرُجُ مِنْ ثَمَرَاتٍ مِنْ أَكْمَامِهَا وَمَا تَحْمِلُ مِنْ أُنثَىٰ وَلَا تَضَعُ إِلَّا بِعِلْمِهِ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ
أَيْنَ شُرَكَائِيَ قَالُوا أَدْنَاكَ مَا مِتْنَا مِنْ شَهِيدٍ

“Kıyâmet zamanını bilmek ancak Allah'a havâle edilir. Onun bilgisi dışında hiçbir meyve kabuğundan çıkmaz, hiçbir dişi gebe kalmaz ve doğurmaz. Allah onlara: "Bana koştüğünüz ortaklarım nerede?" diye seslendiği gün, onlar: "Senin ortağın olduğuna dair bizden hiçbir şahit olmadığını sana arz ederiz." derler.¹⁷⁸

إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ “Kıyâmet zamanını bilmek ancak Allah'a havale edilir.” Yani onun vaktinin bilgisi. Çünkü onlar “Ey Muhammed! Eğer sen peygamber isen, haydi bize kıyametin oluş saatini bize bildir” demişlerdi de bunun üzerine bu âyet nâzil oldu. “Onun bilgisi dışında hiçbir meyve kabuğundan çıkmaz.” Buradaki مِنْ “min” harf-i cerri zâid olup, mana وَمَا تَخْرُجُ ثَمَرَاتٍ مِنْ أَكْمَامِهَا “Onun bilgisi dışında hiçbir meyve çıkmaz” şeklindedir. مِنْ أَكْمَامِهَا “Kabuğundan” yani tomurcuğundan demektir. “Ekmâm” kelimesi, “kemme” kelimesinin cemisi (çoğuludur.) Mânâsı ise, bir mal veya başka birşeyi (çevreleyen) zarf demektir. Allah (c.c) bir önceki âyette مَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ وَمَنْ أَسَاءَ فَعَلَيْهَا “Her kim iyi bir iş yaparsa, kendi lehine yapmış olur. Kim de bir kötülük yaparsa, kendi aleyhine yapmış olur”¹⁷⁹ buyurarak kâfirleri tehdid etmiştir. Bunun manası “Yapılan her amelin karşılığı kıyamet günü kişiye ulaşır” demektir. Bunun üzerine sanki birisi “O kıyâmet gününün saati ne zaman?” şeklinde sormuş da Yüce Mevlâ cevaben “Hiçbir varlığın onu bilmeye imkânı yoktur. Onu Allah (c.c)’den başka hiçkimse bilemez” manasında إِلَيْهِ يُرَدُّ عِلْمُ السَّاعَةِ “Kıyâmet zamanını bilmek ancak Allah'a havale edilir” buyurmaktadır. Buradaki kelime “hasr” ifade etmektedir. Dolayısıyla, “Onun oluş vaktini bizzat Allah Teâlâ’dan başka hiçkimse bilmez. Bu bilgi ancak onun yanında olduğu gibi, gelecekte olacak olayların bilgisi de ancak Yüce Allah’ın yanındadır” anlamına gelmektedir.¹⁸⁰

Kıyâmet saatini belirleme hususunda Müslim’in Câbir b. Abdullah (r.a)’den rivâyet ettiği, “Allah Rasûlü (s.a.)’nin vefatından bir ay önce onun şöyle buyurduğunu

¹⁷⁸ Fussilet 41/47.

¹⁷⁹ Fussilet 41/46.

¹⁸⁰ el-Kurtubî, a.g.e, XV, 371; er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, XXVII, 571.

işittim: Bana kıyâmeti soruyorsunuz. Onun bilgisi, ancak Allah katındadır. Allah'a yemin ederim ki; bu gün, yeryüzünde nefes alan hiç bir canlının üzerine yüz sene gelmeyecektir”¹⁸¹ hadis-i şerifi ile Sahihayn’ın Abdullah b. Ömer (r.a)’den rivâyet ettiği, “Yüz yılın başında bugün yeryüzünde bulunan hiçkimse kalmayacak”¹⁸² hadisinin üzerinde biraz düşünen kişi, burada Rasûlüllah (s.a.v)’in kıyâmetin saatiyle ilgili herhangi bir zaman belirlemediği, bilakis yüzyıl sonra orada yaşayan hiçbir insanın hayatta olmayacağını bildirmiştir. Bu iki hadisi İbn Ömer (r.a) ve çeşitli mezheplere ayrılan diğer insanlar bu manada anlamışlardır.¹⁸³

Bu konuda araştırma yapmak ve kıyâmetin herhangi bir zamanda kopacağını iddia etmek, Allah (c.c)’ya cahilce söz uydurmaktır. Aynı şekilde bu konu hakkında yoğunlaşanlar, bu konunun terkedilmesini emreden ve kıyâmet için insanları îman ve sâlih amel ile hazırlık yapmaya yönlendiren Peygamber (s.a.v)’in Kur’ânî ve nebevî usulüne muhalefet etmiş olmaktadır.

2. Kıyamet Günü Sırların Ortaya Dökülmesi

السَّرَائِرُ (Serâir = Sırlar): Serâir, serâra kelimesinin çoğuludur. Kişinin organları ile gizlediği, kalbî bir ameldir. Yüce Mevlâ şöyle buyurmaktadır: *يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ* “O gün bütün sırlar yoklanıp, meydana çıkarılır.”¹⁸⁴ Allah (c.c)’nün sırları, kendisi ile kulu arasında açık ve gizli olan durumlardır. İman, Allah’ın şeriatları birer sırdır. İyinin kötüden, bunları yapan ile terkedenin birbirinden ayrılması ve Allah rızâsı için yapılanlar ile Allah rızâsı için yapılmayanların ortaya çıkması için, kıyamet günü bunlar bildirilir. Amellerden sır olarak tabir edilmesinde bir incelik vardır. Çünkü ameller, gizli sırların sonucunda meydana gelir. Kimin sırrı güzel olursa, onun ameli iyi olur ve yüzünde, sürûr (neşe), nur, aydınlık ve güzellik görülür. Kimin de sırrı fâsid (kötü) olursa, onun

¹⁸¹ el-Müslim, Fadâil, 53.

¹⁸² Buhârî, İlim, 41; Müslim, Fadâil, 53.

¹⁸³ el-Uteybî, a.g.e, 125.

¹⁸⁴ Târik 86/9.

ameli de ona tâbi olur ve onun amelinde güzellik ve yüzünde bir sürûr (neşe) olmaz. İşte kıyamet günü onun sırları ortaya çıkar ve o şekilde hüküm olunur.¹⁸⁵

İmam Taberî, *يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ* “O gün bütün sırlar yoklanıp, meydana çıkarılır”¹⁸⁶ âyetini şöyle tefsir etmektedir: “O gün, kulların bütün sırları imtihan olunur. O günde, dünyada kullardan gizlenmiş olan Allah (c.c)’nün farz kıldığı ve yerine getirilmesini emrettiği farzlar ortaya dökülür. Kur’ân te’vîli ehli de bizim söylediğimiz gibi söylemektedirler. Mesela Atâ b. Ebî Rebah’e göre burada zikri geçen sırlar, oruç, namaz, gusül abdesti v.b ibadet ve farzlardır. Kişi oruç tutmadığı halde, oruç tuttum, namaz kılmadığı halde, namaz kıldım ve gusletmediği halde, guslettim diyebilir. İşte bunlar birer sırdır.” Katâde ise, “İşte bunlar birer sırdır. İster gücünüz yeterse, (yapmış olduğunuz) hayrı gizleyin, ister açıklayın farketmez. Bütün sırlar imtihana tabi tutulacaktır. Çünkü kuvvet ve kudret sahibi yalnızca Yüce Allah’tır.” Süfyân da imtihan olunacaktır şeklinde tefsir etmiştir.¹⁸⁷

Hâfız İbn Kesîr bu âyetin tefsiri sadedinde şunları aktarmaktadır: “*يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ* “O gün bütün sırlar yoklanıp, meydana çıkarılır.”¹⁸⁸ Yani kıyâmet günü sırlar ortaya dökülür demek, onlar izhâr edilip, açığa çıkarılır, orada her sır ilan olunur, gizli şeyler ortaya konur.” İbn Ömer (r.a)’ın rivâyet ettiği, Sahîhain’de geçen bir hadis-i şerifte Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: “Allah kıyâmet gününde gelmiş geçmiş bütün insanları bir araya topladığı vakit her vefasız için bir sancak çekilecek ve: İşte fülân oğlu fülânın vefasızlığı budur! Denilecektir” buyurdular.¹⁸⁹ Abdurrahman Sa’dî ise âyetin tefsiri hakkında şöyle söylemektedir: “O gün bütün sırlar yoklanıp, meydana çıkarılır.”¹⁹⁰ Yani, gönüllerdeki sırlar imtihan edilecektir. Kalplerdeki hayır ve şerden ne varsa kişilerin yüz hatlarında açığa çıkar.¹⁹¹

¹⁸⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyüb, **et-Tibyân fi Aksâmi'l-Kur’ân**, Tah. Abdullah b. Sâlim, Dâru Ilmi'l-Fevâid, 1. Baskı, Mekke-i Mükerrame, 1429h. S. 168.

¹⁸⁶ Târik 86/9.

¹⁸⁷ et-Taberî, a.g.e, XXIV, 300; es-Sa’lebî, a.g.e, X, 180; el-Kurtubî, XX, 9; el-Hâzin, IV, 416; el-Bursevî, a.g.e, XVII, 170.

¹⁸⁸ Târik 86/9.

¹⁸⁹ İbn Kesîr, a.g.e, VIII, 369; Müslim, Cihâd, 9.

¹⁹⁰ Târik 86/9.

¹⁹¹ es-Sa’dî, a.g.e, s. 919.

Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ* “O gün bazı yüzler ağarır, bazı yüzler kararır.”¹⁹² Dünyada nice işler vardır ki, saklanması mümkündür ve saklanabilir. İnsanlara karşı gizlenebilir. Ancak kıyamette, iyilerin iyiliği, kötülerin kötülüğü açığa çıkarılır ve orada her iş aleni olur.¹⁹³ Burada zikrolunan sırlardan maksat, kul ile Rabbi arasındaki durumlardır. Ta ki, iyi, kötü de ve bunları yapan ile terkeden açığa çıkar. Çünkü insan dünya hayatında gizlidir. Namaz kıldı mı yoksa kılmadı mı veya abdest aldı mı yoksa almadı mı bilinmez. Kıyâmette ise, üzerini süslediğimiz veya çirkinleştirdiğimiz bütün sırlar ortaya dökülür. İbn Kuteybe şöyle demektedir: “Kalplerin sırları bildirilir. Kıyamet günü hesap kalplerde olanlar (kalplerin kazandıkları) üzerine olur. Dünyadaki hesap ise, organlar üzere (organların kazandığı ameller üzerine) yapılır.” Mukâtil ise, “Kıyamet günü Âdemoğlunun yapıp gizlediği bütün günahların sırları orada bildirilir” demektedir.¹⁹⁴

Râzî’ye göre mezkûr âyetle ilgili çeşitli meseleler vardır:

Birinci mesele, âyetin başındaki *يَوْمَ* (yevme) kelimesi, *رَجْعِهِ* (rac’ihi) ifâdesi ile mansubtur. Bu ifadedeki "hü" zamirini, suya (meniye) râci kılıp, bunu, o suyun "sulb" ile "terâib"den çıkması manasına ya da ilk hal manasına alanlara göre, bu zarf (yevm), *فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ* “Femâ lehu min kuvvetin ve lâ nâsir” ifadesiyle mansub olmuş olur ki, buna göre mânâ, "O günde o kimsenin kuvveti yoktur" şeklinde olur.¹⁹⁵

İkinci mesele, *تُبْلَى* (Tüblâ), imtihan olunmak, *السَّرَائِرِ* (serâir), kalplerde gizlenen, amellerden saklanan inanç ve niyetler demektir. Burada, imtihanın mahiyeti hakkında birkaç görüş vardır. Birinci görüşe göre, buradaki imtihanın manası, kıyâmet günü, insanın yapmış olduğu ve melekler tarafından yazılmış sayfaların insana sunulması ve insanın buna bakması, ta ki, vakıa ile yazılı olanlar arasında bir mutabakatın bulunup bulunmamasının kişiye bildirilmesi. Kıyâmette, sorgulamanın bu şekilde olmasından dolayı ibtilâ (imtihan) olarak isimlendirilmesi câiz görülmüştür. Bu şekilde isimlendirilmesi yaptığı veya terkettiği amelleri detaylı olarak bilen kullar için de afâki (uzak) bir mana değildir. Bu görüşü Kaffâl savunmuştur. İkinci görüşe göre, yapılan fiiller çeşitle-

¹⁹² Âlu İmrân 3/106.

¹⁹³ es-Sa’dî, a.g.e, s. 919.

¹⁹⁴ Mukâtil b. Süleyman, a.g.e, III, 473; İbnü’l-Cevzî, a.g.e, IX, 84; Useymîn, a.g.e, I, 149.

¹⁹⁵ er-Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, XXXI, 121; İbn Âşûr, a.g.e, XXX, 265.

rine göre sevap ve cezayı gerektirir. Nice fiil vardır ki, dıştan güzel görüldüğü halde içi kötüdür. ve bunun tersi de mümkündür. Bundan dolayı, bu fiillerin denenip gözden geçirilmesi, râcih ve mercûh olanın ne olduğunun anlaşılabilmesi için, bu birbiriyle çelişen durumlarla tercihe şayan olan şeylerin bulunup ortaya konulmasıdır.¹⁹⁶ Üçüncü görüşün sahibi Ebû Müslim ise şöyle demektedir: "Cenâb-ı Hakk'ın **وَلْتَبْلُوْنَكُمْ حَتَّى نَعْلَمَ الْمُجَاهِدِيْنَ مِنْكُمْ** "Andolsun ki, biz içinizden cihâd edenlerle sabredenleri ortaya çıkarıncaya ve yaptıklarınızla ilgili haberlerinizi açıklayıncaya kadar sizi deneyeceğiz"¹⁹⁷ ve **وَلْتَبْلُوْنَكُمْ** (velenebluvennekum) ifadelerinde olduğu gibi, hem bir şeyi ortaya koymak için, hem de imtihan etmek için kullanılır.¹⁹⁸

Müfessirler şöyle demektedirler: "Allah'la kulu arasında olan bu sırlar, kıyâmet gününde, iyisi kötüsünden, bunları yapan terkedenden ayrılması için imtihan edilir. Bu yaklaşım, İbn Ömer (r.a)'in, "Allah Teâlâ kıyamet gününde, o amellerden yapılan her gizli şeyi ortaya çıkarır. Böylece de bazı yüzlerde güzellik, bazı yüzlerde de çirkinlik oluşur. Yani, bu işleri güzel bir biçimde yerine getirenlerin yüzleri aydınlık, terkedenenlerin ise yüzleri, karanlık olur" şeklindeki sözünün manasıdır.¹⁹⁹

Üçüncü mesele ise, bu âyetin insanın herhangi bir kuvveti olmadığına işaret etmesidir. Çünkü insanın kuvveti, ya kendisinden kaynaklanır, yahut başka bir şeyden. Birincisi, **فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ** "İnsanın o gün ne bir gücü vardır"²⁰⁰ ifadesi, ikincisi de, **وَلَا نَاصِرٍ** "ne de bir yardımcısı vardır"²⁰¹ ifadesiyle nefyedilmiştir.²⁰²

Bu âyet hakkında Bikâî şunları söylemiştir: Gönüllerde bulunan bütün akîde (inanç) ve niyyetler, azaların gizlemiş olduğu abdest, gusül gibi terk edilen tüm ameller, o günde yani kıyamet günü, sırlara karışan, kendisine yönelilmiş ve hileye karışmış, o korkunç işler, sır olmaktan çıkıp açığa döner. Böylece güzeli çirkininden ayrılarak, fâil-

¹⁹⁶ er-Râzî, **Mefâtîhu'l-Gayb**, XXXI, 121; İbn Âşûr, a.g.e, XXX, 265.

¹⁹⁷ Muhammed 47/31.

¹⁹⁸ er-Râzî, **Mefâtîhu'l-Gayb**, XXXI, 121; İbn Âşûr, a.g.e, XXX, 265.

¹⁹⁹ er-Râzî, **Mefâtîhu'l-Gayb**, XXXI, 121; el-Vâhidî, a.g.e, IV, 466; el-Kurtubî, XX, 9.

²⁰⁰ Târik 86/10.

²⁰¹ Târik 86/10.

²⁰² er-Râzî, **Mefâtîhu'l-Gayb**, XXXI, 121; el-Vâhidî, a.g.e, IV, 466; el-Kurtubî, XX, 9.

ler ona göre karşılık bulur.²⁰³

Mâturîdî ise âyetle ilgili şu bilgileri vermektedir: Yani gizli olanlar açığa çıkar. Burada açığa çıkmaktan maksadın meleklerin muttali olmadığı gizli şeylere dönmesi de câizdir. Böylece melekler onları yazar. Bu sırları Yüce Mevlâ nasıl isterse zikreder ve onlara ikrâr ettirir. Ya da *يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ* “O gün dilleri, elleri ve ayakları, yapmış olduklarından dolayı aleyhlerinde şahitlik edecektir”²⁰⁴ âyetinde zikredildiği gibi uzuvlar onları söyler. veya onların okunması ortaya çıkar da, her ne kadar dünyada sır olsa da mahlukât onlara muttali olur. Sonra o “ibtilâ” ile isimlendirildi. Çünkü “ibtilâ” denemek, imtihan etmek demektir. İmtihan ise, ya soru sorularak, ya da emir ve yasaklarla olur. Ahiretteki sorularla olduğu için “ibtilâ” olarak isimlendirilmiştir.²⁰⁵

3. Kâfirlerin Azabı Gördükleri Zaman, Daha Önce Gizledikleri Pişmanlıklarını İfade Etmeleri

Kur’ân-ı Kerîm’de kıyâmet sahnelerinden bahseden âyetleri tam manasıyla düşünen insan, kâfir ve mücrimlere inen büyük azap ve korkunç musibetleri görecektir. Allah Teâlâ bu günü, kulların pişmanlıklarının şiddet ve azâmetinden dolayı “pişmanlık günü” olarak isimlendirmiştir. Nitekim Yüce Allah âyetinde *وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ* “(Ey Muhammed!) İnsanların pişmanlık duyacağı ve işin bitmiş olacağı (kiyamet) günü ile onları uyar. Onlar hâlâ gaflet içindedirler, onlar iman etmezler”²⁰⁶ şeklinde buyurmaktadır.²⁰⁷

O gün kâfirlerin üzüntü, esef ve pişmanlıkları açıklanması mümkün olmayan bir noktaya ulaşır ki, Allah (c.c) onların durumunu bize şöyle haber vermektedir:

²⁰³ el-Bikâî, Ebu’l-Hasan Burhânüddin İbrahim b. Ömer, *Nazmü’l-Dürer fî Tenâsübi’l-Âyât ve’s-Süver* (I-VIII), Dâru’l-Kutübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1415/1995, VIII, 390; İbn Âşûr, a.g.e, XXX, 265; İbn Hayyân, a.g.e, VIII, 450.

²⁰⁴ Nûr 24/24.

²⁰⁵ el-Mâturîdî, a.g.e, X, 497.

²⁰⁶ Meryem 19/39.

²⁰⁷ Ömerü’l-Aşkar, a.g.e, s. 24.

وَلَوْ أَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْأَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهِ وَأَسْرُوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَأَوُا الْعَذَابَ وَقُضِيَ بَيْنَهُم بِالْقِسْطِ
وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ

“Zulüm yapmış olan herkes, azabı görünce yeryüzündeki her şeyin sahibi olsa da, (o azaptan kurtulmak için) hepsini feda ederdi. ve içten içe pişmanlık duyardı. Fakat aralarında adaletle hüküm verilir ve hiçbirine zulüm yapılmaz.”²⁰⁸ Âyette geçen النَّدَامَةَ (nedâme) kelimesi, birşeyi geçmişte yapmak mümkünken, terketmekten dolayı nefiste meydana gelen pişmanlık demektir. Pişmanlık, açık olmayıp, kişinin içinde fısıldayıp durduğu, fokur fokur kaynadığı, kişinin konuşma ve fillerinin kendisinin varlığına işaret ettiği birçok durumlardır. Kişinin pişmanlığı katmerlendiği zaman, söz ve davranışlarında onu açığa çıkarmayıp, onu kendi içinde gizler. Onu kendi nefesine hapsederek, hiçbir şekilde pişmanlığının izlerini dahi açıklamaz. Bunun sebebi ise, aşırı korkularından dolayıdır. Pişmanlıklarının hiç beklemedikleri bir anda görülmesi ve onun için yardım istemeye güç yetirememeye telaşı ve korkusuyla pişmanlıklarını gizlerler. Burada “pişmanlıklarını gizlerler” demek onu açıklarlar manasına geldiği de söylenmiştir.²⁰⁹

“Onlar azabı görünce, pişmanlıklarını gizlerler”²¹⁰ âyetini Vâhidî şöyle tefsir etmektedir: “Yani kâfirlerin liderleri, dünyada saptırdıklarından pişmanlıklarını gizlerler demektir ki, bütün müfessirlerin ve yorum ehlinin görüşü budur. Ebû Ubeyde الإِسْرَارُ (isrâr) kelimesinin ezdâd (iki zıt manaya gelen) kelimelerden olduğunu, hem “gizlemek” hem de “açıklamak” manasına gelebileceğini, dolayısıyla burada “Kâfirler pişmanlıklarını açıklarlar” manasına olduğunu söylemektedir.²¹¹

Bu âyet ile ilgili İmam Mâturîdî’nin görüşü ise şöyledir: Pişmanlık ancak kalpte sır olarak bulunur. Allah (c.c) sanki şöyle haber vermektedir. “Onların kalplerinde dünya hayatında iken ayetleri yalanmaları ve inatlarından dolayı kalplerinde pişmanlık meydana gelmiştir.” Bazıları ise şöyle demektedir: “Pişmanlıklarını gizlerler.”²¹² Yani pişmanlıklarını açıklarlar. Çünkü bu fiil hem “gizlemek” hem de “açığa vurmak” anlamında kullanılır. Bir şeyi gizlemek demek onu nefsinde saklayıp sonraya

²⁰⁸ Yûnus 10/54.

²⁰⁹ İbn Âşûr, a.g.e, XI, 197; Ebû Hayyân, a.g.e, VI, 72.

²¹⁰ Yûnus 10/54.

²¹¹ el-Vâhidî, a.g.e, II, 550.

²¹² Yûnus 10/54.

bırakmak ve en son onu haber vermek anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu kelimede açığa vurma manası da vardır.”²¹³

وَاسْرُوا (Ve eserrû = gizlediler) fiilindeki zamir sözün gelişine göre kâfirlere dönmektedir. لِكُلِّ نَفْسٍ (Li külli nefsin = her bir nefis) tamlamasından anlaşılan “nefislere” dönmektedir de denilmiştir. O zaman اسْرُوا (eserrû)’nun manası “gizlediler” yani “Onlar akıllarının olumsuz ve vukuunun zor olduğu görüşünü benimsediği o manzara karşısında pişmalıklarını gizlerler” demektir. veya “Onlar bu hale dalıp giderler ve dünyada iken üzerinde oldukları asabiyet duygularına kapılarak, mü’minlerin kendi kötü hallerine sevinmemeleri için pişmanlıklarını içlerinde gizlerler” manasına gelmektedir. Ayrıca burada pişmanlıklarını gizleyenlerin küfrün liderleri olduğu, dünyada İslam ile kendileri arasına girerek sapıttırdıklarının kınamalarından korkarak, azabı görünce pişmanlıklarını gizledikleri, ancak o azaba girince, pişmanlıklarını açıkça açıklayıp küfürlerini şöyle itiraf etmek zorunda kalacaklardır: قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ “Derler ki: Rab-bimiz! Azgınlığımız bizi altetti; biz, bir sapıklar topluluğu idik.”²¹⁴ Burada اسْرُوا (eserrû) “Açığa vurdular” veya “Kalplerinde pişmanlıklarının acısını buldular” mânâsındadır, çünkü pişmanlığı açığa vurmamak mümkün değildir” de denilmiştir.²¹⁵

Bazıları, kendilerine tabi olanları ve nefislerini Allah’ın dini ve Rasûlüne uymaktan alıkoydukları için, azabı görünce pişmanlıklarını gizleyenlerin (küfrün) liderleri olduklarını söylemişlerdir. Bazıları ise, hem tabi olanlar, hem de tabi olunan liderlerdir demişlerdir. وَاسْرُوا النَّدَامَةَ “Pişmanlıklarını gizlerler”²¹⁶ âyetini “Kâfirler, pişmanlıklarını mü’minlerden gizlerler” şeklinde de tefsir etmişlerdir.²¹⁷

Yüce Mevlâ Sebe Sûresi’nde konumuzla ilgili olarak şöyle haber vermektedir:

وَقَالَ الَّذِينَ اسْتَضَعُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ إِذْ تَأْمُرُونَنَا أَنْ نَكْفُرَ بِاللَّهِ وَنَجْعَلَ لَهُ أَنْدَادًا وَأَسْرُوا
النَّدَامَةَ لَمَّا رَأُوا الْعَذَابَ وَجَعَلْنَا الْأَغْلَالَ فِي أَعْنَاقِ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

“O zayıf düşürülenler de o büyüklük taslayanlara: "Hayır, (işiniz) gece, gündüz hilekârlıktı. Çünkü siz bize Allah'ı inkâr etmemizi ve O'na eş koşmamızı emrediyordu-

²¹³ el-Mâturîdî, a.g.e, II, 550.

²¹⁴ Mü’minûn 23/106.

²¹⁵ eş-Şevkânî, a.g.e, II, 655.

²¹⁶ Yûnus 10/54.

²¹⁷ el-Mâturîdî, a.g.e, VIII, 450.

nuz." derler. Bunlar azabı gördükleri zaman içlerinden pişmanlık getirmektedirler. Biz de o kâfirlerin boyunlarına demir halkalar geçirmişizdir. Onlar sadece yaptıklarının cezasını çekiyorlardır.”²¹⁸ Yani, azaptan kurtulmak için birbirlerinin aleyhine sunmuş oldukları deliller son bulmuş ve kendisinin zâlim olduğu ve azabı hakettiğini anlayarak son derece pişman olur. Kendisinin dünya hayatında iken hak üzere yaşamış ve şu anda azaba götüren bâtılı terk etmiş olmasını temenni eder. Bu temennisini, açığa çıkarınca rezil olma korkusundan dolayı kıyâmetin bazı safhalarında içlerinde gizlerler. Ancak ateşe girince bu pişmanlık tamamen açığa çıkar.²¹⁹

F. MUTLULUK (SÜRÛR) ANLAMINDA KULLANILMASI

Menâzil isimli eserin sahibi şöyle demektedir: السرور Sürûr, sevinmek manasında isim olup sevinçte “ferâh” kelimesinden daha safilik ifade etmektedir. Çünkü ferâha hüznün bulaşması mümkündür. Bundan dolayı Kur’ân-ı Kerîm çeşitli yerlerde dünya mutluluklarında “ferâh” kelimesini kullanırken, ahiret mutluluğunu ifade ederken iki yerde “sürûr” kelimesini kullanmaktadır.²²⁰

السُّرُورُ (Sürûr) ve الْمَسْرَّةُ (masarra) kelimeleri سَرَّهَ (serra) fiilinin masdarıdır. O zaman mânâ “Onun içindeki sevincin izi yüzüne yansıyor ve yüzü parlıyor” anlamındadır. İstibşâr, “istif’âl” babında “müjde, müjdelik” manasındaki البُشْرَى “büşrâ” anlamına gelmektedir. البِشَارَةُ (Bişâra), insana sürûr (sevinç) veren doğru haber demektir. البُشْرَى “Büşrâ” kelimesiyle, hem “habercinin verdiği müjde” hem de “haber verilenin sürûru (sevinci) manası kastedilebilir. لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ “Onlara dünya hayatında da, ahiret hayatında da müjdeler vardır”²²¹ âyetindeki البُشْرَى “büşrâ” bu mânâyâ gelmektedir. Ubad b. Sabit ve Ebu’d-Derdâ (r.a)’ın Rasûlüllah (s.av)’den rivâyete göre, o Müslümanın gördüğü salih rüyadır. İbn Abbâs şöyle demektedir: لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا “Onlara dünya hayatında müjdeler vardır” yani, ölüm anında, Melekler Allah’tan rahmet müjdesiyle

²¹⁸ Sebe 34/33.

²¹⁹ es-Sa’dî, a.g.e, s.681.

²²⁰ İbn Kayyim el-Cevziyye, Muhammed b. Ebû Bekir b. Eyyûb Ebû Abdullah, **Medâricü’s-Sâlikîn**, Tah. Muhammed Hâmid el-Fekî, 2. Baskı, Dâru’l-Kitabi’l-Arabî, Beyrût, 1393/1973, III, 160.

²²¹ Yûnus 10/64.

gelirler. وَفِي الْأَخِرَةِ “Âhîret hayatında da müjdeler vardır” yani, mü’minin nefsinin çıkma anında. Mü’minin ruhu (bedenden) çıkınca tıpkı gelinin baba evinden koca evine doğru gittiği gibi Rabbin’den gelen rızâ ile müjdelenmiş bir şekilde O’na yükselir.²²²

Sürûrun âhîret hayatında gerçekleştiğini haber veren birinci ayet:

فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا

“O vakit kitabı sağ eline verilen, kolay bir hesapla hesaba çekilecek ve sevinçli olarak ailesine dönecektir.²²³ İkinci ayet ise, وَلَقِيَهُمْ نَضْرَةٌ وَسُرُورًا “Yüzlerine parlaklık, gönüllerine sevinç verir.”²²⁴

وَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ وَرَاءَ ظَهْرِهِ فَسَوْفَ يَدْعُو ثُبُورًا وَيَصْلَىٰ سَعِيرًا إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا

“Ama kitabı arkasından verilen, "Yetiş ey ölüm!" diye bağırarak ve alevli ateşe girecektir. Çünkü o ailesi içinde sevinçli idi”²²⁵ ayetinde “sürûr” zem (kınamak) manasında dünya hayatıyla ilgili geçtiği söylenmektedir.²²⁶

1. Dünyevî Mutluluk

Dünyaya ibret gözüyle bakan kimse, Allah Teâlâ’nın dünyadan uzak durulmasını istediğini görecektir. ve kim de faydalanmak için dünyadaki mübah olan şeylere yönelirse, her sevinçte bir hüznün, her rahatta bir yorgunluk, herbir lezzetin sonunda bir eksiklik ve her yükselen şeyin tekrar alçaldığını görecektir. Rasûlüllah (s.a.v), Âişe (r.a)’ı sevmiştir, ifk olayı yaşandı. Zeynep (r.a)’e meyletti, قَضَىٰ زَيْنًا مِنْهَا وَطَرًا “Sonra Zeyd o kadından ilişkisini kestiği zaman”²²⁷ ayeti geldi. Kişi sevdiğine kavuşsa, aklına ayrılık acısı düşecek, onun yanında bile üzülecektir. Şâir şöyle söylemektedir: “Bana göre tam hüznün (üzüntü), sahibinin gideceğini kesin olarak bildiği sürûr (sevinç) içindedir.” Akıllı insan Hakk’ın irâdesinin bu dünyadan uzak durmak olduğunu bilir. Zaruret mitarı

²²² İbn Kayyim el-Cevziyye, **Medâricü’s-Salikîn**, III, 160-161.

²²³ İnşikâk 84/7-9.

²²⁴ İnsan 76/11.

²²⁵ İnşikâk 84/10-13.

²²⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, **Medâricü’s-Salikîn**, III, 160-161.

²²⁷ Ahzâb 33/37.

yetecek kadarı ile yetinir, dünyaya dalmaktan kendini korur ve kendisini Hakk'ın hizmetine vakfeder. Kim de bundan yüz çevirirse, elinden kaçırdıkları için pişman olur.²²⁸

إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا “Çünkü o ailesi içinde sevinçli idi.”²²⁹ Yani dünya hayatında ailesi içinde mutlu idi. Fakat bu sevinç ve mutluluğu sürekli devam eden pişmanlık ve hüznün takip etti. وَيَتَّقِلْبُ إِلَى أَهْلِهِ مَسْرُورًا “Ve sevinçli olarak ailesine dönecektir”²³⁰ ayetinde geçen, kitabı sağ tarafından verilenler ile bağlantı kurarsak, iki sürûr (mutluluk, sevinç) arasındaki farkı görürüz. Birincisi dâimi olan bir sürûr, ikincisi, yok olmaya mahkûm, elden giden bir sürûr. إِنَّهُ كَانَ فِي أَهْلِهِ مَسْرُورًا “Çünkü o ailesi içinde sevinçli idi”²³¹ şimdi ise, kendisinde sürûrdan eser kalmamıştır.²³²

Zikri geçen ayet ile ilgili diğer bazı müfessirlerin görüşü ise şöyledir: O dünya hayatında Allah'ın emirlerine muhalefet ederek ve biniti günahları olduğu halde, şımarık ve şer içinde, ahirete geleceğini hiç aklına getirmeden ailesi ile mutlu bir yaşam sürüyor idi. Bu cümle kendinden öncekinin sebebinin açıklamaktadır. إِنَّهُ ظَنَّ أَنْ لَنْ يَحُورَ “Hiç Rabbine dönmeyeceğini sanmıştı” cümlesi ise, onun dünyada ailesi içerisinde sürûr ile yaşamasının sebebinin izah etmektedir. O zaman mana, onların dünyada sürûr içinde olmalarının sebebi, Allah'a dönmeyeceklerini, hesap ve ıkab için tekrar dirilmeyeceklerini zannetmeleri, tekrar dirilmeyi yalanlamaları ve ahireti inkâr etmeleridir.”²³³ “Kendisine verilenlerden dolayı dünyada mutlu ve sevinç içinde idi ve ahiret için çalışmadı” manasına geleceği de söylenmiştir.²³⁴ Başka bir yorum şöyledir: Dünyada ailesi ile korkusuz bir sürûr içinde idi demektir. Bu yorumu مَسْرُورًا “Çünkü o ailesi içinde sevinçli idi”²³⁵ ayeti pekiştirmektedir. Çünkü o kıyamet günü diri olarak dönmeyeceğini zannediyordu. Kim öldükten sonra tekrar dirilmeyeceğine inanırsa ailesine karşı şefkatli olmaz ve de azaptan korkmaz. Çünkü o, hesap ve cezaya inanmamaktadır.²³⁶

²²⁸ İbnü'l-Cevzî, Cemaleddin Ebu'l-Ferac Abdurrahman b. Ali b. Muhammed, **Saydü'l-Hâtır**, Dâru'l-Kalem, 1. Baskı, Dimeşk, 1425/2004, s. 115.

²²⁹ İnşikâk 84/13.

²³⁰ İnşikâk 84/9.

²³¹ İnşikâk 84/13.

²³² Useymîn, **Tefsiru'l-Useymîn**, s. 115.

²³³ et-Taberî, a.g.e, XXIV, 316; el-Beğavî, a.g.e, V, 229; eş-Şevkânî, a.g.e, V, 493; ez-Züheylî, a.g.e, XXX, 142.

²³⁴ es-Semerkindî, a.g.e, III, 561.

²³⁵ İnşikâk 84/13.

²³⁶ eş-Şankîti, Muhammedü'l-Emîn b. Muhammedü'l-Muhtâr Abdulkâdir, **Ezvâü'l-Beyân fî İzâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân**, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1415/1995, VII, 457.

2. Uhrevî Mutluluk

فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا وَيَنْقَلِبُ إِلَىٰ أَهْلِهِ مَسْرُورًا “Kolay bir hesapla hesaba çekilecek ve sevinçli olarak ailesine dönecektir²³⁷ ayetinde görüldüğü gibi, kolay bir hesaba çekilen mü’min, cennette ailesine mutlu olarak dönmektedir. Çünkü cehennem azabından kurtulmuş, sevaba ulaşmıştır.²³⁸ ve şöyle de denilmiştir: Hesaptan cennetteki ailesine mesrûr (mutlu) döner. Yani, kalbi sevinçli bir şekilde döner. Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle haber vermektedir: “Cennete ilk girecek zümre, dolunay gecesindeki ay suretinde olacaklardır.”²³⁹ Sonra derece derece cennete gireceklerdir. Bu oradaki kalp mutluluğuna işaret etmektedir. Çünkü kalp mutlu olunca kişinin yüzü nurlanır.²⁴⁰

Müfessirler şöyle demektedirler: Ona günahları gösterilir, sonra da Allah Teâlâ onları bağışlar. İşte bu kolay hesaptır. ve ehline (ailesine) mesrûr (mutlu) olarak döner. Yani, bu kolay hesaptan sonra ehline yani cennetteki aşiretine veya çoluk çocuğuna -ki onlar daha önce cennete girmişlerdi- döner. veya Yüce Allah’ın kendisi için hazırladığı cennet hurilerine ve sonsuz hizmetçilere döner. Ya da burada zikri geçenlerin hepsine kendisine verilen hayır ve ikramlardan dolayı, mesrûr ve yüzü aydın olarak döner demektir.²⁴¹ Yüce Mevlâ’nın: فَوَقَّيْهُمْ اللَّهُ شَرَّ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَلَقَّيْهُمْ نَصْرَةً وَسُرُورًا “Allah da onları o günün fenalığından korur, yüzlerine parlaklık, gönüllerine sevinç verir”²⁴² ayetinin manası; “Allah da onları o günün şiddetinden korur. Yüzlerine güzellik verir, kalblerini sevinçle doldurur, Allah da, dünyada iken, onu râzı edecek ameller yaptıklarından dolayı bu takva sahibi insanları o şiddetli kıyamet gününün şerrinden korur. Yüzlerine parlaklık, kalblerine sevinç verir.”²⁴³

وَلَقَّيْهُمْ نَصْرَةً وَسُرُورًا “Yüzlerine parlaklık, gönüllerine sevinç verir”²⁴⁴ ayetinde zikredilen sürûr (sevinç, mutluluk), kendilerinden hüznün (üzüntünün) yok olmasından ibarettir. نَصْرَةٌ (Nadra – parlaklık) ise, her nimetin izi demektir. Nadra yüzlerinde, sürûr

²³⁷ İnşikâk 84/8-9.

²³⁸ et-Taberî, a.g.e, XXIV, 239.

²³⁹ el-Buhârî, Bed’ül-Halk, 8; el-Müslim, el-Cennet ve Neimühe ve Ehlühe, 14.

²⁴⁰ Useymîn, Tefsiru’l-Useymîn, s. 115.

²⁴¹ eş-Şevkânî, a.g.e, V, 493.

²⁴² İnsan 76/11.

²⁴³ et-Taberî, a.g.e, XXIV, 101; İbn Kesîr, a.g.e, VIII, 287; el-Beğavî, a.g.e, VIII, 295; el-Mâverdî, a.g.e, VI, 167; eş-Şevkânî, a.g.e, V, 490.

²⁴⁴ İnsan 76/11.

kalplerindedir denilmiştir.²⁴⁵ Kişi kalben sevinince o sevinç uçmaya başlar ta ki adamın yüzünde görülür. Nadra yüzde, sürûr ise kalptedir.²⁴⁶

Bence de şudur: İnsan bu fâni (geçici) dünyada her ne kadar büyük nimetler içinde yaşarsa yaşasın, eğer masiyete düşmüşse bir gün bütün nimetler son bulacak, ahirette hasret ve pişmanlık baki kalacaktır. Ahiret nimetleri ve mutluluğu dâimî olup, bitmeyecektir. Fâni (geçici) ile bâki (kalıcı ve dâimî) arasında kıyas mümkün değildir.

G. CENNETTE YASLANILACAK KOLTUKLAR (SERİRLER) ANLAMINDA KULLANILMASI

Yüce Allah (c.c) konumuzla ilgili ayet-i kerimede şöyle bildirmektedir: مُتَكِّينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ “Koltuklar üzerine dayanıp kurulacaklar.”²⁴⁷ (Erâik) kelimesinin manası gelin döşegindeki sedirler (koltuklar) demektir. Mücâhid’e göre, koltuklar üzerindeki gelin tahtları anlamındadır. Yemen ehli, “filanın erîkesi (tahtı) şeklinde kullanılmaktadırlar. İkrime’ye bu kelime soruldu ve şöyle cevap verdiğini duydum: “O sedirler üzerindeki gelin tahtlarıdır.”²⁴⁸

İmam Sa’dî bu âyetin tefsirinde şöyle demektedir: “İttikâ, tam olarak yerleşerek, refah, huzur ve rahat içerisinde oturmak demektir. Erâik, üzerinde işlemeli, süslü örtüler bulunan koltuklar anlamına gelmektedir. Zeccâc ise şöyle açıklamaktadır: Erâik, erîkenin çoğulu olup, gelin odasındaki koltuklar demektir. Şöyle de denilmektedir: O inci ve yakutlarla taçlanmış altından bir ailedir.”²⁴⁹

الأَرَائِكِ (Erâik) مُتَكِّينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ “Koltuklar üzerine dayanıp kurulacaklar.”²⁵⁰ (Erâik) kelimesi hakkında üç görüş vardır. Birincisi, gelin için süslenen köşe demektir ki, bu Zeccâc’ın görüşüdür. İkincisi, gelin odasındaki yataklar, üçüncüsü ise, gelin odasındaki

²⁴⁵ el-Mâturîdî, a.g.e, X, 364.

²⁴⁶ el-Mahzûmî, Ebu’l-Haccâc Mücâhid b. Cebru’t-Tâbi’l-Mekki’l-Kuraşî, **Tefsiru Mücâhid**, Tah. Muhammed Abdüsselâm Ebu’n-Nîl, 1. Baskı, Dâru’l-Fikri’l-İslamiyyi’l-Hadîs, Mısır, 1410/1989, s. 688.

²⁴⁷ Kehf 18/31.

²⁴⁸ et-Taberî, a.g.e, XX, 539.

²⁴⁹ es-Sa’dî, a.g.e, S. 901; eş-Şevkânî, a.g.e, III, 404.

²⁵⁰ Kehf 18/31.

koltuklar demektir.²⁵¹ Erâik, kendisine yaslanılacak ve dayanılacak koltuk manasına gelen erîke kelimesinin çoğuludur. Erîkenin küçük bir çadır içinde, üzeri güzel örtülerle kapatılmış, kamış kulübeye benzeyen koltuk olduğu da söylenmiştir.²⁵² Erîke, üstünde yastık ve örtü ve üzerinde ise, sıcaklık ve güneşten koruyan bir gölgelik bulunan sedir (koltuk) demektir. Üzerinde gölgelik olmayan koltuk “erîke” olarak isimlendirilmez. Her yaslanılan, üzerine yatılan ve üstünde fazlalık eşyalar bulunan her koltuk erîke diye isimlendirilir de denilmiştir.²⁵³ Koltuk tek başına “erîke” diye isimlendirilmez. Ancak gelin odasında gelin için süslü örtülerle bezenilen ve özel dayanağı olan koltuğa “erîke” denir. Çünkü o keyif ehli, krallar ve ehli için hazırlanmıştır. İbn Atâ şöyle demektedir: Onlar, kutsal bahçelerde, rahmet meydanlarında ve armağan tarlalarında sizin her halinizi seyrederek insan koltuklarında otururlar. نِعْمَ الثَّوَابُ “O ne güzel karşılık”²⁵⁴ cümlesi adn cennetlerine ve nimetlerine işâret etmektedir. Sevâp ise itaâtin karşılığı manasındadır. وَحَسُنَتْ “Ne güzel” bu koltuklar. مُرْتَقًا "Kalma yeri" yani, dinlenmek için dayanılacak ve yerleşilecek ne güzel bir kalma yeri.²⁵⁵

---

²⁵¹ el-Mâverdî, a.g.e, III, 305; el-Mâturîdî, a.g.e, VII, 169; es-Semerkindî, II, 346.

²⁵² Useymîn, a.g.e, I, 67.

²⁵³ İbn Âşûr, a.g.e, XXIX, 389.

²⁵⁴ Kehf 18/31

²⁵⁵ er-Râzî, **Mefâtihu'l-Gayb**, XXI, 104.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DIĞER İSLÂMÎ İLİMLERDE

“SİR” KAVRAMI

A. HADİS

1. İbadetlerde Sır (Gizlilik)

İslam'da ibadetin (kulluğun) temeli ihlâsa dayanmakta¹; ihlâs ise, hâlis (saf, katıksız) olmak manasına gelmektedir. İbadette ihlâs ise, riyâyı (gösterişi) terk etmek,² ibadette sadece Allah'ın rızâsını kasdetmektir. Niyeti, sözü ve ameli (kullağa zarar verebilecek her türlü şâibeden) arındırmaktır da denilmiştir.³ Yani Müslüman'dan istenen, görsünler veya duysunlar beklentisine düşmeden, herhangi dünyevî çıkar gözetmeksizin, övenlerin övmesine, hatta kınayanların da kınamasına itibar etmeksizin⁴ yaptığı ve yapacağı herşeyi Yüce Allah'ın rızâsını kazanmak için yapmasıdır.

Rasûlüllah (s.av) özellikle nâfile ibadetlerin gizli yapılmasını tavsiye etmiştir. Konumuzla ilgili olarak, hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet günü Allah (c.c)'nün kendi gölgesinde gölgelendireceği yedi sınıf insanı zikrederken, bunlardan altıncısının "Sağ elinin verdiği sol eli bilmeyecek kadar gizli sadaka veren kimse" ile yedincisinin de "Kendi başına kaldığında Allah'ı anarak gözyaşı akıtan kimse" diyerek bu ibadetlerin gizli yapılması hususunda ümmetini uyarmıştır. Konumuzla ilgili Hadis-i Şerîf şöyledir:

وعن أبي هريرة عن النبي قال: سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ: إِمَامٌ عَادِلٌ، وَشَابٌّ نَشَأَ فِي عِبَادَةِ اللهِ تَعَالَى، وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ فِي الْمَسَاجِدِ، وَرَجُلَانِ تَحَابَّا فِي اللهِ، اجْتَمَعَا عَلَيْهِ، وَتَفَرَّقَا عَلَيْهِ، وَرَجُلٌ دَعَتْهُ امْرَأَةٌ ذَاتُ مَنْصِبٍ وَجَمَالٍ، فَقَالَ: إِنِّي أَخَافُ اللهُ، وَرَجُلٌ تَصَدَّقَ بِصَدَقَةٍ، فَأَخْفَاهَا حَتَّى لَا تَعْلَمَ شِمَالُهُ مَا تُنْفِقُ يَمِينُهُ، وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللهُ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ

Ebu Hüreyre (r.a.)'den rivâyet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v.) şöyle buyurmaktadır: "Hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde Allah yedi insanı arşının gölgesinde barındıracaktır. Adaletli devlet başkanı, Allah'a ibadet ve itaat ederek yetişen

¹ Bkz. Zümer 39/3-11-14; A'râf 7/29; Beyyine 98/5.

² el-Cevherî, a.g.e, III, 1357.

³ Ebu'l-Bekâ, a.g.e, I, 64.

⁴ Bkz. Mâide 5/54.

genç, kalbi mescidlere bağlı kimse, Allah için babinin seven bu uğurda bir araya gelip ayrılan kişiler, makam ve güzellik sahibi bir kadının zina çağrısını, ben Allah'tan korkarım diyerek reddeden kimse, sağ elinin verdiği sol eli bilmeyecek kadar gizli sadaka veren kimse, kendi başına kaldığında Allah'ı anarak gözyaşı akıtan kimse.”⁵

Nitekim Cenâb-ı Hakk sadakanın gizli verilmesinin daha hayırlı olduğunu şu ayetle bize haber vermektedir:

إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْتُوهَا الْفُقَرَاءَ فَهِيَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيَكْفُرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

"Sadakaları açıkça verirseniz o, ne iyi olur; yok eğer onları gizler de fakirlere öyle verirseniz bu sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızın birçoğunun bağışlanmasına sebep olur. Bilin ki, Allah, her ne yaparsanız hepsinden haberdardır".⁶

Ayrıca Hz. Peygamber sünnet namazları evlerde (gözlerden uzak olarak) kılınmasının daha faziletli olduğunu şu hadis ile beyan etmektedir:

عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ قَالَ: صَلُّوا أَيُّهَا النَّاسُ فِي بُيُوتِكُمْ، فَإِنَّ أَفْضَلَ الصَّلَاةِ صَلَاةُ الْمَرْءِ فِي بَيْتِهِ إِلَّا الْمَكْتُوبَةَ

Zeyd ibni Sabit (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Ey insanlar evlerinizde namaz kılınız çünkü farzların dışında kılınan namazların en faziletlisi kişinin evinde kıldığı namazdır.”⁷

Farz namazlardan sonra en faziletli namazın teheccüd namazının olması⁸ da riyâ ve gösterişten uzak olduğu ve sadece Allah'ın rızâsı için rahat ve uykudan fedakârlığa dayanmasıdır diye düşünmekteyiz. Yüce Allah teheccüd namazının önemi hakkında şöyle haber vermektedir:

إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْئًا وَأَقْوَمُ قِيلاً “Çünkü gece kalkışı hem daha etkili, hem de söz bakımından daha sağlamdır.”⁹

⁵ Buhârî, Ezân, 36; Müslim, Zekât, 91.

⁶ Bakara 2/271.

⁷ Buhari, İ'tisâm 3, Ezân 81; Müslim, Müsafirîn 213.

⁸ Buhârî, Teheccüd, 28.

⁹ Müzzemmil 73/6.

Rasûl-i Ekrem (s.a.v), birinin gizli yaptığı iyiliğin kendi iradesi dışında duyulması halinde bunun iyilik yapanın sevabını eksiltmeyeceğini, hatta ikiye katlanmasına vesile olacağını bildirmiştir.¹⁰

2. Muâmelelerde Sır (Gizlilik)

İnsan sosyal bir varlıktır. Onun başta ailesi olmak üzere diğer insanlar, toplum ve devletle mutlaka ilişkisi olacaktır. Hayatın çeşitli çilveleri vardır. İnsanın başkalarının duymasını istemediği olayları yaşaması veya sözler söylemesi mümkündür. Dolayısıyla gerek aile içinde ve gerekse toplumda yaşanan bir takım durumları veya söylenen sözleri saklamak gerekmektedir.

Bir kimsenin kendi sırlarını başka hiçbir kimseyle paylaşmaması ise bilhassa yöneticiler ve siyaset adamları için gereklidir. ve bu sırları ancak iradeleri çok sağlam, yürekleri çok geniş olanlar saklayabilir. Hadislerde sır saklamanın önemi vurgulanmakta, Hz. Peygamber ile sahabilerin bu husustaki tutumlarına ve konuya verdikleri öneme dair bilgiler yer almaktadır.¹¹ Nitekim Hz. Peygamber özellikle aile (karı-koca) arasındaki sırları ifşâ etmeyi şu hadisi ile şiddetle yasaklamıştır:

عن أبي سعيد الخُدْرِيِّ قال: قال رسول الله: إِنَّ مِنْ أَشْرِّ النَّاسِ عِنْدَ اللَّهِ مَنْزِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ الرَّجُلَ يُفْضِي إِلَى الْمَرْأَةِ وَتُفْضِي إِلَيْهِ ثُمَّ يَنْشُرُ سِرَّهَا

Ebû Said el Hudrî (r.a)'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: “Kıyâmet günü Allah katında insanların en şerli olanı karı-koca birbirine yakınlık ettikten sonra o esnada sırrı ifşâ eden kimsedir.”¹² Ayrıca, Rasûlullah (s.av) yanlarında üçüncü bir kişi varken iki kişinin gizli konuşmalarını öğütlemiştir.¹³

Başka bir hadiste ise, Müslümanların ayıp ve kusurlarının araştırılmaması hususunda şöyle ikaz etmektedir:

وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: إِيَّاكُمْ وَالظَّنَّ، فَإِنَّ الظَّنَّ أَكْذَبُ الْحَدِيثِ، وَلَا تَحَسَّسُوا، وَلَا تَجَسَّسُوا، وَلَا تَنَافَسُوا، وَلَا تَحَاسَدُوا، وَلَا تَبَاغَضُوا، وَلَا تَدَابَرُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا كَمَا أَمَرَكُمْ. الْمُسْلِمُ أَخُو الْمُسْلِمِ، لَا يَظْلِمُهُ،

¹⁰ Çağrı, Mustafa, a.g.e, XXXVII, 114. Hadis için bkz. Tirmizi, Zühd, 49; İbn Mace, Zühd, 35.

¹¹ Çağrı, Mustafa, a.g.e, XXXVII, 114.

¹² Müslim, Nikâh, 123.

¹³ Müsned II, 17.

وَلَا يَخْذُلُهُ وَلَا يَحْقِرُهُ، التَّقْوَى هَهُنَا، التَّقْوَى هَهُنَا وَيُشِيرُ إِلَى صَدْرِهِ بِحَسَبِ امْرِئٍ مِنَ الشَّرِّ أَنْ يَحْقِرَ أَخَاهُ الْمُسْلِمَ، كُلُّ الْمُسْلِمِ عَلَى الْمُسْلِمِ حَرَامٌ: دَمُهُ، وَعِرْضُهُ، وَمَالُهُ، إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى أَجْسَادِكُمْ، وَلَا إِلَى صُورِكُمْ، وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ فِي رِوَايَةٍ: لَا تَحَاسَدُوا، وَلَا تَبَاغَضُوا، وَلَا تَحَسَّسُوا، وَلَا تَحَسَّسُوا، وَلَا تَنَاجَشُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا وَفِي رِوَايَةٍ: لَا تَقَاطِعُوا، وَلَا تَدَابِرُوا، وَلَا تَبَاغَضُوا وَلَا تَحَاسَدُوا، وَكُونُوا عِبَادَ اللَّهِ إِخْوَانًا وَفِي رِوَايَةٍ: لَا تَهَاجِرُوا وَلَا يَبِعْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ.

Ebû Hureyre (r.a)'den rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v) şöyle buyurmuşlardır: “Kötü zandan (şüphe etmekten) sakınınız. Çünkü zan, sözlerin en yalan olanıdır. Müslümanların ayıplarını, kusurlarını araştırmayın, birbirinize karşı övünüp böbürlenmeyin, birbirinizi kıskanmayın, kin tutmayın, yüz çevirmeyin. Ey Allah'ın kulları Allah'ın size emrettiği gibi kardeş olun. Müslüman müslümanın kardeşidir, ona haksızlık etmez, onu yardımsız bırakmaz, ona hakaret etmez. Rasûlüllah göğsüne işaret ederek takva buradadır, takva buradadır buyurdu. Kişiye müslüman kardeşini hor görmesi kötülük olarak yeter. Müslümanın müslümana kanı, ırzı ve malı haramdır. Allah sizin cesedlerinize ve kalıplarınıza değil, kalplerinize ve amellerinize değer verir.”¹⁴

Bir başka rivayette: “Birbirinize hased etmeyin, kin tutmayın. Müslümanların ayıp ve noksanlarını araştırmayın. Müşteriye malınızı artırma yoluyla satıp kandırmayın. Ey Allah'ın kulları, kardeş olun.”

Diğer bir rivayette, “Birbirinizle münasebetinizi kesmeyin, birbirinize sırt dönmeyin, kin tutmayın, hased etmeyin. Ey Allah'ın kulları, kardeş olun.”

Başka bir rivayette de, "Birbirinizi terkedip alakayı kesmeyin, Bir kısmınız bir kısmınızın satışı üzerine satış yapmasın."¹⁵

عَنْ مُعَاوِيَةَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ يَقُولُ: إِنَّكَ إِنْ اتَّبَعْتَ عَوْرَاتِ الْمُسْلِمِينَ أَفْسَدْتَهُمْ، أَوْ كِدْتَ أَنْ تُفْسِدَهُمْ .

Muâviye (r.a) şöyle dedi: Ben Rasûlüllah (s.a.v)'ın şöyle buyurduğunu işittim: “Müslümanların ayıplarını ve gizli durumlarını araştırmaya kalkışırsan, onların ahlâkını bozarsın veya buna zorlamış olursun.”¹⁶

Ayrıca İbn Mes'ûd (r.a) uygulamasında da aynı şeye şahitlik etmekteyiz:

¹⁴ Müslim, Birr, 30.

¹⁵ Müslim, Birr, 30.

¹⁶ Ebû Dâvûd, Edeb, 37.

عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّهُ أَتَى بِرَجُلٍ فَقِيلَ لَهُ: هَذَا فَلَانٌ تَقَطَّرُ لِحْيَتُهُ خَمْرًا، فَقَالَ إِنَّا قَدْ نُهَيْتَنَا عَنِ التَّجَسُّسِ، وَلَكِنْ إِنْ يَظْهَرُ لَنَا شَيْءٌ نَأْخُذُ بِهِ

İbn Mes'ûd (r.a) bir gün kendisine bir adam getirilerek, “Bu adam sakalından şarap damlayan falancadır” denilmişti. Bunun üzerine İbn Mes'ûd şu cevabı verdi: “Biz ayıp ve kusur araştırmaktan menedildik. Ancak bir kusur ve suç ortaya çıkarsa biz onun için gerekli muameleyi yaparız.”¹⁷

3. İki Kişinin Üçüncü Şahsın Yanında Gizli (Fısıldaşarak) Konuşması

Rasûlüllah (s.a.v) Efendimiz, iki kişiyi üçüncü şahsın yanında fısıldaşarak konuşmaktan şu sözleriyle nehyetmiştir:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: إِذَا كَانُوا ثَلَاثَةً، فَلَا يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ الثَّلَاثِ.

İbn Ömer (r.a)'den rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v) şöyle buyurdu: “Üç kişi bir arada iken ikisi diğerini bırakıp da fısos etmesin (fısıldaşmasın).”¹⁸

عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: إِذَا كُنْتُمْ ثَلَاثَةً، فَلَا يَتَنَاجَى اثْنَانِ دُونَ الْآخَرِ حَتَّى تَحْتَلِطُوا بِالنَّاسِ، مِنْ أَجْلِ أَنْ ذَلِكَ يُحْزِنُهُ .

İbn Mes'ûd (r.a)'den rivayet edildiğine göre Rasûlüllah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “Üç kişi bir arada bulunduğunuz zaman aranızda başkası katılmadıkça diğerini dışarıda bırakıp da iki kişi fısıldaşmasın, çünkü bu fısıldaşma o kişiyi üzer.”¹⁹

B. FIKIH

Fıkıh kitaplarında “sır” ile ilgili hükümlerin az olduğu görülmektedir. Konumuzla ilgili “el-İhtiyâr” isimli fıkıh kitabında şöyle bir fetvâ vardır: Hadd cezasını gerektiren suçlarda şahid, şahidliğini gizlemekle açıklamak arasında muhayyerdir: Çünkü haddleri tatbik etmek, hisbe teşkilâtının vazifesidir. Müslümanın kusurunu örtmek de bu vazifelerdendir. Şâhidliğini gizlemesi ise, daha iyidir: Bir hadîsi şerîfde Hz. Peygamber (s.a.v)

¹⁷ Ebû Dâvûd, Edeb, 37.

¹⁸ Buhârî, İsti'zân, 45; Müslim, Selam, 36.

¹⁹ Buhârî, İsti'zân 47; Müslim, Selam, 37.

şöyle buyurmuştur: "Bir kimse bir müslümanın üzerini (kusurunu) örterse, Allah (cc) da dünya ve âhirette onun üzerini örter."²⁰

Sahih bir rivayette anlatıldığına göre Hz. Peygamber (s.a.v) zina itirafında bulunan Mâiz (r.a) e itirafından geri dönmesini telkin etmiş, recmedilip de, kötü yolda meşhur olmaması için durumunu saklı tutmak maksadıyla hakkında araştırma yapmıştı. Nümûne olarak Hz. Peygamber (s.a.v) bize kâfidir. Hulefa-yı râşidîn'in de böyle yaptıkların nakledilmiştir.²¹

Hırsızlığa şâhid olunca; malı çalınan şahsın hakkını ihya etmek için, "Bu malı aldı" der: Hırsızın suçunu örtmek için de "çaldı" demez.²²

Ebû Hüreyre, (r.a)'ın rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuşlardır: "Eğer bir adam (izinsiz olarak) yukardan aşağı evine bakar da, sen ona taş atıp gözünü çıkarırsan, sana bir günah yoktur."²³

Bu hadisle ilgili Ali Fikri Yavuz şöyle bir açıklama yapmaktadır:

Haber vermeksizin ve müsaade almaksızın kasıtlı olarak başkasının kapı aralığından veya evinin penceresinden içeriye bakmak, hisar ve duvar gibi yerler üzerinden ev içlerine bakmak haramdır. Bunda hem ev masuniyetini ihlâl vardır, hem de tecessüs, yani başkasının özel hayatını araştırma vardır. Bundan son derece kaçınmak lâzımdır. Yoldan geçerken, araştırma ve kasıt niyyetini taşımaksızın bir göz değmesi suretiyle bakılmasında bîr beis yoktur ve bu bir suç sayılmaz.²⁴

Şafî mezhebine göre, kasıtlı olarak ve işlediğinde sebat göstererek kapı veya pencere aralığından içeri bakanın gözü oyulduğu takdirde, oyan kimseye ne kısas yapılır, ne de diyet ödetilir.²⁵

İmam-ı A'zam Hazretlerine göre, böyle kötü bir iş yapan kimseye, yaptığı işin

²⁰ el-Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd, **el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr**, Tercüme: Mehmet Keskin, Ümit Yayınları, İstanbul, Ty, II, 226-227.

²¹ el-Mavsilî, a.g.e, II, 226-227.

²² el-Mavsilî, a.g.e, II, 226-227.

²³ Buhârî, Diyât, 15.

²⁴ Yavuz, Ali Fikri, **İmam Buhari'nin Derlediği Ahlak Hadisleri (Edebü'l-Müfred)**, Sönmez Neşriyat, İstanbul, Ty, I, 585-586.

²⁵ Yavuz, a.g.e, I, 585-586.

haram olduğu ve bundan sakınılması gerektiği ihtar edilir, halini düzeltmesi istenir. Buna rağmen halini düzeltmeyerek aynı kötü işe devam ettiği sabit olursa, gözünü çıkarmak caizdir.²⁶

Enes (r.a.)’den rivâyet edildiğine göre, şöyle demiştir:

“Peygamber (s.a.v) namaz kılıyordu da, bir adam uzanıp evine (kapı aralığından) baktı. Bunun üzerine Peygamber ok torbasından bir ok alıp, o adamın gözlerine doğru çevirdi.”²⁷

Haber vermeksizin Peygamber (s.a.v)’in evi içine gözü ile tecavüz edenin bir bedevî olduğu rivâyeti vardır. Bunun yaptığı hareketin fenalığını kendisine bildirmek ve bir daha böyle bir işe teşebbüs etmemesi için Hz. Peygamber bedevînin gözlerine doğru oku doğrultmuş, adam da sakınıp gitmiştir.²⁸

Başkasına eziyet, dostların hakkına ihânet olduğu için sırrı açıklamak yasaktır. Hasan “Kardeşinin sırrını başkasına söylemek ona ihanettir” demiştir. Sırrı ifşâ, hiyânettir. Başkasına zararı dokunursa haram, zararı olmazsa zemmedilen bir davranıştır.²⁹

1. Mü’minin İmanını Gizlemesinin (Takıyyenin) Hükümü

Takıyye, kişinin canına veya malına yönelik bir tehlike karşısında inancını gizleyip gerektiğinde aksini söylemesi anlamında bir terimdir.³⁰ İmam-ı Serahsî’ye göre ise, bir mü’minin ölüm ve işkenceden kurulmak için, olduğundan başka türlü görünmesi ve davranmasına takıyye denir.³¹ Kur’ân-ı Kerim’de: "Mü'minler, mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmesinler; kim böyle yaparsa Allah katında bir değeri yoktur, ancak onlardan sakınmanız müstesnadır"³² buyrulmaktadır. Bu âyet-i kerimede geçen “ancak onlardan sakınmanız müstesnadır” hükmünü izah ederken Ebû Bekir el-Cessas; “haya-

²⁶ Yavuz, a.g.e, I, 585-586.

²⁷ Buhârî, Diyat, 15; Müslim, Adab, 42; Tirmizi, İsti’zân, 2709

²⁸ Yavuz, a.g.e, II, 435.

²⁹ el-Gazâlî, Hucetü'l-İslam Ebû Hâmid Zeynü'd-Din, **İhyâu Ulumi'd-dîn**, Mütercim, Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1985, III, 297-298.

³⁰ Öz, Mustafa, “Takıyye”, **D.İ.A.**, T.D.V.Y., İstanbul, 2010, XXXIX, 453.

³¹ el-Serahsî, Ebu Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebi Sehl Ahmed, **el-Mebsut**, Dâru'l-İhyâ, Beyrut, Ty, XXXIV, 45.

³² Âlû İmrân 3/28; Ayrıca bkz. Nahl 16/106; Mü'min 40/28.

tınızın veya bazı uzuvlarınızın imha edilmesinden korkmanız halinde inanmıyarak (kalben mükreh olarak) onlara dost görünmeniz müstesnadır”³³ buyurmaktadır. Hanefi fukahası, bunun ikrah-ı mülci ânında bir ruhsat olduğunda müttefiktir. Tefsir-i Kurtubî’de: İmam Hasan el-Basrî (rha)’nin: “Müslümanlar için takiyye ruhsatını kullanmak kıyamete kadar câizdir. Ancak bu ruhsatın kâfirlere müdâhane (dalkavukluk) ve şirin görünmek için kullanılması haram olur”³⁴ dediği kayıtlıdır. İmam-ı Serahsî; takiyye'nin sadece kâfire karşı değil, ikrah-ı mülci ânında zâlim yönetimlere de uygulanabileceğini beyan ediyor.³⁵ Takiyye, Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat mezhebinde, bir ruhsat olarak önemli yer tutar. Ancak Şia’da "takiyye" usûl-ü dindendir. Cafer-i İsnâ Aşari mezhebinde, "takiyyeyi terketmek tıpkı namazı terketmek gibidir." Cafer-i Sadık (rha)’ın “İmamet bir görüş meselesi olduğu müddetçe, insanlarla (düşmanlarla) dıştan kaynaşın, ama içten onlara karşı durun” dediği zikredilir.³⁶ Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde çok açık ifadelerle izin verilen takiyye bütün mezhepler tarafından helal kabul edilmiş, zorluk karşısında imanın gizlenebileceği bildirilmiştir.³⁷

C. TASAVVUF

Tasavvufun birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlardan birisi de şöyledir:

İslâmi tasavvuf, ilmî bir terbiye, nefisler için bir yaptırım, kalbî hastalıkların ilâcı, fazîletleri yerleştirmek, rezâletleri söküp atmak, şehvî arzu ve istekleri kontrol altına almak ve (nefsi) sabır, rızâ ve taatlere boyun eymesi için alıştırmaktır. O, nefis ile amansız bir mücâdele, onun kirli emellerine çetin bir karşı koyma ve onun yaptığı ve terkettikleri hakkında çok ince muhasebe etmektir. Kalbin gaflet yollarından ve gönüle musallat olan kötü duygu ve düşüncelerden korumak, sâlikin Yüce Allah’a vuslat yolunda önüne çıkacak ve onu engelleyecek bütün maniâları koparıp atmak, kişiyi Allahi (c.c) zikretmekten oyalayan ve kalbini Allah’tan başkasına bağlayan herşeye itibar et-

³³ el-Cessâs, Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, **el-Ahkâmü'l Kur'ân**, Dâru'l-İhyâ, Beyrut, 1335h, II, 9.

³⁴ el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, **el-Câmiu li Ahkâmî'l-Kur'ân**, Dâru Âlemi'l-Kütüb, 3.Baskı, Kahire, 1967, IV, 57.

³⁵ el-Serahsî, a.g.e, XXXIV, 47-49.

³⁶ Bkz. el-Kummî, Ali b. İbrahim, **Risâletü'l-İ'tikâdâtü'l-İmâmiyye**, Ank. 1978, s. 127.

³⁷ Yazarı belli değil, “Takiyye”, Şâmil İslâm Ansiklopedisi, Y. İstanbul, 2000, VII, 369.

meyip onlardan uzak durmaktır.³⁸

İmam-ı Gazâlî'ye göre tasavvuf, kalbini herşeyden ayırıp Allah'a yönelmek, başkalarına kıymet vermemek demektir. Bunun hülâsası da kalp ve azaların ameli demektir. Amel bozulunca asıl da kaybolur.³⁹

Tasavvuf, kendilerine sûfi denilen özel bir taifenin yolunu kasetmekten ibaret tir.⁴⁰

Tasavvufu bu şekilde kısaca tarif ettikten sonra, "sır" kavramının bu ilimdeki tanımına bir göz atalım.

Sır, muhtemelen ruhun bir idrâk mertebesi ve ruh gibi insan kalıbına konulmuş bir latîfe (şeffaflık, hoş söz)'dir. Ehl-i tasavvufun usulü gereği, ruhların, muhabbet mahalli, kalplerin, ma'rifet mahalli olduğu gibi, sır da müşâhede mahallidir.⁴¹

Sır kelimesi tasavvufta "sadece Allah'ın bildiği ya da az sayıda insan tarafından bilinen özel bilgi" ve "ruhun bir idrak mertebesi" olmak üzere iki anlamda kullanılır. Hz. Peygamber'in, "Benim bildiklerimi bilseydiniz az güler, çok ağlardınız" meâlindeki hadisi⁴² onun bazı özel bilgileri kendisinde sır olarak sakladığını ve ashabına anlatmadığını ifade etmektedir. Ayrıca Ebu Hüreyre'nin, "Rasûl-i Ekrem'den iki ilim aldım. Birini size anlattım, diğerine gelince onu anlatsaydım şu boyun kesilirdi" şeklindeki sözü ile⁴³ Rasûlullah'ın Muaz b. Cebel'e söylediği ve başkalarına antmasına izin vermediği özel bilgi hakkındaki rivayetler⁴⁴, bazı ince ve anlaşılması zor bilgilerin idrak seviyesi yüksek şahsiyetler arasında eskiden beri muhafaza edildiğini göstermektedir.⁴⁵

³⁸ el-Muhâsibî, Ebû Abdullah el-Hâris b. Esed el-Basrî, **Risâletü'l-Müstersidîn**, Tah. Abdulfettâh Ebû Gudde, 4. Baskı, Dâru's-Selâm, Kahire, 1402/1982, S. 8.

³⁹ el-Gazâlî, a.g.e, II, 635.

⁴⁰ el-Üdfüvî, Kemâleddin Ebu'l-Fazl Ca'fer b. Sa'leb el-Mısırî, **el-Mûfi**, Tah. Muhammed Îsâ Sâlihiyye, Mektebetü Dâri'l-Urûba, 1. Baskı, Kuveyt, 1408/1988, S. 34-35.

⁴¹ el-Kuşeyrî, Ebu'l-Kâsım Abdulkerim b. Havâzin (ö. 465), **er-Risâletü'l-Kuşeyriyye**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1422/2001, s. 124.

⁴² Buhârî, Kûsûf, 2; Muslim, Salat, 112.

⁴³ Buhârî, İlim, 42.

⁴⁴ Buhârî, İlim, 49.

⁴⁵ Tosun, Necdet, "Sır" **D.İ.A.**, T.D.V.Y, İstanbul, 2009, XXXVII, 115.

Kâşânî, şöyle aktarmaktadır: Hakkı ancak Hakk tanır, Hakkı ancak Hakk sever, Hakka ancak Hak tâlib olur, çünkü sır, Hakk'a tâlib olan, Hakk'ı seven ve Hakk'ı bilendir. Rasûlüllah (s.a.v) bir hadislerinde "Rabbimi rabbim ile tanıdım"⁴⁶ buyurmaktadır.⁴⁷

İlk sûfî müelliflerden Ebû Nasr es-Serrâc, (vagat) Allah'ın Hz. Peygamber'e üç tür ilim verdiğini, bunlardan birinci ilmin dinin emir ve yasaklarıyla ilgili olup herkese anlatıldığını, ikinci tür ilmin Hz. Ali, Huzeyfe b. Yeman gibi seçkin sahabilere bildirildiğini, üçüncü tür ilmin ise hiç kimseye söylenmeyip Resul-i Ekrem'e mahsus bir sır olarak kaldığını kaydetmiştir. Bir kısım sûfilere göre sır, kul ile Hak arasında gizli kalan hallerdir. Bunu ifade etmek için, "Hür insanların gönülleri sırların mezarıdır" ve "Sırrımı düğmem bilse onu koparır atarım" denilmiştir. İlk dönem sufilerinden Sehl et-Tüsterî'nin, "Sûfî için üç şey gereklidir: Sırrını korumak, farzını eda etmek, fakrını muhafaza etmek" sözü de bu anlamdadır. Ruzbihan-ı Bakli'ye göre sırrın hakikati dille anlatılamaz. Ârif vasıtasız olarak sırrı bilir ama ifşâ edemez. Şah Ni'metullah Velî sırrı "Tasavvuf yolunun başında riyâdan kaçınmak için ilmî ve manevî hali gizlemek, yolun sonunda ise Allah'ta fâni olmak" şeklinde açıklamıştır.⁴⁸

Bundan dolayıdır ki, ehl-i sırrın vasıfları şöyle açıklanmaktadır: Onların emelleri (idealleri) yüce, maksatları sâfî (ari, temiz), ahlak ve davranışları ise doğrudur. Onlar resimde (şekilde) takılıp kalmazlar. İsimleri meşhur olmadığı gibi, parmak ile de gösterilmezler.⁴⁹

Nâfile ibadetlerin gizli yapılması daha faziletli olduğu gibi, zikrin de gizli yapılmasının fazileti hakkında şöyle fetvâ verilmektedir: Gizli zikir yapmak doğrudur. Aynı zamanda zikirlerin en üstün derecesidir. Nitekim Cenâb-ı Hakk, A'râf Sûresi'nin 205. âyetinde şöyle buyurmaktadır: "Rabb'ini içinden yalvararak ve korkarak (amellerindeki kusûrlar sebebiyle O'ndan korkarak, huzû' ve huşû' içinde, boyun bükerek ve ürpererek) yüksek olmayan bir sesle, sabah-akşam (bütün vakitlerinde) an. Sakın

⁴⁶ İbn Esîr, *Câmiu'l-Usûl min Ehâdîsi'r-Rasûl*, V, 75.

⁴⁷ el-Kâşânî, Abdurrazzâk, *Mu'cemü Istilâhâtî's-Sûfiyye*, Tah. Abdulâl Şâhîn, 1.Baskı, Dâru'l-Menâr, Kahire, 1413/1992, S. 120.

⁴⁸ Tosun, a.g.e, XXXVII, 115.

⁴⁹ İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah Muhammed b. Ebû Bekr b. Eyyüb, *Medâricü's-Sâlikîn*, Tah. Rıdvân Câmî' Rıdvân, 1. Baskı, Müessesetü'l-Muhtâr, Kahire, 1422/2001, II, 351.

(Cenâb-ı Hakk'ın azamet ve kudretinin huzûrunda bulunduğunu unutan) gafillerden olma.” İmam Nevevî, Sahih-i Müslim şerhinde, tesbîh, tehlîl ve benzeri zikir türlerinin, yalnız kalb ile ağız ve dili oynatmaksızın yapılanı mı, yoksa kalbi bir huzûr duygusu içinde ve lisânen yapılanı mı daha faziletlidir, konusunun ihtilâflı bir husûs olduğunu açıklamış ve şöyle demiştir: Birinci tür zikri tercih edenler, gizli ve kalbi zikrin riyâdan uzak olduğunu ileri sürmüşler, ikinciler ise, cehri zikrin daha çok enerji sarfını gerektirdiği ve bu zikirten hâsıl olan te'sirin dinleyenleri de etkisi altına aldığını, dolayısıyla diğerinden daha faziletli bir ibâdet olduğunu söylemişlerdir. Doğru olan, riyâdan uzaklığı sebebiyle gizli ve kalbi zikrin üstün oluşudur.⁵⁰

D. AHLAK

Sır kavramı ahlak ve âdâba dair kitapların konuları arasında yer alır. Bu kelime (çoğulu esrâr, serâir) ahlak terimi olarak genellikle bir kimsenin saklı tuttuğu, başkalarının öğrenilmesini istemediği, kendisine veya başkasına ait bilgiler için kullanılır. Sır saklamaya kitman, vefâ, sırrı etrafa yaymaya ifşâ, yaptığı şeyleri gizleyen kimseye sırrı denir.⁵¹

Rağıp el-İsfahânî'ye göre sırrın iki şekli vardır. İlki bir kimsenin başka birine saklaması talebiyle söylediği sözdür. Bu talep ya sözle veya sır verenin bunu kimsenin duymayacağı bir yerde vermesi, bir arada bulunduğu başka insanlardan gizleyerek söylemesi gibi davranışlarla olur. İkincisi bir kimsenin sadece kendisinin bildiği başka hiçbir kimseyle paylaşmadığı söz veya yapmak istediği işlerdir. Sır verme ve verilen sırrı saklama genel olarak toplumda görülen bir durumdur. Bir kimsenin kendi sırlarını başka hiçbir kimseyle paylaşmaması ise bilhassa yöneticiler ve siyaset adamları için gerekli olup bu sırları ancak iradeleri çok sağlam, yürekleri çok geniş olanlar saklayabilir.⁵²

⁵⁰ Dağıştânî, Ömer Ziyâüddin, **Tasavvuf ve Tarikatlerle İlgili Fetvâlar**, Tercüme: İrfan Gündüz ve Yakup Çiçek, Seha Neşriyat, İstanbul, 1992, s. 136.

⁵¹ Çağrı, a.g.e, XXXVII, 113.

⁵² er-Râğıp el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed, **ez-Zerîa ilâ Mekârimi's-Şerîa**, Tah. Ebû Yezîd Ebû Yezîd el-Acemî, Dâru's-Selâm, 1. Baskı, Kahire, 1428/2007, s. 212.

1. Sır Saklamanın Önemi

Kalpde bulunan bir niyyeti, bir söz veya haberi insanlara açıklamayıp içinde tutmaya "sır saklamak" denir. Muvaffakiyet sebeplerinin en kuvvetlisi ve düzen halinin sağlanması çaresinin başı sır saklamaktır.⁵³

Açığa çıkmayıp gizli kalması gereken şeylerin saklanması, mutlaka yerine getirilmesi gereken büyük bir fazilettir. Bazan başkaları tarafından bilinmesi istenmeyen şeyler olur. Bunlar özel sırlardır. İnsan, kendi sırlarını kimseye söylememelidir. Çünkü bu durumda onlar sır olmaktan çıkar. Hz. Ali; "Sır, yani içinde sakladığın şey senin esirindir. Onu ortaya çıkardığın zaman sen ona esir olursun"⁵⁴ demiştir. Sır saklamakla ilgili olarak Amr b. el-Âs da şu hikmetli sözleri söylemiştir; "Kalpler sırların saklandığı yerlerdir. Dudaklar o yerlerin kilidi, diller de anahtarıdır. Şu halde her insan sırrının anahtarlarını saklamalıdır."⁵⁵

Sır saklamada önemli bir husus da başkalarının bize emânet ettikleri sırları saklamaktır. Bunlar ya şahıs veya devlet sırrı olabilir. Peygamberimiz ve ashabı kendilerine söylenen sırları muhafaza eder ve kimseye açıklamazlardı. Özellikle aile sırlarının korunması çok önemlidir. Sırların korunmaması münafıklık âlâmetlerindedir. Aile sırlarını yayanların ise, kıyâmette en kötü kişiler arasında sayılacağını Peygamber Efendimiz haber vermiştir.⁵⁶

Özellikle İbn Hazm sır saklamamayı alçaklık ve bayağılık sayar. Bunun insanlarda görülebilecek en kötü hal olduğunu söyler; hatta böyle bir duruma düşmemek için meclislere katılmamayı öğütler. Çünkü fazla samimiyet tehlikeli sırların ortalığa yayılmasına sebep olabilir; bu tür meclislerde kurulacak samimi ilişkiler en mahrem sırların bile açığa vurulmasına yol açabilir. İbn Hazm şu uyarıda da bulunur: Nice sırlar vardır ki gizlenmesi konusundaki aşırılık onun yayılmasına sebep olabilir.⁵⁷

⁵³ el-Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb (ö. 450h), **Edebü'd-Dünya ve'd-Dîn**, 1. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, 1408/1987, s. 266.

⁵⁴ el-Mâverdî, a.g.e, S. 266.

⁵⁵ Yazarı belli değil, "Sır" **Şâmil İslâm Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000, VII, 200-201. Hadis için bkz. Müslim, Nikâh, 123-124.

⁵⁶ Yazarı belli değil "Sır" **Şâmil İslâm Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000, VII, 200-201.

⁵⁷ Çağrı, a.g.e, XXXVII, 114.

Sır saklamak ne kadar güzel ve faydalı bir davranışsa, bunun aksini yapmak da o ölçüde kötü ve zararlı bir iştir. Başkalarının sırrını araştırıp ortaya çıkarmak, sonra da onları ifşâ etmek İslâm ahlâkına sığmayan bir davranıştır. Bu konuda yaşanmış iki örnek şahsın davranışları bizim için numunedir. Birincisi Buhârî'nin zikrettiği Hz. Fâtıma ile ilgilidir:

عن عائشة رَضِيَ اللهُ عَنْهَا قَالَتْ: كُنْتُ أَزْوَاجَ النَّبِيِّ عِنْدَهُ، فَأَقْبَلْتُ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا تَمْشِي، مَا تَخْطِيءُ مَشِيئَتَهَا مِنْ مَشِيئَةِ رَسُولِ اللهِ شَيْئاً، فَلَمَّا رَأَاهَا رَحَبَ بِهَا، وَقَالَ: مَرْحَباً بِابْنَتِي ثُمَّ أَجْلَسَهَا عَنْ يَمِينِهِ أَوْ عَنْ شِمَالِهِ، ثُمَّ سَارَهَا فَبَكَتْ بُكَاءً شَدِيداً، فَلَمَّا رَأَى جَزَعَهَا، سَارَهَا الثَّانِيَةَ فَضَحِكَتْ، فَقُلْتُ لَهَا: خَصَّكَ رَسُولُ اللهِ مِنْ بَيْنِ نِسَائِهِ بِالسِّرَارِ، ثُمَّ أَنْتِ تَبْكِينَ؟ فَلَمَّا قَامَ رَسُولُ اللهِ سَأَلْتُهَا: مَا قَالَ لِكَ رَسُولُ اللهِ؟ قَالَتْ: مَا كُنْتُ أَفْشِي عَلَى رَسُولِ اللهِ سِرَّهُ. فَلَمَّا تُوَفِّي رَسُولُ اللهِ قَلْتُ: عَزَمْتُ عَلَيْكَ بِمَا لِي عَلَيْكَ مِنَ الْحَقِّ، لَمَّا حَدَّثْتَنِي مَا قَالَ لِكَ رَسُولُ اللهِ؟ فَقَالَتْ: أَمَا الْآنَ فَتَعْمَ، أَمَا حِينَ سَارَنِي فِي الْمَرَّةِ الْأُولَى فَأَخْبَرَنِي أَنَّ جِبْرِيْلَ كَانَ يُعَارِضُهُ الْقُرْآنَ فِي كُلِّ سَنَةٍ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ، وَأَنَّهُ عَارِضُهُ الْآنَ مَرَّتَيْنِ، وَإِنِّي لَا أَرَى الْأَجَلَ إِلَّا قَدْ اقْتَرَبَ، فَاتَّقِي اللهُ وَاصْبِرِي، فَإِنَّهُ نَعَمَ السَّلْفُ أَنَا لِكَ فَبَكَيتُ بُكَائِي الَّذِي رَأَيْتِ. فَلَمَّا رَأَى جَزَعِي سَارَنِي الثَّانِيَةَ، فَقَالَ: يَا فَاطِمَةُ أَمَا تَرْضَيْنَ أَنْ تَكُونِي سَيِّدَةً نِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ، أَوْ سَيِّدَةً نِسَاءِ هَذِهِ الْأُمَّةِ؟ فَضَحِكْتُ ضَحِكِي الَّذِي رَأَيْتِ.

Âişe (r.a) şöyle demiştir: Peygamber (s.a.v.)'in hanımları onun yanında otururlarken Fâtıma tıpkı Rasûlüllah (s.a.v) gibi yürüyerek çıkageldi. Peygamber (s.a.v) onu görünce sevindi ve “merhaba kızım” diyerek sağına veya soluna oturttu. Sonra Fâtıma'nın kulağına bir şeyler fısıldadı. Bunun üzerine Fâtıma yüksek sesle ağladı. Onun aşırı üzüntüsünü görünce kulağına bir şey daha fısıldadı. Bu defa Fâtıma güldü. Fâtıma'ya, hanımları yanındayken Rasûlüllah (s.a.v) sadece sana bir sır verdi, sen de ağladın dedim. Rasûlüllah (s.a.v) kalkıp gidince, Rasûlüllah (s.a.v) sana ne söyledi? Diye sordum. Fâtıma: Rasûlüllah (s.a.v)'in sırrını kimseye söylemem, dedi. Rasûlüllah (s.a.v) vefat edince de:

Senin üzerindeki analık hakkıma dayanarak Rasûlüllah (s.a.v.)'in sana verdiği sırrı bana söylemeni istiyorum, dedim. Fâtıma da:

Şimdi olabilir, dedi ve şunları söyledi: Rasûlüllah'ın ilk olarak söylediği gizli sözünde: “Her sene Cibril benimle Kur'ân-ı Kerîm'i bir defa baştan sona okurdu, bu defa iki kere okudu. Bu yüzden ecelimin yakınlığını anlıyorum. Bu yüzden yolunu Allah'ın kitabıyla bulmaya çalış ve sabırlı ol. Ben senin için ne güzel bir öncüyüm” bu-

yurdu, bunun üzerine ağlamıştım. Benim çok üzöldüğümü görünce kulağıma bir şeyler fıııldayarak “Ya Fâtıma mü'min hanımların veya bu ümmetin hanımefendisi olmak istemez misin? Buyurdu. O zaman da gördüğün gibi gülmüşüm.⁵⁸

İkincisi ise, Müslim'in zikretmiş olduğı Enes b. Mâlik ve annesi (r.a) arasında cereyan eden şu hadise:

عن ثابت بن أنس قال: أتى علي رسول الله وأنا ألعب مع الغلمان، فسلم علينا، فبعثني في حاجة، فأبطأت على أمي. فلما جئت قالت؟ ما حبسك؟ فقلت بعثني رسول الله لحاجة، قالت: ما حاجته؟ قلت: إنها سر. قالت: لا تخبرن بسر رسول أحد. قال أنس: والله لو حدثت به أحداً لحدثتكم به يا ثابت.

Sâbit el-Bünânî'nin rivayet ettiğine göre, Enes b. Mâlik (r.a.) ona şunları söyledi:

“Ben çocuklarla oynarken Rasûlüllah (s.a.v) yanıma geldi. Bize selam verdi ve beni bir iş için gönderdi. Bu sebeple annemin yanına gecikerek döndüm. Eve varınca annem: Niçin geç kaldın? Diye sordu.

Rasûlüllah (s.a.v.) beni bir iş için göndermişti, onun için geciktim, dedim. Annem neymiş o iş deyince: Bu bir sırdır dedim. Bunun üzerine annem, Rasûlüllah'ın sırrını kimseye söyleme dedi.

Enes bu olayı anlattıktan sonra Sabit el-Bünânî'ye şunları söyledi: Şayet bu sırrı birine söyleyecek olsaydım sana söylerdim Sabit! Dedi.⁵⁹

Sır saklamada iki değerli şahsiyet; biri çocuk denecek yaşta Enes bir diğeri de annesi Ümmü Süleym. Emanet edilen sırrı saklamak karakterli dürüst ve soylu insanların işidir.⁶⁰

Müslümanın, kardeşinin kendisine emanet ettiğı sırrı ifşâdan kaçınması gerekir. Yalan da olsa onu inkâr etmesi icâb eder. Çünkü her ne kadar doğru söylemesi icâb etse de, bazı istisnâlar vardır. İnsan yalan söylemekle de olsa kendi kusurlarını gizlemesi câiz olduğı gibi, kardeşi hakkında da böyle yapması câizdir. Zira kardeşi demek, kendi-

⁵⁸ Buhârî, Menâkıb, 25; Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 97.

⁵⁹ Müslim, Fezâilü's-Sahâbe, 145.

⁶⁰ Yavuz, a.g.e, I, 585-586.

si demektir. Onlar her ne kadar bedenleri ayrı olsa da, gerçekte ayrılmayan bir şahıs gibidir. İşte gerçek kardeşlik budur.⁶¹

Dolayısıyla İslâm'ın ve müslümanların sırlarını başkalarına ve özellikle kâfir ve münafıklara karşı korumak mü'minler için önemli bir görevdir.⁶²

Sır saklamanın önemli bir ahlaki ödev olduğuna dikkat çekilen ahlak kitaplarında gerek sır verme gerekse sır saklamayla ilgili ilkeler ve tavsiyeler bulunur; sır saklamama sabırsızlık ve tahammülsüzlükten kaynaklanan bir zaaf ve erdemsizlik, hatta karakter bozukluğu ve hıyanet olarak değerlendirilir.⁶³

Konumuzla ilgili başka bir numune-i imtisâl ise Hz. Ömer'in hadisesi ve sözleridir:

Abdullah b. Abdurrahman b. Abdi'l-Karî anlattığına göre, Ömer İbnü'l-Hattab (r.a) ve ensâr'dan bir adam (beraberce) oturuyorlardı. O esnada (babam) Abdurrahman b. Abdi'l-Karî gelip onların yanına oturdu. Bunun üzerine Hz. Ömer:

“Biz, sözümüzü kaldıranı, (buradan alıp öteye beriye götüreni) sevmeyiz” dedi.

Abdurrahman ona şöyle cevap verdi:

Ben şunlara haber götürmek için oturmuyorum, ey müminlerin emîri!

Hz. Ömer:

“Peki, öyle ise şu ve şu kimselerle otur ve bizim sözümüzü onlara nakletme!” dedi. Sonra ensâr'dan olan arkadaşına şöyle dedi:

İnsanlar, benden sonra kimin halife olacağını söylüyorlar, kimi uygun görüyorlar?”

Ensâr'dan olan bu adam da, muhacirlerden bir takım erkekler saydı, Hz. Ali'nin ismini söylemedi. Hz. Ömer:

“Ebu'l-Hasan'dan (Ali'den) onlara ne oluyor, (onu istemiyorlar)? Allah'a yemin ederim ki, o, aleyhlerine olsa bile, onları hak yol üzere durdurmakta, onların en elveriş-

⁶¹ el-Gazâlî, a.g.e, II, 443.

⁶² Yazarı belli değil “Sır” **Şâmil İslâm Ansiklopedisi**, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2000, VII, 200-201.

⁶³ Çağrı, a.g.e, XXXVII, 114.

lisidir.” dedi.⁶⁴

İnsan sırlarını içinde sakladıkça, onlara sahip demektir. Fakat bunları dışarıya ifşâ ettiği zaman, bu hâkimiyeti kaybeder ve onların dış tesirleri altına girerek bir nevi sırlarının esiri olur. İnsan kendi sırlarını ifşâ etmekten kaçınması gereklidir. Bundan daha önemlisi, başkasına ait sırları yaymaktır; çünkü bunda emanete hıyânet vardır. Bir de kötü niyetle olursa koğuculuk vasfını taşır. Bu iki yönden haram kısmına girer. O halde insan hem kendine ait olan esrarı, hem de kendine emanet edilen başkasına ait esrarı gizli tutmalı, başkasına yaymamalıdır. İşte Hz. Ömer de, yanında bulunan dinleyiciye, konuşulan siyasî ve ciddî meseleleri başkalarına gidip anlatmamayı, fakat meclislerinde bulunmayı tavsiye etmişler, bize de bu mevzuda takip edilecek doğru yolu göstermişlerdir.⁶⁵

Ebû Dâvûd’un naklettiği başka bir hadis ise şöyledir:

Bir cemaat Ukbe b. Âmir'e gelip dediler ki, bizim komşularımız var; şarap içiyorlar ve kötü iş yapıyorlar. Onları idareciye (zabıta âmirine) şikâyet edelim mi? Ukbe, hayır, dedi. Peygamber'in şöyle buyurduğunu işittim:

“Kim bir müslümandan bir ayıp görür de, onu örterse, diri diri gömülmüş (bîgünah) bir kimseyi mezarından dirilten gibi (sevab almış) olur.”⁶⁶

Günah işleyen bazı kimseler vardır ki, yaptıkları işlerin zararı açığa çıkmayıp başkasına sirayet etmez. Bu gibilerin günahını araştırıp ortaya çıkarmak ve idare makamlarına şikâyette bulunmak doğru değildir. Hem günah işleyen insanlar teşhir edilmiş ve fenalıkların işlenmekte olduğu bildirilmiş olur, hem de günah işleyen utandırılarak cemiyet içinde mahcup duruma düşürülmüş olur. Bu gibi kimselere özel olarak tatlı dille nasihatte bulunulmalıdır. Böyle mahcup ve perişan duruma bir müslümanı düşürmeden onun günahını örtmek ve açığa vurmamak, bir ölüyü diriltmek kadar makbul bir iştir. Ancak başkalarına ve cemiyete zararı dokunacak şekilde açığa çıkan ve insanlara zulüm getiren günahlar böyle değildir. Bunları önlemekte birbirine yardımcı olmak ve

---

⁶⁴ Yavuz, a.g.e, I, 585-586.

⁶⁵ Yavuz, a.g.e, I, 587.

⁶⁶ Ebû Dâvûd, Edeb, 38.

kötülüğü birlikte yok etmek icab eder.⁶⁷

Mâverdî'ye göre, kişinin kendine ait sırları saklaması, hayatta başarılı olmanın ve huzurlu yaşamının en önemli sebeplerinden sayılır.⁶⁸ Bununla beraber insan sırlarını başka biriyle paylaşma ihtiyacı duyabilir, nasihat ehli bir dostla konuşarak içinde bulunduğu durumla ilgili olarak onunla istişarede bulunmak zorunda kalabilir. Sırlarını paylaşacak kişide aranan şartlarla ilgili olarak Mâverdî şunları bildirmektedir: Sır sahibinin öncelikle güvenilir birini araması gerekir. Mal konusunda emanet ehli olan her insan sır konusunda güvenilir olmayabilir. Sır saklamak emanetini korumaktan zordur. Bu yüzden sır saklamaya layık birini bulmak son derece güçtür. Birine sır vermeden önce onun akıllı, dindar ve ketum bir kişi olup olmadığına bakmak gerekir. Zira bunlar sırları ifşâ etmeyi önleyen, güven kazandıran hasletlerdir. İnsanların gizli hallerini öğrenme peşinde koşan kişilere sır vermemek gerekir, çünkü emanete talip olanlar genellikle onlara hıyânet etmeye eğilimli kimselerdir. Nihayet çok sayıda insana sır vermek de doğru değildir. Çok sayıda insana sır veren kişi onların bu sırrı ifşâ etmelerinden kurtulsa bile minnet altında kalmaktan kurtulamaz.⁶⁹

Şu iki sebepten dolayı birine gizli bir sözü bilhassa kalabalıkta söylemekten sakınmak gerekir: 1. Topluluk içinde kendisi hakkında su-i zanda bulunanlar olabilir; meclistekilerden bazıları kendilerinin aleyhinde konuşulduğunu düşünüp kuşkuya kapılabilir. 2. Meclistekiler meraklarından dolayı işin peşine düşüp sırrını öğrenebilirler.⁷⁰

Fısıldaşmakta olan bir topluluğu gören kimsenin onları dinlememesi konusunda Saîd el-Makberî'nin şöyle dediği işitilmiştir:

İbn Ömer (r.a)'ya tesadüf ettim; yanında konuştuğu bir adam vardı. Ben de (kendilerini dinlemek üzere) onlara doğru gittim. Bunun üzerine İbn Ömer göğsüme vurup dedi ki, iki kişiyi konuşurlarken bulduğun zaman onların yanına sokulma ve kendilerinden izin almadıkça da, onlarla oturma. Ben:

Allah seni ıslâh etsin, ey Ebû Abdurrahman. “Ben sizden ancak hayır (faydalı

⁶⁷ Yavuz, a.g.e, II, 118-119.

⁶⁸ el-Mâverdî, a.g.e, s. 267.

⁶⁹ el-Mâverdî, a.g.e, s. 267-268.

⁷⁰ er-Râğıp el-İsfahânî, a.g.e, s. 195-196.

bilgi) dinlemek istedim, (başka bir maksadım yoktu) dedim.⁷¹

Gizli konuşmakta olan veya aralarında fısıldaşan kimselerin yanına sokulmak ve onları dinlemek istemek câiz olan bir hareket değildir. Kendilerinden izin isteyip müsaade alındıktan sonra yanlarına girmekte ve onlarla oturmakta bir beis yoktur. İnsanların birbirleriyle özel durumları olur ve başkalarının bunu bilmemeleri istenebilir. Bunlara eziyet vermemek ve gönüllerine aykırı hareket etmemek için fısıldaşırken yanlarına sokulmamalıdır. İzin istemek suretiyle ancak yanlarına gitmeli ve oturmalıdır.⁷²

İbn Abbâs (r.a)'den rivayet edildiğine göre, şöyle demiştir:

“Kim bir topluluğun konuşmasını işitmeye gayret eder de, onlar bundan hoşlanmazlarsa, o kimsenin kulağına erimiş kurşun dökülür.”⁷³

E. İSLÂM TARİHİ

“Hz. Peygamber’in Bazı Eşlerine Verdiği Sırlar” başlığı altında zikredildiği gibi, Rasûlüllah (s.a.v) mü’minlerin annesi Hafsa binti Ömer (r.a)’ya bir sır vermiş ve ondan bunu kimseye söylememesini emretmişti. Fakat O Hz. Âişe (r.a)’ye söyledi. Bu durumu Allah Teâlâ Peygamberine haber verdi. Peygamberimiz (s.a.v) de eşine bir kısmını bildirmiş, bir lütuf ve ihsan olarak bir kısmından da vazgeçmişti. (Hz. Hafsa) Rasûlüllah (s.a.v)’e “Bizden çıkmayan bu haberi sana kim haber verdi?” Dedi. Efendimiz (s.a.) de “Kendisine hiçbir şey gizli kalmayan, gizli ve gizlinin de gizlisini bilen, her şeyi bilen ve de her şeyden haberdar olan (Allah) haber verdi” dedi.⁷⁴ Bu olay üzerine “Peygamber, eşlerinden birine gizlice bir söz söylemişti”⁷⁵ ayet-i kerimesinin nâzil olduğu bildirilmektedir.⁷⁶

İslam tarihinde başka bir sır olayını Mekke’nin fethi hazırlıkları aşamasında müşâhede etmekteyiz. Konumuz bağlamında iki sır vakiasıyla karşılaşmaktayız. Birin-

⁷¹ Yavuz, a.g.e, II, 531-532.

⁷² Yavuz, a.g.e, II, 532.

⁷³ Yavuz, a.g.e, II, 532.

⁷⁴ es-Sa’dî, Abdurrahman b. Nâsır b. Abdullah (ö. 1376), **Teyâsîru’l-Kerîmi’r-Rahman fî Tefsîri Kelâmi’l-Mennân**, Tah. Abdurrahman b. Muallâ’l-Lüveyhak, Müessesetü’r-Risâle, 1. Baskı, Beyrût, 1420/2000, I, 872.

⁷⁵ Tahrim 66/3.

⁷⁶ Bkz. “Hz. Peygamber’in Bazı Eşlerine Verdiği Sırlar” başlığı.

cisi hazırlıkların Mekke için yapıldığının Rasûlüllah (s.a.v) tarafından kamuoyuna gizlenmesi ve bazı sahâbilerle sır olarak bildirilmesi. İkincisi ise bu sırrı Hatib b. Ebi Beltea'nın Mekke'lilere haber vermeye teşebbüs etmesi ve bu tavrına biâen kâfirleri dost edinme ve onlara gizli sevgi besleme hususunda Allah Teâlâ tarafından şu ayet ile itâb ve ikâz edilmesi.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَمْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ

“Ey inananlar! Benim de düşmanım, sizin de düşmanınız olan kimseleri dost edinmeyin. Onlar size gelen gerçeği inkâr ettikleri, Rabbiniz Allah'a inandığınızdan dolayı Resûlü ve sizi (yurdunuzdan sürüp) çıkardıkları halde siz onlara sevgi ulaştırıyorsunuz. Eğer benim yolumda savaşmak ve benim rızâmı kazanmak için çıktınızsa içinde onlara sevgi mi gizliyorsunuz? Oysa ben sizin gizlediğiniz ve açığa vurduğunuz her şeyi bilirim. Sizden kim bunu yaparsa doğru yoldan sapmış olur.”⁷⁷

Bu âyetle ilgili olarak Elmalılı M. Hamdi Yazır şöyle aktarmaktadır:

Bu âyetin iniş sebebi Hatib b. Ebi Beltea'nın bir mektubu olmuştur. Bu konuda tefsir ve hadis kitaplarında zikredilen rivayetlerin özeti şöyledir: Rasûlüllah (s.a.v) Mekke fethine hazırlık yaptığı sırada halk arasında bunun Hayber (yahut Huneyn) için bir hazırlık olduğu haberi yayılmış, fakat Hz. Peygamber sahabilerden bazılarının maksadının Mekke olduğunu gizlice söylemişti. Hatib b. Ebi Beltea da bunlardandı. Abdumuttalib oğullarından birinin azadlısı olan Sâre adındaki bir kadın Mekke'den Medine'ye Hz. Peygamber'in yanına gelmişti. Rasûlüllah ona, "Müslüman olarak mı geldin?" dedi. Kadın, "Hayır" diye cevap verdi. Sonra ona, "Muhâcire olarak mı geldin?" dedi. Kadın buna da "Hayır" diye mukabelede bulundu. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "O halde niçin geldin?" dedi. Kadın, "Sahib, efendi ve aşiret sizsiniz. Benim efendilerim gittiler ben de şiddetli yoksulluğa düştüm." dedi. Kadını dinledikten sonra Rasûlüllah (s.a.v) ona yardımda bulunmak üzere Abdumuttalib oğullarını teşvik etti. Böylece onu giydirdiler, kuşattılar, erzak tedarik ettiler ve yolcu etmek üzere hazırladılar. Hatib b. Ebi Beltea da kadının yanına varıp ona on dinar vermiş, bir aba giydirmiş ve Mekke

⁷⁷ Mümtehine 60/1.

halkına hitaben yazmış olduğu gizli bir mektubu da onunla göndermişti. Kadın yola çıktıktan sonra Cibril gelip durumu Peygamber'e haber verdi.⁷⁸

Bu hadiseyi Buhârî, Müslim, Tirmizî ve diğer kaynaklar çeşitli yollarla Hz. Ali (r.a.)'den şöyle rivâyet etmişlerdir: Hz. Ali demiştir ki, “Rasûlüllah (s.a.v) benimle Zübeyr ve Mikdad'ı gönderdi. Bize “Hemen gidin, ta Ravza-i Hah'a kadar varın, orada bir hevdec içinde yolcu bir kadın vardır, onda bir mektup bulunmaktadır. Çabuk o mektubu alıp bana getirin” dedi. Hemen çıktık, atlarımızı koşturarak tam Ravza'ya vardık. Bir de baktık ki, zâine'nin yanındayız. Ona, “Mektubu çıkar” dedik, “Bende mektub yok” dedi. “Ya mektubu çıkarırsın yahut elbiselerini soyunursun” dedik. Bunun üzerine kadın ıkasından, yani saç bağından (İbn Cerir ve İbn Asâkir'deki rivâyetlerin bazısında hüczesinden, yani uçurluğundan diğer bazısında da ön tarafından) çıkardı. Biz de mektubu alıp Hz. Peygamber (s.a.v)'e getirdik. Bu mektubunda o, "Hatib b. Ebî Beltea'dan Mekke Müşrik halkına" diyor ve onlara Hz. Peygamber (s.a.v)'in bazı işlerini haber veriyordu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v), “Bu ne ey Hatib?” dedi. O da, “Acele buyurma ey Allah'ın Rasûlü! Ben Kureyş'e nisbet edilmiş bir kişiyim, kendilerinden değilim. Beraberinizde olan Muhâcirler'in onlara akrabalıkları vardır. Mekke'deki ailelerini ve mallarını o sebeple korurlar. Benim ise içlerinden birine neseb cihetiyle münasebetim olmadığı için yakınlarımı korumalarına bir vesile olmak üzere, onlara bir iyilik yapmak istedim. Yoksa bunu ne bir küfür, ne dinimden irtidat, ne de müslüman olduktan sonra küfre rızâ maksadıyla yapmadım” dedi. Rasûlüllah da, “O, dosdoğru söyledi” buyurdu. Hz. Ömer (r.a) “Ya Rasûlellah! Bana müsaade buyur boynunu vurayım” dedi. Resûlüllah da buyurdu ki: “O, Bedir'de bulundu, ne bilirsin; Allah Teâlâ'nın Bedir ehli hakkında bildiği var ki, “Onlara dilediğinizi yapın, ben sizi mağfiret ettim” buyurdu. Bunun üzerine âyet nazil oldu.⁷⁹

Aynı şekilde Rasûlü Ekrem (s.a.v) Efendimiz'in kızı Fâtıma (r.a)'ye sır verdiğini Hz. Âişe bize rivâyet ettiği gibi, Enes b. Mâlik de Rasûlüllah (s.a.v)'in kendisine sır verdiğini ve bunu annesi dâhil hiç kimseye ifşâ etmediği bilgisini aktardığı hadisleri

⁷⁸ Yazır, Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dini Kur'ân Dili**, Sadeleş. İsmail Karaçam ve diğerleri, Azim Dağıtım, İstanbul, Ty, VII, 539.

⁷⁹ Yazır, a.g.e, VII, 540.

daha önce geçmişti.⁸⁰ Ayrıca Ebü'd-Derdâ'nın anlattığına göre Rasûl-i Ekrem en çok Ebû Zer el-Gıfârî'ye güvenir ve sırlarını en çok onunla paylaşırdı (Müsned, V, 197). Bir rivayette sahabeden Huzeyfe b. Yeman "sahib-i sır" diye niteLenir (Müsned, VI, 449).⁸¹

Hiz. Rasûlüllah'ın Muaz b. Cebel (r.a)'e söylediği ve başkalarına anlatmasına izin vermediği özel bilgi hakkındaki rivayetler (Buhârî, İlim, 49), bazı ince ve anlaşılması zor bilgilerin idrak seviyesi yüksek şahsiyetler arasında eskiden beri muhafaza edildiğini göstermektedir. Bazı tasavvufi eserlerde yer alan, Hiz. Ali'nin Resûl-i Ekrem'den aldığı sırları dayanamayıp bir kuyuya anlattığı, bunun üzerine kuyudaki suyun kana dönüş-tüğü şeklindeki menkıbeler de bu düşüncenin ürünüdür.⁸²

“Sır” kavramının İslam Tarihindeki yeri mevzuunda bazı terimlerin açıklanma-sının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

1. Sır Kâtibi

Sır kâtibi, bazı İslam devletlerinde başlıca görevi hükümdarın özel kâtipliği olan memur; Memlûkler'de Divân-ı İnşâ başkanı demektir.⁸³

Hiz. Peygamber'in vahiy kâtiplerinin yanı sıra hükümdar ve emirlerle yaptığı yazışmalar için kâtipler görevlendirdiği bilinmektedir.⁸⁴ Hulefâ-i Râşidîn döneminde hali-felerin özel bir kâtibi bulunur, ayrıca vergi ve adliye gibi çeşitli devlet işlerinde kâtipler görevlendirilirdi. Resmi yazışmaların yürütüldüğü devlet kurumu olarak divân kâtipliği ise Emevi Halifesi Muaviye b. Ebû Süfyan'ın Dîvânü'r-Resâil'i kurmasıyla hayata geçti. Önceleri doğrudan halifeye bağlı bulunan müessese Abbâsîler zamanında vezire bağ-landı. Dîvânü'r-resâil vezirin veya sahibü dîvâni'r-resâil unvanı taşıyan kâtibin yöneti-mindeydi. Abbasiler devrinde tek bir örnek de olsa kâtibü's-sır ünvanının kullanıldığı, Mehdi-Billah'ın (775-785) sır katiplerine mektuplar yazdırdığı zikredilmektedir.⁸⁵

⁸⁰ Bkz. “Sır Saklamanın Önemi” s. 127-128.

⁸¹ Çağrıci, a.g.e, XXXVII, 114.

⁸² Çağrıci, a.g.e, XXXVII, 114.

⁸³ Ayaz, Fatih Yahya, “Sır Kâtibi” **D.İ.A.**, T.D.V.Y, İstanbul, 2009, XXXVII, 117.

⁸⁴ Ayaz, a.g.e, XXXVII, 117.

⁸⁵ Ayaz, a.g.e, XXXVII, 117. Ayrıca bkz. Taberî, VIII, 173.

2. Hafiye

Osmanlı İmparatorluğunun özellikle son dönemleri olan II. Abdulhamid Han devrinde devlet yönetiminde önemli bir yere hâiz olan ve gizli bilgi toplayan kişiler için kullanılan hafiye ve hafiye teşkilatı da konumuzla yakından alakalıdır.

Arapça hafâ (gizli olma, gizlilik) kökünden türemiş bir isim olup daha çok başkaları hakkında araştırma yapan ve bilgi toplayan gizli ajan, sivil polis ve detektif gibi görevlileri ifade eder. Osmanlı padişahları, halkın şikâyet ve düşüncelerini öğrenmek için değişik kişi ve kuruluşlardan bilgi alırlardı. Bizzat görevlendirdikleri bu kişilerden aldıkları haberlerin yanı sıra kendileri de zaman zaman değişik kıyafetlerle halk arasında dolaşarak bilgi toplarlardı. Bu sırada kendilerine "tebdil hasekileri" refakat ederdi. Bostancı Ocağı içinde mevcut hasekilerden seçilen ve on iki kişi kadar olan tebdil hasekileri şehir içinde dolaşarak elde ettikleri malumatı padişaha aktarırlardı. Ayrıca gerektiği zamanlarda gizli emirle taşraya da gönderilirdi. Aynı şekilde Enderun ağaları da değişik kıyafetlerle halk içinde dolaşarak topladıkları bilgileri saraya bildirirdi. Yeniçeri ve Bostancı ocaklarının kaldırılmasından sonra bu görevi Mabeyn-i Hümayun mensupları yapmaya başladılar. Ayrıca ülkenin her tarafına yayılmış tekke şeyhlerinden ve dervişlerinden de faydalanılıyordu. II. Mahmud bunlara gezginci dervişlerini de ekledi. Abdülmecid ve Abdülaziz dönemlerinde bazı kişiler bilgi toplamak için saray tarafından görevlendirildi. Hafiye denilen bu istihbaratçıların sayıları giderek arttı ve en yaygın şekline II. Abdülhamid döneminde ulaştı. Bunda II. Abdülhamid devrinde yaşanan iç ve dış olayların rolü büyüktür.⁸⁶

Daha önceki iki padişahın hal'ine ve birinin ölümüne şahid olan II. Abdülhamid kendisinin de tahttan indirileceği endişesini taşıyordu. Mason teşkilatlarının, Çırağan Sarayı'nda göz hapsinde tutulan V. Murad'ı tekrar tahta çıkarmak için giriştikleri birkaç teşebbüs padişahın bu endişesini bir fikr-i sabit haline getirdi ve esasen mizacında bulunan şüpheliğini arttırdı. Avrupa devletlerinin Osmanlı devlet adamlarını çeşitli şekillerde elde ederek politikalarını bu yolla yürütmeleri de onu birtakım tedbirler almaya sevketti. Bâbîâli'ye güvenmeyen II. Abdülhamid yavaş yavaş devlet idaresini Yıldız

⁸⁶ Tekin, Emrullah, "Hafiye" **D.İ.A.**, T.D.V.Y, İstanbul, 1997, XV, 115.

Sarayında topladı ve yönetimde katı bir merkezîyetçiliği benimsedi. Bu durumda ülke çapında kurulan gizli ayrılıkçı örgütlerin denetlenmesi ve bunların kısırtmaları neticesinde ortaya çıkan çeşitli olayların bastırılabilmesi ancak geniş ve güçlü bir haber alma sistemiyle mümkün olabilirdi. Bu sistem II. Abdülhamid'in sarayda oluşturduğu merkezi idarenin tabii bir sonucudur. Böylece padişah, ülkenin muhtelif yerlerinden saraya gönderilen bilgiler sayesinde olup biten her şeyden haberdar olma imkânına kavuştu. Hafiyeler, belli bir teşkilatın elemanları olmaktan ziyade çeşitli beklentilerle harekete geçen gönüllülerden ibaretti.⁸⁷

---

⁸⁷ Tekin, a.g.e, XV, 115.

SONUÇ

Allah'ın varlığına, birliğine, eşi ve benzeri olmadığına, güç ve kudretinin azametine, ilminin genişliğine, vs. delalet eden kevnî görünen ayetler üzerinde olduğu gibi, Kur'ân'ın okunan ayetleri üzerinde düşünme konusu, Kur'ân'ı anlama ve onu hayata geçirme bakımından önem arz etmektedir. Kur'ân-ı Kerim'i anlama hususu erken dönemden itibaren Müslümanları meşgul etmiştir. Bu bağlamda Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde oluşan anlayışın yanında, Kur'ân'ın bu konudaki teşvikleri de etkili olmuş olmalıdır. Görebildiğimiz kadarıyla Kur'an'da salt bir anlamın ötesinde, Kur'ân'ın derinlemesine anlaşılması talebi vardır. Zira tefekkür, tezekkür, tedebbür, akl ve fıkıh kavramları bu işin entelektüel bir faaliyet olduğunu ortaya koymaktadır. Kur'ân'ı anlamak, kapsamlı ve derinlikli bir çalışmayı gerekli kılmaktadır.

Tefsîr ilminin başlıca gayesi, Kur'ân-ı Kerîm'i doğru bir şekilde açıklamaktır. Bu hedefe ulaşmada Kur'ân'da yer alan kavramlar üzerinde yapılan çalışmaların önemli bir yeri olduğu âşikardır. Biz de bu çalışmamızda “sır” kavramını ele alıp incelemeye gayret ettik. Üç bölümden oluşan çalışmamızın neticesinde şunlara ulaştığımızı söylememiz mümkündür:

Birinci bölümde, “sır” kelimesinin lügat manasının birşeyi açıkça söylemenin zıddı olduğunu, terim manasının ise, “İnsanın içinde sakladığı söz, kişinin yapmaya niyetlendiği işlerden içinde sakladıkları, kalbi dolduran ve ifade edilmek istenilen şeylere karşı nefsi kontrol altında tutmak” olduğunu öğrendik. Ayrıca ayın görünmediği son gecesi, her şeyin aslı, içi ve özü manasına geldiğini, افعال if'âl bâbında أُسْرٌ (eserra) şeklinde geldiğinde ezdâd (iki zıt manayı da ihtiva eden) kelimelerden olduğunu ve hem “Gizledi” hem de “Ortaya çıkardı” anlamında kullanıldığını öğrenmiş olduk. Kur'ân'da ise nikâh ve açıkça ortaya koymanın zıddı anlamında kullanıldığına müşâhede ettik. Ayrıca, الكتم ketm, الحجاب hicâb ve الغيب gayb kelimeselerinin “sır” kavramına yakın anlam ifade ettiğini, buna mukâbil, الشهادة keşf, التجليye tecliye, البدو bedv, الظهور zuhûr, العن alen, الجهر cehr, السر “Sır” kelimesi ile sevinç

manasına gelen السُّرُورُ “surûr” kelimesi arasında çok yakın bir bağ olduğunu gördük. Aynı şekilde “surûr” (sevinç) mânâsı, Kur’ân’daki kullanılışları, yakın ve zıt anlamlarını öğrendik. Kur’ân-ı Kerîm’de geçen “sır” kelimesi ve türevlerini tablo şeklinde tanzim ederek, bunların kırk dört âyette vârid olduğunu tesbit ettik.

İkinci bölümde “Kur’ân-ı Kerim’de Sır Kavramının Muhtevası” başlığı altında, “sır” kelimesinin Yüce Allah hakkında kullanıldığını tesbit etmiş olduk. Özellikle Allah’ın zâtının kullara sır olduğu gerçeğini, başta hadisler olmak üzere İslam büyüklerinin sözlerinden öğrendik. Yüce Allah’ın zâtının kullara sır olduğu gerçeğine mukâbil, yeryüzü ve gökyüzünün alenî ve gizli bütün sırlarını, hatta sırların sırrını, Allah (c.c)’nün ilim ve semi’ sıfatları ile ihâta ettiği, hiç birşeyin O’na gizli kalmadığı hakikatini idrak ettik.

Öte yandan, bu kavramın peygamberler için de kullanıldığına muttali olduk. Nuh (a.s)’ın tevhîd mücâdelesini sır olarak başlattığını, kavmini sırren (gizlice) dine davet ettiğini, daha sonra aleni davete, en sonra da hem gizli hem de aleni davete devam ettiğini gördük. Konumuzla ilgili olarak Hz. Yûsuf ile alakalı iki sırrı tesbit ettik. Bunlardan birisi, Züleyhâ’nın Yusuf (a.s)’a karşı gizli bir istek içerisinde olduğuna şâhid olduk. Aynı şekilde Yûsuf (a.s)’ın kardeşlerinin sırlarını ifşâ etmeyip onları mahcup etmediği ve bu davranışıyla İslâm ahlakını en güzel şekilde temsil ettiği ve bize çok büyük dersler verdiğine şâhid olduk.

Aynı şekilde Nûh (a.s) gibi Rasûlüllah (s.a.v)’in de İslâm’a davete gizli olarak başladığını ve bu gizli davetin alenî davete oranla oldukça az, üç sene sürdüğünü gördük. Yine Efendimiz (s.a.v)’in eşlerinden birisine gizlice bir sır verdiği, ancak O’nun bu sırrı ifşâ ettiği, bunu Yüce Allah’ın Rasûlüne haber verdiğini öğrendik. Müslümanların Allah’a ve inananlara düşman olan kâfirlere karşı gizli bir sevgi beslememeleri gerektiği gerçeğine muttali olduk. Kocaları ölmüş veya boşanmış ve henüz iddet müddeti dolmamış olan kadınlara sırren (gizlice) evlilik teklifinde bulunulmasının yasaklandığını öğrenmiş olduk. Duâ, ibâdet ve infakta gizli davranmanın daha efdâl olduğunu anladık. Kıyâmet saatinin kulların her zaman hazırlıklı olmalarını sağlamak adına gizli tutuldu-

ğu, dünyada gizlenen sırların kıyâmet gününde ifşâ edileceği, aynı şekilde kâfirlerin o günde pişmanlıklarını izhâr edecekleri bilgisine ulaşmış olduk.

Mutluluk manasına gelen sūrūr kelimesinin sır kelimesinden türediğini ve sūrūrun (mutluluğun) dünyevî ve uhrevî olarak ikiye ayrıldığı, dünyevî sūrūrun (mutluluğun) fâni (geçici) ve nâkıs (noksan) olduğu, bundan dolayı ferah kelimesiyle ifade edildiği, uhrevî mutluluğun ise mutlak olduğu, bundan dolayı da sūrūr kelimesiyle izâh edildiğini gördük. Ehl-i cennetin üzerlerine oturacakları koltukların sır kelimesinden türeyen serîr lafzıyla isimlendirildiğini görmüş olduk.

Üçüncü ve son bölümde ise, sır kelimesinin diğer İslâmî ilimlerde de işlendiğini, başta hadis ilmi olmak üzere, birçok ilimde sır ile ilgili özel bölümlerin oluşturulduğunu müşâhede ettik. Rasûlüllah (s.a.v)’in sırların ifşâ edilmemesi, sırların araştırılmaması ve casusluk (röntgencilik) yapılmaması gerektiğini bildirdiği hadisleri gördük. Aynı şekilde fıkıh kitaplarında sırrı saklamayanlara ve Müslümanların sırlarına muttali olmaya çalışan ve muttali olanlara bir takım cezâ-i müeyyideler uygulanacağını öğrendik. Öte yandan ahlak ilminde sır saklamanın bir erdemlik olduğu, bunun bir karakter ve mürüvet alameti olduğu herkese sır verilemeyeceği ilkelerini anlamış olduk. Tasavvufta da sır konusunun önemli bir yeri olduğuna muttali olduk. İslâm tarihinde “sır kâtibi” ve “hafiyeye” gibi bazı kavramlarla karşılaştık. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu ve özel olarak da II. Abdulhamid döneminde hafiyeye (istihbârat) teşkilatının çok önemli görevler ifâ ettiğini öğrenmiş olduk.

Sonuç olarak bu tez vasıtasıyla “sır kavramının” başta Kur’ân-ı Kerîm ve tefsir ilimleri olmak üzere birçok ilim ve disiplinlerde ayrıntılı bir şekilde işlendiğine, her ilim dalının kendi açısından onu değerlendirdiğine şahid olduk.

KAYNAKLAR

- Abdulgâkî, Muhammed Fuâd (ö.1388/1968), **el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerim**, Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, Kahire, 1407/1987.
- Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), **Müsnedu Ahmed b. Hanbel**, Çağrı Yay. İstanbul 1413/1992.
- Âlûsî, Mahmûd Ebu'l-Fadl (ö. 1270/1854), **Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'ı'l-Mesânî**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût, Ty.
- Ayaz, Fatih Yahya, "Sır Kâtibi" **D.İ.A**, T.D.V.Y, İstanbul, 2009, XXXVII, 117.
- Bâcûde, Hasan Muhammed, **Teemmülât fî Sûrati'l-En'âm**, Mektebetü Mısır li'l-Matbûât, Kahire, 1905.
- Bekiroğlu, Nazan, **Yusuf ile Züleyha**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.
- el-Beydâvî, Nâsıruddin Ebû Saîd, Abdullah b. Ömer b. Muhammed eş-Şîrâzî (ö. 691/1292), **Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl**, Tah. Muhammed Abdurrahman el-Maraşlı, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1. Baskı, Beyrût, 1418h.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali en-Neysâbüri (ö. 458/1066) **Şuabu'l-İmân**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Tah. Besyûnî Zağlûl, Beyrut 1410/1990.
- el-Bikâî, Ebu'l-Hasan Burhânüddin İbrahim b. Ömer (ö. 885/1480), **Nazmü'd-Dürer fî Tenâsübi'l-Âyât ve's-Süver** (I-VIII), Dâru'l-Kutübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415/1995.
- el-Buhârî, Ebû Abdullah b. İsmail (ö. 256/870), **el-Câmiu's-Sahih**, Tah. Sıdkî Muhammed Cemil el-Attâr, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1352.
- el-Cessâs, Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (ö. 370/980), **el-Ahkâmu'l-Kur'ân**, Dâru'l-İhyâ, Beyrut, 1335h.
- el-Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammad (ö. 393/1003), **es-Sihâh fi'l-Lüga**, 4. Baskı, Tah. Ahmet b. Abdulgafûr Attar, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1407/1987.

- el-Cürcânî, Ali b. Muhammed b. Ali ez-Zeyni'ş-Şerîf (ö. 471/1078), **et-Ta'rîfât**, 1. baskı, Tah. İbrahim el-Ebyârî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1403/1983.
- Çağrı, Mustafa, "Sır" **D.İ.A**, T.D.V.Y, İstanbul, 2009, XXXVII, 114.
- Çelebi, İlyas, "Gayb" **D.İ.A**, T.D.V.Y, İstanbul, 1996, XXXIII, 404.
- ....."Hicâb" **D.İ.A**, T.D.V.Y, İstanbul, 1998, XVII, 429.
- Dağüstânî, Ömer Ziyâüddin (ö. 1339/1921), **Tasavvuf ve Tarikatlerle İlgili Fetvâlar**, Tercüme: İrfan Gündüz ve Yakup Çiçek, Seha Neşriyat, İstanbul, 1992.
- ed-Dârekutnî, Ali b. Ömer, (ö. 385/995) **es-Sünen**, Tah. es-Seyyid Abdullah Haşim el-Yemânî, 1. Baskı, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1424/2004.
- Derveze, Muhammed İzzet (ö. 1404/1984), **et-Tefsîru'l-Hadîs**, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, Kâhire, 1383h.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö. 275/889), **Sünenü Ebî Dâvûd**, Çağrı Yay. İstanbul, 1413/1992.
- Ebû Hayyan el-Endelûsî, Muhammed b. Yusuf (ö. 745/1344), **Tefsîrü'l-Bahri'l-Muhît**, 1. Baskı, Tah. eş-Şeyh Âdil Ahmed Abdulmevcûd/eş-Şeyh Ali Muhammed Muavvaz, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1422/2001.
- Ebû Hilâl el-Askerî, el-Hasan b. Abdullah b. Sehl b. Saîd b. Yahya b. Mihrân (ö. 395/1005), **el-Vucûh ve'n-Nazâir**, 1. Baskı, Tah. Muhammed Osman, Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, Kâhire, 1428/2007.
- .....**el-Furûku'l-Lügaviyye**, Tah. Muhammed İbrahim Selim, Daru'l-İlm ve's-Segâfe, Kahire, Ty.
- Ebu'l-Bekâ Eyyûb b. Musa el Huseynî el-Kureymî el-Kefevî (ö. 1094/1683), **el-Külliyât**, Tah. Adnan Derviş Muhammed el-Mısrî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1998.
- Ebu's-Suûd, Muhammed b. Muhammed el-Imâdî (ö. 982/1574), **İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâyê'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrût, Ty.

- el-Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed (ö. 370/981), **Tezhîbü'l-Lüga**, 1. Baskı, Tah. Muhammed Ivaz Mur'ab, Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, 2001.
- el-Ferâhîdî, Ebu Abdurrahman el-Halil b. Ahmet (ö. 170/786), **Kitâbü'l-Ayn**, Tah. Dr. Mehdî el-Mahzumî, Dr. İbrahim el-Sâmîrânî, Daru'l-Mektebeti'l-Hilal, Beyrut Ty.
- Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Ebû Tâhir Muhammed b. Yakup (ö. 817/1415), **Basâiru zevî't-Temyiz fî Letâifi'l-Kitâbi'l-Azîz**, Tah: Muhammed Ali Neccar, Şuûnü'l-İslamiyye, Kahire, 1416/1996;
- .....**el-Kâmûsu'l-Muhît**, 8. Baskı, Tah. Muhammed Naim el-Argusûsî, Müessesetü'r-Risâle li't-Tabâa ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Beyrut, 2005.
- Gallûş, Ahmed Ahmed (ö. 1388/1968), **Da'vetü'r-Rusûl (a.s)**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrût, 1. Baskı, 1423/2002.
- el-Gazâlî, Hucetü'l-İslam Ebû Hâmid Zeynü'd-Din (ö. 505/1111), **İhyâu Ulumi'd-dîn**, Mütercim: Ahmet Serdaroğlu, Bedir Yayinevi, İstanbul, 1985.
- el-Hâzin, Ebu'l-Hasan Alâuddin Ali b. Muhammed b. İbrahim b. Ömeri'l-Şeyh (ö. 741/1341), **Lübâbü't-Te'vîl fî Meâni't-Tenzîl**, Tah. Muhammed Ali Şahîn, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1415h.
- Hattâb, Mahmud Şid (ö. 1419/1998), **Durûs fi'l-Kitmâni mine'r-Rasûli'l-Gâid**, 1. Baskı, Dâru'r-Risâle, Beyrut, 1395/1975.
- el-Heravî, Ebu İsmail Abdullah b. Muhammed b. el-Ali Ensârî (ö. 481/1087), **Menâzilü's-Sâirîn**, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Ty.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed et-Tâhir (ö. 1393/1973), **et-Tahrîr ve't-Tenvîr**, ed-Dâru't-Tûnusiyye li'n-Neşr, Tûnus, 1984.
- İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn, Ahmed b. Faris b. Zekeriyya (ö. 395/1004), **Mu'cemü Makayisi'l-Lüga**, Tah. Abdusselam Muhammed Hârûn, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1979.

- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdullah Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb (ö. 751/1350), **et-Tibyân fî Aksâmi'l-Kur'ân**, Tah. Abdullah b. Sâlim, Dâru Ilmi'l-Fevâid, 1. Baskı, Mekke-i Mükerrame, 1429h. S. 168.
- .....**Tarîku'l-Hicrateyn ve Bâbu's-Saâdeteyn**, Dâru's-Selefiyye, 2. Baskı, Kâhire, 1394h.
- ..... **Medâricü's-Sâlikîn beyne Menâzili İyyâke Na'büdü ve İyyâke Nestaîn**, 2. Baskı, Tah. Muhammed el-Mu'tasım billahi el-Bağdâdî, Dâru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut, 1996.
- ..... **Bedâiü'l-Fevâid**, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrût, Ty.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fedâ İsmail b. Ömer (ö. 774/1373), **Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm**, 2. Baskı, Tah. Sami b. Muhammed Selame, Dâru't-Tayyibe li'n-Neşr ve't-Tevzi', Riyâd, 1420/1999.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemaleddin Muhammed b. Mükrim b. Ali b. Ali el Ensârî (ö. 711/1311), **Lisanü'l-Arab**, 1. Baskı, Tah. Abdullah bin Ali el-Kebîr vediğerleri, Dâru Sâdir, Beyrut, 1983.
- İbn Seyyidihi, Ebu'l-Hasan Ali (ö. 458/1066), **el-Muhkem ve'l Muhitu'l-A'zam**, Tah. Abdulhamid Hindâvî, Daru'l Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2000.
- İbn Useymîn, Muhammed b. Salih b. Muhammed (ö. 1421/2001), **Şerhu'l-Akîdeti'l-Vâsitiyye**, Dâru İbni'l-Cevzî li'n-Neşr ve't-Tevzî', Suudi Arabistan, 1421h.
- ..... **Tefsiru'l-Useymîn**, Dâru İbni'l-Cevzî, Riyâd, 1430.
- İbnü'l-Cevzî, Cemâleddin Ebu'l-Ferac Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (ö. 597/1201), **Nüzhetü'l-Uyûni'n-Nevâziri fî İlmi'l-Vucûh ve'n-Nezâir**, 1. Baskı, Tah. Muhammed Abdulkerim Kâzım er-Râzî, Dâru'r-Risâle, Beyrut, 1404-1984.
- .....**Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr** 1. Baskı, Tah. Abdurrezzak el-Mehdî, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrût, 1422h.
- .....**Saydü'l-Hâtır**, Dâru'l-Kalem, 1. Baskı, Dimeşk, 1425/2004.

- İbrahim, Mustafa ve Diğerleri, **el-Mu'cemü'l-Vasît**, Tah. Mecmuu'l-Lügati'l-Arabiyye, Dâru'd-Da'veti'l İskenderiyye, Mısır, Ty.
- İbnü'l-Esîr, Ebu's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Muhammed el-Cezerî (ö. 606/1210), **en Nihâye fî Garîbi'l-Hadîsi ve'l-Eser**, Matbaatu Îsâ el-Bâbi'l-Halebî, Tah. M. Muhammed et-Tanâhî, Tahir Ahmed ez-Zâvî, Mısır, 1383/1963.
- el-Kâşânî, Abdurrazzâk (ö. 730/1330), **Mu'cemü Istilâhâti's-Sûfiyye**, Tah. Abdulâl Şâhîn, 1. Baskı, Dâru'l-Menâr, Kahire, 1413/1992.
- el-Kurtubî, Ebu Abdullah bin Ahmed b. Ebi Bekr b. Ferah el-Ensârî (ö. 671/1273), **el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'âni'l-Kerim**, Tah. Hişâm Semîr el-Buhârî, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, Ty.
- el-Kuşeyrî, Abdulkerim b. Hevâzin b. Abdulmelik (ö. 465/1074), **Letâifü'l-İşârât**, 3. Baskı, Tah. İbrahim el-Besyûnî, el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Ammetü li'l-Kitâb, Mısır, Ty.
- .....**er-Risâletü'l-Kuşeyriyye**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrût, 1422/2001.
- Kutub, Seyyid İbrahim Hüseyin eş-Şâribî, **fî Zilâli'l-Kur'ân**, Dâru'ş-Şurûk, 17. Baskı, Kahire, 1412h.
- el-Mâturîdî, Ebu Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd (ö. 333/944), **Te'vîlâtü Ehli's-Sünne**, 1. Baskı, Tah. Mecdî Bâ Sellûm, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2005.
- el-Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb (ö. 450/1058), **Edebü'd-Dünya ve'd-Dîn**, 1. Baskı, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Lübnan, 1408/1987;
- .....**el-Nuket ve'l-Uyûn**, Tah. Seyyid b. Abdulkaksûd b. Abdurrahîm, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, Ty.
- el-Merâğî, Ahmed b. Mustafa (ö. 1364/1945), **Tefsiru'l-Merâğî**, Şirketü Mektebe ve Matbaa, 1. Baskı, Kahire, 1365/1946.

- el-Mevsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd (ö. 683/1284), **el-İhtiyâr li Ta'lîli'l-Muhtâr**, Tercüme: Mehmet Keskin, Ümit Yayınları, İstanbul, Ty.
- el-Meydânî, Abdurrahman Hasan Habenneke (ö. 1425/2004), **el-Ahlâku'l-İslâmiyye ve Üsûsühe**, 5. Baskı, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 1420/1999.
- el-Muhâsibî, Ebû Abdullah el-Hâris b. Esed el-Basrî (ö. 243/857), **Risâletü'l-Müsterşidîn**, Tah. Abdulfettâh Ebû Gudde, 4. Baskı, Dâru's-Selâm, Kahire, 1402/1982.
- Mücâhid b. Cebr, Ebu'l-Haccâc el-Mahzûmî (ö. 104/722), **Tefsiru Mücâhid**, Tah. Muhammed Abdüsselâm Ebu'n-Nîl, 1. Baskı, Dâru'l-Fikri'l-İslamiyyi'l-Hadîs, Mısır, 1410/1989.
- el-Münâvî, Zeynüddin Muhammed el-Med'û b. Abdurraûf b. Tâcü'l-Ârifîn b. Ali b. Zeynelabidin el-Hidâdî (ö. 1031/1621), **et-Tevgîf alâ Muhimmâti't-Teârif**, 1. Baskı, Âlemü'l-Kütüb, Kahire, 1410/1990.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin b. el-Haccâc (ö. 261/875), **Sahîhu Müslim**, Tah. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Çağrı Yay. İstanbul, 1413/1992.
- Öz, Mustafa, "Takıyye", **D.İ.A**, T.D.V.Y, İstanbul, 2010, XXXIX, 453.
- er-Râğıp el-İsfahânî, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal (ö. 502/1108), **el-Müfredat fî Garibi'l-Kur'ân**, 1. Baskı, Tah. Safvân Adnân ed-Dâvûdî, ed-Dâru's-Şâmiyye, Beyrut, 1412;
- .....**ez-Zerîatü ilâ Mekârimi's-Şerîa**, Tah. Ebû Yezîd Ebû Yezîd el-Acemî, Dâru's-Selâm, 1. Baskı, Kahire, 1428/2007.
- er-Râzî, Ebû Abdullah Fahrüddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin, (ö. 606/1209), **Mefâtihu'l-Gayb**, 3. Baskı, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1420.
- er-Râzî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ebi Bekr b. Abdulkadir (ö. 666/1268'den sonra), **Muhtâru's-Sihâh**, 5. Baskı, Tah. Yusuf Şeyh Muhammed, el-Mektebetü'l-Asriyye, ed-Dâru'n-Numûzeciyye, Beyrut- 1999.

- Rızâ, Muhammed Reşîd, (ö.1354/1935), **Tefsiru'l-Kur'âni'l-Hakim (Tefsiru'l-Menâr)**, el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-Amme, Kahire, 1990.
- es-Sa'dî, Abdurrahman b. Nâsır b. Abdullah (ö. 1376/1956), **Teyşîru'l-Kerîmi'r-Rahman fî Tefsîri Kelâmi'l-Mennân**, Tah. Abdurrahman b. Muallâ'l-Lüveyhak, Müessesetü'r-Risâle, 1. Baskı, Riyâd, 1420/2000.
- es-Sâbûnî, Muhammed Ali (ö. , **Safvetü't-Tefâsîr**, Dâru's-Sâbûnî, 1. Baskı, Kahire, 1417/1997.
- Sahib İbn Abbâd, Ebu'l-Kâsım İsmail b. Abbâd b. Abbas (ö. 385/995) **el-Muhît fi'l-Lüga**, 1. Baskı, Tah. Şeyh Muhammed Hasan Âlü Yasin, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1414/1994.
- es-Semîn el-Halebî, Ebu'l-Abbas Şihâbüddin Ahmed b. Yusuf b. Abduddâim (ö. 756/1355), **Umdetü'l-Huffâz fî Tefsiri Eşrafi'l-Elfâz**, 1. Baskı, Tah. Muhammed Basıl Uyunü's-Sûd, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418/1996.
- el-Serahsî, Ebu Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebi Sehl Ahmed (ö. 483/1090) **el-Mebcut**, Dâru'l-İhyâ, Beyrut, Ty.
- es-Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekr, Celâlüddin (ö. 911/1505), **ed-Dürü'l-Mensûr fî't-Tefsiri bi'l-Me'sûr**, Dâru'l-Fikir, Beyrut, Ty.
- eş-Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdullah (ö. 1250/1834), **Fethu'l-Kadîr**, Dâru İbn Kesîr, Dâru'l-Kelimi't-Tayyib, Dimeşk, Beyrût, 1. Baskı, 1414 h.
- eş-Şankîfî, Muhammedü'l-Emîn b. Muhammedü'l-Muhtâr Abdulkâdir (ö. 1393/1973), **el-Azbü'n-Nemîr min Mecâlisi's-Şintîkî fi't-Tefsîr**, Tah. Hâlid b. Osmani's-Sebti, 2. Baskı, Dâru Ali'l-Fevâid li'n-Neşr ve't-Tevzi', Mekkeetü'l-Mükerrame, 1426.
- .....**Evdâü'l-Beyân fî İzâhu'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân**, Dâru'l-Fikr li't-Tabâa ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Beyrût, 1415/1995.

- et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr (ö. 310/923), **Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân**, Tah. Ahmed Muhammed Şakir, 1. Baskı, Dâru'r-Risâle, Beyrût, 1420/2000.
- et-Tahâvî, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selame b. Abdulmelik b. Seleme (ö. 321/934), **Şerhü Müşkili'l-Âsâr**, 1. Baskı, Dâru'r-Risâle, Beyrut, 1415-1995.
- et-Tehânevî, Muhammed b. Ali b. el-Kâdî Muhammed Hamid b. Muhammed Sâbir el-Farûkî (ö. 1158/1745'den sonra), **Keşşâfu Istilâhâti'l-Funûn**, 1. Baskı, Tah. Ali Dahrûc, Mektebetü Lübnan Nâşirûn, Beyrut, 1996.
- Tekin, Emrullah, "Hafîye" **D.İ.A**, T.D.V.Y, İstanbul, 1997, XV, 115.
- Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ (ö.279/892), **el-Câmiu's-Sahih**, Tah. Ahmed Muhammed Şakir, Mektebetü Mustafa el-Bâbî el-Halebî ve Evladihî, Kahire, 1977.
- Topaloğlu, Bekir, "Saadet" **D.İ.A**, T.D.V.Y, İstanbul, 2008, XXXV, 319.
- Tosun, Necdet, "Sır" **D.İ.A**, T.D.V.Y, İstanbul, 2009, XXXVII, 115.
- el-Uteybî, Ömer b. Süleyman b. Abdullah el-Eşkar (ö. 1433/2012), **el-Kiyametü's-Suğrâ**, 4. Baskı, Dâru'n-Nefâis li'n-Neşr ve't-Tevzi', Ürdün, 1411/1991.
- el-Üdfüvî, Kemâleddin Ebu'l-Fazl Ca'fer b. Sa'leb el-Mısırî (ö. 748/1347), **el-Mûfî**, Tah. Muhammed Îsâ Sâlihiyye, Mektebetü Dâri'l-Urûba, 1. Baskı, Kuveyt, 1408/1988.
- el-Vâhidî en-Nîsâbûrî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali (ö. 468/1076), **el-Vasît fî Tefsiri'l-Kur'âni'l-Mecîd (I-IV)**, Tah. Adil Ahmed Abdülmevcûd ve diğeri, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 1415/1994.
- Yavuz, Ali Fikri, **İmam Buhari'nin Derlediği Ahlak Hadisleri (Edebü'l-Müfred)**, Sönmez Neşriyat, İstanbul, Ty.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dini Kur'ân Dili**, Sadeleş. İsmail Karaçam ve diğeri, Azim Dağıtım, İstanbul, Ty.

ez-Zebîdî, Muhammed Murtazâ el-Huseynî (ö. 1205/1790), ***Tacu'l-Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs***, Tah. Ali Hilal ve diğçerleri, Kuveyt Hükümeti Baskısı, Kuveyt, 1993.

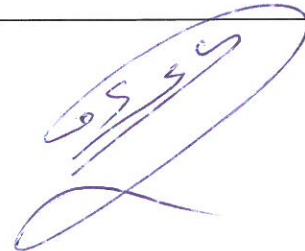
ez-Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Ahmed (ö. 538/1143), ***Esâsü'l-Belâğâ***, 1. Baskı, Tah. Muhammed Basıl Uyunu's-Sûd, Dâru'l-Kutubi'l İlmiyye, Beyrut, 1998.

.....**el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîl fî Vucuhi't-Te'vîl**, 3. Baskı, Tah. Abdurrezzâk el-Mehdî, Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, Ty.

ez-Zuheylî, Vehbe b. Mustafa (ö. 1436/2015), **et-Tefsiru'l-Münîr**, Dâru'l-Fikri'l-Muâsır, Dimeşk,

ÖZGEÇMİŞ

Adı	Abdo Mohsen	Doğum Yeri ve Yılı:	San'a 01.01. 1984
Soyadı	Mohammed GABER		
Öğr.Gördüğü Kurumlar:	Başlama Yılı	Bitime Yılı	Kurum Adı
Lise :	1998	2001	San'a Lisesi
Lisans :	2004	2008	San'a Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kur'an-ı Kerim ve İslâmî İlimler Bölümü
Yüksek Lisans :			
Doktora :			
Medeni Durum :	Evli		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi:	Arapça (Çokiyi) İngilizce (Orta)		
Çalıştığı Kurum (lar) :	Başlama ve Ay- rılma Tarihleri	Çalışılan Kurumun Adı	
San'a Üniversitesi	2010		San'a Üniversitesi
Yurtdışı Görevleri :			
Kullandığı Burslar :	Türkiye Bursları		
Aldığı Ödüller :			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Topluluklar :			
Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri :			
Yurt İçi ve Yurt Dışında katıldığı Projeler :			
Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar:			
Yayımlanan Çalışmalar :			
Diğer :			
	Abdo Mohsen Mohammed Gaber		

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Abdo Mohsen Muhammed GABER
Tez Adı	KUR'ÂN'DA SIR KAVRAMI
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Temel İslâm Bilimleri
Tez Türü	Yüksek Lisans Tezi
Tez Danışman(lar)ı	Doç. Dr. Celil KİRAZ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Tarih : 22. 07.2017

İmza

